

Конституційний Суд України

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

**РІШЕННЯ
ВИСНОВКИ
2012**

Книга 12

*Відповідальний редактор
А.С. Головін,
Голова Конституційного Суду України,
заслужений юрист України*

Київ — 2012

УДК 342.565.2(477)«2012»
ББК 67.9(4Укр)400.1-3
У45

Відповідальний редактор:
А.С. Головін — Голова Конституційного Суду України,
заслужений юрист України

Укладачі — Ю.В. Баулін, Л.І. Бірюк, К.О. Пігнаста, О.І. Кравченко

Україна. Конституційний Суд

У45 Конституційний Суд України: рішення, висновки / Конституц. Суд України.— К.: Юрінком Інтер, 2001.—
Кн. 12: 2012 / уклад. Ю.В. Баулін, Л.І. Бірюк, К. О. Пігнаста, О. І. Кравченко; відп. ред. А.С. Головін.— К.: Логос, 2012.—
324 с.— Передм. укр., рос., англ.
ISBN 978-966-171-660-4.

Книга містить тексти всіх рішень і висновків Конституційного Суду України, прийнятих у 2012 році, та їх переклади російською, англійською мовами.

Видання розраховане на фахівців органів законодавчої, виконавчої та судової влади, депутатів, юристів-практиків, наукових працівників, викладачів, аспірантів, студентів юридичних вузів, а також усіх тих, хто цікавиться питаннями судової перевірки конституційності нормативних актів.

УДК 342.565.2(477)«2012»
ББК 67.9(4Укр)400.1-3

ПЕРЕДМОВА

До дванадцятої книги «Конституційний Суд України: Рішення. Висновки. 2012» увійшло 18 рішень та 2 висновки Конституційного Суду України, ухвалених протягом 2012 року.

Конституційний Суд України – єдиний орган конституційної юрисдикції, головним завданням якого є гарантування верховенства Конституції України як Основного Закону держави на всій її території. Для забезпечення виконання цього завдання Конституційному Суду України надано повноваження, зокрема, щодо вирішення питань про конституційність законів та інших правових актів Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України та правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим.

Згідно з Конституцією України закони, інші правові акти або їх окремі положення, що визнані неконституційними, втрачають чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України рішення про їх неконституційність. Таким чином, реалізуючи ці повноваження у сфері конституційного судового контролю, Конституційний Суд України де-факто удосконалює вітчизняну систему законодавства, у тому числі в такому важливому напрямі діяльності держави та суспільства, як захист прав і свобод людини і громадянина.

Підтвердженням цього висновку може слугувати те, що протягом більш ніж 16 років своєї діяльності Конституційний Суд України розглянув питання конституційності положень майже 160 законів та інших правових актів, з яких більше ста було визнано неконституційними, у тому числі ті, якими порушувалися конституційні права громадян на життя¹, особисту недоторканність та свободу пересування², об'єднання у професійні спілки для захисту своїх трудових та соціально-економічних інтересів³, соціальний захист⁴, право вільно обирати та бути обраними до органів державної влади⁵.

Протягом 2012 року Конституційний Суд України ухвалив 8 рішень у справах з цих питань і визнав такими, що не відповідають Конституції України, окремі положення:

¹ Рішення Конституційного Суду України від 29 грудня 1999 року № 11-рп/99 у справі про смертну кару // Офіційний вісник України. – 2000. – № 4. – Ст. 126. – С. 114.

² Рішення Конституційного Суду України від 29 липня 2010 року № 17-рп/2010 у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) абзацу восьмого пункту 5 частини першої статті 11 Закону України «Про міліцію» // Вісник Конституційного Суду України. – 2010. – № 5. – С.11.

³ Рішення Конституційного Суду України від 18 жовтня 2000 року № 11-рп/2000 у справі про свободу утворення профспілок // Офіційний вісник України. – 2000. – № 43. – Ст. 1857. – С. 131.

⁴ Рішення Конституційного Суду України від 18 червня 2007 року № 4-рп/2007, від 9 липня 2007 року № 6-рп/2007 та ін.

⁵ Рішення Конституційного Суду України від 26 лютого 1998 року № 1-рп/98 у справі про вибори народних депутатів України // Офіційний вісник України. – 1998. – № 23. – Ст. 850. – С.93.

– Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» щодо заборони особам, уповноваженим на виконання функцій держави та місцевого самоврядування, брати участь у загальних зборах підприємства або організації, що має на меті одержання прибутку (*Рішення від 13 березня 2012 року № 6-рп/2012*);

– Закону України «Про вибори народних депутатів України», якими порушувалися права виборців, що проживають або перебувають за межами України (*Рішення від 4 квітня 2012 року № 7-рп/2012*), та встановлювалося правило, за яким кандидату в народні депутати України, крім балотування у загальнодержавному багатомандатному виборчому окрузі, надавалося право одночасно балотуватися в одному з одномандатних виборчих округів (*Рішення від 5 квітня 2012 року № 8-рп /2012*);

– Регламенту Верховної Ради України в частині обмеження народних депутатів України у праві вносити до Верховної Ради України законопроекти про денонсацію міжнародних договорів України (*Рішення від 30 травня 2012 року № 12-рп/2012*) та встановлення додаткової, не передбаченої Конституцією України, умови прийняття Верховною Радою України рішень про обрання та відкликання Голови Верховної Ради України з посади (*Рішення від 11 липня 2012 року № 15-рп/2012*).

Не менш важливим напрямом діяльності єдиного органу конституційної юрисдикції в державі є офіційне тлумачення Конституції та законів України, що, як слушно визначається у юридичній літературі, є важливим елементом не тільки вітчизняного судового конституційного контролю, а й усього загальнодержавного механізму захисту прав людини і громадянина в цілому.

У 2012 році Конституційний Суд України ухвалив 11 рішень у справах про офіційне тлумачення Конституції та законів України, роз'яснивши окремі положення:

– Конституції України щодо порядку збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди державою, органами місцевого самоврядування, юридичними або фізичними особами за конституційним поданням Жашківської районної ради Черкаської області (*Рішення від 20 січня 2012 року № 2-рп/2012*), а також щодо повноважень держави встановлювати зміст та обсяг соціальних виплат залежно від її соціально-економічних можливостей за конституційним поданням правління Пенсійного фонду України (*Рішення від 25 січня 2012 року № 3-рп/2012*);

– Цивільного кодексу України щодо початку перебігу позовної давності до вимог наймодавця про відшкодування збитків у зв'язку з пошкодженням речі (*Рішення від 3 липня 2012 року № 14-рп/2012*), Сімейного кодексу України в аспекті віднесення статутного капіталу та майна приватного підприємства до об'єкта права спільної сумісної власності подружжя (*Рішення від 19 вересня 2012 року № 17-рп/2012*) та Закону України «Про виконавче провадження» щодо порядку обов'язкового зупинення виконавчого провадження та заходів примусового виконання судових

рішень (*Рішення від 13 грудня 2012 року № 18-рп/2012*) за конституційними зверненнями суб'єктів підприємницької діяльності.

Останніми роками в інтерпретаційній діяльності Конституційного Суду України окреслилася тенденція щодо збільшення кількості розглянутих справ за конституційними зверненнями громадян щодо захисту їх конституційних прав. Не став винятком і 2012 рік, у якому кількість рішень за справами такої категорії становила майже третину (5 із 18) від загальної кількості рішень, ухвалених протягом року.

Зокрема, Конституційний Суд України роз'яснив положення:

– Конституції України щодо гарантування державою права на розгляд справи у судах усіх юрисдикцій, спеціалізацій та інстанцій для особи, яка засуджена і відбуває кримінальне покарання в установах виконання покарань, за конституційним зверненням громадянина Трояна А.П. (*Рішення від 12 квітня 2012 року № 9-рп/2012*);

– Кодексу законів про працю України щодо строків звернення працівника до суду з заявою про вирішення трудового спору за конституційним зверненням громадянина Стріхаря В.В. (*Рішення від 22 лютого 2012 року № 4-рп/2012*);

– Кримінального кодексу України, яким передбачено кримінальну відповідальність службової особи за зловживання владою або службовим становищем, за конституційним зверненням громадянина Кузьменка В.Б. (*Рішення від 18 квітня 2012 року № 10-рп/2012*);

– Господарського процесуального кодексу України щодо порядку апеляційного та касаційного оскарження ухвали місцевого господарського суду і постанови апеляційної інстанції як про зміну способу та порядку виконання рішення, ухвали, постанови, так і про відмову у змінах способу та порядку їх виконання, за конституційним зверненням громадянина Шаповалова О.Л. (*Рішення від 25 квітня 2012 року № 11-рп/2012*).

Як зазначалося, характерною особливістю інтерпретаційної діяльності Конституційного Суду України є те, що офіційне тлумачення правової норми є де-факто специфічною формою конституційного контролю. Йдеться про те, що виходячи зі свого статусу гаранта верховенства Конституції України на території держави Конституційний Суд України не може тлумачити неконституційні законодавчі норми. Саме тому Законом України «Про Конституційний Суд України» встановлено правило, за яким у разі, якщо під час розгляду справи про офіційне тлумачення будуть встановлені ознаки неконституційності закону або його окремих положень, Конституційний Суд України у цьому ж провадженні вирішує питання про їх конституційність.

У процесі розгляду справи за конституційним зверненням громадянки Галкіної З.Г. про надання офіційного тлумачення окремих положень Закону України «Про запобігання впливу світової фінансової кризи на розвиток будівельної галузі та житлового будівництва» Конституційний Суд України встановив наявність ознак невідповідності Конституції України положення частини четвертої статті 3 цього Закону. У зв'язку з цим Конституційний Суд України розглянув питання щодо конституційності зазна-

---

ченого припису та ухвалив визнати таким, що не відповідає Конституції України, положення цього Закону, згідно з яким «забороняється розірвання фізичними та юридичними особами будь-яких договорів, результатом яких є передача забудовниками завершеного об'єкта (частини об'єкта) житлового будівництва за умови, що за такими договорами здійснено оплату 100 відсотків вартості об'єкта (частини об'єкта) житлового будівництва» (Рішення від 13 березня 2012 року № 5-рп/2012).

Таким чином, порушуючи клопотання про офіційне тлумачення закону або його окремих положень, суб'єкт права на конституційне подання (звернення), по суті, одночасно ініціює здійснення конституційного судового контролю цих положень чи закону в цілому. Не випадково серед учених-правознавців, у тому числі закордонних, все більшого визнання набуває концепція, за якою інститут конституційного звернення громадянина визнається однією з форм нормативної конституційної скарги.

Згідно з Конституцією України до повноважень Конституційного Суду України належить здійснення превентивного конституційного контролю законопроектів про внесення змін до Основного Закону України на їх відповідність вимогам статей 157 і 158 Конституції України. Зокрема, згідно з приписом статті 157 Конституції України вона не може бути змінена, якщо зміни передбачають скасування або обмеження існуючих прав і свобод людини і громадянина, що є однією з гарантій їх дотримання. Наявність висновку Конституційного Суду України з цього питання відповідно до статті 159 Конституції України є обов'язковою умовою для розгляду парламентом законопроекту про внесення змін до Основного Закону України.

У 2012 році Конституційний Суд України розглянув дві справи такої категорії та дав два висновки, які ввійшли до цього видання. Зокрема, орган конституційної юрисдикції визнав такими, що не відповідають вимогам статей 157 і 158 Основного Закону України, положення законопроекту:

- про виключення частини першої статті 105 Конституції України, за якою Президент України користується правом недоторканності на час виконання повноважень (Висновок від 10 липня 2012 року № 1-в/2012);

- про скасування однієї зі складових незалежності суддів – інституту недоторканності суддів судів загальної юрисдикції та Конституційного Суду України (Висновок від 10 липня 2012 року № 1-в/2012).

Такими, що відповідають вимогам статей 157 і 158 Конституції України, було визнано положення законопроекту про виключення з чинної редакції Конституції України частини першої статті 80, згідно з якою «народним депутатам України гарантується депутатська недоторканність», а також викладення частини третьої цієї статті у новій редакції, відповідно до якої «народний депутат України не може бути без згоди Верховної Ради України затриманий чи заарештований до набрання законної сили обвинувальним вироком суду щодо нього» (Висновок від 27 серпня 2012 року № 2-в/2012).

Не можна також не відзначити, що останніми роками значно активізувалася міжнародна діяльність Конституційного Суду України. Зокрема, у

минулому році судді Конституційного Суду України та працівники апарату взяли участь у 16 міжнародних заходах, які проводилися за кордоном. У свою чергу, більш ніж 20 зустрічей з представниками органів конституційної юрисдикції, інших органів державної влади європейських держав було проведено у місті Києві.

Результати міжнародної діяльності Конституційного Суду України, крім зміцнення його міжнародного авторитету як органу державної влади демократичної і правової держави Україна, мають суто практичне значення для удосконалення вітчизняного механізму захисту прав і свобод людини і громадянина.

Останніми роками під час розгляду справ Конституційний Суд України все частіше звертається до загальноновизнаних норм та стандартів у галузі захисту прав людини, ухвалених ООН, ОБСЄ, Радою Європи, Комітетом Міністрів Ради Європи, іншими впливовими міжнародними організаціями, та до правових позицій Європейського суду з прав людини. Аналіз тексту рішень і висновків Конституційного Суду України свідчить, що для аргументації практично кожного свого рішення він використовує посилання на зазначені міжнародні правові акти.

Хотілося б зазначити, що видання цього збірника є складовою багатогранної видавничої діяльності суддів та працівників апарату Конституційного Суду України. Тільки у 2012 році вийшли друком: навчальний посібник «Конституційне право України» (Дніпропетровськ: Лізунов-прес, 2012), рекомендований Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України для студентів вищих навчальних закладів; книга «Виборче право в Україні: історія і сучасність» (Київ: Логос, 2012); наукове видання «Права людини: інтерпретаційна діяльність Конституційного Суду України» (Київ: Логос, 2012), за матеріалами якого створюється електронний інформаційно-пошуковий ресурс, що буде розміщений на офіційному сайті Конституційного Суду України, та інші.

Для зручності користування цим виданням у ньому вміщено алфавітно-предметний покажчик. Цю новацію, за рішенням редакційної колегії, було запроваджено у попередній книзі даного збірника, що отримало схвальні відгуки читачів. Крім того, алфавітно-предметний покажчик до актів Конституційного Суду України за 1997 – 2011 роки опубліковано у «Віснику Конституційного Суду України» № 4/2012, а на початку 2013 року очікується вихід друком окремого видання «Алфавітно-предметний покажчик до рішень і висновків Конституційного Суду України (1997 – 2012)».

Висловлюю сподівання, що презентована книга стане у нагоді працівникам органів державної влади та місцевого самоврядування, фахівцям у галузі конституційного права, викладачам та студентам юридичних вузів і факультетів.

З повагою до читачів

**Голова
Конституційного Суду України**

А. ГОЛОВІН

ПРЕДИСЛОВИЕ

В двенадцатую книгу «Конституційний Суд України: Рішення. Висновки. 2012» вошло 18 рішень і 2 заключення Конституційного Суду України, прийнятих в течение 2012 года.

Конституційний Суд України – єдиний орган конституційної юрисдикції, головною задачею якого є гарантування верховенства Конституції України як Основного Закону держави на всій її території. Для забезпечення виконання цієї задачі Конституційному Суду України дані повноваження, зокрема, по вирішенню питань про конституційність законів і інших правових актів Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України і правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим.

Згідно Конституції України закони, інші правові акти або їх окремі положення, визнані неконституційними, втрачають силу з дня прийняття Конституційним Судом України рішення про їх неконституційність. Таким чином, реалізуючи ці повноваження в сфері конституційного судового контролю, Конституційний Суд України де-факто удосконалює вітчизняну систему законодавства, зокрема в такому важливому напрямку діяльності держави і суспільства, як захист прав і свобод людини і громадянина.

Підтвердженням даного висновку може служити те, що в течение більше 16 років своєї діяльності Конституційний Суд України розглянув питання конституційності положень майже 160 законів і інших правових актів, з яких більше ста були визнані неконституційними, зокрема ті, якими порушувалися конституційні права громадян на життя¹, особисту неприкосновенність і свободу пересування², об'єднання в професійні спілки для захисту своїх трудових і соціально-економічних інтересів³, соціальну захисту⁴, право вільно обирати і бути обраними в органи державної влади⁵.

¹ Рішення Конституційного Суду України від 29 грудня 1999 року № 11-рп/99 у справі про смертну кару // Офіційний вісник України. – 2000. – № 4. – Ст. 126. – С. 114.

² Рішення Конституційного Суду України від 29 липня 2010 року № 17-рп/2010 у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) абзацу восьмого пункту 5 частини першої статті 11 Закону України «Про міліцію» // Вісник Конституційного Суду України. – 2010. – № 5. – С. 11.

³ Рішення Конституційного Суду України від 18 жовтня 2000 року № 11-рп/2000 у справі про свободу утворення профспілок // Офіційний вісник України. – 2000. – № 43. – Ст. 1857. – С. 131.

⁴ Рішення Конституційного Суду України від 18 червня 2007 року № 4-рп/2007 у справі про гарантії незалежності суддів // Офіційний вісник України. – 2007. – № 54. – Ст. 2184. – С. 98, Рішення Конституційного Суду України від 9 липня 2007 року № 6-рп/2007 у справі про соціальні гарантії громадян // Офіційний вісник України. – 2007. – № 52. – Ст. 2132. – С. 138.

⁵ Рішення Конституційного Суду України від 26 лютого 1998 року № 1-рп/98 у справі про вибори народних депутатів України // Офіційний вісник України. – 1998. – № 23. – Ст. 850. – С. 93.

В течение 2012 года Конституционный Суд Украины принял 8 решений по делам, касающимся этих вопросов, и признал не соответствующими Конституции Украины отдельные положения:

– Закона Украины «О принципах предупреждения и противодействия коррупции» относительно запрета лицам, уполномоченным на исполнение функций государства и местного самоуправления, принимать участие в общем собрании предприятия или организации, имеющей целью получение прибыли (*Решение от 13 марта 2012 года № 6-пн/2012*);

– Закона Украины «О выборах народных депутатов Украины», которыми нарушались права избирателей, проживающих или находящихся за пределами Украины (*Решение от 4 апреля 2012 года № 7-пн/2012*), и устанавливалось правило, согласно которому кандидату в народные депутаты Украины, кроме баллотирования в общегосударственном многомандатном избирательном округе, предоставлялось право одновременно баллотироваться в одном из одномандатных избирательных округов (*Решение от 5 апреля 2012 года № 8-пн /2012*);

– Регламента Верховной Рады Украины в части ограничения народных депутатов Украины в праве вносить в Верховную Раду Украины законопроекты о денонсации международных договоров Украины (*Решение от 30 мая 2012 года № 12-пн/2012*) и установление дополнительного, не предусмотренного Конституцией Украины, условия принятия Верховной Радой Украины решений об избрании и отзыве Председателя Верховной Рады Украины с должности (*Решение от 11 июля 2012 года № 15-пн/2012*).

Не менее важным направлением деятельности единственного органа конституционной юрисдикции в государстве является официальное толкование Конституции и законов Украины, что, как справедливо отмечается в юридической литературе, есть важным элементом не только отечественного судебного конституционного контроля, но и всего общегосударственного механизма защиты прав человека и гражданина в целом.

В 2012 году Конституционный Суд Украины принял 11 решений по делам об официальном толковании Конституции и законов Украины, разъяснив отдельные положения:

– Конституции Украины относительно порядка сбора, хранения, использования и распространения конфиденциальной информации о лице без его согласия государством, органами местного самоуправления, юридическими или физическими лицами по конституционному представлению Жашковского районного совета Черкасской области (*Решение от 20 января 2012 года № 2-пн/2012*), а также относительно полномочий государства устанавливать содержание и объем социальных выплат в зависимости от его социально-экономических возможностей по конституционному представлению правления Пенсионного фонда Украины (*Решение от 25 января 2012 года № 3-пн/2012*);

– Гражданского кодекса Украины относительно начала течения исковой давности к требованиям наймодателя о возмещении убытков в связи с повреждением вещи (*Решение от 3 июля 2012 года № 14-пн/2012*), Семейного кодекса Украины в аспекте отнесения уставного капитала и имущества частного предприятия к объекту права общей совместной собственности супругов (*Решение от 19 сентября 2012 года № 17-пн/2012*) и Закона Украины «Об исполнительном производстве» относительно порядка обязательно-

---

го приостановления исполнительного производства и мер принудительного исполнения судебных решений (*Решение от 13 декабря 2012 года № 18-пн/2012*) по конституционным обращениям субъектов предпринимательской деятельности.

В последние годы в интерпретационной деятельности Конституционного Суда Украины наметилась тенденция к увеличению количества рассмотренных дел по конституционным обращениям граждан о защите их конституционных прав. Не стал исключением и 2012 год, в котором количество решений по делам такой категории представляло почти треть (5 из 18) от общего количества решений, принятых в течение года.

В частности, Конституционный Суд Украины разъяснил положения:

– Конституции Украины относительно гарантирования государством права на рассмотрение дела в судах всех юрисдикций, специализаций и инстанций для лица, осужденного и отбывающего уголовное наказание в учреждениях исполнения наказаний, по конституционному обращению гражданина Трояна А.П. (*Решение от 12 апреля 2012 года № 9-пн/2012*);

– Кодекса законов о труде Украины относительно сроков обращения работника в суд с заявлением о решении трудового спора по конституционному обращению гражданина Стрихаря В.В. (*Решение от 22 февраля 2012 года № 4-пн/2012*);

– Уголовного кодекса Украины, которым предусмотрена уголовная ответственность служебного лица за злоупотребление властью или служебным положением, по конституционному обращению гражданина Кузьменко В.Б. (*Решение от 18 апреля 2012 года № 10-пн/2012*);

– Хозяйственного процессуального кодекса Украины относительно порядка апелляционного и кассационного обжалования определения местного хозяйственного суда и постановления апелляционной инстанции как об изменении способа и порядка исполнения решения, определения, постановления, так и об отказе в изменении способа и порядка их исполнения, по конституционному обращению гражданина Шаповалова А.Л. (*Решение от 25 апреля 2012 года № 11-пн/2012*).

Как отмечалось, характерной особенностью интерпретационной деятельности Конституционного Суда Украины является то, что официальное толкование правовой нормы есть де-факто специфической формой конституционного контроля. Речь идет о том, что исходя из своего статуса гаранта верховенства Конституции Украины на территории государства Конституционный Суд Украины не может толковать неконституционные законодательные нормы. Именно поэтому Законом Украины «О Конституционном Суде Украины» установлено правило, согласно которому в случае, если во время рассмотрения дела об официальном толковании будут установлены признаки неконституционности закона или его отдельных положений, Конституционный Суд Украины в этом же производстве решает вопрос об их конституционности.

В процессе рассмотрения дела по конституционному обращению гражданки Галкиной З.Г. о предоставлении официального толкования отдельных положений Закона Украины «О предупреждении влияния мирового финансового кризиса на развитие строительной отрасли и жилищного строительства» Конституционный Суд Украины установил наличие признаков несоответствия Конституции Украины положения части четвертой статьи 3 данного Закона. В связи с этим Конституционный Суд Украины рассмо-

---

трел вопрос о конституционности указанного предписания и постановил признать не соответствующим Конституции Украины положение данного Закона, согласно которому «запрещается расторжение физическими и юридическими лицами любых договоров, результатом которых является передача застройщиками завершенного объекта (части объекта) жилищного строительства при условии, что по таким договорам осуществлена оплата 100 процентов стоимости объекта (части объекта) жилищного строительства» (*Решение от 13 марта 2012 года № 5-рн/2012*).

Таким образом, подавая ходатайство об официальном толковании закона или его отдельных положений, субъект права на конституционное представление (обращение), по сути, одновременно инициирует осуществление конституционного судебного контроля данных положений или закона в целом. Не случайно среди ученых-правоведов, в том числе зарубежных, все большее признание получает концепция, согласно которой институт конституционного обращения гражданина признается одной из форм нормативной конституционной жалобы.

Согласно Конституции Украины в полномочия Конституционного Суда Украины входит осуществление превентивного конституционного контроля законопроектов о внесении изменений в Основной Закон Украины на их соответствие требованиям статей 157 и 158 Конституции Украины. В частности, согласно предписанию статьи 157 Конституции Украины она не может быть изменена, если изменения предусматривают упразднение либо ограничение существующих прав и свобод человека и гражданина, что является одной из гарантий их соблюдения. Наличие заключения Конституционного Суда Украины по этому вопросу в соответствии со статьей 159 Конституции Украины является обязательным условием для рассмотрения парламентом законопроекта о внесении изменений в Основной Закон Украины.

В 2012 году Конституционный Суд Украины рассмотрел два дела такой категории и дал два заключения, вошедшие в это издание. В частности, орган конституционной юрисдикции признал не соответствующими требованиям статей 157 и 158 Основного Закона Украины положения законопроекта:

- об исключении части первой статьи 105 Конституции Украины, согласно которой Президент Украины пользуется правом неприкосновенности на время исполнения полномочий (*Заключение от 10 июля 2012 года № 1-в/2012*);

- об отмене одной из составляющих независимости судей – института неприкосновенности судей судов общей юрисдикции и Конституционного Суда Украины (*Заключение от 10 июля 2012 года № 1-в/2012*).

Соответствующими требованиям статей 157 и 158 Конституции Украины были признаны положения законопроекта об исключении из действующей редакции Конституции Украины части первой статьи 80, согласно которой «народным депутатам Украины гарантируется депутатская неприкосновенность», а также изложение части третьей данной статьи в новой редакции, согласно которой «народный депутат Украины не может быть без согласия Верховной Рады Украины задержан или арестован до вступления в силу обвинительного приговора суда в отношении его» (*Заключение от 27 августа 2012 года № 2-в/2012*).

Нельзя также не отметить, что в последние годы значительно активизировалась международная деятельность Конституционного Суда

Украины. В частности, в прошлом году судьи Конституционного Суда Украины и работники аппарата приняли участие в 16 международных мероприятиях, которые проводились за границей. В свою очередь, более 20 встреч с представителями органов конституционной юрисдикции, других органов государственной власти европейских государств были проведены в городе Киеве.

Результаты международной деятельности Конституционного Суда Украины, кроме укрепления его международного авторитета как органа государственной власти демократического и правового государства Украина, имеют сугубо практическое значение для усовершенствования отечественного механизма защиты прав и свобод человека и гражданина.

В последние годы во время рассмотрения дел Конституционный Суд Украины все чаще обращается к общепризнанным нормам и стандартам в области защиты прав человека, принятым ООН, ОБСЕ, Советом Европы, Комитетом Министров Совета Европы, другими влиятельными международными организациями, и к правовым позициям Европейского суда по правам человека. Анализ текста решений и заключений Конституционного Суда Украины свидетельствует, что для аргументации практически каждого своего решения он использует ссылки на указанные международные правовые акты.

Хотелось бы отметить, что издание этого сборника является составляющей многосторонней издательской деятельности судей и работников аппарата Конституционного Суда Украины. Только в 2012 году вышли в печать: учебное пособие «Конституційне право України» (Днепропетровск: Лизунов-пресс, 2012), рекомендованное Министерством образования и науки, молодежи и спорта Украины для студентов высших учебных заведений; книга «Виборче право в Україні: історія та сучасність» (Киев: Логос, 2012); научное издание «Права людини: інтерпретаційна діяльність Конституційного Суду України» (Киев: Логос, 2012), по материалам которого создается электронный информационно-поисковый ресурс, который будет размещен на официальном сайте Конституционного Суда Украины, и другие.

Для удобства пользования этим изданием в нем помещен алфавитно-предметный указатель. Эта новация, по решению редакционной коллегии, была введена в предыдущей книге данного сборника, что получило одобрительные отзывы читателей. Кроме того, алфавитно-предметный указатель к актам Конституционного Суда Украины за 1997–2011 годы опубликован в «Віснику Конституційного Суду України» № 4/2012, а в начале 2013 года ожидается выход в печать отдельного издания «Алфавітно-предметний покажчик до рішень і висновків Конституційного Суду України (1997–2012)».

Выражаю надежду, что представленная книга будет полезна работникам органов государственной власти и местного самоуправления, специалистам в области конституционного права, преподавателям и студентам юридических вузов и факультетов.

С уважением к читателям

**Председатель
Конституционного Суда Украины**

А. ГОЛОВИН

PREFACE

The twelfth volume «The Constitutional Court of Ukraine: Decisions. Opinions. 2012» includes 18 decisions and 2 opinions of the Constitutional Court of Ukraine adopted in 2012.

The Constitutional Court of Ukraine is the sole body of the constitutional jurisdiction, which principal goal is to guarantee the supremacy of the Constitution of Ukraine as the Fundamental Law of the state on its entire territory. To ensure implementation of this goal the Constitutional Court of Ukraine is entitled with the authorities, in particular, concerning consideration of constitutionality of laws and other legal acts of the Verkhovna Rada of Ukraine, the President of Ukraine, the Cabinet of Ministers of Ukraine and legal acts of the Verkhovna Rada of the Autonomous Republic of Crimea.

According to the Constitution of Ukraine, laws and other legal acts or separate provisions thereof which are declared unconstitutional lose their legal force from the day the Constitutional Court of Ukraine adopts the decision on their unconstitutionality. Thus, in implementing these authorities in the sphere of the constitutional judicial control, the Constitutional Court of Ukraine, in fact, improves national system of legislation, in particular, in such important direction of the society and state's activities as the protection of human and citizen's rights and freedoms.

This conclusion is proved by the fact that during more than 16 years of its activities the Constitutional Court of Ukraine has considered the constitutionality of provisions of almost 160 laws and other legal acts from which over 100 were declared unconstitutional, specifically those which violated the constitutional rights of citizens for life¹, personal inviolability and freedom of movement², formation of professional associations for protection of labour and social and economic interests³, social protection⁴, the right to elect freely and to be elected to state bodies⁵.

During 2012 the Constitutional Court of Ukraine adopted 8 decisions in cases on these issues and declared to be non-conforming to the Constitution of Ukraine some provisions of:

---

¹ Decision of the Constitutional Court of Ukraine dated December 29, 1999 No. 11-rp/99 in the case on death penalty // Official Bulletin of Ukraine. – 2000. – No. 4. – Art. 126. P.114.

² Decision of the Constitutional Court of Ukraine dated July 29, 2010 No. 17-rp/2010 in the case upon the constitutional petition of the Ukrainian Parliament Commissioner for Human Rights concerning conformity to the Constitution of Ukraine (constitutionality) of paragraph 8 of item 5 of paragraph one of Article 11 of the Law of Ukraine «On Militia» // Bulletin of the Constitutional Court of Ukraine. – 2010. – No. 5. P. 11.

³ Decision of the Constitutional Court of Ukraine dated October 18, 2000 No. 11-rp/2000 in the case on freedom of formation of associations // Official Bulletin of Ukraine. – 2000. – No. 43. – Art. 1857. P. 131.

⁴ Decisions of the Constitutional Court of Ukraine dated June 18, 2007 No. 4-rp/2007, dated July 9, 2007 No. 6-rp/2007 and oth.

⁵ Decision of the Constitutional Court of Ukraine dated February 26, 1998 No. 1-rp/98 in the case on election of the People's Deputies of Ukraine // Official Bulletin of Ukraine. – 1998. – No. 23. – Art. 850. P. 93.

– the Law of Ukraine «On Fundamentals of Preventing and Counteracting Corruption» concerning prohibition for persons authorised to implement the functions of state and local self-government to take part in general meetings of a profit-seeking enterprise or organisation (Decision dated March 13, 2012 No. 6-rp/2012);

– the Law of Ukraine «On the Elections of the People’s Deputies of Ukraine» which violated the rights of voters who reside or stay abroad (Decision dated April 4, 2012 No. 7-rp/2012) and established a provision under which a candidate to People’s Deputies of Ukraine except running in the national multi-seat electoral district, had a right to run in one of the single-seat districts at the same time (Decision dated April 5, 2012 No. 8-rp/2012);

– the Rules of Procedures of the Verkhovna Rada of Ukraine in part of restriction of the right of People’s Deputies of Ukraine to submit draft laws on denunciation of international treaties of Ukraine to the Verkhovna Rada of Ukraine (Decision dated May 30, 2012 No. 12-rp/2012) and establishment of additional condition, not envisaged by the Constitution of Ukraine, on adoption of decisions on election and recall of the Chairman of the Verkhovna Rada of Ukraine by the Verkhovna Rada of Ukraine (Decision dated July 11, 2012 No. 15-rp/2012).

The official interpretation of the Constitution and laws of Ukraine is no less important direction of activities of the sole body of the constitutional jurisdiction which, as it is mentioned in legal literature, is a crucial element of not only national judicial constitutional control but also of the general state mechanism of the protection of human and citizen’s rights on the whole.

In 2012 the Constitutional Court of Ukraine adopted 11 decisions in cases on the official interpretation of the Constitution and laws of Ukraine with clarification of some provisions of:

– the Constitution of Ukraine concerning the order of collection, storage, use and dissemination of confidential information about a person without his or her consent by the state, bodies of local self-government, legal and natural persons upon the constitutional petition of Zhashkiv regional council of Cherkassy oblast (Decision dated January 20, 2012 No. 2-rp/2012), as well as the authorities of the state to establish the content and the scope of social benefits depending on its social and economic possibilities upon the constitutional petition of the Board of the Pension Fund of Ukraine (Decision dated January 25, 2012 No. 3-rp/2012);

– the Civil Code of Ukraine concerning beginning of limitation of claims of landlord on reimbursement of expenses related to damage of the thing (Decision dated July 3, 2012 No. 14-rp/2012), the Family Code of Ukraine in the aspect of consideration of the statutory capital and assets of private enterprise as the object of spouses’ right to joint co-property (Decision dated September 19, 2012 No. 17-rp/2012) and the Law of Ukraine «On Execution Proceedings» concerning the order of mandatory suspension of the execution proceedings and measures of enforcement of the court’s decisions (Decision dated December 13, 2012 No. 18-rp/2012) upon the constitutional appeals of subjects of entrepreneurial activities.

In recent years the interpretative activities of the Constitutional Court of Ukraine has been characterised by an increase in the number of cases considered upon the constitutional appeals of citizens concerning the protection of their constitutional rights. In this sense the year 2012, in which the number of decisions in cases of such a category constituted almost one third (5 of 18) of the overall number of decisions adopted during the year, was not an exception.

In particular, the Constitutional Court of Ukraine has explained the provisions of:

- the Constitution of Ukraine concerning guarantee by the state of the right to consideration of a case in courts of all jurisdictions, specialisations and instances for a person condemned and imprisoned upon the constitutional appeal of citizen Anton Troian (Decision dated April 12, 2012 No. 9-rp/2012);

- the Labour Code of Ukraine concerning terms of application of an employee to court with a claim on resolution of a labour dispute upon the constitutional appeal of citizen Volodymyr Srtikhar (Decision dated February 22, 2012 No. 4-rp/2012);

- the Criminal Code of Ukraine which envisages criminal liability of an officer for abuse of authority or official position upon the constitutional appeal of citizen Vitalii Kuzmenko (Decision dated April 18, 2012 No. 10-rp/2012);

- the Commercial Procedural Code of Ukraine concerning appellate and cassation appeal of a ruling of local commercial court and resolution of appellate instance both concerning change of manner and order of execution of decision, ruling, resolution and refusal in change of manner and order of their execution upon the constitutional appeal of citizen Oleksii Shapovalov (Decision dated April 25, 2012 No. 11-rp/2012).

As it was noted before, the characteristic feature of interpretation activity of the Constitutional Court of Ukraine is that the official interpretation of a legal norm is, de facto, a specific form of the constitutional review. The point is that based on its status as a guarantor of the supremacy of the Constitution of Ukraine throughout the territory of the state, the Constitutional Court of Ukraine may not interpret unconstitutional legislative norms. That is why the Law of Ukraine «On the Constitutional Court of Ukraine» set forth the rule stipulating that if during the consideration of a case on the official interpretation unconstitutionality of law or provisions thereof shall be established, the Constitutional Court of Ukraine shall decide on their constitutionality within the same proceedings.

In considering the case upon the constitutional appeal by Halkina Z.H. on official interpretation of certain provisions of the Law of Ukraine «On Preventing the Impact of the Global Financial Crisis on the Development of the Construction Sector and Residential Construction» the Constitutional Court of Ukraine found inconsistency with the Constitution of Ukraine of the provision of Article 3.4 of the Law. In this regard, the Constitutional Court of Ukraine considered the issue on constitutionality of this prescription and declared to be inconsistent with the Constitution of Ukraine the provision of the Law under which «natural and legal persons shall be prohibited to terminate any contracts which result in assignment of completed object (part of object) of residential

---

construction by developer provided 100 % of value of the object (part of object) of the residential construction has been paid pursuant to such contracts» (Decision dated March 13, 2012 No. 5-rp/2012).

Thus, in appealing for the official interpretation of the law or certain provisions thereof, the subject of the right to constitutional petition (appeal), in fact, simultaneously initiates the constitutional judicial review over these provisions or the law in general. Therefore, it is not coincidentally that the concept according to which the institute of the citizen's constitutional appeal is considered to be one of the forms of normative constitutional complaint is getting more and more acknowledgement among lawyers, including those abroad.

Pursuant to the Constitution of Ukraine, one of the authorities of the Constitutional Court of Ukraine is to exercise preventive constitutional review over draft laws on introducing amendments to the Fundamental Law of Ukraine regarding their compliance with the requirements of Articles 157, 158 of the Constitution of Ukraine. In particular, under Article 157 of the Constitution of Ukraine, it cannot be amended if the amendments foresee the abolition or restriction of existing human and citizen's rights which are one of the guarantees of their abidance. According to Article 159 of the Constitution, an opinion of the Constitutional Court of Ukraine on this issue is an obligatory prerequisite for the draft law on the amendments to the Fundamental Law of Ukraine to be considered by the Parliament.

In 2012 the Constitutional Court of Ukraine considered two cases in this category and provided two opinions included into this edition. In particular, the body of constitutional jurisdiction declared inconsistent with Article 157 and 158 of the Fundamental Law of Ukraine the provisions of the draft law:

on exclusion of Article 105.1 of the Constitution of Ukraine according to which the President of Ukraine shall enjoy the immunity during the term of office (Opinion dated July 10, 2012 № 1-v/2012);

on abolition of one of the components of judicial independence – institute of immunity of judges of general jurisdiction and the Constitutional Court of Ukraine (Opinion dated July 10, 2012 № 1-v/2012).

The provisions of the draft law on exclusion from the current wording of the Constitution of Ukraine of Article 80.1, according to which «parliamentary immunity is guaranteed to the People's Deputies of Ukraine», as well as new wording of paragraph three of this Article according to which «People's Deputies of Ukraine may not be detained or arrested before the entry into force of conviction against him/her without consent of the Verkhovna Rada of Ukraine» were declared consistent with Articles 157 and 158 of the Constitution of Ukraine (Opinion of August 27, 2012 № 2-v/2012).

One cannot but admit that recently the international activity of the Constitutional Court of Ukraine has greatly intensified. In particular, last year the judges of the Constitutional Court of Ukraine and the Secretariat's staff participated in 16 international events held abroad. In turn, over 20 meetings with the representatives of the bodies of constitutional jurisdiction, other bodies of state power of the European countries took place in Kyiv.

The international activity of the Constitutional Court of Ukraine results not only in strengthening of its international authority as a body of state power of democratic and legal state of Ukraine, it also has purely practical significance for improving the domestic mechanism of the protection of human and citizen's rights and freedoms.

In recent years the Constitutional Court of Ukraine has increasingly applied the universally recognised norms and standards of human rights adopted by the UN, OSCE, Council of Europe and Committee of Ministers of the Council of Europe, other influential organisations, and legal positions of the European Court of Human Rights. Analysis of the text of the decisions and opinions of the Constitutional Court of Ukraine shows that it refers to the abovementioned international legal acts almost in every decision.

It should be noted that the publication of this book is a part of multifaceted publishing activity of judges and staff of the Constitutional Court of Ukraine. Only in 2012 there were published: a study textbook «Constitutional Law of Ukraine» (Dnipropetrovsk: Lizunovpres, 2012), recommended by the Ministry of Education and Science, Youth and Sports of Ukraine for the students of higher educational establishments; the book «Suffrage in Ukraine: History and Modernity» (Kyiv: Logos, 2012); scientific publication «Human Rights: Interpretation Activity of the Constitutional Court of Ukraine» (Kyiv: Logos, 2012), based on which an electronic information retrieval resource is to be published on the official website of the Constitutional Court of Ukraine, and others.

For your convenience this edition contains alphabetical subject index. In compliance with the decision of the editorial board, this innovation was introduced in the previous book of the Collection which received positive feedbacks of the readers. In addition, alphabetical subject index to the acts of the Constitutional Court of Ukraine in 1997 – 2011 was published in «The Bulletin of the Constitutional Court of Ukraine» №4/2012, and at the beginning of 2013 «Alphabetical subject index to the decisions and opinions of the Constitutional Court of Ukraine (1997 – 2012)» is to be published.

I do hope that this book will be useful for the employees of state bodies and bodies of local self-government, experts in the sphere of the constitutional law, professors and students of law institutes and schools.

Sincerely yours,

**Chairman
of the Constitutional Court of Ukraine**

Anatolii HOLOVIN

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

**ВИСНОВОК
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**

**у справі за зверненням Верховної Ради України
про надання висновку щодо відповідності законопроекту
про внесення змін до Конституції України
щодо недоторканності вимогам
статей 157 і 158 Конституції України
(справа про внесення змін до статей 80, 105, 126, 149
Конституції України)**

м. Киї в

10 липня 2012 року

№ 1-в/2012

Справа № 1-21/2012

Конституційний Суд України у складі суддів:

Головіна Анатолія Сергійовича – головуючого, **Бауліна** Юрія Васильовича, **Бринцева** Василя Дмитровича, **Вдовіченка** Сергія Леонідовича, **Винокурова** Сергія Маркіяновича, **Гульгая** Михайла Мирославовича, **Запорожця** Михайла Петровича, **Колоса** Михайла Івановича, **Маркуш** Марії Андріївни, **Пасенюка** Олександра Михайловича, **Сергейчука** Олега Анатолійовича, **Стецюка** Петра Богдановича, **Стрижака** Андрія Андрійовича – доповідача, **Шаптали** Наталі Костянтинівни,

розглянув на пленарному засіданні справу про надання Конституційним Судом України висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України щодо недоторканності (реєстр. № 10530) вимогам статей 157 і 158 Конституції України.

Приводом для розгляду справи відповідно до статті 159 Конституції України стало надходження до Конституційного Суду України законопроекту про внесення змін до Конституції України щодо недоторканності згідно з Постановою Верховної Ради України «Про включення до порядку денного десятої сесії Верховної Ради України шостого скликання законопроекту про внесення змін до Конституції України щодо недоторканності і про його направлення до Конституційного Суду України» від 20 червня 2012 року № 4990–VI для надання висновку щодо його відповідності вимогам статей 157 і 158 Конституції України.

Підставою для розгляду справи є необхідність надання Конституційним Судом України висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України щодо недоторканності вимогам статей 157 і 158 Конституції України.

Заслухавши суддю-доповідача Стрижака А. А. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

У С Т А Н О В И В :

1. Верховна Рада України згідно з Постановою «Про включення до порядку денного десятої сесії Верховної Ради України шостого скликання законопроекту про внесення змін до Конституції України щодо недоторканності і про його направлення до Конституційного Суду України» від 20 червня 2012 року № 4990–VI (Голос України, 2012 р., 27 червня) звернулася до Конституційного Суду України з клопотанням дати висновок щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України щодо недоторканності (реєстр. № 10530) (далі – Законопроект) вимогам статей 157 і 158 Конституції України.

У Законопроекті пропонується внести зміни до статей 80, 105, 126, 149 Конституції України (Відомості Верховної Ради України, 1996 р., № 30, ст. 141), пов'язані з інститутами недоторканності Президента України, народних депутатів України, суддів судів загальної юрисдикції та суддів Конституційного Суду України, а саме:

«1. Внести до Конституції України (Відомості Верховної Ради України, 1996 р., № 30, ст. 141) такі зміни:

- 1) частини першу та третю статті 80 виключити;
- 2) частину першу статті 105 виключити;
- 3) у статті 126:
у частині першій слова «і недоторканність» виключити;
частину третю виключити;
- 4) у статті 149 слова «та недоторканності» виключити.

2. Цей Закон набирає чинності з дня його опублікування».

2. Відповідно до пункту 1 частини першої статті 85 Конституції України до повноважень Верховної Ради України належить внесення змін до Конституції України в межах і порядку, передбачених розділом XIII Конституції України.

Згідно зі статтею 159 Конституції України законопроект про внесення змін до Конституції України розглядається Верховною Радою України за наявності висновку Конституційного Суду України щодо відповідності законопроекту вимогам статей 157 і 158 Конституції України.

Перевіряючи Законопроект на предмет його відповідності вимогам статей 157 і 158 Конституції України, Конституційний Суд України виходить з такого.

3. За статтею 158 Основного Закону України законопроект про внесення змін до Конституції України, який розглядався Верховною Радою України, і закон не був прийнятий, може бути поданий до Верховної Ради України не раніше ніж через рік з дня прийняття рішення щодо цього законопроекту (частина перша). Верховна Рада України протягом строку своїх повноважень не може двічі змінювати одні й ті самі положення Конституції України (частина друга статті 158 Основного Закону України).

Законопроекти про внесення змін до статей 80, 105, 126, 149 Конституції України протягом року Верховною Радою України шостого скликання не розглядалися.

3 дня прийняття Конституції України положення її статей 80, 105, 126, 149 не змінювалися.

Отже, Законопроект відповідає вимогам статті 158 Конституції України.

4. Відповідно до частини другої статті 157 Основного Закону України Конституція України не може бути змінена в умовах воєнного або надзвичайного стану.

На момент надання Конституційним Судом України висновку в Україні не введено воєнного або надзвичайного стану, тому в цій частині Законопроект є таким, що не суперечить вимогам частини другої статті 157 Конституції України.

5. Згідно з частиною першою статті 157 Основного Закону України Конституція України не може бути змінена, якщо зміни передбачають скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина або якщо вони спрямовані на ліквідацію незалежності чи на порушення територіальної цілісності України.

5.1. Законопроектом пропонується виключити частину першу статті 80 Конституції України, за змістом якої народним депутатам України гарантується депутатська недоторканність, та частину третю цієї статті, відповідно до якої народні депутати України не можуть бути без згоди Верховної Ради України притягнені до кримінальної відповідальності, затримані чи заарештовані.

Конституційний Суд України раніше досліджував аналогічні за змістом законопроекти про внесення змін до частин першої, третьої статті 80 Основного Закону України, в результаті чого дійшов висновку, що такі зміни не суперечать вимогам частини першої статті 157 Конституції України (висновки Конституційного Суду України від 27 червня 2000 року № 1-в/2000, від 10 вересня 2008 року № 2-в/2008, від 1 квітня 2010 року № 1-в/2010).

Конституційний Суд України розглядав також питання щодо відповідності вимогам статей 157 і 158 Основного Закону України законопроекту про внесення змін до статті 105 Конституції України, а саме про виключення частини першої, за якою Президент України користується правом недоторканності на час виконання повноважень.

У своєму Висновку від 1 квітня 2010 року № 1-в/2010 Конституційний Суд України констатував, що виключення зі статті 105 Конституції України частини першої може призвести до обмеження прав і свобод людини і громадянина, ліквідації незалежності та до порушення територіальної цілісності України, що не відповідає вимогам частини першої статті 157 Конституції України (абзац сьомий підпункту 4.4 пункту 4 мотивувальної частини).

За результатами розгляду законопроектів, якими пропонувалися зміни до статей 80, 105 Конституції України та щодо відповідності яких вимогам статей 157 і 158 Конституції України Конституційний Суд України давав висновки, закони Верховною Радою України не прийняті.

На час розгляду Законопроекту підстав для зміни Конституційним Судом України правових позицій із зазначених питань немає.

5.2. Відповідно до статті 126 Основного Закону України незалежність і недоторканність суддів гарантуються Конституцією і законами України (частина перша); суддя не може бути без згоди Верховної Ради України затриманий чи заарештований до винесення обвинувального вироку судом (частина третя).

Згідно зі статтею 149 Конституції України на суддів Конституційного Суду України поширюються гарантії незалежності та недоторканності, підстави щодо звільнення з посади, передбачені статтею 126 цієї Конституції, та вимоги щодо несумісності, визначені в частині другій статті 127 цієї Конституції.

Законопроектом пропонується виключити в частині першій статті 126 Конституції України слова «і недоторканність» та частину третьою у цій статті, а в статті 149 Конституції України – слова «та недоторканності».

5.2.1. Частина перша статті 157 Конституції України містить два положення. В одному з них закріплено, що Конституція України не може бути змінена, якщо зміни спрямовані на ліквідацію незалежності чи на порушення територіальної цілісності України.

Перевіряючи пропоновані Законопроектом зміни до статей 126, 149 Конституції України на відповідність саме цьому положенню, Конституційний Суд України вважає, що такі зміни не спрямовані на ліквідацію незалежності чи на порушення територіальної цілісності України, тому вони не суперечать зазначеному положенню частини першої статті 157 Конституції України.

5.2.2. В частині першій статті 157 Основного Закону України також встановлено, що Конституція України не може бути змінена, якщо зміни передбачають скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина.

Вирішуючи питання щодо відповідності пропонованих Законопроектом змін до статей 126, 149 Конституції України наведеному положенню Основного Закону України, Конституційний Суд України виходить з такого.

Згідно з Конституцією України правосуддя в Україні здійснюється виключно судами. Делегування функцій суддів, а також привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами не допускаються (частина перша статті 124). Відповідно до частини третьої статті 124 Конституції України судочинство здійснюється Конституційним Судом України та судами загальної юрисдикції.

Конституційний Суд України в Рішенні від 1 грудня 2004 року № 19-рп/2004 у справі про незалежність суддів як складову їхнього ста-

тусу зауважив, що складовою незалежності суддів є їхня недоторканність, призначення якої – забезпечити здійснення правосуддя; затвердження Конституцією України гарантій недоторканності суддів зумовлено їхньою професійною діяльністю у відправленні правосуддя; за Основним Законом України недоторканність судді полягає у тому, що суддя не може бути без згоди Верховної Ради України затриманий чи заарештований до винесення обвинувального вироку судом (абзаци перший, третій, четвертий підпункту 4.2 пункту 4 мотивувальної частини).

У Рішенні від 19 травня 1999 року № 4-рп/99 у справі про запити народних депутатів України Конституційний Суд України також зазначив, що з метою забезпечення здійснення правосуддя Конституція України гарантує незалежність і недоторканність суддів і забороняє вплив на них у будь-який спосіб (частини перша, друга статті 126) (абзац перший пункту 3 мотивувальної частини).

На необхідності забезпечення суддівського імунітету як гарантії об'єктивного і неупередженого правосуддя наголошується й у міжнародних актах.

Відповідно до пункту 1 статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом.

Згідно з пунктами 1, 2 Основних принципів незалежності судових органів, схвалених резолюціями 40/32 та 40/146 Генеральної Асамблеї ООН від 29 листопада та 13 грудня 1985 року, незалежність судових органів гарантується державою і закріплюється в конституції або законах країни. Усі державні та інші установи зобов'язані шанувати незалежність судових органів і дотримуватися її. Судові органи вирішують передані їм справи безсторонньо, на основі фактів і відповідно до закону, без будь-яких обмежень, неправомірного впливу, спонуки, тиску, погроз або втручання, прямого чи непрямого, з будь-якого боку і з будь-яких би то не було причин.

Про необхідність забезпечення незалежності судової влади йдеться також у Європейській хартії про закон про статус суддів від 10 липня 1998 року, Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи «Незалежність, дієвість та роль суддів» від 13 жовтня 1994 року № (94) 12, Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки від 17 листопада 2010 року № (2010) 12.

За частиною першою статті 55 Конституції України права і свободи людини і громадянина захищаються судом. Кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб (частина друга статті 55 Конституції України).

Законопроектом передбачається скасування однієї зі складових незалежності суддів – інституту недоторканності суддів судів загальної юрисдикції та Конституційного Суду України. У зв'язку з цим Конституційний Суд України зазначає, що держава і суспільство, висуваючи до суддів та

їх професійної діяльності високі вимоги, повинні, в свою чергу, забезпечити їм відповідні додаткові гарантії належного здійснення правосуддя.

Недоторканність суддів не є їх особистим привілеєм. Ця гарантія спрямована, передусім, на забезпечення безперешкодного виконання суддями своїх професійних обов'язків – здійснення об'єктивного і справедливого правосуддя, метою якого є захист прав і свобод людини і громадянина. Скасування такої гарантії правосуддя, як недоторканність суддів, опосередковано може призвести до обмеження права на судовий захист, гарантованого статтею 55 Конституції України.

Отже, пропонувані Законопроектом зміни до частин першої, третьої статті 126, статті 149 Конституції України передбачають обмеження прав і свобод людини і громадянина, тому вони є такими, що не відповідають вимогам частини першої статті 157 Конституції України.

На підставі викладеного та керуючись статтями 147, 157, 158, 159 Конституції України, статтями 51, 57, 66, 67, 69 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

Д І Й Ш О В В И С Н О В К У :

1. Визнати таким, що відповідає вимогам статей 157 і 158 Конституції України, положення законопроекту про внесення змін до Конституції України щодо недоторканності (реєстр. № 10530), яким пропонується:

«1) частини першу та третю статті 80 виключити».

2. Визнати такими, що не відповідають вимогам частини першої статті 157 Конституції України, положення законопроекту про внесення змін до Конституції України щодо недоторканності (реєстр. № 10530), якими пропонується:

«2) частину першу статті 105 виключити;

3) у статті 126:

у частині першій слова «і недоторканність» виключити;

частину третю виключити;

4) у статті 149 слова «та недоторканності» виключити».

3. Висновок Конституційного Суду України у справі за зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України щодо недоторканності (реєстр. № 10530) вимогам статей 157 і 158 Конституції України є обов'язковим до виконання, остаточним і не може бути оскаржений.

Висновок Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у «Віснику Конституційного Суду України» та в інших офіційних виданнях України.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

ИМЕНЕМ УКРАИНЫ

**ЗАКЛЮЧЕНИЕ
КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА УКРАИНЫ**

**по делу о даче заключения о соответствии законопроекта
о внесении изменений в Конституцию Украины
относительно неприкосновенности требованиям
статей 157 и 158 Конституции Украины
по обращению Верховной Рады Украины
(дело о внесении изменений в статьи 80, 105, 126, 149
Конституции Украины)**

г. Киев
10 июля 2012 года
№ 1-в/2012

Дело № 1- 21/2012

Конституционный Суд Украины в составе судей:

Головина Анатолия Сергеевича – председательствующего, **Баулина** Юрия Васильевича, **Брынцева** Василия Дмитриевича, **Вдовиченко** Сергея Леонидовича, **Винокурова** Сергея Маркияновича, **Гультая** Михаила Мирославовича, **Запорожца** Михаила Петровича, **Колоса** Михаила Ивановича, **Маркуш** Марии Андреевны, **Пасенюка** Александра Михайловича, **Сергейчука** Олега Анатольевича, **Стецюка** Петра Богдановича, **Стрижака** Андрея Андреевича – докладчика, **Шапталы** Натальи Константиновны,

рассмотрел в пленарном заседании дело о даче Конституционным Судом Украины заключения о соответствии законопроекта о внесении изменений в Конституцию Украины относительно неприкосновенности (реестр. № 10530) требованиям статей 157 и 158 Конституции Украины.

Поводом к рассмотрению в соответствии со статьей 159 Конституции Украины стало поступление в Конституционный Суд Украины законопроекта о внесении изменений в Конституцию Украины относительно неприкосновенности согласно Постановлению Верховной Рады Украины «О включении в повестку дня десятой сессии Верховной Рады Украины шестого созыва законопроекта о внесении изменений в Конституцию Украины относительно неприкосновенности и о его направлении в Конституционный Суд Украины» от 20 июня 2012 года № 4990–VI для дачи заключения о его соответствии требованиям статей 157 и 158 Конституции Украины.

Основанием к рассмотрению дела является необходимость дачи Конституционным Судом Украины заключения о соответствии законопроекта о внесении изменений в Конституцию Украины относительно неприкосновенности требованиям статей 157 и 158 Конституции Украины.

Заслушав судью-докладчика Стрижака А. А. и исследовав материалы дела, Конституционный Суд Украины

У С Т А Н О В И Л :

1. Верховная Рада Украины согласно Постановлению «О включении в повестку дня десятой сессии Верховной Рады Украины шестого созыва законопроекта о внесении изменений в Конституцию Украины относительно неприкосновенности и о его направлении в Конституционный Суд Украины» от 20 июня 2012 года № 4990–VI (Голос Украины, 2012 г., 27 июня) обратилась в Конституционный Суд Украины с ходатайством дать заключение о соответствии законопроекта о внесении изменений в Конституцию Украины относительно неприкосновенности (реестр. № 10530) (далее – Законопроект) требованиям статей 157 и 158 Конституции Украины.

Законопроектом предлагается внести изменения в статьи 80, 105, 126, 149 Конституции Украины (Ведомости Верховной Рады Украины, 1996 г., № 30, ст. 141), связанные с институтами неприкосновенности Президента Украины, народных депутатов Украины, судей судов общей юрисдикции и судей Конституционного Суда Украины, а именно:

«1. Внести в Конституцию Украины (Ведомости Верховной Рады Украины, 1996 г., № 30, ст. 141) следующие изменения:

1) части первую и третью статьи 80 исключить;

2) часть первую статьи 105 исключить;

3) в статье 126:

в части первой слова «и неприкосновенность» исключить;

часть третью исключить;

4) в статье 149 слова «и неприкосновенности» исключить.

2. Данный Закон вступает в силу со дня его опубликования».

2. Согласно пункту 1 части первой статьи 85 Конституции Украины к полномочиям Верховной Рады Украины относится внесение изменений в Конституцию Украины в пределах и порядке, предусмотренных разделом XIII Конституции Украины.

В соответствии со статьей 159 Конституции Украины законопроект о внесении изменений в Конституцию Украины рассматривается Верховной Радой Украины при наличии заключения Конституционного Суда Украины о соответствии законопроекта требованиям статей 157 и 158 Конституции Украины.

Осуществляя проверку Законопроекта на предмет его соответствия требованиям статей 157 и 158 Конституции Украины, Конституционный Суд Украины исходит из следующего.

3. По статье 158 Основного Закона Украины законопроект о внесении изменений в Конституцию Украины, который рассматривался Верховной Радой Украины, и закон не был принят, может быть представлен в Верховную Раду Украины не ранее чем через год со дня принятия решения по этому законопроекту (часть первая). Верховная Рада Украины в тече-

ние срока своих полномочий не может дважды изменять одни и те же положения Конституции Украины (часть вторая статьи 158 Основного Закона Украины).

Законопроекты о внесении изменений в статьи 80, 105, 126, 149 Конституции Украины в течение года Верховной Радой Украины шестого созыва не рассматривались.

Со дня принятия Конституции Украины положения ее статей 80, 105, 126, 149 не изменялись.

Следовательно, Законопроект соответствует требованиям статьи 158 Конституции Украины.

4. В соответствии с частью второй статьи 157 Основного Закона Украины Конституция Украины не может быть изменена в условиях военного или чрезвычайного положения.

На момент дачи Конституционным Судом Украины заключения в Украине не введено военное или чрезвычайное положения, поэтому в этой части Законопроект не противоречит требованиям части второй статьи 157 Конституции Украины.

5. Согласно части первой статьи 157 Основного Закона Украины Конституция Украины не может быть изменена, если изменения предусматривают упразднение либо ограничение прав и свобод человека и гражданина или если они направлены на ликвидацию независимости либо на нарушение территориальной целостности Украины.

5.1. Законопроектом предлагается исключить часть первую статьи 80 Конституции Украины, по смыслу которой народным депутатам Украины гарантируется депутатская неприкосновенность, и часть третью данной статьи, в соответствии с которой народные депутаты Украины не могут быть без согласия Верховной Рады Украины привлечены к уголовной ответственности, задержаны или арестованы.

Конституционный Суд Украины ранее исследовал аналогичные по смыслу законопроекты о внесении изменений в часть первую, третью статьи 80 Основного Закона Украины, в результате чего пришел к выводу, что такие изменения не противоречат требованиям части первой статьи 157 Конституции Украины (заключения Конституционного Суда Украины от 27 июня 2000 года № 1-в/2000, от 10 сентября 2008 года № 2-в/2008, от 1 апреля 2010 года № 1-в/2010).

Конституционный Суд Украины рассматривал также вопрос о соответствии требованиям статей 157 и 158 Основного Закона Украины законопроекта о внесении изменений в статью 105 Конституции Украины, а именно об исключении части первой, согласно которой Президент Украины пользуется правом неприкосновенности на время исполнения полномочий.

В своем Заключении от 1 апреля 2010 года № 1-в/2010 Конституционный Суд Украины констатировал, что исключение

из статьи 105 Конституции Украины части первой может привести к ограничению прав и свобод человека и гражданина, ликвидации независимости и к нарушению территориальной целостности Украины, что не соответствует требованиям части первой статьи 157 Конституции Украины (абзац седьмой подпункта 4.4 пункта 4 мотивировочной части).

По результатам рассмотрения законопроектов, которыми предлагались изменения к статьям 80, 105 Конституции Украины и о соответствии которых требованиям статей 157 и 158 Конституции Украины Конституционный Суд Украины давал заключения, законы Верховной Радой Украины не приняты.

На момент рассмотрения Законопроекта оснований для изменения Конституционным Судом Украины правовых позиций по указанным вопросам нет.

5.2. В соответствии со статьей 126 Основного Закона Украины независимость и неприкосновенность судей гарантируются Конституцией и законами Украины (часть первая); судья не может быть без согласия Верховной Рады Украины задержан или арестован до вынесения обвинительного приговора судом (часть третья).

Согласно статье 149 Конституции Украины на судей Конституционного Суда Украины распространяются гарантии независимости и неприкосновенности, основания для освобождения от должности, предусмотренные статьей 126 данной Конституции, и требования относительно несовместимости, определенные в части второй статьи 127 данной Конституции.

Законопроектом предлагается исключить в части первой статьи 126 Конституции Украины слова «и неприкосновенность» и часть третью в этой статье, а в статье 149 Конституции Украины – слова «и неприкосновенности».

5.2.1. Часть первая статьи 157 Конституции Украины содержит два положения. В одном из них закреплено, что Конституция Украины не может быть изменена, если изменения направлены на ликвидацию независимости либо на нарушение территориальной целостности Украины.

Проверяя предлагаемые Законопроектом изменения в статьях 126, 149 Конституции Украины на соответствие именно этому положению, Конституционный Суд Украины считает, что такие изменения не направлены на ликвидацию независимости либо на нарушение территориальной целостности Украины, поэтому они не противоречат указанному положению части первой статьи 157 Конституции Украины.

5.2.2. В части первой статьи 157 Основного Закона Украины также установлено, что Конституция Украины не может быть изменена, если изменения предусматривают упразднение либо ограничение прав и свобод человека и гражданина.

Решая вопрос о соответствии предлагаемых Законопроектом изменений к статьям 126, 149 Конституции Украины указанному положению Основного Закона Украины, Конституционный Суд Украины исходит из следующего.

Согласно Конституции Украины правосудие в Украине осуществляется исключительно судами. Делегирование функций судов, а также присвоение этих функций другими органами или должностными лицами не допускаются (часть первая статьи 124). Согласно части третьей статьи 124 Конституции Украины судопроизводство осуществляется Конституционным Судом Украины и судами общей юрисдикции.

Конституционный Суд Украины в Решении от 1 декабря 2004 года № 19-рп/2004 по делу о независимости судей как составляющей их статуса заметил, что составляющей независимости судей является их неприкосновенность, назначение которой – обеспечить осуществление правосудия; утверждение Конституцией Украины гарантий неприкосновенности судей обусловлено их профессиональной деятельностью в отправлении правосудия; по Основному Закону Украины неприкосновенность судьи состоит в том, что судья не может быть без согласия Верховной Рады Украины задержан или арестован до вынесения обвинительного приговора судом (абзацы первый, третий, четвертый подпункта 4.2 пункта 4 мотивировочной части).

В Решении от 19 мая 1999 года № 4-рп/99 по делу о запросах народных депутатов Украины Конституционный Суд Украины также указал, что с целью обеспечения осуществления правосудия Конституция Украины гарантирует независимость и неприкосновенность судей и запрещает влияние на них любым способом (часть первая, вторая статьи 126) (абзац первый пункта 3 мотивировочной части).

На необходимости обеспечения судейского иммунитета как гарантии объективного и непредубежденного правосудия акцентируется и в международных актах.

В соответствии с пунктом 1 статьи 6 Конвенции о защите прав человека и основных свобод каждый имеет право на справедливое и публичное рассмотрение его дела в течение разумного срока независимым и беспристрастным судом.

Согласно пунктам 1, 2 Основных принципов независимости судебных органов, одобренных резолюциями 40/32 и 40/146 Генеральной Ассамблеи ООН от 29 ноября и 13 декабря 1985 года, независимость судебных органов гарантируется государством и закрепляется в конституции или законах страны. Все государственные и другие учреждения обязаны уважать независимость судебных органов и придерживаться ее. Судебные органы решают переданные им дела беспристрастно, на основе фактов и в соответствии с законом, без каких-либо ограничений, неправомерного влияния, принуждения, давления, угроз или вмешательства, прямого или косвенного, с любой стороны и по каким бы то ни было причинам.

О необходимости обеспечения независимости судебной власти речь идет также в Европейской хартии о законе о статусе судей от 10 июля 1998 года, Рекомендации Комитета Министров Совета Европы «Независимость, действенность и роль судей» от 13 октября 1994 года № (94) 12, Рекомендации Комитета Министров Совета Европы государствам-чле-

нам относительно судей: независимость, эффективность и обязанности от 17 ноября 2010 года № (2010) 12.

Согласно части первой статьи 55 Конституции Украины права и свободы человека и гражданина защищаются судом. Каждому гарантируется право на обжалование в суде решений, действий или бездействия органов государственной власти, органов местного самоуправления, должностных и служебных лиц (часть вторая статьи 55 Конституции Украины).

Законопроектом предполагается отмена одной из составных независимости судей – института неприкосновенности судей судов общей юрисдикции и Конституционного Суда Украины. В связи с этим Конституционный Суд Украины отмечает, что государство и общество, выдвигая к судьям и их профессиональной деятельности высокие требования, должны, в свою очередь, обеспечить им соответствующие дополнительные гарантии надлежащего осуществления правосудия.

Неприкосновенность судей не является их личной привилегией. Эта гарантия направлена, прежде всего, на обеспечение беспрепятственного исполнения судьями своих профессиональных обязанностей – осуществление объективного и справедливого правосудия, целью которого является защита прав и свобод человека и гражданина. Отмена такой гарантии правосудия, как неприкосновенность судей, опосредованно может привести к ограничению права на судебную защиту, гарантированного статьей 55 Конституции Украины.

Следовательно, предлагаемые Законопроектом изменения к частям первой, третьей статьи 126, статье 149 Конституции Украины предусматривают ограничение прав и свобод человека и гражданина, поэтому они являются не соответствующими требованиям части первой статьи 157 Конституции Украины.

На основании изложенного и руководствуясь статьями 147, 157, 158, 159 Конституции Украины, статьями 51, 57, 66, 67, 69 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины», Конституционный Суд Украины

п р и ш е л к з а к л ю ч е н и ю :

1. Признать соответствующим требованиям статей 157 и 158 Конституции Украины положение законопроекта о внесении изменений в Конституцию Украины относительно неприкосновенности (реестр. № 10530), которым предлагается:

«1) части первую и третью статьи 80 исключить».

2. Признать не соответствующими требованиям части первой статьи 157 Конституции Украины положения законопроекта о внесении изменений в Конституцию Украины относительно неприкосновенности (реестр. № 10530), которыми предлагается:

«2) часть первую статьи 105 исключить;

3) в статье 126:

в части первой слова «и неприкосновенность» исключить;

часть третью исключить;

4) в статье 149 слова «и неприкосновенности» исключить».

3. Заключение Конституционного Суда Украины по делу о даче заключения о соответствии законопроекта о внесении изменений в Конституцию Украины относительно неприкосновенности (реестр. № 10530) требованиям статей 157 и 158 Конституции Украины по обращению Верховной Рады Украины является обязательным к исполнению, окончательным и не может быть обжаловано.

Заключение Конституционного Суда Украины подлежит опубликованию в «Віснику Конституційного Суду України» и в иных официальных изданиях Украины.

КОНСТИТУЦИОННЫЙ СУД УКРАИНЫ

Summary to the Opinion of the Constitutional Court of Ukraine No. 1-v/2012 dated July 10, 2012 in the case upon the appeal of the Verkhovna Rada of Ukraine on providing opinion regarding conformity of a draft-law on introducing amendments to the Constitution of Ukraine on immunity to the requirements of Articles 157 and 158 of the Constitution of Ukraine (case on introducing amendments to Articles 80, 105, 126 and 149 of the Constitution of Ukraine)

The draft-law on introducing amendments to the Constitution of Ukraine concerning immunity (registration No. 10530) (hereinafter referred to as «the Draft-law») proposes to introduce amendments to Articles 80, 105, 126, 149 of the Constitution of Ukraine related to the institutes of immunity of the President of Ukraine, People's Deputies of Ukraine, judges of general jurisdiction and judges of the Constitutional Court of Ukraine.

According to Article 159 of the Constitution of Ukraine a draft-law on introducing amendments to the Constitution of Ukraine is considered by the Verkhovna Rada of Ukraine upon the availability of an opinion of the Constitutional Court of Ukraine on the conformity of the draft-law with the requirements of Articles 157 and 158 of this Constitution.

The Constitutional Court of Ukraine proceeds from the following.

Draft-laws on introducing amendments to Articles 80, 105, 126, 149 of the Constitution of Ukraine have not been considered by the Verkhovna Rada of Ukraine of the sixth convocation during the year. The provisions of Articles 80, 105, 126, 149 of the Constitution have not been amended since its adoption. Thus, the Draft-law conforms with the requirements of Article 158 of the Constitution of Ukraine.

At the moment of provision of the opinion by the Constitutional Court of Ukraine there is no martial law or a state of emergency in Ukraine, thus in this part the Draft-law does not contravene the requirements of Article 157.2 of the Constitution of Ukraine.

The Draft-law proposes to exclude Article 80.1 of the Constitution of Ukraine according to which People's Deputies of Ukraine are guaranteed parliamentary immunity and Article 80.3 according to which People's Deputies of Ukraine shall not be held criminally liable, detained or arrested without the consent of the Verkhovna Rada of Ukraine. The Constitutional Court of Ukraine has previously examined similar draft-laws and came to conclusion that these amendments did not contravene the requirements of Article 157.1 of the Constitution of Ukraine (Opinions of the Constitutional Court of Ukraine dated June 27, 2000 No. 1-v/2000, September 10, 2008 No. 2-v/2008, April 1, 2010 No. 1-v/2010).

The Constitutional Court of Ukraine also considered the issue of conformity of a draft-law on introducing amendments to Article 105 of the Constitution of Ukraine with the requirements of Articles 157 and 158 of the Fundamental Law of Ukraine, in particular concerning exclusion of Article 105.1 according to which the President of Ukraine enjoys the right of immunity during the term of authority. In its Opinion dated April 1, 2010 No. 1-v/2010 the Constitutional Court of Ukraine stated that exclusion of Article 105.1 of the Constitution of Ukraine may lead to restriction of human and citizens' rights and freedoms, liquidation of the independence and violation of the territorial indivisibility of Ukraine which did not conform with the requirements of Article 157.1 of the Constitution of Ukraine.

At the time of consideration of the Draft-law there is no grounds for the Constitutional Court of Ukraine to change its legal position concerning the mentioned issues.

According to Articles 126.1, 126.3 of the Fundamental Law of Ukraine independence and immunity of judges are guaranteed by the Constitution and the laws of Ukraine, a judge shall not be detained or arrested without the consent of the Verkhovna Rada of Ukraine until a verdict of guilty is rendered by a court.

Pursuant to Article 149 of the Constitution of Ukraine judges of the Constitutional Court of Ukraine are subject to the guarantees of independence and immunity and to the grounds for dismissal from office envisaged by Article 126 of the Constitution and the requirements concerning incompatibility as determined in Article 127.2 of the Constitution.

The Draft-law proposes to exclude words «and immunity» in Article 126.1 of the Constitution of Ukraine, Article 126.3, and words «and immunity» in Article 149 of the Constitution of Ukraine.

The Constitutional Court of Ukraine deems that these amendments do not envisage the liquidation of the independence or violation of the territorial indivisibility of Ukraine, thus, they do not contravene the mentioned provision of Article 157.1 of the Constitution of Ukraine.

Article 157.1 of the Fundamental Law of Ukraine also provides that the Constitution of Ukraine shall not be amended if amendments envisage the abolition or restriction of human and citizens' rights and freedoms.

The Draft-law provides for abolition of one of the components of independence of judges – the institute of immunity of judges of general jurisdiction and

the Constitutional Court of Ukraine. In this regard the Constitutional Court of Ukraine mentions that by setting high demands to judges and their professional activities the State and society shall, in their turn, provide them with additional guarantees of independent execution of justice.

The necessity of provision of the judicial immunity as a guarantee of objective and unbiased justice is also stipulated in the international acts.

Immunity of judges is not their personal privilege. This guarantee is directed, first of all, to ensuring unhampered execution of professional duties by judges, namely execution of objective and fair justice the purpose of which is the protection of human and citizens' rights and freedoms. Abolition of such a guarantee of justice as immunity of judges may indirectly lead to restriction of the right to judicial protection guaranteed by Article 55 of the Constitution of Ukraine.

Thus, amendments to Articles 126.1, 126.3, Article 149 of the Constitution of Ukraine proposed by the Draft-law envisage restriction of human and citizens' rights and freedoms, thereby they do not conform with the requirements of Article 157.1 of the Constitution of Ukraine.

Thus, the Constitutional Court of Ukraine held:

1. To recognise as conforming with Articles 157 and 158 of the Constitution of Ukraine the provisions of the Draft-law on introducing amendments to the Constitution of Ukraine concerning immunity which envisage:

«1) to exclude Articles 80.1 and 80.3»

2. To recognise as non-conforming with the requirements of Article 157.1 of the Constitution of Ukraine the provisions of the Draft-law which envisage:

«2) to exclude Article 105.1;

3) to exclude words «and immunity» in Article 126.1; to exclude Article 126.3;

4) to exclude words «and immunity» in Article 149».

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

**ВИСНОВОК
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**

**у справі за зверненням Верховної Ради України про надання
висновку щодо відповідності законопроекту про внесення
змін до Конституції України щодо гарантії недоторканності
для окремих посадових осіб вимогам статей 157 і 158
Конституції України (справа про внесення змін
до статей 80, 105 Основного Закону України)**

м. Київ

27 серпня 2012 року

№ 2-в/2012

Справа № 1-25/2012

Конституційний Суд України у складі суддів:

Головіна Анатолія Сергійовича – головуючого, доповідача, **Бауліна** Юрія Васильовича, **Бринцева** Василя Дмитровича, **Вдовіченка** Сергія Леонідовича, **Винокурова** Сергія Маркіяновича, **Запорожця** Михайла Петровича, **Кампа** Володимира Михайловича, **Маркуш** Марії Андріївни, **Овчаренка** В'ячеслава Андрійовича, **Пасенюка** Олександра Михайловича, **Сергейчука** Олега Анатолійовича, **Стецюка** Петра Богдановича, **Стрижача** Андрія Андрійовича, **Шаптали** Наталі Костянтинівни, **Шишкіна** Віктора Івановича,

розглянув на пленарному засіданні справу про надання висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України щодо гарантії недоторканності для окремих посадових осіб (ресстр. № 3251) вимогам статей 157 і 158 Конституції України.

Приводом для розгляду справи відповідно до статті 159 Конституції України стало надходження до Конституційного Суду України законопроекту згідно з Постановою Верховної Ради України «Про направлення до Конституційного Суду України законопроекту про внесення змін до Конституції України щодо гарантії недоторканності для окремих посадових осіб» від 5 липня 2012 року № 5056–VI для надання висновку щодо його відповідності вимогам статей 157 і 158 Конституції України.

Підставою для розгляду справи є необхідність надання Конституційним Судом України висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України щодо гарантії недоторканності для окремих посадових осіб вимогам статей 157 і 158 Конституції України.

Заслухавши суддю-доповідача Головіна А.С. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

У С Т А Н О В И В :

1. Верховна Рада України згідно з Постановою «Про направлення до Конституційного Суду України законопроекту про внесення змін до Конституції України щодо гарантії недоторканності для окремих посадових осіб» від 5 липня 2012 року № 5056–VI (Голос України, 2012 р., 4 серпня) звернулася до Конституційного Суду України з клопотанням дати висновок щодо відповідності доопрацьованого законопроекту про внесення змін до Конституції України щодо гарантії недоторканності для окремих посадових осіб (реєстр. № 3251) (далі – Законопроект) вимогам статей 157 і 158 Конституції України.

Законопроектом пропонується внести зміни до статей 80, 105 Конституції України, а саме:

«1. Внести до Конституції України (Відомості Верховної Ради України, 1996 р., № 30, ст. 141) такі зміни:

1) у статті 80:

частину першу виключити;

частину третю викласти у такій редакції:

«Народний депутат України не може бути без згоди Верховної Ради України затриманий чи заарештований до набрання законної сили обвинувальним вироком суду щодо нього»;

2) у частині третій статті 105 слова «якщо тільки Президент України не був усунений з поста в порядку імпічменту» виключити.

2. Цей Закон набирає чинності з дня його опублікування».

2. Відповідно до пункту 1 частини першої статті 85 Основного Закону України до повноважень Верховної Ради України належить внесення змін до Конституції України в межах і порядку, передбачених розділом XIII Конституції України.

Згідно зі статтею 159 Основного Закону України законопроект про внесення змін до Конституції України розглядається Верховною Радою України за наявності висновку Конституційного Суду України щодо відповідності законопроекту вимогам статей 157 і 158 Конституції України.

Перевіряючи Законопроект на предмет його відповідності вимогам статей 157 і 158 Конституції України, Конституційний Суд України виходить з такого.

2.1. За статтею 158 Основного Закону України законопроект про внесення змін до Конституції України, який розглядався Верховною Радою України, і закон не був прийнятий, може бути поданий до Верховної Ради України не раніше ніж через рік з дня прийняття рішення щодо цього законопроекту (частина перша); Верховна Рада України протягом строку своїх повноважень не може двічі змінювати одні й ті самі положення Конституції України (частина друга).

Зазначений Законопроект про внесення змін до статей 80, 105 Конституції України Верховна Рада України шостого скликання протягом року не розглядала та протягом строку своїх повноважень не змінювала вказані положення Конституції України.

Отже, Законопроект відповідає вимогам статті 158 Конституції України.

2.2. Відповідно до частини другої статті 157 Основного Закону України Конституція України не може бути змінена в умовах воєнного або надзвичайного стану.

На момент надання Конституційним Судом України висновку в Україні не введено воєнного або надзвичайного стану, тому у цій частині Законопроект є таким, що не суперечить вимогам частини другої статті 157 Основного Закону України.

3. Конституція України не може бути змінена, якщо зміни передбачають скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина або якщо вони спрямовані на ліквідацію незалежності чи на порушення територіальної цілісності України (частина перша статті 157 Основного Закону України).

Законопроектом пропонується виключити з чинної редакції Конституції України частину першу статті 80, згідно з якою «народним депутатам України гарантується депутатська недоторканність», а частину третю цієї статті викласти у новій редакції, відповідно до якої «народний депутат України не може бути без згоди Верховної Ради України затриманий чи заарештований до набрання законної сили обвинувальним вироком суду щодо нього».

Конституційний Суд України досліджував законопроекти про внесення змін до частин першої, третьої статті 80 Основного Закону України та надавав висновки, що запропоновані зміни не суперечать вимогам частини першої статті 157 Конституції України (висновки Конституційного Суду України від 5 грудня 2000 року № 3-в/2000, від 1 квітня 2010 року № 1-в/2010, від 10 липня 2012 року № 1-в/2012).

Питання щодо відповідності вимогам статей 157 і 158 Основного Закону України законопроекту про внесення змін до статті 105 Конституції України також були предметом розгляду Конституційного Суду України.

У Висновку від 1 квітня 2010 року № 1-в/2010 Конституційний Суд України констатував, що зміни у частині третій статті 105 Конституції України, а саме виключення слів «якщо тільки Президент України не був усунений з поста в порядку імпічменту», не спрямовані на ліквідацію незалежності чи на порушення територіальної цілісності України і відповідають вимогам частини першої статті 157 Конституції України (абзаци другий, третій підпункту 4.6 пункту 4 мотивувальної частини).

За результатами розгляду законопроектів, якими пропонувалося внесення змін до статей 80, 105 Конституції України та щодо відповідності яких вимогам статей 157 і 158 Конституції України Конституційний Суд України надавав висновки, Верховна Рада України законів не приймала.

На час розгляду Законопроекту підстав для зміни Конституційним Судом України правових позицій із зазначених питань немає.

Виходячи з викладеного та керуючись статтями 147, 157, 158, 159 Конституції України, статтями 51, 57, 66, 67, 69 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

Д І Й Ш О В   В И С Н О В К У :

1. Визнати таким, що відповідає вимогам статей 157 і 158 Конституції України, законопроект про внесення змін до Конституції України щодо гарантії недоторканності для окремих посадових осіб (реєстр. № 3251), яким пропонується:

«1. Внести до Конституції України (Відомості Верховної Ради України, 1996 р., № 30, ст. 141) такі зміни:

1) у статті 80:

частину першу виключити;

частину третю викласти у такій редакції:

«Народний депутат України не може бути без згоди Верховної Ради України затриманий чи заарештований до набрання законної сили обвинувальним вироком суду щодо нього»;

2) у частині третій статті 105 слова «якщо тільки Президент України не був усунений з поста в порядку імпічменту» виключити.

2. Цей Закон набирає чинності з дня його опублікування».

2. Висновок Конституційного Суду України у справі за зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України щодо гарантії недоторканності для окремих посадових осіб (реєстр. № 3251) вимогам статей 157 і 158 Конституції України є обов'язковим до виконання, остаточним і не може бути оскаржений.

Висновок Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у «Віснику Конституційного Суду України» та в інших офіційних виданнях України.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

ЗАКЛЮЧЕНИЕ КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА УКРАИНЫ

по делу о даче заключения о соответствии законопроекта о внесении изменений в Конституцию Украины относительно гарантии неприкосновенности для отдельных должностных лиц требованиям статей 157 и 158 Конституции Украины по обращению Верховной Рады Украины (дело о внесении изменений в статьи 80, 105 Основного Закона Украины)

г. Киев
27 августа 2012 года
№ 2-в/2012

Дело № 1-25/2012

Конституционный Суд Украины в составе судей:

Головина Анатолия Сергеевича – председательствующего, докладчика, **Баулина** Юрия Васильевича, **Брынцева** Василия Дмитриевича, **Вдовиченко** Сергея Леонидовича, **Винокурова** Сергея Маркияновича, **Запорожца** Михаила Петровича, **Кампо** Владимира Михайловича, **Маркуш** Марии Андреевны, **Овчаренко** Вячеслава Андреевича, **Пасенюка** Александра Михайловича, **Сергейчука** Олега Анатольевича, **Стецюка** Петра Богдановича, **Стрижака** Андрея Андреевича, **Шапталы** Натальи Константиновны, **Шишкина** Виктора Ивановича,

рассмотрел в пленарном заседании дело о даче заключения о соответствии законопроекта о внесении изменений в Конституцию Украины относительно гарантии неприкосновенности для отдельных должностных лиц (реестр. № 3251) требованиям статей 157 и 158 Конституции Украины.

Поводом к рассмотрению дела в соответствии со статьей 159 Конституции Украины стало поступление в Конституционный Суд Украины законопроекта согласно Постановлению Верховной Рады Украины «О направлении в Конституционный Суд Украины законопроекта о внесении изменений в Конституцию Украины относительно гарантии неприкосновенности для отдельных должностных лиц» от 5 июля 2012 года № 5056–VI для дачи заключения о его соответствии требованиям статей 157 и 158 Конституции Украины.

Основанием к рассмотрению дела является необходимость дачи Конституционным Судом Украины заключения о соответствии законопроекта о внесении изменений в Конституцию Украины относительно гарантии неприкосновенности для отдельных должностных лиц требованиям статей 157 и 158 Конституции Украины.

Заслушав судью-докладчика Головина А.С. и исследовав материалы дела, Конституционный Суд Украины

У С Т А Н О В И Л :

1. Верховная Рада Украины согласно Постановлению «О направлении в Конституционный Суд Украины законопроекта о внесении изменений в Конституцию Украины относительно гарантии неприкосновенности для отдельных должностных лиц» от 5 июля 2012 года № 5056–VI (Голос Украины, 2012 г., 4 августа) обратилась в Конституционный Суд Украины с ходатайством дать заключение о соответствии доработанного законопроекта о внесении изменений в Конституцию Украины относительно гарантии неприкосновенности для отдельных должностных лиц (реестр. № 3251) (далее – Законопроект) требованиям статей 157 и 158 Конституции Украины.

Законопроектом предлагается внести изменения в статьи 80, 105 Конституции Украины, а именно:

«1. Внести в Конституцию Украины (Ведомости Верховной Рады Украины, 1996 г., № 30, ст. 141) следующие изменения:

1) в статье 80:

часть первую исключить;

часть третью изложить в следующей редакции:

«народный депутат Украины не может быть без согласия Верховной Рады Украины задержан или арестован до вступления в силу обвинительного приговора суда в отношении его»;

2) в части третьей статьи 105 слова «если только Президент Украины не был смещен с поста в порядке импичмента» исключить.

2. Данный Закон вступает в силу со дня его опубликования».

2. Согласно пункту 1 части первой статьи 85 Основного Закона Украины к полномочиям Верховной Рады Украины относится внесение изменений в Конституцию Украины в пределах и порядке, предусмотренных разделом XIII Конституции Украины.

В соответствии со статьей 159 Основного Закона Украины законопроект о внесении изменений в Конституцию Украины рассматривается Верховной Радой Украины при наличии заключения Конституционного Суда Украины о соответствии законопроекта требованиям статей 157 и 158 Конституции Украины.

Оценивая Законопроект на предмет его соответствия требованиям статей 157 и 158 Конституции Украины, Конституционный Суд Украины исходит из следующего.

2.1. Согласно статье 158 Основного Закона Украины законопроект о внесении изменений в Конституцию Украины, который рассматривался Верховной Радой Украины, и закон не был принят, может быть представлен в Верховную Раду Украины не ранее чем через год со дня принятия решения по этому законопроекту (часть первая); Верховная Рада Украины

в течение срока своих полномочий не может дважды изменять одни и те же положения Конституции Украины (часть вторая).

Данный Законопроект о внесении изменений в статьи 80, 105 Конституции Украины Верховная Рада Украины шестого созыва в течение года не рассматривала и в течение срока своих полномочий не изменяла указанные положения Конституции Украины.

Таким образом, Законопроект соответствует требованиям статьи 158 Конституции Украины.

2.2. Согласно части второй статьи 157 Основного Закона Украины Конституция Украины не может быть изменена в условиях военного или чрезвычайного положения.

На момент дачи Конституционным Судом Украины заключения в Украине не введено военное или чрезвычайное положение, следовательно в данной части Законопроект не противоречит требованиям части второй статьи 157 Основного Закона Украины.

3. Конституция Украины не может быть изменена, если изменения предусматривают упразднение либо ограничение прав и свобод человека и гражданина или если они направлены на ликвидацию независимости либо на нарушение территориальной целостности Украины (часть первая статьи 157 Основного Закона Украины).

Законопроектом предлагается исключить из действующей редакции Конституции Украины часть первую статьи 80, согласно которой «народным депутатам Украины гарантируется депутатская неприкосновенность», а часть третью этой статьи изложить в новой редакции, согласно которой «народный депутат Украины не может быть без согласия Верховной Рады Украины задержан или арестован до вступления в силу обвинительного приговора суда в отношении его».

Конституционный Суд Украины исследовал законопроекты о внесении изменений в часть первую, третью статьи 80 Основного Закона Украины и давал заключения, что предложенные изменения не противоречат требованиям части первой статьи 157 Конституции Украины (заключения Конституционного Суда Украины от 5 декабря 2000 года № 3-в/2000, от 1 апреля 2010 года № 1-в/2010, от 10 июля 2012 года № 1-в/2012).

Вопросы о соответствии требованиям статей 157 и 158 Основного Закона Украины законопроекта о внесении изменений в статью 105 Конституции Украины также были предметом рассмотрения Конституционного Суда Украины.

В Заключении от 1 апреля 2010 года № 1-в/2010 Конституционный Суд Украины констатировал, что изменения в части третьей статьи 105 Конституции Украины, а именно исключение слов «если только Президент Украины не был смещен с поста в порядке импичмента», не направлены на ликвидацию независимости или на нарушение территориальной целостности Украины и соответствуют требованиям части первой статьи 157 Конституции Украины (абзацы второй, третий подпункта 4.6 пункта 4 мотивировочной части).

По результатам рассмотрения законопроектов, которыми предлагалось внесение изменений в статьи 80, 105 Конституции Украины и о соответствии которых требованиям статей 157 и 158 Конституции Украины Конституционный Суд Украины давал заключения, Верховная Рада Украины законов не принимала.

На момент рассмотрения Законопроекта оснований для изменения Конституционным Судом Украины правовых позиций по указанным вопросам нет.

Исходя из изложенного и руководствуясь статьями 147, 157, 158, 159 Конституции Украины, статьями 51, 57, 66, 67, 69 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины», Конституционный Суд Украины

п р и ш е л к з а к л ю ч е н и ю :

1. Признать соответствующим требованиям статей 157 и 158 Конституции Украины законопроект о внесении изменений в Конституцию Украины относительно гарантии неприкосновенности для отдельных должностных лиц (реестр. № 3251), которым предлагается:

«1. Внести в Конституцию Украины (Ведомости Верховной Рады Украины, 1996 г., № 30, ст. 141) следующие изменения:

1) в статье 80:

часть первую исключить;

часть третью изложить в следующей редакции:

«народный депутат Украины не может быть без согласия Верховной Рады Украины задержан или арестован до вступления в силу обвинительного приговора суда в отношении его»;

2) в части третьей статьи 105 слова «если только Президент Украины не был смещен с поста в порядке импичмента» исключить.

2. Данный Закон вступает в силу со дня его опубликования».

2. Заключение Конституционного Суда Украины по делу о даче заключения о соответствии законопроекта о внесении изменений в Конституцию Украины относительно гарантии неприкосновенности для отдельных должностных лиц (реестр. № 3251) требованиям статей 157 и 158 Конституции Украины по обращению Верховной Рады Украины является обязательным к исполнению, окончательным и не может быть обжаловано.

Заключение Конституционного Суда Украины подлежит опубликованию в «Віснику Конституційного Суду України» и в иных официальных изданиях Украины.

КОНСТИТУЦИОННЫЙ СУД УКРАИНЫ

Summary to the Opinion of the Constitutional Court of Ukraine No. 2-v/2012 dated August 27, 2012 in the case upon the appeal of the Verkhovna Rada of Ukraine on providing opinion regarding conformity of a draft-law on introduc-

ing amendments to the Constitution of Ukraine on guaranteeing immunities to certain officials to the requirements of Articles 157 and 158 of the Constitution of Ukraine (case on introducing amendments to Articles 80, 105 of the Constitution of Ukraine)

According to the Resolution «On forwarding the draft-law on introducing amendments to the Constitution of Ukraine on guaranteeing immunities to certain officials» No. 5056-VI dated June 5, 2012 to the Constitutional Court of Ukraine the Verkhovna Rada of Ukraine submitted an appeal to the Constitutional Court of Ukraine on providing opinion regarding conformity of a revised draft law on introducing amendments to the Constitution of Ukraine on guaranteeing immunities to certain officials, registr. No. 3251 (hereinafter referred to as «the Draft-law») to requirements of Articles 157 and 158 of the Constitution of Ukraine.

Pursuant to Article 158 of the Fundamental Law of Ukraine the draft-law on introducing amendments to the Constitution of Ukraine, considered by the Verkhovna Rada of Ukraine and not adopted, may be submitted to the Verkhovna Rada of Ukraine no sooner than one year from the day of the adoption of the decision on this draft-law (Article 158.1); within the term of its authority, the Verkhovna Rada of Ukraine shall not amend twice the same provisions of the Constitution (Article 158.2).

The abovementioned Draft-law on introducing amendments to Articles 80, 105 of the Constitution of Ukraine has not been considered by the Verkhovna Rada of Ukraine of the sixth convocation during last year and the abovementioned provisions of the Constitution of Ukraine have not been amended since its adoption.

Thus, the Draft-law conforms to the requirements of Article 158 of the Constitution of Ukraine.

According to Article 157.2 the Constitution of Ukraine shall not be amended in conditions of martial law or a state of emergency.

At the moment of provision of the opinion by the Constitutional Court of Ukraine there is no martial law or a state of emergency in Ukraine, thus in this part the Draft-law does not contravene the requirements of Article 157.2 of the Constitution of Ukraine.

The Constitution of Ukraine shall not be amended if the amendments foresee the abolition or restriction of human and citizens' rights and freedoms, or if they are oriented towards the liquidation of the independence or violation of the territorial indivisibility of Ukraine (Article 157.2).

The Draft-law proposes to exclude Article 80.1 from the current wording of the Constitution of Ukraine, according to which «People's Deputies of Ukraine are guaranteed parliamentary immunity». The abovementioned Draft-law also proposes to state Article 80.3 in following wording: «People's Deputies of Ukraine shall not be held criminally liable, detained or arrested without the consent of the Verkhovna Rada of Ukraine until a verdict of guilty is rendered by a court against them».

The Constitutional Court of Ukraine examined the draft-laws on introducing amendments to Articles 80.1, 80.3 of the Fundamental Law of Ukraine and provided its Opinions, in which the Court held that the proposed amendments did not contravene the requirements of Article 157.1 of the Constitution of Ukraine (Opinions of the Constitutional Court of Ukraine No. 3-v/2000 dated December 5, 2000; No. 1-v/2010 dated April 1, 2010; No. 1-v/2012 dated July 10, 2012).

Compliance of the draft-law on introducing amendments to Article 105 of the Constitution of Ukraine with the requirements of Articles 157 and 158 of the Constitution of Ukraine has also been the subject of consideration of the Constitutional Court of Ukraine.

In its Opinion No. 1-v/2010 dated April 1, 2010 the Constitutional Court of Ukraine stated that alternations to Article 105.3, in particular, to exclude words «unless the President of Ukraine has been removed from office by the procedure of impeachment», were not oriented towards liquidation of independence or violation of the territorial indivisibility of Ukraine and did not contravene Article 157.1 of the Constitution (paragraphs 2, 3 of item 4.6 of the motivation part).

Thus, the Constitutional Court of Ukraine held:

1. To recognise as conforming with Articles 157 and 158 of the Constitution of Ukraine the draft-law on introducing amendments to the Constitution of Ukraine on guaranteeing immunities to certain officials (Registry No. 3251) which envisages the following:

«1. To introduce amendments to the Constitution of Ukraine, as follows:

to exclude Article 80.1, and

to state Article 80.3 in the following wording:

«People's Deputies of Ukraine shall not be held criminally liable, detained or arrested without the consent of the Verkhovna Rada of Ukraine until a verdict of guilty is rendered by a court against them».

2) to exclude words «unless the President of Ukraine has been removed from office by the procedure of impeachment» in Article 105.

2. This law enters into force from the day of its publication».

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

**РІШЕННЯ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**

у справі за конституційними поданнями 47 та 50 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) частин шостої, сьомої статті 218 Кримінально-процесуального кодексу України (справа про ознайомлення обвинуваченого і захисника з матеріалами кримінальної справи)

м. Київ
18 січня 2012 року
№ 1-рп/2012

Справа № 1-4/2012

Конституційний Суд України у складі суддів:

Головіна Анатолія Сергійовича – головуючого, **Бауліна** Юрія Васильовича, **Бринцева** Василя Дмитровича, **Вдовіченка** Сергія Леонідовича, **Винокурова** Сергія Маркіяновича – доповідача, **Гульгая** Михайла Мирославовича, **Запорожця** Михайла Петровича, **Кампа** Володимира Михайловича, **Колоса** Михайла Івановича, **Лилака** Дмитра Дмитровича, **Маркуш** Марії Андріївни, **Овчаренка** В'ячеслава Андрійовича, **Пасенюка** Олександра Михайловича, **Сергейчука** Олега Анатолійовича, **Шапталі** Наталі Костянтинівни, **Шишкіна** Віктора Івановича,

розглянув на пленарному засіданні справу за конституційними поданнями 47 та 50 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) частин шостої, сьомої статті 218 Кримінально-процесуального кодексу України (далі – Кодекс) в редакції Закону України «Про внесення змін до статті 218 Кримінально-процесуального кодексу України щодо ознайомлення обвинуваченого і захисника з матеріалами кримінальної справи» від 8 квітня 2011 року № 3228–VI (Відомості Верховної Ради України, 2011 р., № 42, ст. 430) (далі — Закон).

Приводом для розгляду справи відповідно до статей 39, 40 Закону України «Про Конституційний Суд України» стали конституційні подання 47 та 50 народних депутатів України.

Підставою для розгляду справи згідно зі статтею 71 Закону України «Про Конституційний Суд України» є твердження суб'єктів права на конституційні подання про неконституційність положень частин шостої, сьомої статті 218 Кодексу та Закону.

Заслухавши суддю-доповідача Винокурова С.М. та дослідивши матеріали справи, в тому числі позиції Президента України, Голови Верховної Ради України, Прем'єр-міністра України, Верховного Суду України, Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, Генеральної прокуратури України, Державної податкової служ-

би України, Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства юстиції України, Служби безпеки України, Спілки адвокатів України, науковців Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Національної академії внутрішніх справ, Національної академії прокуратури України, Національної академії Служби безпеки України, Національного університету державної податкової служби України, Національної школи суддів України, Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого», Національного університету «Одеська юридична академія», Конституційний Суд України

У С Т А Н О В И В :

1. Суб'єкт права на конституційне подання – 47 народних депутатів України – звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням визнати такою, що не відповідає Конституції України (є неконституційною), частину сьому статті 218 Кодексу, яка передбачає у разі зволікання ознайомлення з матеріалами справи обвинуваченим чи його захисником можливість визначення судом строку, протягом якого обвинувачений і його захисник повинні ознайомитися з матеріалами справи та заявити клопотання.

Необхідність у зверненні до Конституційного Суду України автори клопотання обґрунтовують тим, що оспорюваними положеннями Кодексу звужено обсяг права обвинуваченого на захист, встановленого у частині другій статті 63 Конституції України, порушено право захищати в суді свої права і свободи та право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань, передбачені частинами першою, п'ятою статті 55 Основного Закону України.

На думку народних депутатів України, частина сьома статті 218 Кодексу суперечить частинам другій, третій статті 22, статті 64 Конституції України, відповідно до яких: конституційні права і свободи гарантуються і не можуть бути скасовані; при прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод; конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України; не можуть бути обмежені права і свободи, передбачені, зокрема, статтями 55, 63 Основного Закону України.

2. Суб'єкт права на конституційне подання – 50 народних депутатів України — звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням визнати таким, що не відповідає Конституції України (є неконституційним), Закон, яким внесено зміни до статті 218 Кодексу.

Необхідність у зверненні до Конституційного Суду України автори клопотання обґрунтовують тим, що Законом звужено обсяг конституційного права обвинуваченого на захист, встановленого у частині другій (у конституційному поданні – частині третій) статті 63 Конституції України,

невід'ємним елементом якого є ознайомлення обвинуваченого з матеріалами справи без обмежень у часі.

На думку народних депутатів України, Законом порушено вимоги Основного Закону України, зокрема частини третьої статті 22, відповідно до якої при прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод, та частини першої статті 64, згідно з якою конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України.

Як зазначено у конституційному поданні, порядок ознайомлення обвинуваченого з матеріалами кримінальної справи по-різному встановлено у Законі та у підпункті «б» пункту 3 статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року (далі – Конвенція), ратифікованої Законом України «Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції» від 17 липня 1997 року № 475/97–ВР зі змінами.

3. Конституційний Суд України Ухвалою від 21 грудня 2011 року № 53-уп/2011 об'єднав конституційні провадження у справах за вказаними поданнями в одне конституційне провадження.

4. Вирішуючи порушені в конституційних поданнях питання, Конституційний Суд України виходить з такого.

4.1. Україна є правовою державою, в якій визнається і діє принцип верховенства права; Конституція України має найвищу юридичну силу; закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй (стаття 1, частини перша, друга статті 8 Основного Закону України).

Відповідно до частини другої статті 63 Конституції України обвинувачений має право на захист. Однією з основних засад судочинства є забезпечення обвинуваченому права на захист (пункт 6 частини третьої статті 129 Конституції України).

Згідно з пунктом 14 частини першої статті 92 Основного Закону України виключно законами України визначаються, зокрема, судочинство, організація і діяльність прокуратури, органів дізнання і слідства, основи організації та діяльності адвокатури.

Для забезпечення права на захист від обвинувачення та надання правової допомоги при вирішенні справ у судах та інших державних органах в Україні діє адвокатура (частина друга статті 59 Основного Закону України).

Кожен зобов'язаний неухильно додержуватися Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей (частина перша статті 68 Конституції України).

4.2. Згідно з частиною першою статті 218 Кодексу слідчий, визнавши зібрані докази достатніми для складання обвинувального висновку і вико-

навши вимоги статті 217 Кодексу, зобов'язаний оголосити обвинуваченому, що слідство в його справі закінчено і що він має право на ознайомлення з усіма матеріалами справи як особисто, так і з допомогою захисника, а також може заявити клопотання про доповнення досудового слідства. Слідчий зобов'язаний роз'яснити обвинуваченому право заявити клопотання про розгляд його справи в суді першої інстанції одноособово суддею чи колегіально судом у складі трьох осіб у випадках, передбачених законом.

У Законі частину шосту статті 218 Кодексу викладено в такій редакції: «Обвинуваченого і його захисника не можна обмежувати в часі, потрібно-му їм, щоб ознайомитися з усіма матеріалами справи в розумні строки». Цю статтю також доповнено частиною сьомою такого змісту: «У разі зволікання ознайомлення з матеріалами справи обвинуваченим чи його захисником слідчий за погодженням із прокурором або прокурор вносить до суду за місцем провадження слідства подання, яке суддя розглядає і своєю постановою може визначити строк, протягом якого обвинувачений і його захисник повинні ознайомитися з матеріалами справи та заявити клопотання. Після закінчення цього строку обвинувачений і його захисник вважаються ознайомленими з матеріалами справи. На постанову судді прокурором, обвинуваченим чи його захисником протягом трьох діб із дня її винесення може бути подана апеляція. Подання апеляції не зупиняє виконання постанови судді».

Виконання вимог частини першої статті 218 Кодексу стосовно оголошення слідчим обвинуваченому, що слідство в його справі закінчено і що він має право на ознайомлення з усіма матеріалами справи, гарантує реалізацію конституційного права обвинуваченого на отримання інформації, зокрема щодо суті пред'явленого обвинувачення та стану розгляду справи, а також забезпечує обвинуваченому чи його захиснику можливість підготувати захист від пред'явленого обвинувачення.

Отже, право обвинуваченого на ознайомлення із матеріалами справи та право на отримання інформації про закінчення розслідування у кримінальній справі є складовими конституційного права на захист.

4.3. Ознайомлення обвинуваченого чи його захисника з матеріалами справи є елементом кримінального судочинства і його порядок відповідно до пункту 14 частини першої статті 92 Конституції України визначається законами України. Відтак право на таке ознайомлення не є абсолютним.

Згідно з частиною шостою статті 218 Кодексу обвинуваченого і його захисника не можна обмежувати в часі, потрібно-му їм, щоб ознайомитися з усіма матеріалами справи в розумні строки. Конституційний Суд України вважає, що такі строки повинні визначатися в кожній справі залежно від обсягу матеріалів справи та їх складності, кількості обвинувачених, дій або бездіяльності (поведінки) обвинуваченого чи його захисника та незалежних від волі обвинуваченого чи його захисника чинників (наприклад, хвороби) тощо.

Ознайомлення обвинуваченого чи його захисника з матеріалами справи в межах розумних строків відповідає завданням кримінального судочинства.

чинства, визначеним у статті 2 Кодексу: охороняти права та законні інтереси фізичних і юридичних осіб, які беруть у ньому участь, а також швидко і повно розкривати злочини, викривати винних та забезпечувати правильне застосування закону з тим, щоб кожний, хто вчинив злочин, був притягнутий до відповідальності і жоден невинний не був покараний. Це, з одного боку, забезпечує реалізацію прав і свобод людини і громадянина, а з іншого – вимагає від особи відповідальної поведінки, зумовленої законними потребами, інтересами інших осіб (зокрема, потерпілого) та суспільства в цілому.

У частині сьомій статті 218 Кодексу передбачено можливість встановлення строків для ознайомлення обвинуваченого чи його захисника з матеріалами справи незалежним та неупередженим судом, який виносить постанову, а також визначено, що на цю постанову суду може бути подана апеляція. У такий спосіб гарантуються права обвинуваченого на захист своїх прав і свобод судом та на апеляційне оскарження рішення суду (частина перша статті 55, пункт 8 частини третьої статті 129 Основного Закону України).

Конституційний Суд України вважає, що вимоги статті 218 Кодексу узгоджуються з практикою Європейського суду з прав людини (далі – Європейський суд) та з підпунктом «b» пункту 3 статті 6 Конвенції, відповідно до якого кожен обвинувачений у вчиненні кримінального правопорушення має право мати час і можливості для підготовки свого захисту.

Так, Європейський суд неодноразово зазначав, що право на захист не є абсолютним, а за змістом статті 6 Конвенції прийнятними є лише вкрай необхідні заходи, які обмежують право на захист (рішення від 23 квітня 1997 року у справі «Ван Мехелен та інші проти Нідерландів», від 25 вересня 2008 року у справі «Полуфакін і Чернишов проти Росії»).

Як зауважив Європейський суд, підпункт «b» пункту 3 статті 6 Конвенції гарантує обвинуваченому «мати час і можливості, необхідні для підготовки свого захисту», а це означає, що така підготовка охоплює все, що є «необхідним» для підготовки розгляду справи судом. Крім того, можливості, доступні кожному, хто обвинувачується у вчиненні кримінального правопорушення, мають включати ознайомлення – для цілей підготовки свого захисту – з результатами розслідувань, які проводилися протягом усього провадження у справі. Однак питання адекватності часу і можливостей, наданих обвинуваченому, слід вирішувати в контексті обставин кожної конкретної справи (рішення від 21 жовтня 2010 року у справі «Корнев і Карпенко проти України»). Так, у рішенні від 18 лютого 2010 року у справі «Гаважук проти України» Європейський суд визнав, що можливість обвинуваченого ознайомитися з матеріалами справи протягом п'яти днів є достатнім часом у цій справі в розумінні підпункту «b» пункту 3 статті 6 Конвенції.

Наведене дає підстави вважати, що внесеними до статті 218 Кодексу змінами не звужено закріплене у частині другій статті 63 Конституції України право особи на захист, а встановлено порядок ознайомлення обвинуваченого і захисника з матеріалами кримінальної справи в межах

змісту та обсягу цього права, що не суперечить частині третій статті 22, частині першій статті 64 Основного Закону України.

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150, 153 Конституції України, статтями 51, 61, 63, 65, 67, 69, частиною першою статті 73 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

в и р і ш и в :

1. Визнати такими, що відповідають Конституції України (є конституційними), положення частин шостої, сьомої статті 218 Кримінально-процесуального кодексу України в редакції Закону України «Про внесення змін до статті 218 Кримінально-процесуального кодексу України щодо ознайомлення обвинуваченого і захисника з матеріалами кримінальної справи» від 8 квітня 2011 року № 3228–VI.

2. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим до виконання на території України, остаточним і не може бути оскаржене.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у «Віснику Конституційного Суду України» та в інших офіційних виданнях України.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

ИМЕНЕМ УКРАИНЫ

**РЕШЕНИЕ
КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА УКРАИНЫ**

**по делу о соответствии Конституции Украины
(конституционности) частей шестой, седьмой
статьи 218 Уголовно-процессуального кодекса Украины
по конституционным представлениям 47 и 50
народных депутатов Украины
(дело об ознакомлении обвиняемого и защитника
с материалами уголовного дела)**

г. Киев

Дело № 1-4/2012

18 января 2012 года

№ 1-рп/2012

Конституционный Суд Украины в составе судей:

Головина Анатолия Сергеевича – председательствующего, **Баулина** Юрия Васильевича, **Брынцева** Василия Дмитриевича, **Вдовиченко** Сергея Леонидовича, **Винокурова** Сергея Маркияновича – докладчика, **Гультая** Михаила Мирославовича, **Запорожца** Михаила Петровича, **Кампо** Владимира Михайловича, **Колоса** Михаила Ивановича, **Лылака** Дмитрия Дмитриевича, **Маркуш** Марии Андреевны, **Овчаренко** Вячеслава Андреевича, **Пасенюка** Александра Михайловича, **Сергейчука** Олега Анатолиевича, **Шапталы** Натальи Константиновны, **Шишкина** Виктора Ивановича,

рассмотрел в пленарном заседании дело о соответствии Конституции Украины (конституционности) частей шестой, седьмой статьи 218 Уголовно-процессуального кодекса Украины (далее – Кодекс) в редакции Закона Украины «О внесении изменений в статью 218 Уголовно-процессуального кодекса Украины относительно ознакомления обвиняемого и защитника с материалами уголовного дела» от 8 апреля 2011 года № 3228–VI (Ведомости Верховной Рады Украины, 2011 г., № 42, ст. 430) (далее – Закон) по конституционным представлениям 47 и 50 народных депутатов Украины.

Поводом к рассмотрению дела в соответствии со статьями 39, 40 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» стали конституционные представления 47 и 50 народных депутатов Украины.

Основанием к рассмотрению дела согласно статье 71 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» является утверждение субъектов права на конституционные представления о неконституционности положений частей шестой, седьмой статьи 218 Кодекса и Закона.

Заслушав судью-докладчика Винокурова С.М. и исследовав материалы дела, в том числе позиции Президента Украины, Председателя Верховной Рады Украины, Премьер-министра Украины, Верховного Суда Украины,

Высшего специализированного суда Украины по рассмотрению гражданских и уголовных дел, Генеральной прокуратуры Украины, Государственной налоговой службы Украины, Министерства внутренних дел Украины, Министерства юстиции Украины, Службы безопасности Украины, Союза адвокатов Украины, научных работников Киевского национального университета имени Тараса Шевченко, Национальной академии внутренних дел, Национальной академии прокуратуры Украины, Национальной академии Службы безопасности Украины, Национального университета государственной налоговой службы Украины, Национальной школы судей Украины, Национального университета «Юридическая академия Украины имени Ярослава Мудрого», Национального университета «Одесская юридическая академия», Конституционный Суд Украины

У С Т А Н О В И Л :

1. Субъект права на конституционное представление – 47 народных депутатов Украины – обратился в Конституционный Суд Украины с ходатайством признать не соответствующей Конституции Украины (неконституционной) часть седьмую статьи 218 Кодекса, которая предусматривает в случае промедления ознакомления с материалами дела обвиняемым или его защитником возможность определения судом срока, в течение которого обвиняемый и его защитник должны ознакомиться с материалами дела и заявить ходатайство.

Необходимость обращения в Конституционный Суд Украины авторы ходатайства обосновывают тем, что оспариваемыми положениями Кодекса сужен объем права обвиняемого на защиту, установленный в части второй статьи 63 Конституции Украины, нарушено право защищать в суде свои права и свободы и право любыми не запрещенными законом средствами защищать свои права и свободы от нарушений и противоправных посягательств, предусмотренные частями первой, пятой статьи 55 Основного Закона Украины.

По мнению народных депутатов Украины, часть седьмая статьи 218 Кодекса противоречит частям второй, третьей статьи 22, статье 64 Конституции Украины, согласно которым: конституционные права и свободы гарантируются и не могут быть упразднены; при принятии новых законов или внесении изменений в действующие законы не допускается сужение содержания и объема существующих прав и свобод; конституционные права и свободы человека и гражданина не могут быть ограничены, кроме случаев, предусмотренных Конституцией Украины; не могут быть ограничены права и свободы, предусмотренные, в частности, статьями 55, 63 Основного Закона Украины.

2. Субъект права на конституционное представление – 50 народных депутатов Украины — обратился в Конституционный Суд Украины с ходатайством признать не соответствующим Конституции Украины (неконституционным) Закон, которым внесены изменения в статью 218 Кодекса.

Необходимость обращения в Конституционный Суд Украины авторы ходатайства обосновывают тем, что Законом сужен объем конституционного права обвиняемого на защиту, установленного в части второй (в конституционном представлении – части третьей) статьи 63 Конституции Украины, неотъемлемым элементом которого является ознакомление обвиняемого с материалами дела без ограничений во времени.

По мнению народных депутатов Украины, Законом нарушены требования Основного Закона Украины, в частности части третьей статьи 22, согласно которой при принятии новых законов или внесении изменений в действующие законы не допускается сужение содержания и объема существующих прав и свобод, и части первой статьи 64, согласно которой конституционные права и свободы человека и гражданина не могут быть ограничены, кроме случаев, предусмотренных Конституцией Украины.

Как указано в конституционном представлении, порядок ознакомления обвиняемого с материалами уголовного дела по-разному установлен в Законе и в подпункте «б» пункта 3 статьи 6 Конвенции о защите прав человека и основных свобод 1950 года (далее – Конвенция), ратифицированной Законом Украины «О ратификации Конвенции о защите прав человека и основных свобод 1950 года, Первого протокола и протоколов № 2, 4, 7 и 11 к Конвенции» от 17 июля 1997 года № 475/97-ВР с изменениями.

3. Конституционный Суд Украины Определением от 21 декабря 2011 года № 53-уп/2011 объединил конституционные производства по делам по указанным представлениям в одно конституционное производство.

4. Решая поднятые в конституционных представлениях вопросы, Конституционный Суд Украины исходит из следующего.

4.1. Украина есть правовое государство, в котором признается и действует принцип верховенства права; Конституция Украины имеет высшую юридическую силу; законы и иные нормативно-правовые акты принимаются на основе Конституции Украины и должны соответствовать ей (статья 1, части первая, вторая статьи 8 Основного Закона Украины).

Согласно части второй статьи 63 Конституции Украины обвиняемый имеет право на защиту. Одним из основных принципов судопроизводства является обеспечение обвиняемому права на защиту (пункт 6 части третьей статьи 129 Конституции Украины).

В соответствии с пунктом 14 части первой статьи 92 Основного Закона Украины исключительно законами Украины определяются, в частности, судопроизводство, организация и деятельность прокуратуры, органов дознания и следствия, основы организации и деятельности адвокатуры.

Для обеспечения права на защиту от обвинения и предоставления правовой помощи при решении дел в судах и других государственных органах в Украине действует адвокатура (часть вторая статьи 59 Основного Закона Украины).

Каждый обязан неукоснительно соблюдать Конституцию Украины и законы Украины, не посягать на права и свободы, честь и достоинство других людей (часть первая статьи 68 Конституции Украины).

4.2. Согласно части первой статьи 218 Кодекса следователь, признав собранные доказательства достаточными для составления обвинительного заключения и выполнив требования статьи 217 Кодекса, обязан объявить обвиняемому, что следствие по его делу закончено и что он имеет право на ознакомление со всеми материалами дела как лично, так и с помощью защитника, а также может заявить ходатайство о дополнении досудебного следствия. Следователь обязан разъяснить обвиняемому право заявить ходатайство о рассмотрении его дела в суде первой инстанции единолично судьей или коллегиально судом в составе трех человек в случаях, предусмотренных законом.

В Законе часть шестая статьи 218 Кодекса изложена в следующей редакции: «Обвиняемого и его защитника нельзя ограничивать во времени, необходимом им, чтобы ознакомиться со всеми материалами дела в разумные сроки». Данная статья также дополнена частью седьмой следующего содержания: «В случае затягивания ознакомления с материалами дела обвиняемым или его защитником следователь по согласованию с прокурором или прокурор вносит в суд по месту проведения следствия представление, которое судья рассматривает и своим постановлением может определить срок, в течение которого обвиняемый и его защитник должны ознакомиться с материалами дела и заявить ходатайство. По истечении этого срока обвиняемый и его защитник считаются ознакомленными с материалами дела. На постановление судьи прокурором, обвиняемым либо его защитником в течение трех суток со дня его вынесения может быть подана апелляция. Подача апелляции не приостанавливает исполнения постановления судьи».

Выполнение требований части первой статьи 218 Кодекса об объявлении следователем обвиняемому, что следствие по его делу закончено и что он имеет право на ознакомление со всеми материалами дела, гарантирует реализацию конституционного права обвиняемого на получение информации, в частности о сути предъявленного обвинения и состоянии рассмотрения дела, а также обеспечивает обвиняемому или его защитнику возможность подготовить защиту от предъявленного обвинения.

Следовательно, право обвиняемого на ознакомление с материалами дела и право на получение информации об окончании расследования по уголовному делу являются составляющими конституционного права на защиту.

4.3. Ознакомление обвиняемого или его защитника с материалами дела является элементом уголовного судопроизводства и его порядок в соответствии с пунктом 14 части первой статьи 92 Конституции Украины определяется законами Украины. Следовательно, право на такое ознакомление не является абсолютным.

Согласно части шестой статьи 218 Кодекса обвиняемого и его защитника нельзя ограничивать во времени, необходимом им, чтобы ознако-

миться со всеми материалами дела в разумные сроки. Конституционный Суд Украины считает, что такие сроки должны определяться по каждому делу в зависимости от объема материалов дела и их сложности, количества обвиняемых, действий или бездействия (поведения) обвиняемого или его защитника и независимых от воли обвиняемого или его защитника факторов (например, болезни) и т.п.

Ознакомление обвиняемого или его защитника с материалами дела в пределах разумных сроков соответствует задачам уголовного судопроизводства, определенным в статье 2 Кодекса: охранять права и законные интересы физических и юридических лиц, принимающих в нем участие, а также быстро и в полной мере раскрывать преступления, изобличать виновных и обеспечивать правильное применение закона с тем, чтобы каждый, совершивший преступление, был привлечен к ответственности и ни один невиновный не был наказан. Это, с одной стороны, обеспечивает реализацию прав и свобод человека и гражданина, а с другой – требует от лица ответственного поведения, обусловленного законными потребностями, интересами других лиц (в частности, потерпевшего) и общества в целом.

В части седьмой статьи 218 Кодекса предусмотрена возможность установления сроков для ознакомления обвиняемого или его защитника с материалами дела независимым и беспристрастным судом, который выносит постановление, а также определено, что на это постановление суда может быть подана апелляция. Таким образом гарантируются права обвиняемого на защиту своих прав и свобод судом и на апелляционное обжалование решения суда (часть первая статьи 55, пункт 8 части третьей статьи 129 Основного Закона Украины).

Конституционный Суд Украины считает, что требования статьи 218 Кодекса согласуются с практикой Европейского суда по правам человека (далее – Европейский суд) и с подпунктом «b» пункта 3 статьи 6 Конвенции, в соответствии с которым каждый обвиняемый в совершении уголовного правонарушения имеет право иметь время и возможности для подготовки своей защиты.

Так, Европейский суд неоднократно отмечал, что право на защиту не является абсолютным, а по смыслу статьи 6 Конвенции приемлемыми являются лишь крайне необходимые меры, ограничивающие право на защиту (решения от 23 апреля 1997 года по делу «Ван Мехелен и другие против Нидерландов», от 25 сентября 2008 года в деле «Полуфакин и Чернышев против России»).

Как отметил Европейский суд, подпункт «b» пункта 3 статьи 6 Конвенции гарантирует обвиняемому «иметь время и возможности, необходимые для подготовки своей защиты», а это означает, что такая подготовка охватывает все, что является «необходимым» для подготовки рассмотрения дела судом. Кроме того, возможности, доступные каждому, кто обвиняется в совершении уголовного правонарушения, должны включать ознакомление – для целей подготовки своей защиты – с результатами исследований, проводившихся на протяжении всего производства по делу.

Однако вопрос адекватности времени и возможностей, предоставленных обвиняемому, следует решать в контексте обстоятельств каждого конкретного дела (решение от 21 октября 2010 года по делу «Корнев и Карпенко против Украины»). Так, в решении от 18 февраля 2010 года по делу «Гаважук против Украины» Европейский суд признал, что возможность обвиняемого ознакомиться с материалами дела в течение пяти дней является достаточным временем по данному делу в понимании подпункта «b» пункта 3 статьи 6 Конвенции.

Изложенное дает основания считать, что внесенными в статью 218 Кодекса изменениями не сужено закрепленное в части второй статьи 63 Конституции Украины право лица на защиту, а установлен порядок ознакомления обвиняемого и защитника с материалами уголовного дела в пределах содержания и объема этого права, что не противоречит части третьей статьи 22, части первой статьи 64 Основного Закона Украины.

Учитывая изложенное и руководствуясь статьями 147, 150, 153 Конституции Украины, статьями 51, 61, 63, 65, 67, 69, частью первой статьи 73 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины», Конституционный Суд Украины

р е ш и л :

1. Признать соответствующими Конституции Украины (конституционными) положения частей шестой, седьмой статьи 218 Уголовно-процессуального кодекса Украины в редакции Закона Украины «О внесении изменений в статью 218 Уголовно-процессуального кодекса Украины относительно ознакомления обвиняемого и защитника с материалами уголовного дела» от 8 апреля 2011 года № 3228–VI.

2. Решение Конституционного Суда Украины является обязательным к исполнению на территории Украины, окончательным и не может быть обжаловано.

Решение Конституционного Суда Украины подлежит опубликованию в «Віснику Конституційного Суду України» и в иных официальных изданиях Украины.

КОНСТИТУЦИОННЫЙ СУД УКРАИНЫ

Summary to the Decision of the Constitutional Court of Ukraine No. 1-rp/2012 dated January 18, 2012 in the case upon the constitutional petition of 47 People's Deputies of Ukraine and 50 People's Deputies of Ukraine concerning conformity with the Constitution of Ukraine (constitutionality) of Articles 218.6, 218.7 of the Code of Criminal Procedure of Ukraine (case concerning familiarising by the defendant and his or her defence counsel with materials of criminal case)

Subject of the right to constitutional petition – 47 People’s Deputies of Ukraine and 50 People’s Deputies of Ukraine – applied to the Constitutional Court of Ukraine with a petition to recognise as non-conforming with the Constitution of Ukraine (unconstitutional) Article 218.7 of the Code of Criminal Procedure of Ukraine (hereinafter referred to as «the Code») which provided that in case of delay in familiarising by the defendant and the defence counsel with materials of criminal case the possibility for the court to establish the terms during which the defendant and the defence counsel should get acquainted with the materials of the case and to provide a petition, as well as to recognise as non-conforming with the Constitution of Ukraine (unconstitutional) the Law of Ukraine «On introducing amendments to Article 218 of the Code of Criminal Procedure of Ukraine on familiarising by the defendant and the defence counsel with materials of criminal case» No. 3228-VI dated April 8, 2011 (hereinafter referred to as «the Law») which amended Article 218 of the Code.

Meeting the requirements of Article 218.1 of the Code of Ukraine in respect of announcement by the investigator to the accused person that the investigation in his or her case has been concluded and he or she has the right to get acquainted with all materials of the case ensures the implementation of the constitutional right of the defendant to be informed, in particular, on the merits of the accusation and state of the case, as well as provides the defendant and his or her defence counsel an opportunity to prepare defence against the indictment.

Thus, the right of the defendant to familiarise with the materials of the case and the right to obtain information regarding termination of investigation in a criminal case are the elements of the constitutional right to protection.

Familiarising by the defendant and his or her defence counsel with the materials of the case is an element of criminal proceedings, and its order pursuant to Article 92.1.14 of the Constitution of Ukraine is established by law. Thus, the right for such familiarising is not absolute.

Under Article 218.6 of the Code of Ukraine, the defendant and his or her defence counsel may not be limited in time in their need to get acquainted with all materials of the case within reasonable time. The Constitutional Court of Ukraine considers that such terms should be determined in each specific case depending on the volume of case materials and their complexity, the number of defendants, actions or omissions (behaviour) by the defendant or his or her defence counsel and factors that do not depend on the will of the defendant or his or her defence counsel (for instance, disease) etc.

Familiarising by the defendant and his or her defence counsel with the materials of the case within the reasonable terms meets the objectives of the criminal justice as defined in Article 2 of the Code: to protect the rights and legitimate interests of individuals and legal entities who take part therein, and to quickly and fully detect crimes, find out those who are guilty and ensure correct application of law in a manner so that anyone who committed a crime would be liable and held accountable and no innocent was punished. On the one hand, this ensures the implementation of human and citizen’s rights and

freedoms, and on the other, it requires that an individual should display responsible behaviour due to the legitimate needs and interests of other individuals (including the victim) and the society as a whole.

Article 218.7 of the Code envisages an opportunity to establish terms for the defendant and his or her defence counsel to get acquainted with the materials of the case by an independent and impartial court, which makes a relevant ruling. It also determines that such ruling may be appealed. In this way the right of the defendant to defend his or her rights by the court and to appeal against court decisions is guaranteed (Articles 55.1, 129.3.8 of the Fundamental Law).

The Constitutional Court of Ukraine considers that the requirements of Article 218 of the Code are consistent with the case-law of the European Court of Human Rights and sub-item «b» item 3 of Article 6 of the Convention under which everyone charged with a criminal offense has a right to have time and opportunity to prepare his or her defence.

The abovementioned gives grounds to conclude that amendments to Article 218 of the Code do not limit the individual's right to protection determined by Article 63 of the Constitution of Ukraine but set the order for the defendant and his or her defence counsel to familiarise with materials of criminal case within the content and scope of this right, which does not contradict Articles 22.3, 64.1 of the Fundamental Law of Ukraine.

Thus, the Constitutional Court of Ukraine held to recognise as conforming to the Constitution of Ukraine (constitutional) the provisions of Articles 218.6, 218.7 of the Code of Criminal Procedure of Ukraine in the wording of the Law of Ukraine «On introducing amendments to Article 218 of the Code of Criminal Procedure of Ukraine regarding familiarising by the defendant and the defence counsel with materials of criminal case» No. 3228-VI dated April 8, 2011.

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

**РІШЕННЯ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**

**у справі за конституційним поданням
Жашківської районної ради Черкаської області
щодо офіційного тлумачення положень частин першої,
другої статті 32, частин другої, третьої статті 34 Конституції України**

м. Київ
20 січня 2012 року
№ 2-рп/2012

Справа № 1-9/2012

Конституційний Суд України у складі суддів:

Головіна Анатолія Сергійовича – головуючого, **Бауліна** Юрія Васильовича, **Бринцева** Василя Дмитровича, **Вдовіченка** Сергія Леонідовича, **Винокурова** Сергія Маркіяновича – доповідача, **Гультая** Михайла Мирославовича, **Запорожця** Михайла Петровича, **Кампа** Володимира Михайловича, **Колоса** Михайла Івановича, **Лилака** Дмитра Дмитровича, **Маркуш** Марії Андріївни, **Пасенюка** Олександра Михайловича, **Сергейчука** Олега Анатолійовича, **Шапгали** Наталі Костянтинівни, **Шишкіна** Віктора Івановича,

розглянув на пленарному засіданні справу за конституційним поданням Жашківської районної ради Черкаської області щодо офіційного тлумачення положень частин першої, другої статті 32, частин другої, третьої статті 34 Конституції України.

Приводом для розгляду справи відповідно до статей 39, 40 Закону України «Про Конституційний Суд України» стало конституційне подання Жашківської районної ради Черкаської області.

Підставою для розгляду справи згідно зі статтею 93 Закону України «Про Конституційний Суд України» є практична необхідність у з'ясуванні та офіційній інтерпретації положень частин першої, другої статті 32, частин другої, третьої статті 34 Конституції України.

Заслухавши суддю-доповідача Винокурова С.М., дослідивши матеріали справи, в тому числі позиції Голови Верховної Ради України, Прем'єр-міністра України, Генеральної прокуратури України, Міністерства юстиції України, Служби безпеки України, науковців Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Національної академії прокуратури України, Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого», Національного університету «Одеська юридична академія», Конституційний Суд України

У С Т А Н О В И В :

1. Суб'єкт права на конституційне подання — Жашківська районна рада Черкаської області — звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням дати офіційне тлумачення положень частин першої, другої статті 32, частин другої, третьої статті 34 Конституції України в аспекті таких питань:

– що слід розуміти під інформацією про особисте і сімейне життя, зокрема, чи належить така інформація до конфіденційної інформації про особу;

– чи є збирання, зберігання, використання та поширення інформації про особу втручанням в її особисте і сімейне життя.

Потреба в офіційному тлумаченні вказаних положень Конституції України автор клопотання обґрунтовує наявністю практичної необхідності у їх з'ясуванні та офіційній інтерпретації з метою забезпечення конституційного порядку у сфері реалізації конституційних прав на інформацію та невтручання в особисте і сімейне життя людини, зокрема посадової особи.

2. Вирішуючи порушене в конституційному поданні питання, Конституційний Суд України виходить з такого.

Згідно з Конституцією України людина, її честь і гідність визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю (частина перша статті 3); органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України (частина друга статті 19); усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах (стаття 21); кожна людина має право на вільний розвиток своєї особистості, якщо при цьому не порушуються права і свободи інших людей, та має обов'язки перед суспільством, в якому забезпечується вільний і всебічний розвиток її особистості (стаття 23); громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом; не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками (частини перша, друга статті 24); кожна людина має невід'ємне право на життя (частина перша статті 27); кожен має право на повагу до його гідності (частина перша статті 28); кожен зобов'язаний неухильно додержуватися Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей (частина перша статті 68); виключно законами України визначаються: права і свободи людини і громадянина, гарантії цих прав і свобод; основні обов'язки громадянина; засади регулювання шлюбу, сім'ї, охорони дитинства, материнства, батьківства; організація і діяльність органів виконавчої влади, основи державної служби, організації державної статистики та інформатики (пункти 1, 6, 12 частини першої статті 92).

3. Відповідно до частин першої, другої статті 32 Основного Закону України ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України; не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини. Зазначеним вимогам Конституції України кореспондують положення законодавства України, якими передбачено, що: збирання, зберігання, використання і поширення інформації про особисте життя фізичної особи без її згоди не допускаються, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини (абзац другий частини першої статті 302 Цивільного кодексу України); поширення персональних даних без згоди суб'єкта персональних даних або уповноваженої ним особи дозволяється у випадках, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини (частина друга статті 14 Закону України «Про захист персональних даних» від 1 червня 2010 року № 2297–VI (далі – Закон № 2297); конфіденційна інформація може поширюватися за бажанням (згодою) відповідної особи у визначеному нею порядку відповідно до передбачених нею умов, а також в інших випадках, визначених законом (частина друга статті 21 Закону України «Про інформацію» від 2 жовтня 1992 року № 2657–XII зі змінами (далі – Закон № 2657); розпорядники інформації, які володіють конфіденційною інформацією, можуть поширювати її лише за згодою осіб, які обмежили доступ до інформації, а за відсутності такої згоди – лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини (частина друга статті 7 Закону України «Про доступ до публічної інформації» від 13 січня 2011 року № 2939–VI (далі – Закон № 2939).

Таким чином, лише фізична особа, якої стосується конфіденційна інформація, відповідно до конституційного та законодавчого регулювання права особи на збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації має право вільно, на власний розсуд визначати порядок ознайомлення з нею інших осіб, держави та органів місцевого самоврядування, а також право на збереження її у таємниці.

Конституційне та законодавче регулювання права на невтручання в особисте та сімейне життя узгоджується із міжнародно-правовими актами.

Так, у статті 12 Загальної декларації прав людини 1948 року встановлено, що ніхто не може зазнавати безпідставного втручання у його особисте і сімейне життя, безпідставного посягання на недоторканність його житла, таємницю його кореспонденції або на його честь і репутацію. Кожна людина має право на захист законом від такого втручання або таких посягань.

У Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року визначено, що кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції; органи державної вла-

ди не можуть втручатись у здійснення цього права, за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб (стаття 8).

Міжнародним пактом про громадянські і політичні права 1966 року встановлено, що ніхто не повинен зазнавати свавільного чи незаконного втручання в його особисте і сімейне життя, свавільних чи незаконних посягань на недоторканність його житла або таємницю його кореспонденції чи незаконних посягань на його честь і репутацію (пункт 1 статті 17).

3.1. За Цивільним кодексом України зміст права на недоторканність особистого і сімейного життя як одного з видів особистого немайнового права полягає в тому, що фізична особа вільно, на власний розсуд визначає свою поведінку у сфері свого приватного життя і можливість ознайомлення з ним інших осіб та має право на збереження у таємниці обставин свого особистого життя (статті 270, 271, 301). Фізична особа не може відмовитися від особистих немайнових прав, а також не може бути позбавлена цих прав (частина третя статті 269 Цивільного кодексу України).

Особистим життям фізичної особи є її поведінка у сфері особистісних, сімейних, побутових, інтимних, товариських, професійних, ділових та інших стосунків поза межами суспільної діяльності, яка здійснюється, зокрема, під час виконання особою функцій держави або органів місцевого самоврядування.

Сімейне життя – це особисті майнові та немайнові відносини між подружжям, іншими членами сім'ї, яке здійснюється на засадах, визначених у Сімейному кодексі України: кожна особа має право на повагу до свого сімейного життя (частина четверта статті 4); ніхто не може зазнавати втручання в його сімейне життя, крім випадків, встановлених Конституцією України (частина п'ята статті 5); регулювання сімейних відносин здійснюється з урахуванням права на таємницю особистого життя їх учасників, їхнього права на особисту свободу та недопустимості свавільного втручання у сімейне життя (частина четверта статті 7) та інше.

Конституційний Суд України виходить з того, що неможливо визначити абсолютно всі види поведінки фізичної особи у сферах особистого та сімейного життя, оскільки особисті та сімейні права є частиною природних прав людини, які не є вичерпними, і реалізуються в різноманітних і динамічних відносинах майнового та немайнового характеру, стосунках, явищах, подіях тощо. Право на приватне та сімейне життя є засадничою цінністю, необхідною для повного розквіту людини в демократичному суспільстві, та розглядається як право фізичної особи на автономне буття незалежно від держави, органів місцевого самоврядування, юридичних і фізичних осіб.

3.2. Інформацією про фізичну особу є відомості чи сукупність відомостей про таку особу, яка ідентифікована або може бути конкретно ідентифікована (частина перша статті 11 Закону № 2657).

За порядком доступу інформація поділяється на відкриту та з обмеженим доступом (частина перша статті 20 Закону № 2657).

Відкритою є будь-яка інформація, крім тієї, що віднесена законом до інформації з обмеженим доступом (частина друга статті 20 Закону № 2657). Зокрема, відкритою є публічна інформація, крім випадків, встановлених законом, яка відображена та задокументована будь-якими засобами та на будь-яких носіях інформація, що була отримана або створена в процесі виконання суб'єктами владних повноважень своїх обов'язків, передбачених чинним законодавством, або яка знаходиться у володінні суб'єктів владних повноважень, інших розпорядників публічної інформації, визначених законом (частина перша статті 1 Закону № 2939).

Інформацією з обмеженим доступом є конфіденційна, таємна та службова. Конфіденційною є інформація про фізичну особу, а також інформація, доступ до якої обмежено фізичною або юридичною особою, крім суб'єктів владних повноважень. Конфіденційна інформація може поширюватися за бажанням (згодою) відповідної особи у визначеному нею порядку відповідно до передбачених нею умов, а також в інших випадках, визначених законом (частина перша, друга статті 21 Закону № 2657).

До конфіденційної інформації про фізичну особу належать, зокрема, дані про її національність, освіту, сімейний стан, релігійні переконання, стан здоров'я, а також адреса, дата і місце народження (частина друга статті 11 Закону № 2657). Конституційний Суд України в абзаці першому пункту 1 резолютивної частини Рішення від 30 жовтня 1997 року № 5-зп відніс до конфіденційної інформації про фізичну особу, крім вказаної, ще й відомості про її майновий стан та інші персональні дані.

Таким чином, Конституційний Суд України вважає, що перелік даних про особу, які визнаються як конфіденційна інформація, не є вичерпним.

3.3. Вирішуючи питання щодо конфіденційності інформації про особу, яка займає посаду, пов'язану зі здійсненням функцій держави або органів місцевого самоврядування, та членів її сім'ї, Конституційний Суд України виходить з такого, що належність інформації про фізичну особу до конфіденційної визначається в кожному конкретному випадку. Перебування особи на посаді, пов'язаній зі здійсненням функцій держави або органів місцевого самоврядування, передбачає не тільки гарантії захисту прав цієї особи, а й додаткові правові обтяження. Публічний характер як самих органів – суб'єктів владних повноважень, так і їх посадових осіб вимагає оприлюднення певної інформації для формування громадської думки про довіру до влади та підтримку її авторитету у суспільстві.

Парламентська Асамблея Ради Європи у своїй Резолюції від 25 грудня 2008 року № 1165 (1998) (далі – Резолюція № 1165) вказала, що публічні особи повинні усвідомлювати, що особливий статус, який вони мають у суспільстві, автоматично збільшує рівень тиску на приватність їхнього життя (пункт 6). Згідно із законодавством України не належать до інформації з обмеженим доступом, зокрема: декларації про доходи осіб та чле-

нів їхніх сімей, які претендують на зайняття чи займають виборну посаду в органах влади або обіймають посаду державного службовця, службовця органу місцевого самоврядування першої або другої категорії (частина шоста статті 6 Закону № 2939); персональні дані фізичної особи, яка претендує зайняти чи займає виборну посаду (у представницьких органах) або посаду державного службовця першої категорії, за винятком інформації, яка відповідно до закону визначена такою, що належить до інформації з обмеженим доступом (частина четверта статті 5 Закону № 2297); відомості про незаконні дії органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб (пункт 5 частини четвертої статті 21 Закону № 2657).

Системний аналіз положень частин першої, другої статті 24, частини першої статті 32 Конституції України дає підстави Конституційному Суду України вважати, що реалізація права на недоторканність особистого і сімейного життя гарантується кожній особі незалежно від статі, політичних, майнових, соціальних, мовних чи інших ознак, а також статусу публічної особи, зокрема державного службовця, державного чи громадського діяча, який відіграє певну роль у політичній, економічній, соціальній, культурній або іншій сфері державного та суспільного життя.

Аналізуючи питання щодо поширення інформації про сімейне життя особи, яка займає посаду, пов'язану зі здійсненням функцій держави або органів місцевого самоврядування, Конституційний Суд України враховує, що така інформація зазвичай стосується не лише цієї особи, а й інших осіб, зокрема членів її сім'ї, яким Конституція України теж гарантує право на невтручання в їх особисте і сімейне життя, крім випадків, визначених законом. Тому поширення даних про таких фізичних осіб – членів сім'ї, що можуть стати відомими в результаті поширення інформації про саму посадову особу, крім випадків, визначених законом, може призвести до порушення їх конституційних прав, зашкодити гідності, честі, діловій репутації тощо. Застереження щодо недопущення порушення конституційних прав членів сімей посадових осіб Конституційний Суд України висловив у Рішенні від 6 жовтня 2010 року № 21-рп/2010.

Таким чином, Конституційний Суд України, даючи офіційне тлумачення частин першої, другої статті 32 Конституції України, вважає, що інформація про особисте та сімейне життя особи (персональні дані про неї) – це будь-які відомості чи сукупність відомостей про фізичну особу, яка ідентифікована або може бути конкретно ідентифікована, а саме: національність, освіта, сімейний стан, релігійні переконання, стан здоров'я, матеріальний стан, адреса, дата і місце народження, місце проживання та перебування тощо, дані про особисті майнові та немайнові відносини цієї особи з іншими особами, зокрема членами сім'ї, а також відомості про події та явища, що відбувалися або відбуваються у побутовому, інтимному, товариському, професійному, діловому та інших сферах життя особи, за винятком даних стосовно виконання повноважень особою, яка займає посаду, пов'язану зі здійснен-

ням функцій держави або органів місцевого самоврядування. Така інформація про фізичну особу та членів її сім'ї є конфіденційною і може бути поширена тільки за їх згодою, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини.

4. Згідно з частинами першою, другою статті 34 Конституції України кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань; кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір. Цим конституційним положенням відповідають приписи Цивільного кодексу України, якими встановлено, що фізична особа має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію (абзац перший частини першої статті 302).

Таке конституційне та законодавче регулювання права особи вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію узгоджується із Міжнародним пактом про громадянські і політичні права 1966 року, яким визначено, що кожна людина має право на вільне вираження свого погляду; це право включає свободу шукати, одержувати і поширювати будь-яку інформацію та ідеї, незалежно від державних кордонів, усно, письмово чи за допомогою друку або художніх форм вираження чи іншими способами на свій вибір (пункт 2 статті 19).

Однією з гарантій реалізації конституційних прав на вільне збирання, зберігання, використання і поширення інформації є законодавче закріплення права кожного на доступ до інформації, яке згідно зі статтею 5 Закону № 2939 забезпечується систематичним та оперативним оприлюдненням інформації в офіційних друкованих виданнях, на офіційних веб-сайтах в мережі Інтернет, на інформаційних стендах та будь-яким іншим способом, а також шляхом надання інформації на запити.

Разом з тим відповідно до частини третьої статті 34 Конституції України здійснення прав на вільне збирання, зберігання, використання і поширення інформації може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя.

Таке конституційне обмеження прав особи збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію узгоджується з положеннями пункту 2 статті 29 Загальної декларації прав людини 1948 року, в яких зазначено, що при здійсненні своїх прав і свобод кожна людина повинна знавати тільки таких обмежень, які встановлені законом виключно з метою забезпечення належного визнання і поваги прав і свобод інших та забезпечення справедливих вимог моралі, громадського порядку і загального добробуту в демократичному суспільстві.

Таким чином, Конституцією України визначено вичерпний перелік підстав, за наявності яких законами України може передбачатися обмеження прав особи на вільне збирання, зберігання, використання і поширення інформації, оскільки реалізація цих прав не повинна порушувати громадські, політичні, економічні, соціальні, духовні, екологічні та інші права, свободи і законні інтереси інших громадян, права та інтереси юридичних осіб (абзац другий статті 5 Закону № 2657), у тому числі й конституційне право особи на невтручання в її особисте і сімейне життя, встановлене частиною першою статті 32 Основного Закону України.

5. Положення частини першої статті 32 та частини третьої статті 34 Конституції України перебувають у системному взаємозв'язку і передбачають як недопустимість порушення права людини на недоторканність особистого та сімейного життя, так і реалізацію особою права на вільне збирання, зберігання, використання і поширення інформації.

Парламентська Асамблея Ради Європи в Резолюції № 1165 зазначила, що право кожної людини на приватність і право на свободу вираження поглядів є основою демократичного суспільства; ці права не є абсолютними і не мають ієрархічного характеру, оскільки мають однакову цінність (пункт 11). Виходячи з цього право на приватність, закріплене у статті 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, повинне захищати приватне життя особи не лише від втручання влади, а й від подібних дій з боку інших осіб чи інститутів, зокрема засобів масової інформації (пункт 12 Резолюції № 1165).

Положення частини другої статті 32 Основного Закону України передбачають вичерпні підстави можливого правомірного втручання в особисте та сімейне життя особи (в тому числі й тієї, яка займає посаду, пов'язану з функціями держави або органів місцевого самоврядування, та членів її сім'ї). Такими підставами є: згода особи на збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації стосовно неї, а також, у разі відсутності такої згоди, випадки, визначені законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини.

Даючи офіційне тлумачення положень частин першої, другої статті 32 Конституції України у системному зв'язку з частиною другою статті 34 цієї Конституції, Конституційний Суд України дійшов висновку, що збирання, зберігання, використання та поширення державою, органами місцевого самоврядування, юридичними або фізичними особами конфіденційної інформації про особу без її згоди є втручанням в її особисте та сімейне життя, яке допускається винятково у визначених законом випадках і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини.

Враховуючи наведене та керуючись статтями 147, 150, 153 Конституції України, статтями 51, 62, 63, 66, 67, 69, частиною першою статті 95 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

в и р і ш и в :

1. В аспекті конституційного подання положення частин першої, другої статті 32, частин другої, третьої статті 34 Конституції України слід розуміти так:

– інформацією про особисте та сімейне життя особи є будь-які відомості та/або дані про відносини немайнового та майнового характеру, обставини, події, стосунки тощо, пов'язані з особою та членами її сім'ї, за винятком передбаченої законами інформації, що стосується здійснення особою, яка займає посаду, пов'язану з виконанням функцій держави або органів місцевого самоврядування, посадових або службових повноважень. Така інформація про особу є конфіденційною;

– збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди державою, органами місцевого самоврядування, юридичними або фізичними особами є втручанням в її особисте та сімейне життя. Таке втручання допускається винятково у випадках, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини.

2. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим до виконання на території України, остаточним і не може бути оскаржене.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у «Віснику Конституційного Суду України» та в інших офіційних виданнях України.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

Р Е Ш Е Н І Е
КОНСТИТУЦІОННОГО СУДА УКРАЇНИ

по делу об официальном толковании положений частей
первой, второй статьи 32, частей второй, третьей статьи 34
Конституции Украины по конституционному представлению
Жашковской районной рады Черкасской области

г. К и е в

20 января 2012 года

№ 2-рп/2012

Дело № 1-9/2012

Конституционный Суд Украины в составе судей:

Головина Анатолия Сергеевича – председательствующего, **Баулина** Юрия Васильевича, **Брынцева** Василия Дмитриевича, **Вдовиченко** Сергея Леонидовича, **Винокурова** Сергея Маркияновича – докладчика, **Гультая** Михаила Мирославовича, **Запорожца** Михаила Петровича, **Кампо** Владимира Михайловича, **Колоса** Михаила Ивановича, **Лылака** Дмитрия Дмитриевича, **Маркуш** Марии Андреевны, **Пасенюка** Александра Михайловича, **Сергейчука** Олега Анатольевича, **Шапталы** Натальи Константиновны, **Шишкина** Виктора Ивановича,

рассмотрел в пленарном заседании дело об официальном толковании положений частей первой, второй статьи 32, частей второй, третьей статьи 34 Конституции Украины по конституционному представлению Жашковской районной рады Черкасской области.

Поводом к рассмотрению дела в соответствии со статьями 39, 40 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» стало конституционное представление Жашковской районной рады Черкасской области.

Основанием к рассмотрению дела согласно статье 93 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» является практическая необходимость в выяснении и официальной интерпретации положений частей первой, второй статьи 32, частей второй, третьей статьи 34 Конституции Украины.

Заслушав судью-докладчика Винокурова С.М., исследовав материалы дела, в том числе позиции Председателя Верховной Рады Украины, Премьер-министра Украины, Генеральной прокуратуры Украины, Министерства юстиции Украины, Службы безопасности Украины, научных работников Киевского национального университета имени Тараса Шевченко, Национальной академии прокуратуры Украины, Национального университета «Юридическая академия Украины имени Ярослава Мудрого», Национального университета «Одесская юридическая академия», Конституционный Суд Украины

У С Т А Н О В И Л :

1. Субъект права на конституционное представление — Жашковская районная рада Черкасской области — обратился в Конституционный Суд Украины с ходатайством дать официальное толкование положений частей первой, второй статьи 32, частей второй, третьей статьи 34 Конституции Украины в аспекте следующих вопросов:

– что следует понимать под информацией о личной и семейной жизни, в частности, относится ли такая информация к конфиденциальной информации о лице;

– является ли сбор, хранение, использование и распространение информации о лице вмешательством в его личную и семейную жизнь.

Потребность в официальном толковании указанных положений Конституции Украины автор ходатайства обосновывает наличием практической необходимости в их выяснении и официальной интерпретации с целью обеспечения конституционного порядка в сфере реализации конституционных прав на информацию и невмешательства в личную и семейную жизнь человека, в частности должностного лица.

2. Решая поднятый в конституционном представлении вопрос, Конституционный Суд Украины исходит из следующего.

Согласно Конституции Украины человек, его честь и достоинство признаются в Украине наивысшей социальной ценностью (часть первая статьи 3); органы государственной власти и органы местного самоуправления, их должностные лица обязаны действовать только на основании, в пределах полномочий и способом, которые предусмотрены Конституцией и законами Украины (часть вторая статьи 19); все люди свободны и равны в своем достоинстве и правах (статья 21); каждый человек имеет право на свободное развитие своей личности, если при этом не нарушаются права и свободы других людей, и имеет обязанности перед обществом, в котором обеспечивается свободное и всестороннее развитие его личности (статья 23); граждане имеют равные конституционные права и свободы и равны перед законом; не может быть привилегий или ограничений по признакам расы, цвета кожи, политических, религиозных и иных убеждений, пола, этнического и социального происхождения, имущественного положения, места жительства, по языковым или иным признакам (часть первая, вторая статьи 24); каждый человек имеет неотъемлемое право на жизнь (часть первая статьи 27); каждый имеет право на уважение его достоинства (часть первая статьи 28); каждый обязан неукоснительно соблюдать Конституцию Украины и законы Украины, не посягать на права и свободы, честь и достоинство других людей (часть первая статьи 68); исключительно законами Украины определяются: права и свободы человека и гражданина, гарантии этих прав и свобод; основные обязанности гражданина; основы регулирования брака, семьи, охраны детства, материнства, отцовства; организация и деятельность органов исполнительной власти, основы государственной службы, организация государственной статистики и информатики (пункты 1, 6, 12 части первой статьи 92).

3. В соответствии с частями первой, второй статьи 32 Основного Закона Украины никто не может подвергаться вмешательству в его личную и семейную жизнь, кроме случаев, предусмотренных Конституцией Украины; не допускается сбор, хранение, использование и распространение конфиденциальной информации о лице без его согласия, кроме случаев, определенных законом, и только в интересах национальной безопасности, экономического благосостояния и прав человека. Указанным требованиям Конституции Украины корреспондируют положения законодательства Украины, которыми предусмотрено, что: сбор, хранение, использование и распространение информации о личной жизни физического лица без его согласия не допускаются, кроме случаев, определенных законом, и лишь в интересах национальной безопасности, экономического благосостояния и прав человека (абзац второй части первой статьи 302 Гражданского кодекса Украины); распространение персональных данных без согласия субъекта персональных данных или уполномоченного им лица разрешается в случаях, определенных законом, и только в интересах национальной безопасности, экономического благосостояния и прав человека (часть вторая статьи 14 Закона Украины «О защите персональных данных» от 1 июня 2010 года № 2297–VI (далее – Закон № 2297); конфиденциальная информация может распространяться по желанию (согласию) соответствующего лица в определенном им порядке в соответствии с предусмотренными им условиями, а также в иных случаях, определенных законом (часть вторая статьи 21 Закона Украины «Об информации» от 2 октября 1992 года № 2657–XII с изменениями (далее – Закон № 2657); распорядители информации, владеющие конфиденциальной информацией, могут распространять ее лишь с согласия лиц, которые ограничили доступ к информации, а при отсутствии такого согласия – лишь в интересах национальной безопасности, экономического благосостояния и прав человека (часть вторая статьи 7 Закона Украины «О доступе к публичной информации» от 13 января 2011 года № 2939–VI (далее – Закон № 2939).

Таким образом, только физическое лицо, которого касается конфиденциальная информация, в соответствии с конституционным и законодательным регулированием права лица на сбор, хранение, использование и распространение конфиденциальной информации имеет право свободно, на собственное усмотрение определять порядок ознакомления с ней других лиц, государства и органов местного самоуправления, а также право на сохранение ее в тайне.

Конституционное и законодательное регулирование права на невмешательство в личную и семейную жизнь согласуется с международно-правовыми актами.

Так, в статье 12 Всеобщей декларации прав человека 1948 года установлено, что никто не может подвергаться произвольному вмешательству в его личную и семейную жизнь, произвольному посягательству на неприкосновенность его жилища, тайну его корреспонденции или на его честь и репутацию. Каждый человек имеет право на защиту законом от такого вмешательства или таких посягательств.

В Конвенции о защите прав человека и основных свобод 1950 года определено, что каждый имеет право на уважение его личной и семейной жизни, его жилища и корреспонденции; органы государственной власти не могут вмешиваться в осуществление этого права, за исключением случаев, когда вмешательство происходит согласно закону и необходимо в демократическом обществе в интересах национальной и общественной безопасности или экономического благосостояния страны, в целях предотвращения беспорядков или преступлений, для охраны здоровья или нравственности либо защиты прав и свобод других лиц (статья 8).

Международным пактом о гражданских и политических правах 1966 года установлено, что никто не должен подвергаться произвольному или незаконному вмешательству в его личную и семейную жизнь, произвольным или незаконным посягательствам на неприкосновенность его жилища или тайну его корреспонденции или незаконным посягательствам на его честь и репутацию (пункт 1 статьи 17).

3.1. Согласно Гражданскому кодексу Украины содержание права на неприкосновенность личной и семейной жизни как одного из видов личного неимущественного права заключается в том, что физическое лицо свободно, по собственному усмотрению определяет свое поведение в сфере своей частной жизни и возможность ознакомления с ней других лиц и имеет право на сохранение в тайне обстоятельств своей личной жизни (статьи 270, 271, 301). Физическое лицо не может отказаться от личных неимущественных прав, а также не может быть лишено этих прав (часть третья статьи 269 Гражданского кодекса Украины).

Личной жизнью физического лица является его поведение в сфере личностных, семейных, бытовых, интимных, товарищеских, профессиональных, деловых и других отношений за пределами общественной деятельности, которая осуществляется, в частности, при исполнении лицом функций государства или органов местного самоуправления.

Семейная жизнь – это личные имущественные и неимущественные отношения между супругами, другими членами семьи, осуществляемые по принципам, определенным в Семейном кодексе Украины: каждое лицо имеет право на уважение к своей семейной жизни (часть четвертая статьи 4); никто не может подвергаться вмешательству в его семейную жизнь, кроме случаев, установленных Конституцией Украины (часть пятая статьи 5); регулирование семейных отношений осуществляется с учетом права на тайну личной жизни их участников, их права на личную свободу и недопустимости произвольного вмешательства в семейную жизнь (часть четвертая статьи 7) и др.

Конституционный Суд Украины исходит из того, что невозможно определить абсолютно все виды поведения физического лица в сферах личной и семейной жизни, поскольку личные и семейные права есть частью естественных прав человека, которые не являются исчерпывающими, и реализуются в разнообразных и динамических отношениях имущественного и неимущественного характера, отношениях, явлениях, событиях и т.п.

Право на частную и семейную жизнь является основополагающей ценностью, необходимой для полного расцвета человека в демократическом обществе, и рассматривается как право физического лица на автономное существование независимо от государства, органов местного самоуправления, юридических и физических лиц.

3.2. Информацией о физическом лице являются сведения либо совокупность сведений о таком лице, которое идентифицировано или может быть конкретно идентифицировано (часть первая статьи 11 Закона № 2657).

По порядку доступа информация делится на открытую и с ограниченным доступом (часть первая статьи 20 Закона № 2657).

Открытой является любая информация, кроме той, которая отнесена законом к информации с ограниченным доступом (часть вторая статьи 20 Закона № 2657). В частности, открытой является публичная информация, кроме случаев, установленных законом, которая отображена и задокументирована любыми средствами и на любых носителях информация, которая была получена или создана в процессе исполнения субъектами властных полномочий своих обязанностей, предусмотренных действующим законодательством, или которая находится во владении субъектов властных полномочий, других распорядителей публичной информации, определенных законом (часть первая статьи 1 Закона № 2939).

Информацией с ограниченным доступом является конфиденциальная, секретная и служебная. Конфиденциальной является информация о физическом лице, а также информация, доступ к которой ограничен физическим или юридическим лицом, кроме субъектов властных полномочий. Конфиденциальная информация может распространяться по желанию (согласию) соответствующего лица в определенном им порядке в соответствии с предусмотренными им условиями, а также в иных случаях, определенных законом (часть первая, вторая статьи 21 Закона № 2657).

К конфиденциальной информации о физическом лице относятся, в частности, данные о его национальности, образовании, семейном положении, религиозных убеждениях, состоянии здоровья, а также адрес, дата и место рождения (часть вторая статьи 11 Закона № 2657). Конституционный Суд Украины в абзаце первом пункта 1 резолютивной части Решения от 30 октября 1997 года № 5-зп отнес к конфиденциальной информации о физическом лице, кроме указанной, еще и сведения о его имущественном состоянии и другие персональные данные.

Таким образом, Конституционный Суд Украины считает, что перечень данных о лице, которые признаются как конфиденциальная информация, не является исчерпывающим.

3.3. Решая вопрос о конфиденциальности информации о лице, занимающем должность, связанную с осуществлением функций государства или органов местного самоуправления, и членах его семьи, Конституционный Суд Украины исходит из того, что принадлежность информации о физи-

ческом лице к конфиденциальной определяется в каждом конкретном случае. Пребывание лица на должности, связанной с осуществлением функций государства или органов местного самоуправления, предусматривает не только гарантии защиты прав этого лица, но и дополнительные правовые отягощения. Публичный характер как самих органов – субъектов властных полномочий, так и их должностных лиц требует обнародования определенной информации для формирования общественного мнения о доверии к власти и поддержки ее авторитета в обществе.

Парламентская Ассамблея Совета Европы в своей Резолюции от 25 декабря 2008 года № 1165 (1998) (далее – Резолюция № 1165) указала, что публичные лица должны осознавать, что особый статус, который они имеют в обществе, автоматически увеличивает уровень давления на приватность их жизни (пункт 6). Согласно законодательству Украины не относятся к информации с ограниченным доступом, в частности: декларации о доходах лиц и членов их семей, которые претендуют на занятие либо занимают выборную должность в органах власти или занимают должность государственного служащего, служащего органа местного самоуправления первой или второй категории (часть шестая статьи 6 Закона № 2939); персональные данные физического лица, которое претендует занять либо занимает выборную должность (в представительных органах) или должность государственного служащего первой категории, за исключением информации, которая согласно закону определена как относящаяся к информации с ограниченным доступом (часть четвертая статьи 5 Закона № 2297); сведения о незаконных действиях органов государственной власти, органов местного самоуправления, их должностных и служебных лиц (пункт 5 части четвертой статьи 21 Закона № 2657).

Системный анализ положений частей первой, второй статьи 24, части первой статьи 32 Конституции Украины дает основания Конституционному Суду Украины считать, что реализация права на неприкосновенность личной и семейной жизни гарантируется каждому лицу независимо от пола, политических, имущественных, социальных, языковых или иных признаков, а также статуса публичного лица, в частности государственного служащего, государственного или общественного деятеля, который играет определенную роль в политической, экономической, социальной, культурной или другой сфере государственной и общественной жизни.

Анализируя вопрос относительно распространения информации о семейной жизни лица, занимающего должность, связанную с осуществлением функций государства или органов местного самоуправления, Конституционный Суд Украины учитывает, что такая информация обычно касается не только данного лица, но и других лиц, в частности членов его семьи, которым Конституция Украины также гарантирует право на невмешательство в их личную и семейную жизнь, кроме случаев, определенных законом. Поэтому распространение данных о таких физических лицах – членах семьи, которые могут стать известны в результате распространения информации о самом должностном лице, кроме случаев, определенных законом, может привести к нарушению их конституцион-

ных прав, навредить достоинству, чести, деловой репутации и т.п. Указание о недопущении нарушения конституционных прав членов семей должностных лиц Конституционный Суд Украины высказал в Решении от 6 октября 2010 года № 21-рп/2010.

Таким образом, Конституционный Суд Украины, давая официальное толкование частей первой, второй статьи 32 Конституции Украины, считает, что информация о личной и семейной жизни лица (персональные данные о нем) – это любые сведения либо совокупность сведений о физическом лице, которое идентифицировано или может быть конкретно идентифицировано, а именно: национальность, образование, семейное положение, религиозные убеждения, состояние здоровья, материальное положение, адрес, дата и место рождения, место жительства и пребывания и т.п., данные о личных имущественных и неимущественных отношениях этого лица с другими лицами, в частности членами семьи, а также сведения о событиях и явлениях, которые происходили или происходят в бытовой, интимной, товарищеской, профессиональной, деловой и других сферах жизни лица, за исключением данных об исполнении полномочий лицом, которое занимает должность, связанную с осуществлением функций государства или органов местного самоуправления. Такая информация о физическом лице и членах его семьи является конфиденциальной и может быть распространена лишь с их согласия, кроме случаев, определенных законом, и лишь в интересах национальной безопасности, экономического благосостояния и прав человека.

4. Согласно частям первой, второй статьи 34 Конституции Украины каждому гарантируется право на свободу мысли и слова, на свободное выражение своих взглядов и убеждений; каждый имеет право свободно собирать, хранить, использовать и распространять информацию устно, письменно либо иным способом – по своему выбору. Указанным конституционным положениям соответствуют предписания Гражданского кодекса Украины, которыми установлено, что физическое лицо имеет право свободно собирать, хранить, использовать и распространять информацию (абзац первый части первой статьи 302).

Такое конституционное и законодательное регулирование права лица свободно собирать, хранить, использовать и распространять информацию согласуется с Международным пактом о гражданских и политических правах 1966 года, которым определено, что каждый человек имеет право на свободное выражение своего мнения; это право включает свободу искать, получать и распространять любую информацию и идеи, независимо от государственных границ, устно, письменно или посредством печати или художественных форм выражения либо иными способами по своему выбору (пункт 2 статьи 19).

Одной из гарантий реализации конституционных прав на свободный сбор, хранение, использование и распространение информации является

законодательное закрепление права каждого на доступ к информации, которое согласно статье 5 Закона № 2939 обеспечивается систематическим и оперативным обнародованием информации в официальных печатных изданиях, на официальных веб-сайтах в сети Интернет, на информационных стендах и любым другим способом, а также путем предоставления информации по запросам.

Вместе с тем согласно части третьей статьи 34 Конституции Украины осуществление прав на свободный сбор, хранение, использование и распространение информации может быть ограничено законом в интересах национальной безопасности, территориальной целостности либо общественного порядка с целью предупреждения беспорядков или преступлений, для охраны здоровья населения, для защиты репутации или прав других людей, для предупреждения разглашения информации, полученной конфиденциально, либо для поддержания авторитета и непредвзятости правосудия.

Такое конституционное ограничение прав лица собирать, хранить, использовать и распространять информацию согласуется с положениями пункта 2 статьи 29 Всеобщей декларации прав человека 1948 года, в которых указано, что при осуществлении своих прав и свобод каждый человек должен подвергаться только таким ограничениям, какие установлены законом исключительно с целью обеспечения должного признания и уважения прав и свобод других и удовлетворения справедливых требований морали, общественного порядка и общего благосостояния в демократическом обществе.

Таким образом, Конституцией Украины определен исчерпывающий перечень оснований, при наличии которых законами Украины может предусматриваться ограничение прав лица на свободный сбор, хранение, использование и распространение информации, поскольку реализация этих прав не должна нарушать общественные, политические, экономические, социальные, духовные, экологические и иные права, свободы и законные интересы других граждан, права и интересы юридических лиц (абзац второй статьи 5 Закона № 2657), в том числе и конституционное право лица на невмешательство в его личную и семейную жизнь, установленное частью первой статьи 32 Основного Закона Украины.

5. Положения части первой статьи 32 и части третьей статьи 34 Конституции Украины находятся в системной взаимосвязи и предусматривают как недопустимость нарушения права человека на неприкосновенность личной и семейной жизни, так и реализацию лицом права на свободный сбор, хранение, использование и распространение информации.

Парламентская Ассамблея Совета Европы в Резолюции № 1165 указала, что право каждого человека на неприкосновенность личной жизни и право на свободу выражения мнения являются основой демократического общества; эти права не являются абсолютными и не носят иерархического характера, поскольку одинаково ценны (пункт 11). Исходя из этого право на неприкосновенность личной жизни, закрепленное в статье 8 Кон-

венции о защите прав человека и основных свобод 1950 года, должно защищать частную жизнь лица не только от вмешательства власти, но и от подобных действий со стороны других лиц или институтов, в частности средств массовой информации (пункт 12 Резолюции № 1165).

Положения части второй статьи 32 Основного Закона Украины предусматривают исчерпывающие основания возможного правомерного вмешательства в личную и семейную жизнь лица (в том числе и занимающего должность, связанную с функциями государства или органов местного самоуправления, и членов его семьи). Такими основаниями являются: согласие лица на сбор, хранение, использование и распространение конфиденциальной информации относительно него, а также, в случае отсутствия такого согласия, случаи, определенные законом, и лишь в интересах национальной безопасности, экономического благосостояния и прав человека.

Давая официальное толкование положений частей первой, второй статьи 32 Конституции Украины в системной связи с частью второй статьи 34 данной Конституции, Конституционный Суд Украины пришел к выводу, что сбор, хранение, использование и распространение государством, органами местного самоуправления, юридическими или физическими лицами конфиденциальной информации о лице без его согласия является вмешательством в его личную и семейную жизнь, что допускается исключительно в определенных законом случаях и лишь в интересах национальной безопасности, экономического благосостояния и прав человека.

Учитывая изложенное и руководствуясь статьями 147, 150, 153 Конституции Украины, статьями 51, 62, 63, 66, 67, 69, частью первой статьи 95 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины», Конституционный Суд Украины

р е ш и л :

1. В аспекте конституционного представления положения частей первой, второй статьи 32, частей второй, третьей статьи 34 Конституции Украины следует понимать как то, что:

– информацией о личной и семейной жизни лица являются любые сведения и/или данные об отношениях неимущественного и имущественного характера, обстоятельства, события, отношения и т.п., связанные с лицом и членами его семьи, за исключением предусмотренной законами информации, касающейся осуществления лицом, занимающим должность, связанную с исполнением функций государства или органов местного самоуправления, должностных или служебных полномочий. Такая информация о лице является конфиденциальной;

– сбор, хранение, использование и распространение конфиденциальной информации о лице без его согласия государством, органами местного самоуправления, юридическими или физическими лицами является вмешательством в его личную и семейную жизнь. Такое вмешательство допускается исключительно в случаях, определенных законом, и лишь в

интересах национальной безопасности, экономического благосостояния и прав человека.

2. Решение Конституционного Суда Украины является обязательным к исполнению на территории Украины, окончательным и не может быть обжаловано.

Решение Конституционного Суда Украины подлежит опубликованию в «Віснику Конституційного Суду України» и в иных официальных изданиях Украины.

КОНСТИТУЦИОННЫЙ СУД УКРАИНЫ

Summary to the Decision of the Constitutional Court of Ukraine dated January 20, 2012 No. 2-rp/2012 in the case upon the constitutional petition of Zhashkiv regional council of Cherkassy oblast concerning official interpretation of the provisions of Articles 32.1, 32.2, 34.2, 34.4 of the Constitution of Ukraine

According to Articles 32.1, 32.2 of the Fundamental Law no one shall be subject to interference in his or her personal and family life, except in cases envisaged by the Constitution; collection, storage, use and dissemination of confidential information about a person without his or her consent shall not be permitted, except in cases determined by law, and only in the interests of national security, economic welfare and human rights. The mentioned requirements correspond with the provisions of legislation.

Under the Civil Code the content of the right to inviolability of private and family life as one of the types of individual non-property right consists in that an individual freely, at his or her own discretion defines his or her behaviour in the sphere of private life and possibility of familiarising with it by other persons and has a right to keep in secrecy circumstances of his or her private life (Articles 270, 271, 301). An individual shall not refuse personal non-property rights and shall not be deprived of these rights (Article 269.3 of the Civil Code).

The Constitutional Court proceeds from the fact that it is impossible to absolutely define all types of behaviour of an individual in the sphere of private and family life since private and family rights are a part of natural human rights which are inexhaustible and are implemented in various and dynamic relations of property and non-property character, relationships, developments, events etc. The right to private and family life is a fundamental value necessary for full prosperity of an individual in a democratic society and is considered as a right of an individual to autonomous life independent from the state, bodies of local self-government, legal and natural persons.

Considering the issue regarding privacy of information about a person holding an office related to performance of authorities of state or bodies of local self-government and members of his or her family, the Constitutional Court

proceeds from that attribution of information regarding an individual to the confidential information shall be defined in each specific case. Holding an office related to performance of authority of state or bodies of local self-government envisages not only guarantees of protection of rights of this person, but additional legal restrictions. The public character of both bodies – subjects of authority and their officials demands disclosure of certain information for formation of public opinion concerning trust in power and support of its authority in society.

The system analysis of the provisions of Articles 24.1, 24.2, 32.1 of the Constitution gives grounds for the Constitutional Court to consider that implementation of the right to inviolability of private and family life is guaranteed to every person regardless of sex, political, property, social, language or other characteristics, as well as the status of a public person, in particular civil servant, statesman or public figure who plays a certain role in political, economic, social, cultural or other sphere of state and social life.

Providing the official interpretation of Articles 32.1, 32.2 of the Constitution, the Constitutional Court considers that information regarding private and family life of an individual (personal data about him or her) is any information or a combination of data regarding an individual who is identified or may be specifically identified, in particular: nationality, education, marital status, religion, health, financial condition, address, date and place of birth, place of residence or staying etc., data on personal property and non-property relations of this person with other persons, specifically members of family, as well as information about events and occurrences which took place or take place in everyday, intimate, friendly, professional, business and other spheres of life of an individual except for information concerning performance of authority by a person who holds an office related to authorities of state or bodies of local self-government. Such information about an individual and members of his or her family is confidential and may be spread only upon their consent except cases provided by law and only in the interests of national security, economic welfare and human rights.

According to Articles 34.1, 34.2 of the Constitution everyone is guaranteed the right to freedom of thought and speech, and to the free expression of his or her views and beliefs; everyone has the right to freely collect, store, use and disseminate information by oral, written or other means of his or her choice. These constitutional provisions correspond with the provisions of the Civil Code which determine that the natural person has a right to freely collect, use and disseminate information (paragraph 1 of Article 302.1).

At the same time according to Article 34.3 of the Constitution exercise of rights to free collection, use and dissemination of information may be restricted by law in the interests of national security, territorial indivisibility or public order, with the purpose of preventing disturbances or crimes, protecting the health of the population, the reputation or rights of other persons, preventing the publication of information received confidentially, or supporting the authority and impartiality of justice.

The Constitution defines an exhaustive list of reasons according to which laws may envisage restriction of rights to free associations, storage, use and dissemination of information since implementation of these rights shall not violate civil, political, economic, social, religious, ecological and other rights, freedoms and legal interests of other citizens, rights and interests of legal persons (paragraph 2 of Article 5 of the Law «On Information» dated October 2, 1992 No. 2657–XII), including the constitutional right of a person not to be interfered in his or her personal and family life provided by Article 32.1 of the Fundamental Law.

The provisions of Articles 32.1, 34.3 of the Constitution are in system connection and envisage both inadmissibility of violation of a right to inviolability of private and family life and implementation of a right to free collection, storage, use and dissemination of information.

The provisions of Article 32.2 of the Fundamental Law envisage exhaustive reasons of possible lawful interference into private and family life of an individual (including persons who hold an office related to performance of authorities of state or local self-government and members of his or her family). They are: consent of an individual to collection, store, use and spread confidential information regarding him or her, as well as in the event of absence of such consent, cases determined by law, and only in the interests of national security, economic welfare and human rights.

Thus, the Constitutional Court of Ukraine held that in terms of the constitutional petition the provisions of Articles 32.1, 32.2, 34.2, 34.3 of the Constitution shall be understood as reading that:

- information regarding private and family life of an individual shall be any information and/or data concerning relations of non-property and property character, circumstances, events, relations etc. related to an individual and members of his or her family except for information envisaged by law which concerns person holding an office related to performance of authorities of state and local self-government, administrative functions. Such information regarding an individual is confidential;

- collection, storage, use and dissemination of confidential information regarding an individual without his or her consent by the state, bodies of local self-government, legal and natural persons shall be interference in his or her private and family life. Such interference shall be allowed exclusively in cases provided by law and only in the interests of national security, economic welfare and human rights.

РІШЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

у справі за конституційним поданням правління Пенсійного фонду України щодо офіційного тлумачення положень статті 1, частин першої, другої, третьої статті 95, частини другої статті 96, пунктів 2, 3, 6 статті 116, частини другої статті 124, частини першої статті 129 Конституції України, пункту 5 частини першої статті 4 Бюджетного кодексу України, пункту 2 частини першої статті 9 Кодексу адміністративного судочинства України в системному зв'язку з окремими положеннями Конституції України

м. Київ
25 січня 2012 року
№ 3-рп/2012

Справа № 1-11/2012

Конституційний Суд України у складі суддів:

Головіна Анатолія Сергійовича – головуючого, **Бауліна** Юрія Васильовича, **Бринцева** Василя Дмитровича, **Вдовіченка** Сергія Леонідовича, **Винокурова** Сергія Маркіяновича, **Гульгая** Михайла Мирославовича, **Запорожця** Михайла Петровича, **Кампа** Володимира Михайловича, **Колоса** Михайла Івановича, **Лилака** Дмитра Дмитровича, **Маркуш** Марії Андріївни, **Овчаренка** В'ячеслава Андрійовича, **Пасенюка** Олександра Михайловича, **Сергейчука** Олега Анатолійовича – доповідача, **Стецюка** Петра Богдановича, **Шаптали** Наталі Костянтинівни, **Шишкіна** Віктора Івановича,

розглянув на пленарному засіданні справу за конституційним поданням правління Пенсійного фонду України щодо офіційного тлумачення положень статті 1, частин першої, другої, третьої статті 95, частини другої статті 96, пунктів 2, 3, 6 статті 116, частини другої статті 124, частини першої статті 129 Конституції України, пункту 5 частини першої статті 4 Бюджетного кодексу України, пункту 2 частини першої статті 9 Кодексу адміністративного судочинства України в системному зв'язку з окремими положеннями Конституції України.

Приводом для розгляду справи згідно зі статтями 39, 41 Закону України «Про Конституційний Суд України» стало конституційне подання правління Пенсійного фонду України.

Підставою для розгляду справи відповідно до статті 93 Закону України «Про Конституційний Суд України» є практична необхідність в офіційному тлумаченні зазначених положень Конституції України, Бюджетного кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України в системному зв'язку з окремими положеннями Конституції України.

Заслухавши суддю-доповідача **Сергейчука** О.А. та дослідивши матеріали справи, у тому числі позиції, які висловили Кабінет Міністрів Украї-

ни, Міністерство юстиції України, Міністерство фінансів України, Міністерство соціальної політики України, Вищий адміністративний суд України, науковці Інституту держави і права ім. В.М.Корецького НАН України, Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого», Конституційний Суд України

У С Т А Н О В И В :

1. Суб'єкт права на конституційне подання – правління Пенсійного фонду України – звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням дати офіційне тлумачення положень статті 1, частини першої статті 17, частини третьої статті 22, статей 46, 48, частин першої, третьої статті 95, частини другої статті 96, пунктів 2, 3, 6 статті 116 Конституції України, а також положень статті 6, частини другої статті 19, частини другої статті 95, частини першої статті 117, частини другої статті 124, частини першої статті 129 Конституції України у взаємозв'язку з положеннями пункту 5 частини першої статті 4 Бюджетного кодексу України, пункту 2 частини першої статті 9 Кодексу адміністративного судочинства України в аспекті таких питань:

– чи повноважна держава встановлювати зміст та обсяг соціальних виплат залежно від її соціально-економічних можливостей;

– чи має право держава змінювати порядок і розміри існуючих соціальних виплат та допомоги, які фінансуються за рахунок коштів Державного бюджету України;

– чи є обов'язковими для застосування судами України нормативно-правові акти Кабінету Міністрів України з питань соціального захисту громадян, видані на виконання вимог Бюджетного кодексу України, закону про Державний бюджет України на відповідний рік та інших законів України.

Практичну необхідність в офіційному тлумаченні наведених положень Конституції України, Бюджетного кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України правління Пенсійного фонду України обґрунтовує неоднозначністю їх застосування судами загальної юрисдикції під час вирішення справ про визначення розмірів соціальних виплат.

2. Конституційний Суд України, вирішуючи порушені у конституційному поданні питання, виходить з того, що Україна є соціальною, правовою державою, в якій визнається і діє принцип верховенства права; людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю; права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави; утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави, яка відповідає перед людиною за свою діяльність; усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах; конституційні права і свободи гарантуються і не можуть бути скасовані; при прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод; кожна людина має право на вільний розвиток своєї

особистості, якщо при цьому не порушуються права і свободи інших людей, та має обов'язки перед суспільством, в якому забезпечується вільний і всебічний розвиток її особистості; громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом; конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України (статті 1, 3, частина перша статті 8, стаття 21, частини друга, третя статті 22, стаття 23, частина перша статті 24, частина перша статті 64 Основного Закону України).

2.1. Україна як соціальна держава визнає людину найвищою соціальною цінністю, розподіляє суспільне багатство згідно з принципом соціальної справедливості та піклується про зміцнення громадянської злагоди у суспільстві.

Основними завданнями соціальної держави є створення умов для реалізації соціальних, культурних та економічних прав людини, сприяння самостійності і відповідальності кожної особи за свої дії, надання соціальної допомоги тим громадянам, які з незалежних від них обставин не можуть забезпечити достатній рівень життя для себе і своєї сім'ї.

Згідно з Конституцією України держава забезпечує соціальну спрямованість економіки (частина четверта статті 13), що є основою для реалізації соціальних прав громадян, зокрема на соціальний захист та достатній життєвий рівень. Відповідно до Основного Закону України «кожен має право на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, що включає достатнє харчування, одяг, житло» (стаття 48), «пенсії, інші види соціальних виплат та допомоги, що є основним джерелом існування, мають забезпечувати рівень життя, не нижчий від прожиткового мінімуму, встановленого законом» (частина третя статті 46). Положення цих статей Основного Закону України конкретизують конституційне визначення України як соціальної держави, що передбачає участь суспільства в утриманні тих осіб, які через непрацездатність або з інших незалежних від них причин не мають достатніх засобів для існування.

У Рішенні від 26 грудня 2011 року № 20-рп/2011 Конституційний Суд України зазначив, що розміри соціальних виплат залежать від соціально-економічних можливостей держави.

Крім того, у Рішенні від 8 жовтня 2008 року № 20-рп/2008 у справі про страхові виплати Конституційний Суд України вказав, що види і розміри соціальних послуг та виплат потерпілим, які здійснюються і відшкодовуються Фондом соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України, встановлюються державою з урахуванням його фінансових можливостей.

Такий принцип закладений, зокрема, в Загальній декларації прав людини 1948 року, згідно з якою кожна людина, як член суспільства, має право на соціальне забезпечення та на здійснення необхідних для підтримання її гідності та для вільного розвитку її особистості прав у економічній, соціальній і культурній галузях за допомогою національних зусиль і міжнародного співробітництва та відповідно до структури і ресурсів кожної держави (стаття 22). Міжнародний пакт про економічні, соціальні і куль-

турні права 1966 року встановлює загальний обов'язок держав забезпечити здійснення прав, що передбачені цим пактом, у максимальних межах наявних ресурсів (пункт 1 статті 2).

Європейський суд з прав людини у рішенні від 9 жовтня 1979 року у справі «Ейрі проти Ірландії» також констатував, що здійснення соціально-економічних прав людини значною мірою залежить від становища в державах, особливо фінансового. Такі положення поширюються й на питання допустимості зменшення соціальних виплат, про що зазначено в рішенні цього суду у справі «Кйартан Асмундсон проти Ісландії» від 12 жовтня 2004 року.

Таким чином, соціальний захист державою осіб, які мають право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом, охоплює комплекс заходів, які здійснює держава в межах її соціально-економічних можливостей.

2.2. У частині першій статті 8 Конституції України встановлено, що в Україні визнається і діє принцип верховенства права.

У Рішенні від 2 листопада 2004 року № 15-рп/2004 Конституційний Суд України зазначив, що верховенство права – це панування права в суспільстві. Верховенство права вимагає від держави його втілення у правотворчу та правозастосовну діяльність, зокрема у закони, які за своїм змістом мають бути проникнуті передусім ідеями соціальної справедливості, свободи, рівності тощо.

Одним із елементів верховенства права є принцип пропорційності, який у сфері соціального захисту означає, зокрема, що заходи, передбачені в нормативно-правових актах, повинні спрямовуватися на досягнення легітимної мети та мають бути співмірними з нею.

Частиною другою статті 46 Конституції України передбачено, що право на соціальний захист гарантується, у тому числі, загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням за рахунок страхових внесків громадян, підприємств, установ і організацій, а також бюджетних та інших джерел соціального забезпечення.

Конституційний Суд України виходить з того, що за рахунок бюджетних джерел забезпечується соціальний захист широких верств населення країни, серед яких особи, що отримують пенсії та інші види соціальних виплат та допомоги. Це зобов'язує державу дотримуватися частин першої, третьої статті 95 Основного Закону України, згідно з якими бюджетна система України будується на засадах справедливого і неупередженого розподілу суспільного багатства між громадянами і територіальними громадами; держава прагне до збалансованості бюджету України.

У Рішенні від 27 листопада 2008 року № 26-рп/2008 у справі про збалансованість бюджету Конституційний Суд України зазначив, що положення частини третьої статті 95 Конституції України стосовно прагнення держави до збалансованості бюджету України у системному зв'язку з положеннями частини другої цієї статті, статті 46 Конституції України треба

розуміти як намагання держави при визначенні законом про Державний бюджет України доходів і видатків та прийнятті законів, інших нормативно-правових актів, які можуть вплинути на доходну і видаткову частини бюджету, дотримуватися рівномірного співвідношення між ними та її обов'язок на засадах справедливого, неупередженого розподілу суспільного багатства між громадянами враховувати загальносуспільні потреби, необхідність забезпечення прав і свобод людини та гідних умов її життя.

Відповідно до правової позиції Конституційного Суду України, викладеної в Рішенні від 26 грудня 2011 року № 20-рп/2011, передбачені законами соціально-економічні права не є абсолютними. Механізм реалізації цих прав може бути змінений державою, зокрема, через неможливість їх фінансового забезпечення шляхом пропорційного перерозподілу коштів з метою збереження балансу інтересів усього суспільства. Крім того, такі заходи можуть бути обумовлені необхідністю запобігання чи усунення реальних загроз економічній безпеці України, що згідно з частиною першою статті 17 Конституції України є найважливішою функцією держави.

Отже, зміна механізму нарахування соціальних виплат та допомоги повинна відбуватися відповідно до критеріїв пропорційності та справедливості і є конституційно допустимою до тих меж, за якими ставиться під сумнів власне сутність змісту права на соціальний захист.

Таким чином, в аспекті конституційного подання положення статті 1, частини першої, третьої статті 95 Конституції України в системному зв'язку з положеннями статті 3, частини першої статті 17, частини третьої статті 22 та статей 46, 48 Основного Закону України треба розуміти так, що однією з ознак України як соціальної держави є забезпечення загальносуспільних потреб у сфері соціального захисту за рахунок коштів Державного бюджету України виходячи з фінансових можливостей держави, яка зобов'язана справедливо і неупереджено розподіляти суспільне багатство між громадянами і територіальними громадами та прагнути до збалансованості бюджету України. При цьому рівень державних гарантій права на соціальний захист має відповідати Конституції України, а мета і засоби зміни механізму нарахування соціальних виплат та допомоги – принципам пропорційності і справедливості.

3. Згідно з частиною першою статті 46 Конституції України громадяни мають право на соціальний захист, з яким кореспондується обов'язок держави щодо його забезпечення. Реалізація цього обов'язку здійснюється органами державної влади відповідно до їх повноважень.

У Конституції України закріплено, що органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України (частина друга статті 19).

Кабінет Міністрів України є вищим органом у системі органів виконавчої влади, який розробляє проект закону про Державний бюджет України на наступний рік і подає його до Верховної Ради України, забезпечує виконання затвердженого Верховною Радою України Державного бюджету

ту України, звітує перед Верховною Радою України про його виконання (частина друга статті 96, частина перша статті 97, частина перша статті 113, пункт 6 статті 116 Основного Закону України). Ефективне здійснення Кабінетом Міністрів України цих повноважень є основою для вжиття ним заходів щодо забезпечення прав і свобод людини і громадянина, проведення політики у сфері соціального захисту, фінансової та податкової політики (пункти 2, 3 статті 116 Конституції України).

Така політика базується на передбачених у законодавстві державних соціальних стандартах та державних соціальних гарантіях. Згідно з Законом України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» державні соціальні стандарти – це встановлені законами, іншими нормативно-правовими актами соціальні норми і нормативи або їх комплекс, на базі яких визначаються рівні основних державних соціальних гарантій; державні соціальні гарантії – це встановлені законами мінімальні розміри оплати праці, доходів громадян, пенсійного забезпечення, соціальної допомоги, розміри інших видів соціальних виплат, встановлені законами та іншими нормативно-правовими актами (абзаци другий, третій статті 1).

Таким чином, державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії можуть бути визначені як законами України, так і іншими нормативно-правовими актами, зокрема актами Кабінету Міністрів України.

У Рішенні від 26 грудня 2011 року № 20-рп/2011 Конституційний Суд України також зауважив, що невід’ємною складовою правового регулювання відносин у сфері соціального забезпечення є визначення правового механізму та державних органів, на які покладається обов’язок виконання соціальної політики держави у цій сфері.

Конституційний Суд України виходить з того, що надання Верховною Радою України права Кабінету Міністрів України встановлювати у випадках, передбачених законом, порядок та розміри соціальних виплат та допомоги, які фінансуються за рахунок коштів Державного бюджету України, пов’язується з його функціями, визначеними в пунктах 2, 3 статті 116 Конституції України. Отже, Кабінет Міністрів України регулює порядок та розміри соціальних виплат та допомоги, які фінансуються за рахунок коштів Державного бюджету України, відповідно до Конституції та законів України.

Таким чином, в аспекті конституційного подання положення частини другої статті 96, пунктів 2, 3, 6 статті 116 Конституції України треба розуміти так, що повноваження Кабінету Міністрів України щодо розробки проекту закону про Державний бюджет України та забезпечення виконання відповідного закону пов’язані з його функціями, в тому числі щодо реалізації політики у сфері соціального захисту та в інших сферах. Кабінет Міністрів України регулює порядок та розміри соціальних виплат та допомоги, які фінансуються за рахунок коштів Державного бюджету України, відповідно до Конституції та законів України.

4. Державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову (частина перша статті 6 Конституції України).

Згідно з правовою позицією Конституційного Суду України, викладеною в Рішенні від 24 червня 1999 року № 6-рп/99 у справі про фінансування судів, метою функціонального поділу державної влади на законодавчу, виконавчу та судову є розмежування повноважень між різними органами державної влади та недопущення привласнення повноти державної влади однією з гілок влади.

Крім того, у Рішенні від 1 квітня 2008 року № 4-рп/2008 Конституційний Суд України наголосив, що неухильне додержання органами законодавчої, виконавчої та судової влади Конституції та законів України забезпечує реалізацію принципу поділу влади і є запорукою їх єдності, важливою передумовою стабільності, підтримання громадського миру і злагоди в державі.

Відповідно до конституційних повноважень Верховна Рада України як єдиний орган законодавчої влади в Україні виключно законами України закріплює права і свободи людини і громадянина, гарантії цих прав і свобод, основи соціального захисту, форми і види пенсійного забезпечення, а також встановлює, що виключно законом про Державний бюджет України визначаються будь-які видатки держави на загальносупільні потреби, розмір і цільове спрямування цих видатків (пункти 1, 6 частини першої статті 92, частина друга статті 95 Конституції України).

Кабінет Міністрів України відповідальний перед Президентом України та підконтрольний і підзвітний Верховній Раді України у межах, передбачених статтями 85, 87 Конституції України, у своїй діяльності керується Конституцією і законами України, актами Президента України, в межах своєї компетенції видає постанови і розпорядження, які є обов'язковими до виконання (частина друга, третя статті 113, частина перша статті 117 Основного Закону України). Отже, Кабінет Міністрів України видає нормативно-правові акти у сфері соціального захисту, керуючись, зокрема, законами України, якими він на це уповноважується.

Правосуддя в Україні здійснюється виключно судами; делегування функцій судів, а також привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами не допускаються; юрисдикція судів поширюється на всі правовідносини, що виникають у державі; судочинство здійснюється Конституційним Судом України та судами загальної юрисдикції; судді при здійсненні правосуддя незалежні і підкоряються лише закону (частина перша, друга, третя статті 124, частина перша статті 129 Конституції України).

Конституційні принципи правової держави та верховенства права, а також визнання найвищої юридичної сили Конституції України, норми якої є нормами прямої дії (статті 1, 8 Основного Закону України), зобов'язують суди під час розгляду справ керуватися основними засадами судочинства, передбаченими частиною третьою статті 129 Конституції України, іншими засадами судочинства в судах окремих судових юрисдикцій, якщо

вони визначені законом (частина четверта статті 129 Основного Закону України). Зокрема, діяльність судів адміністративної юрисдикції під час розгляду справ, що виникають із спорів про соціальний захист окремих категорій громадян, здійснюється відповідно до такої засади судочинства, як законність, за якою суд вирішує справи згідно з Конституцією та законами України, а також міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, та застосовує інші нормативно-правові акти (пункти 1, 2 частини першої статті 9 Кодексу адміністративного судочинства України).

Нормативно-правові акти Кабінету Міністрів України, якими регулюються бюджетні відносини, зокрема питання соціального захисту за рахунок коштів Державного бюджету України, є складовою бюджетного законодавства відповідно до пункту 5 частини першої статті 4 Бюджетного кодексу України. Отже, суди загальної юрисдикції України під час вирішення справ щодо соціального захисту прав громадян повинні застосовувати нормативно-правові акти Кабінету Міністрів України, прийняті на підставі і на виконання Бюджетного кодексу України, інших законів України, в тому числі закону про Державний бюджет України на відповідний рік.

Таким чином, в аспекті конституційного подання положення частини другої статті 95, частини другої статті 124, частини першої статті 129 Конституції України, пункту 5 частини першої статті 4 Бюджетного кодексу України та пункту 2 частини першої статті 9 Кодексу адміністративного судочинства України в системному зв'язку з положеннями статті 6, частини другої статті 19, частини першої статті 117 Конституції України треба розуміти так, що суди під час вирішення справ про соціальний захист громадян керуються, зокрема, принципом законності. Цей принцип передбачає застосування судами законів України, а також нормативно-правових актів відповідних органів державної влади, виданих на підставі, у межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією України та законами України, в тому числі нормативно-правових актів Кабінету Міністрів України, виданих у межах його компетенції, на основі і на виконання Бюджетного кодексу України, закону про Державний бюджет України на відповідний рік та інших законів України.

Виходячи з наведеного та керуючись статтями 147, 150, 153 Конституції України, статтями 51, 62, 66, 67, 69, 95 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

в и р і ш и в :

1. В аспекті конституційного подання положення статті 1, частин першої, третьої статті 95 Конституції України у системному зв'язку з положеннями статті 3, частини першої статті 17, частини третьої статті 22, статей 46, 48 Основного Закону України треба розуміти так, що однією з ознак України як соціальної держави є забезпечення загальносуспільних потреб у сфері соціального захисту за рахунок коштів Державного бюджету України виходячи з фінансових можливостей держави, яка зобов'язана

справедливо і неупереджено розподіляти суспільне багатство між громадянами і територіальними громадами та прагнути до збалансованості бюджету України. При цьому рівень державних гарантій права на соціальний захист має відповідати Конституції України, а мета і засоби зміни механізму нарахування соціальних виплат та допомоги – принципам пропорційності і справедливості.

2. В аспекті конституційного подання положення частини другої статті 96, пунктів 2, 3, 6 статті 116 Конституції України треба розуміти так, що повноваження Кабінету Міністрів України щодо розробки проекту закону про Державний бюджет України та забезпечення виконання відповідного закону пов'язані з його функціями, в тому числі щодо реалізації політики у сфері соціального захисту та в інших сферах. Кабінет Міністрів України регулює порядок та розміри соціальних виплат та допомоги, які фінансуються за рахунок коштів Державного бюджету України, відповідно до Конституції та законів України.

3. В аспекті конституційного подання положення частини другої статті 95, частини другої статті 124, частини першої статті 129 Конституції України, пункту 5 частини першої статті 4 Бюджетного кодексу України та пункту 2 частини першої статті 9 Кодексу адміністративного судочинства України в системному зв'язку з положеннями статті 6, частини другої статті 19, частини першої статті 117 Конституції України треба розуміти так, що суди під час вирішення справ про соціальний захист громадян керуються, зокрема, принципом законності. Цей принцип передбачає застосування судами законів України, а також нормативно-правових актів відповідних органів державної влади, виданих на підставі, у межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України, в тому числі нормативно-правових актів Кабінету Міністрів України, виданих у межах його компетенції, на основі і на виконання Бюджетного кодексу України, закону про Державний бюджет України на відповідний рік та інших законів України.

4. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим до виконання на території України, остаточним і не може бути оскаржене.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у «Віснику Конституційного Суду України» та в інших офіційних виданнях України.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

**РЕШЕНИЕ
КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА УКРАИНЫ**

по делу об официальном толковании положений статьи 1, частей первой, второй, третьей статьи 95, части второй статьи 96, пунктов 2, 3, 6 статьи 116, части второй статьи 124, части первой статьи 129 Конституции Украины, пункта 5 части первой статьи 4 Бюджетного кодекса Украины, пункта 2 части первой статьи 9 Кодекса административного судопроизводства Украины в системной связи с отдельными положениями Конституции Украины по конституционному представлению правления Пенсионного фонда Украины

г. Киев

25 января 2012 года

№ 3-рп/2012

Дело № 1-11/2012

Конституционный Суд Украины в составе судей:

Головина Анатолия Сергеевича – председательствующего, **Баулина** Юрия Васильевича, **Брынцева** Василия Дмитриевича, **Вдовиченко** Сергея Леонидовича, **Винокурова** Сергея Маркияновича, **Гультая** Михаила Мирославовича, **Запорожца** Михаила Петровича, **Кампо** Владимира Михайловича, **Колоса** Михаила Ивановича, **Лылака** Дмитрия Дмитриевича, **Маркуш** Марии Андреевны, **Овчаренко** Вячеслава Андреевича, **Пасенюка** Александра Михайловича, **Сергейчука** Олега Анатолиевича – докладчика, **Стецюка** Петра Богдановича, **Шапталы** Натальи Константиновны, **Шишкина** Виктора Ивановича,

рассмотрел в пленарном заседании дело об официальном толковании положений статьи 1, частей первой, второй, третьей статьи 95, части второй статьи 96, пунктов 2, 3, 6 статьи 116, части второй статьи 124, части первой статьи 129 Конституции Украины, пункта 5 части первой статьи 4 Бюджетного кодекса Украины, пункта 2 части первой статьи 9 Кодекса административного судопроизводства Украины в системной связи с отдельными положениями Конституции Украины по конституционному представлению правления Пенсионного фонда Украины.

Поводом к рассмотрению дела в соответствии со статьями 39, 41 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» стало конституционное представление правления Пенсионного фонда Украины.

Основанием к рассмотрению дела согласно статье 93 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» является практическая необходимость в официальном толковании указанных положений Конституции Украины, Бюджетного кодекса Украины, Кодекса административного судопроизводства Украины в системной связи с отдельными положениями Конституции Украины.

Заслушав судью-докладчика Сергейчука О.А. и исследовав материалы дела, в том числе позиции, изложенные Кабинетом Министров Украины, Министерством юстиции Украины, Министерством финансов Украины, Министерством социальной политики Украины, Высшим административным судом Украины, научными работниками Института государства и права им. В.М.Корецкого НАН Украины, Национального университета «Юридическая академия Украины имени Ярослава Мудрого», Конституционный Суд Украины

У С Т А Н О В И Л :

1. Субъект права на конституционное представление – правление Пенсионного фонда Украины – обратился в Конституционный Суд Украины с ходатайством дать официальное толкование положений статьи 1, части первой статьи 17, части третьей статьи 22, статей 46, 48, частей первой, третьей статьи 95, части второй статьи 96, пунктов 2, 3, 6 статьи 116 Конституции Украины, а также положений статьи 6, части второй статьи 19, части второй статьи 95, части первой статьи 117, части второй статьи 124, части первой статьи 129 Конституции Украины во взаимосвязи с положениями пункта 5 части первой статьи 4 Бюджетного кодекса Украины, пункта 2 части первой статьи 9 Кодекса административного судопроизводства Украины в аспекте следующих вопросов:

– полномочно ли государство устанавливать содержание и объем социальных выплат в зависимости от его социально-экономических возможностей;

– имеет ли право государство изменять порядок и размеры существующих социальных выплат и пособий, которые финансируются за счет средств Государственного бюджета Украины;

– являются ли обязательными к применению судами Украины нормативно-правовые акты Кабинета Министров Украины по вопросам социальной защиты граждан, изданные во исполнение требований Бюджетного кодекса Украины, закона о Государственном бюджете Украины на соответствующий год и других законов Украины.

Практическую необходимость в официальном толковании указанных положений Конституции Украины, Бюджетного кодекса Украины, Кодекса административного судопроизводства Украины правление Пенсионного фонда Украины обосновывает неоднозначностью их применения судами общей юрисдикции при решении дел об определении размеров социальных выплат.

2. Конституционный Суд Украины, решая поднятые в конституционном представлении вопросы, исходит из того, что Украина есть социальное, правовое государство, в котором признается и действует принцип верховенства права; человек, его жизнь и здоровье, честь и достоинство, неприкосновенность и безопасность признаются в Украине наивысшей социальной ценностью; права и свободы человека и их гарантии определяют содержание и направленность деятельности государства; утвержде-

ние и обеспечение прав и свобод человека является главной обязанностью государства, которое отвечает перед человеком за свою деятельность; все люди свободны и равны в своем достоинстве и правах; конституционные права и свободы гарантируются и не могут быть упразднены; при принятии новых законов или внесении изменений в действующие законы не допускается сужение содержания и объема существующих прав и свобод; каждый человек имеет право на свободное развитие своей личности, если при этом не нарушаются права и свободы других людей, и имеет обязанности перед обществом, в котором обеспечивается свободное и всестороннее развитие его личности; граждане имеют равные конституционные права и свободы и равны перед законом; конституционные права и свободы человека и гражданина не могут быть ограничены, кроме случаев, предусмотренных Конституцией Украины (статьи 1, 3, часть первая статьи 8, статья 21, части вторая, третья статьи 22, статья 23, часть первая статьи 24, часть первая статьи 64 Основного Закона Украины).

2.1. Украина как социальное государство признает человека наивысшей социальной ценностью, распределяет общественное богатство в соответствии с принципом социальной справедливости и заботится об укреплении гражданского согласия в обществе.

Основными задачами социального государства являются создание условий для реализации социальных, культурных и экономических прав человека, содействие самостоятельности и ответственности каждого лица за свои действия, предоставление социальной помощи тем гражданам, которые по независимым от них обстоятельствам не могут обеспечить достаточный уровень жизни для себя и своей семьи.

Согласно Конституции Украины государство обеспечивает социальную направленность экономики (часть четвертая статьи 13), что является основой для реализации социальных прав граждан, в частности на социальную защиту и достаточный жизненный уровень. В соответствии с Основным Законом Украины «каждый имеет право на достаточный жизненный уровень для себя и своей семьи, включающий достаточное питание, одежду, жилище» (статья 48), «пенсии, иные виды социальных выплат и пособий, являющиеся основным источником существования, должны обеспечивать уровень жизни не ниже прожиточного минимума, установленного законом» (часть третья статьи 46). Положения этих статей Основного Закона Украины конкретизируют конституционное определение Украины как социального государства, что предусматривает участие общества в содержании тех лиц, которые по нетрудоспособности или по другим независимым от них причинам не имеют достаточных средств для существования.

В Решении от 26 декабря 2011 года № 20-рп/2011 Конституционный Суд Украины отметил, что размеры социальных выплат зависят от социально-экономических возможностей государства.

Кроме того, в Решении от 8 октября 2008 года № 20-рп/2008 по делу о страховых выплатах Конституционный Суд Украины указал, что виды и размеры социальных услуг и выплат пострадавшим, которые осуществ-

ляются и возмещаются Фондом социального страхования от несчастных случаев на производстве и профессиональных заболеваний Украины, устанавливаются государством с учетом его финансовых возможностей.

Такой принцип заложен, в частности, в Общей декларации прав человека 1948 года, согласно которой каждый человек, как член общества, имеет право на социальное обеспечение и на осуществление необходимых для поддержания его достоинства и для свободного развития его личности прав в экономической, социальной и культурной областях с помощью национальных усилий и международного сотрудничества и в соответствии со структурой и ресурсами каждого государства (статья 22). Международный пакт об экономических, социальных и культурных правах 1966 года устанавливает общую обязанность государств обеспечить осуществление прав, предусмотренных данным пактом, в максимальных пределах имеющихся ресурсов (пункт 1 статьи 2).

Европейский суд по правам человека в решении от 9 октября 1979 года по делу «Эйри против Ирландии» также констатировал, что осуществление социально-экономических прав человека в значительной мере зависит от положения в государствах, особенно финансового. Такие предписания распространяются и на вопрос допустимости уменьшения социальных выплат, о чем указано в решении этого суда по делу «Кьяртан Асмундсон против Исландии» от 12 октября 2004 года.

Таким образом, социальная защита государством лиц, имеющих право на обеспечение их в случае полной, частичной или временной потери трудоспособности, потери кормильца, безработицы по независимым от них обстоятельствам, а также в старости и в других случаях, предусмотренных законом, охватывает комплекс мер, осуществляемых государством в пределах его социально-экономических возможностей.

2.2. В части первой статьи 8 Конституции Украины установлено, что в Украине признается и действует принцип верховенства права.

В Решении от 2 ноября 2004 года № 15-рп/2004 Конституционный Суд Украины указал, что верховенство права – это господство права в обществе. Верховенство права требует от государства его воплощения в правотворческую и правоприменительную деятельность, в частности в законы, которые по своему смыслу должны быть проникнуты прежде всего идеями социальной справедливости, свободы, равенства и т.п.

Одним из элементов верховенства права является принцип пропорциональности, который в сфере социальной защиты означает, в частности, что меры, предусмотренные в нормативно-правовых актах, должны направляться на достижение легитимной цели и должны быть соразмерны ей.

Частью второй статьи 46 Конституции Украины предусмотрено, что право на социальную защиту гарантируется, в том числе, общеобязательным государственным социальным страхованием за счет страховых взносов граждан, предприятий, учреждений и организаций, а также бюджетных и других источников социального обеспечения.

Конституционный Суд Украины исходит из того, что за счет бюджетных источников обеспечивается социальная защита широких слоев насе-

ления страны, среди которых лица, получающие пенсии и другие виды социальных выплат и пособий. Это обязывает государство придерживаться частей первой, третьей статьи 95 Основного Закона Украины, согласно которым бюджетная система Украины строится на началах справедливого и непредвзятого распределения общественного богатства между гражданами и территориальными громадами; государство стремится к сбалансированности бюджета Украины.

В Решении от 27 ноября 2008 года № 26-рп/2008 по делу о сбалансированности бюджета Конституционный Суд Украины указал, что положение части третьей статьи 95 Конституции Украины о стремлении государства к сбалансированности бюджета Украины в системной связи с положениями части второй этой статьи, статьи 46 Конституции Украины следует понимать как стремление государства при определении законом о Государственном бюджете Украины доходов и расходов и принятии законов, иных нормативно-правовых актов, которые могут повлиять на доходную и расходную части бюджета, придерживаться равномерного соотношения между ними и его обязанность на принципах справедливого, непредвзятого распределения общественного богатства между гражданами учитывать общественные нужды, необходимость обеспечения прав и свобод человека и достойных условий его жизни.

Согласно правовой позиции Конституционного Суда Украины, изложенной в Решении от 26 декабря 2011 года № 20-рп/2011, предусмотренные законами социально-экономические права не являются абсолютными. Механизм реализации этих прав может быть изменен государством, в частности, из-за невозможности их финансового обеспечения путем пропорционального перераспределения средств с целью сохранения баланса интересов всего общества. Кроме того, такие меры могут быть обусловлены необходимостью предотвращения или устранения реальных угроз экономической безопасности Украины, что в соответствии с частью первой статьи 17 Конституции Украины является важнейшей функцией государства.

Следовательно, изменение механизма начисления социальных выплат и пособий должно происходить в соответствии с критериями пропорциональности и справедливости и является конституционно допустимым до тех пределов, за которыми ставится под сомнение собственно сущность содержания права на социальную защиту.

Таким образом, в аспекте конституционного представления положения статьи 1, частей первой, третьей статьи 95 Конституции Украины в системной связи с положениями статьи 3, части первой статьи 17, части третьей статьи 22 и статей 46, 48 Основного Закона Украины следует понимать как то, что одним из признаков Украины как социального государства является обеспечение общественных нужд в сфере социальной защиты за счет средств Государственного бюджета Украины исходя из финансовых возможностей государства, которое обязано справедливо и непредвзято распределять общественное богатство между гражданами и территориальными громадами и стремиться к сбалансированности бюджета Укра-

ины. При этом уровень государственных гарантий права на социальную защиту должен соответствовать Конституции Украины, а цель и средства изменения механизма начисления социальных выплат и пособий – принципам пропорциональности и справедливости.

3. Согласно части первой статьи 46 Конституции Украины граждане имеют право на социальную защиту, с которой корреспондируется обязанность государства по ее обеспечению. Реализация этой обязанности осуществляется органами государственной власти согласно их полномочиям.

В Конституции Украины закреплено, что органы государственной власти и органы местного самоуправления, их должностные лица обязаны действовать только на основании, в пределах полномочий и способом, которые предусмотрены Конституцией и законами Украины (часть вторая статьи 19).

Кабинет Министров Украины является высшим органом в системе органов исполнительной власти, который разрабатывает проект закона о Государственном бюджете Украины на следующий год и подает его в Верховную Раду Украины, обеспечивает исполнение утвержденного Верховной Радой Украины Государственного бюджета Украины, представляет Верховной Раде Украины отчет о его исполнении (часть вторая статьи 96, часть первая статьи 97, часть первая статьи 113, пункт 6 статьи 116 Основного Закона Украины). Эффективное осуществление Кабинетом Министров Украины этих полномочий является основой для принятия им мер по обеспечению прав и свобод человека и гражданина, проведению политики в сфере социальной защиты, финансовой и налоговой политики (пункты 2, 3 статьи 116 Конституции Украины).

Такая политика базируется на предусмотренных в законодательстве государственных социальных стандартах и государственных социальных гарантиях. Согласно Закону Украины «О государственных социальных стандартах и государственных социальных гарантиях» государственные социальные стандарты – это установленные законами, другими нормативно-правовыми актами социальные нормы и нормативы или их комплекс, на базе которых определяются уровни основных государственных социальных гарантий; государственные социальные гарантии – это установленные законами минимальные размеры оплаты труда, доходов граждан, пенсионного обеспечения, социальной помощи, размеры других видов социальных выплат, установленные законами и другими нормативно-правовыми актами (абзацы второй, третий статьи 1).

Таким образом, государственные социальные стандарты и государственные социальные гарантии могут быть определены как законами Украины, так и другими нормативно-правовыми актами, в частности актами Кабинета Министров Украины.

В Решении от 26 декабря 2011 года № 20-рп/2011 Конституционный Суд Украины также отметил, что неотъемлемой составляющей правового регулирования отношений в сфере социального обеспечения является

определение правового механизма и государственных органов, на которые возлагается обязанность выполнения социальной политики государства в этой сфере.

Конституционный Суд Украины исходит из того, что предоставление Верховной Радой Украины права Кабинету Министров Украины устанавливать в случаях, предусмотренных законом, порядок и размеры социальных выплат и пособий, которые финансируются за счет средств Государственного бюджета Украины, связано с его функциями, определенными в пунктах 2, 3 статьи 116 Конституции Украины. Следовательно, Кабинет Министров Украины регулирует порядок и размеры социальных выплат и пособий, которые финансируются за счет средств Государственного бюджета Украины, согласно Конституции и законам Украины.

Таким образом, в аспекте конституционного представления положения части второй статьи 96, пунктов 2, 3, 6 статьи 116 Конституции Украины следует понимать как то, что полномочия Кабинета Министров Украины по разработке проекта закона о Государственном бюджете Украины и обеспечению исполнения соответствующего закона связаны с его функциями, в том числе по реализации политики в сфере социальной защиты и в других сферах. Кабинет Министров Украины регулирует порядок и размеры социальных выплат и пособий, которые финансируются за счет средств Государственного бюджета Украины, согласно Конституции и законам Украины.

4. Государственная власть в Украине осуществляется по принципу ее разделения на законодательную, исполнительную и судебную (часть первая статьи 6 Конституции Украины).

Согласно правовой позиции Конституционного Суда Украины, изложенной в Решении от 24 июня 1999 года № 6-рп/99 по делу о финансировании судов, целью функционального разделения государственной власти на законодательную, исполнительную и судебную является разграничение полномочий между различными органами государственной власти и недопущение присвоения полноты государственной власти одной из ветвей власти.

Кроме того, в Решении от 1 апреля 2008 года № 4-рп/2008 Конституционный Суд Украины подчеркнул, что неукоснительное соблюдение органами законодательной, исполнительной и судебной власти Конституции и законов Украины обеспечивает реализацию принципа разделения власти и является залогом их единства, важной предпосылкой стабильности, поддержания гражданского мира и согласия в государстве.

В соответствии с конституционными полномочиями Верховная Рада Украины как единственный орган законодательной власти в Украине исключительно законами Украины закрепляет права и свободы человека и гражданина, гарантии этих прав и свобод, основы социальной защиты, формы и виды пенсионного обеспечения, а также устанавливает, что исключительно законом о Государственном бюджете Украины определяются любые расходы государства на нужды всего общества, размер и целе-

вое назначение этих расходов (пункты 1, 6 части первой статьи 92, часть вторая статьи 95 Конституции Украины).

Кабинет Министров Украины ответственен перед Президентом Украины, подконтролен и подотчетен Верховной Раде Украины в пределах, предусмотренных в статьях 85, 87 Конституции Украины, в своей деятельности руководствуется Конституцией и законами Украины, актами Президента Украины, в пределах своей компетенции издает постановления и распоряжения, являющиеся обязательными к исполнению (часть вторая, третья статьи 113, часть первая статьи 117 Основного Закона Украины). Следовательно, Кабинет Министров Украины издает нормативно-правовые акты в сфере социальной защиты, руководствуясь, в частности, законами Украины, которыми он на это уполномочивается.

Правосудие в Украине осуществляется исключительно судами; делегирование функций судов, а также присвоение этих функций другими органами или должностными лицами не допускаются; юрисдикция судов распространяется на все правоотношения, возникающие в государстве; судопроизводство осуществляется Конституционным Судом Украины и судами общей юрисдикции; судьи при осуществлении правосудия независимы и подчиняются только закону (часть первая, вторая, третья статьи 124, часть первая статьи 129 Конституции Украины).

Конституционные принципы правового государства и верховенства права, а также признание высшей юридической силы Конституции Украины, нормы которой являются нормами прямого действия (статьи 1, 8 Основного Закона Украины), обязывают суды при рассмотрении дел руководствоваться основными принципами судопроизводства, предусмотренными частью третьей статьи 129 Конституции Украины, иными принципами судопроизводства в судах отдельных судебных юрисдикций, если они определены законом (часть четвертая статьи 129 Основного Закона Украины). В частности, деятельность судов административной юрисдикции при рассмотрении дел, возникающих по спорам о социальной защите отдельных категорий граждан, осуществляется согласно такому принципу судопроизводства, как законность, по которому суд решает дела согласно Конституции и законам Украины, а также международным договорам, согласно на обязательность которых дано Верховной Радой Украины, и применяет другие нормативно-правовые акты (пункты 1, 2 части первой статьи 9 Кодекса административного судопроизводства Украины).

Нормативно-правовые акты Кабинета Министров Украины, которыми регулируются бюджетные отношения, в частности вопрос социальной защиты за счет средств Государственного бюджета Украины, являются составляющей бюджетного законодательства согласно пункту 5 части первой статьи 4 Бюджетного кодекса Украины. Следовательно, суды общей юрисдикции Украины при решении дел о социальной защите прав граждан должны применять нормативно-правовые акты Кабинета Министров Украины, принятые на основании и во исполнение Бюджетного кодекса Украины, других законов Украины, в том числе закона о Государственном бюджете Украины на соответствующий год.

Таким образом, в аспекте конституционного представления положения части второй статьи 95, части второй статьи 124, части первой статьи 129 Конституции Украины, пункта 5 части первой статьи 4 Бюджетного кодекса Украины и пункта 2 части первой статьи 9 Кодекса административного судопроизводства Украины в системной связи с положениями статьи 6, части второй статьи 19, части первой статьи 117 Конституции Украины следует понимать как то, что суды при решении дел о социальной защите граждан руководствуются, в частности, принципом законности. Этот принцип предусматривает применение судами законов Украины, а также нормативно-правовых актов соответствующих органов государственной власти, изданных на основании, в пределах полномочий и способом, предусмотренными Конституцией Украины и законами Украины, в том числе нормативно-правовых актов Кабинета Министров Украины, изданных в пределах его компетенции, на основании и во исполнение Бюджетного кодекса Украины, закона о Государственном бюджете Украины на соответствующий год и других законов Украины.

Исходя из изложенного и руководствуясь статьями 147, 150, 153 Конституции Украины, статьями 51, 62, 66, 67, 69, 95 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины», Конституционный Суд Украины

р е ш и л :

1. В аспекте конституционного представления положения статьи 1, частей первой, третьей статьи 95 Конституции Украины в системной связи с положениями статьи 3, части первой статьи 17, части третьей статьи 22, статей 46, 48 Основного Закона Украины следует понимать как то, что одним из признаков Украины как социального государства является обеспечение общественных нужд в сфере социальной защиты за счет средств Государственного бюджета Украины исходя из финансовых возможностей государства, которое обязано справедливо и непредвзято распределять общественное богатство между гражданами и территориальными громадами и стремиться к сбалансированности бюджета Украины. При этом уровень государственных гарантий права на социальную защиту должен соответствовать Конституции Украины, а цель и средства изменения механизма начисления социальных выплат и пособий – принципам пропорциональности и справедливости.

2. В аспекте конституционного представления положения части второй статьи 96, пунктов 2, 3, 6 статьи 116 Конституции Украины следует понимать как то, что полномочия Кабинета Министров Украины по разработке проекта закона о Государственном бюджете Украины и обеспечению исполнения соответствующего закона связаны с его функциями, в том числе по реализации политики в сфере социальной защиты и в других сферах. Кабинет Министров Украины регулирует порядок и размеры социальных выплат и пособий, которые финансируются за счет средств Государственного бюджета Украины, согласно Конституции и законам Украины.

3. В аспекте конституционного представления положения части второй статьи 95, части второй статьи 124, части первой статьи 129 Конституции Украины, пункта 5 части первой статьи 4 Бюджетного кодекса Украины и пункта 2 части первой статьи 9 Кодекса административного судопроизводства Украины в системной связи с положениями статьи 6, части второй статьи 19, части первой статьи 117 Конституции Украины следует понимать как то, что суды при решении дел о социальной защите граждан руководствуются, в частности, принципом законности. Этот принцип предусматривает применение судами законов Украины, а также нормативно-правовых актов соответствующих органов государственной власти, изданных на основании, в пределах полномочий и способом, предусмотренными Конституцией и законами Украины, в том числе нормативно-правовых актов Кабинета Министров Украины, изданных в пределах его компетенции, на основании и во исполнение Бюджетного кодекса Украины, закона о Государственном бюджете Украины на соответствующий год и других законов Украины.

4. Решение Конституционного Суда Украины является обязательным к исполнению на территории Украины, окончательным и не может быть обжаловано.

Решение Конституционного Суда Украины подлежит опубликованию в «Віснику Конституційного Суду України» и в иных официальных изданиях Украины.

КОНСТИТУЦИОННЫЙ СУД УКРАИНЫ

Summary to the Decision of the Constitutional Court of Ukraine dated January 25, 2012 No. 3-рп/2012 in the case upon the constitutional petition of the Board of the Pension Fund of Ukraine concerning official interpretation of the provisions of Articles 1, 95.1, 95.2, 95.3, 96.2, 116.2, 116.3, 116.6, 124.2, 129.1 of the Constitution, 4.1.5 of the Budget Code of Ukraine, 9.1.2 of the Code of Administrative Proceedings of Ukraine in system connection with some provisions of the Constitution

Ukraine as a social state recognises the human being as the highest social value, distributes the public wealth according to the principle of social justice and takes care of consolidation of public consent in society.

The main objective of the social state is creation of conditions for implementation of social, cultural and economic human rights, facilitation to independence and responsibility of every person for his or her actions, provision of social assistance for those citizens who have no possibility to provide a sufficient level of life for themselves and their families due to circumstances beyond their control.

In its Decision dated December 26, 2011 No. 20-rp/2011 the Constitutional Court mentioned that the scale of social benefits depends on social economic capabilities of state.

The state social protection of people who have a right to such provision in cases of complete, partial or temporary disability, loss of a family bread-winner, unemployment due to circumstances beyond their control and also in old age and in other cases established by law includes a set of measures which the state realises within the limits of its social economic capabilities.

The Constitutional Court proceeds from the fact that the social protection of great sections of the population of the country, including people who receive pensions and other types of social benefits and assistance, is provided at the expense of the budget costs. This obliges the state to abide by Articles 95.1, 95.3 of the Fundamental Law according to which the budgetary system of Ukraine is built on the principles of just and impartial distribution of social wealth among citizens and territorial communities; the state aspires to a balanced budget of Ukraine.

Pursuant to the legal position of the Constitutional Court stated in its Decision dated December 26, 2011 No. 20-rp/2011 the social economic rights envisaged by laws are not absolute. Mechanism of implementation of these rights may be changed by the state, in particular, due to inability of their financial provision by means of proportional distribution of funds with a purpose of preserving the balance of interests of the entire society. Moreover, these measures may be conditioned by a necessity to prevent or eliminate real threats to economic security of Ukraine, which is the most important function of the state under Article 17.1.

Change of a mechanism of calculation of social benefits and assistance shall be carried out pursuant to the criteria of proportionality and justice and is constitutionally admissible to the extent which puts in question the very essence of the content of the right to social protection.

Vesting the Cabinet of Ministers of Ukraine by the Verkhovna Rada of Ukraine with a right to establish the order and scale of social benefits and assistance which is financed at the expense of the State Budget of Ukraine in cases provided by law relates to its functions envisaged in Articles 116.2, 116.3 of the Constitution. Thus, the Cabinet of Ministers of Ukraine regulates the order and scale of social benefits and assistance which are financed at the expense of the State Budget of Ukraine according to the Constitution and laws.

The constitutional principles of the law-based state and the rule of law, as well as recognition of the highest legal force of the Constitution which norms have direct effect (Articles 1, 8 of the Fundamental Law) oblige courts when considering cases to be guided by the main principles of judicial proceedings envisaged by Article 129.3 of the Constitution, other principles of proceedings in courts of specific jurisdiction in case they are determined by law (Article 129.4 of the Fundamental Law). In particular, activities of courts of administrative jurisdiction when considering cases concerning litigations on social protection of certain categories of citizens shall be carried out pursuant to such principle of judicial proceedings as legality according to which the court de-

cides cases in accordance with the Constitution and laws of Ukraine, as well as international treaties agreed to be binding by the Verkhovna Rada of Ukraine and applies other regulatory legal acts (Articles 9.1.1, 9.1.2 of the Code of Administrative Proceedings).

Legal acts of the Cabinet of Ministers of Ukraine which regulate budgetary relations, in particular issues of social protection at the expense of the State Budget of Ukraine, are the part of the budgetary legislation according to Article 4.1.5 of the Budget Code. Hence, courts of general jurisdiction of Ukraine when considering cases on social protection of rights of citizens shall apply legal acts of the Cabinet of Ministers of Ukraine adopted on the grounds and in pursuance of the Budget Code, other laws, including the law on the State Budget of Ukraine for a relevant year.

Thus, the Constitutional Court of Ukraine held:

1. In terms of the constitutional petition the provisions of Articles 1, 95.1, 95.2, 95.3 of the Constitution in the system connection with the provisions of Articles 3, 17.1, 22.3, 46, 48 of the Fundamental Law shall be understood as reading that one of the characteristics of Ukraine as a social state is provision of public needs in the sphere of social protection at the expense of the State Budget of Ukraine proceeding from financial capabilities of state which is obliged to distribute justly and impartially social wealth among citizens and territorial communities and to aspire to balance the budget of Ukraine. At the same time the level of state guarantees of the right to social protection shall meet the Constitution, and the aim and means of change of mechanism of social benefits and assistance calculation – the principles of proportionality and justice.

2. In terms of the constitutional petition the provisions of Articles 96.2, 116.2, 116.3, 116.6 of the Constitution shall be understood as reading that the authorities of the Cabinet of Ministers of Ukraine regarding drafting the law of the State Budget of Ukraine and ensuring the execution of a relevant law are related with its functions, including those related to implementation of the policy in the sphere of social protection and in other spheres. The Cabinet of Ministers of Ukraine regulates the order and the scope of social benefits and assistance which are financed at the expense of the State Budget of Ukraine pursuant to the Constitution and laws.

3. In terms of the constitutional petition the provisions of Articles 95.2, 124.2, 129.1 of the Constitution, Article 4.1.5 of the Budget Code of Ukraine and Article 9.1.2 of the Code of Administrative Proceedings in the system connection with the provisions of Articles 6, 19.2, 117.1 of the Constitution shall be understood as reading that courts when considering cases on social protection of citizens are guided, in particular, by the principle of legality. This principle assumes application of laws by courts, as well as legal acts of respective state bodies adopted on the grounds, within the limits of authority and in the manner envisaged by the Constitution and laws, including legal acts of the Cabinet of Ministers of Ukraine adopted within the limits of its authority, on the grounds and in pursuance of the Budget Code, the law on the State Budget of Ukraine for a relevant year and other laws.

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

**РІШЕННЯ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**

**у справі за конституційним зверненням громадянина
Стріхаря Володимира Васильовича
щодо офіційного тлумачення положень
статті 233 Кодексу законів про працю України
у взаємозв'язку з положеннями статей 117, 237¹ цього кодексу**

м. Київ

Справа № 1-5/2012

22 лютого 2012 року

№ 4-рп/2012

Конституційний Суд України у складі суддів:

Головіна Анатолія Сергійовича – головуючого, **Бауліна** Юрія Васильовича, **Бринцева** Василя Дмитровича, **Вдовіченка** Сергія Леонідовича, **Винокурова** Сергія Маркіяновича, **Гультая** Михайла Мирославовича, **Запорожця** Михайла Петровича – доповідача, **Колоса** Михайла Івановича, **Лилака** Дмитра Дмитровича, **Маркуш** Марії Андріївни, **Овчаренка** В'ячеслава Андрійовича, **Пасенюка** Олександра Михайловича, **Сергейчука** Олега Анатолійовича, **Стецюка** Петра Богдановича, **Стрижака** Андрія Андрійовича, **Шапталі** Наталі Костянтинівни, **Шишкіна** Віктора Івановича,

розглянув на пленарному засіданні справу за конституційним зверненням громадянина Стріхаря Володимира Васильовича щодо офіційного тлумачення положень статті 233 Кодексу законів про працю України у взаємозв'язку з положеннями статей 117, 237¹ цього кодексу.

Приводом для розгляду справи відповідно до статей 42, 43 Закону України «Про Конституційний Суд України» стало конституційне звернення громадянина Стріхаря В.В.

Підставою для розгляду справи згідно зі статтею 94 Закону України «Про Конституційний Суд України» є наявність неоднозначного застосування вказаних положень Кодексу законів про працю України судами загальної юрисдикції.

Заслухавши суддю-доповідача Запорожця М.П. та дослідивши матеріали справи, у тому числі позиції Голови Верховної Ради України, Верховного Суду України, Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, науковців Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Національного університету «Одеська юридична академія», Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого», Конституційний Суд України

У С Т А Н О В И В :

1. Громадянин Стріхар В.В. звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням дати офіційне тлумачення положень статті 233 Кодексу законів про працю України (далі – Кодекс) у взаємозв'язку з положеннями статей 117, 237¹ Кодексу щодо визначення строку для звернення працівника до суду з позовом про стягнення середнього заробітку за час затримки розрахунку при звільненні та відшкодування власником або уповноваженим ним органом моральної шкоди, завданої несвоєчасною виплатою працівникові належних йому при звільненні сум, та початку його перебігу.

У статті 233 Кодексу передбачено строки звернення до суду за вирішенням трудових спорів: працівник може звернутися з заявою про вирішення трудового спору безпосередньо до районного, районного у місті, міського чи міськрайонного суду в тримісячний строк з дня, коли він дізнався або повинен був дізнатися про порушення свого права, а у справах про звільнення – в місячний строк з дня вручення копії наказу про звільнення або з дня видачі трудової книжки (частина перша); у разі порушення законодавства про оплату праці працівник має право звернутися до суду з позовом про стягнення належної йому заробітної плати без обмеження будь-яким строком (частина друга).

Статтею 117 Кодексу встановлено обов'язок власника або уповноваженого ним органу виплатити працівникові у разі затримки розрахунку при звільненні його середній заробіток за весь час затримки по день фактичного розрахунку, а статтею 237¹ – відшкодувати працівникові завдану моральну шкоду.

Необхідність в офіційному тлумаченні вказаних положень Кодексу автор клопотання обґрунтовує неоднозначним їх застосуванням судами загальної юрисдикції.

До конституційного звернення Стріхар В.В. долучив копії ухвали Верховного Суду України від 8 серпня 2007 року та рішення цього суду від 16 січня 2008 року, у яких міститься висновок, що перебіг встановленої статтею 233 Кодексу тримісячного строку для звернення до суду з вимогами про стягнення середнього заробітку за час затримки розрахунку при звільненні та компенсації моральної шкоди починається з наступного дня після проведення виплат заробітної плати незалежно від тривалості затримки розрахунку.

Автор клопотання долучив також рішення Апеляційного суду міста Києва від 31 січня 2008 року, залишене без змін ухвалою Верховного Суду України від 21 квітня 2008 року, яким йому відмовлено у задоволенні вимог про стягнення середнього заробітку за час затримки розрахунку при звільненні та відшкодування моральної шкоди з підстав пропуску встановленої статтею 233 Кодексу тримісячного строку, початок якого, за висновком суду, не пов'язаний зі строком виплати заробітної плати.

2. Вирішуючи порушене в конституційному зверненні питання, Конституційний Суд України виходить з такого.

2.1. Україна як соціальна, правова держава створює умови для повного здійснення громадянами права на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працюю, яку особа вільно обирає або на яку вільно погоджується, гарантує рівні можливості у виборі професії та роду трудової діяльності, а також право на належні умови праці, своєчасне отримання винагороди (стаття 1, частини перша, друга, четверта, сьома статті 43 Основного Закону України).

Відповідно до Конституції України зазначені права захищаються судом (частина перша статті 55).

Правосуддя в Україні здійснюється з метою захисту прав, свобод та законних інтересів людини і громадянина, прав та законних інтересів юридичних осіб, інтересів держави на засадах верховенства права.

Як зазначив Конституційний Суд України в Рішенні від 24 грудня 2004 року № 22-рп/2004, забезпечення прав і свобод потребує, зокрема, законодавчого закріплення механізмів (процедур), які створюють реальні можливості для здійснення кожним громадянином прав і свобод (абзац четвертий підпункту 3.2 пункту 3 мотивувальної частини).

Строки звернення працівника до суду за вирішенням трудового спору як складова механізму реалізації права на судовий захист є однією з гарантій забезпечення прав і свобод учасників трудових правовідносин.

2.2. За статтею 47 Кодексу роботодавць зобов'язаний виплатити працівникові при звільненні всі суми, що належать йому від підприємства, установи, організації, у строки, зазначені в статті 116 Кодексу, а саме в день звільнення або не пізніше наступного дня після пред'явлення звільненим працівником вимоги про розрахунок. Невпровадження з вини власника або уповноваженого ним органу розрахунку з працівником у зазначені строки є підставою для відповідальності, передбаченої статтею 117 Кодексу, тобто виплати працівникові його середнього заробітку за весь час затримки по день фактичного розрахунку.

Аналіз наведених положень свідчить про те, що невикплата звільненому працівникові всіх сум, що належать йому від власника або уповноваженого ним органу, є триваючим правопорушенням, а отже, працівник може визначити остаточний обсяг своїх вимог лише на момент припинення такого правопорушення, яким є день фактичного розрахунку.

Таким чином, для встановлення початку перебігу строку звернення працівника до суду з вимогою про стягнення середнього заробітку за весь час затримки розрахунку при звільненні визначальними є такі юридично значимі обставини, як невикплата належних працівникові сум при звільненні та факт проведення з ним остаточного розрахунку.

Невикплата власником або уповноваженим ним органом належних працівникові при звільненні сум і вимога звільненого працівника щодо їх виплати є трудовим спором між цими учасниками трудових правовідносин.

Згідно з частиною першою статті 233 Кодексу працівник може звернутися з заявою про вирішення трудового спору безпосередньо до районного, районного у місті, міського чи міськрайонного суду в тримісячний

строк з дня, коли він дізнався або повинен був дізнатися про порушення свого права.

З огляду на наведене Конституційний Суд України дійшов висновку, що для звернення працівника до суду з заявою про вирішення трудового спору щодо стягнення середнього заробітку за весь час затримки по день фактичного розрахунку встановлено тримісячний строк, перебіг якого розпочинається з дня, коли звільнений працівник дізнався або повинен був дізнатися про те, що власник або уповноважений ним орган, з вини якого сталася затримка виплати всіх належних при звільненні сум, фактично розрахувався з ним.

2.3. Право фізичних та юридичних осіб на відшкодування моральної (немайнової) шкоди, завданої внаслідок порушення їхніх прав, свобод та законних інтересів, має конституційно-правову природу і передбачено в статтях 32, 56, 62, 152 Основного Закону України.

Засади та сутність інституту моральної шкоди розкриваються в Цивільному кодексі України, у статті 23 якого встановлено, що моральна шкода полягає: у фізичному болю та стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я; у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з протиправною поведінкою щодо неї самої, членів її сім'ї чи близьких родичів; у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку із знищенням чи пошкодженням її майна; у приниженні честі та гідності фізичної особи, а також ділової репутації фізичної або юридичної особи (частина друга); моральна шкода відшкодовується незалежно від майнової шкоди, одноразово, якщо інше не встановлено договором або законом (частини четверта, п'ята).

Подальше регулювання інституту моральної шкоди визначено в окремих законах. Так, право на відшкодування моральної шкоди закріплено, зокрема, в законах України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів дізнання, досудового слідства, прокуратури і суду», «Про інформацію», «Про авторське право і суміжні права», «Про захист прав споживачів», «Про телебачення і радіомовлення», «Про протидію торгівлі людьми», «Про телекомунікації», «Про жертви нацистських переслідувань».

Аналіз чинного законодавства дає підстави для висновку, що інститут моральної шкоди має міжгалузевий характер, а тому особливості його застосування можуть встановлюватися галузевим законодавством.

У трудовому законодавстві право працівника на відшкодування моральної шкоди, завданої порушенням його трудових прав, визначено у статті 237¹ Кодексу, відповідно до якої відшкодування власником або уповноваженим ним органом моральної шкоди працівнику провадиться у разі, якщо порушення його законних прав призвели до моральних страждань, втрати нормальних життєвих зв'язків і вимагають від нього додаткових зусиль для організації свого життя; порядок відшкодування моральної шкоди визначається законодавством.

Строки звернення до суду за відшкодуванням моральної шкоди в зазначеній статті не встановлено.

Спір про відшкодування звільненому працівнику моральної шкоди, завданої затримкою розрахунку при звільненні, є трудовим спором.

У Цивільному кодексі України гарантується право особи на звернення до суду за захистом свого особистого немайнового права та інтересу і встановлюється відшкодування моральної (немайнової) шкоди як один із способів захисту цивільних прав та інтересів (частина перша, пункт 9 частини другої статті 16).

Конституційний Суд України вважає, що в аспекті конституційного звернення визначені Цивільним кодексом України і Кодексом підстави та порядок відшкодування власником або уповноваженим ним органом моральної шкоди слід розглядати у нерозривному зв'язку з положеннями статті 233 Кодексу, у яких встановлено строки звернення до суду за вирішенням трудових спорів, зокрема тримісячний строк, який розпочинається з дня, коли працівник дізнався чи повинен був дізнатися про порушення свого права.

Звільнений працівник, якому з вини власника або уповноваженого ним органу несвоєчасно виплатили належні при звільненні суми, має право вимагати відшкодування завданої при цьому моральної шкоди.

Виходячи з наведеного Конституційний Суд України дійшов висновку, що для звернення працівника до суду з заявою про відшкодування моральної шкоди, завданої йому несвоєчасною виплатою з вини власника або уповноваженого ним органу належних звільненому працівникові сум, встановлено тримісячний строк, перебіг якого розпочинається з дня, коли такий працівник дізнався або повинен був дізнатися про те, що власник або уповноважений ним орган, з вини якого сталася затримка виплати всіх належних при звільненні сум, фактично розраховувався з ним.

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150, 153 Конституції України, статтями 51, 62, 66, 67, 69, 95 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

в и р і ш и в :

1. В аспекті конституційного звернення положення частини першої статті 233 Кодексу законів про працю України у взаємозв'язку з положеннями статей 116, 117, 237¹ цього кодексу слід розуміти так, що для звернення працівника до суду з заявою про вирішення трудового спору щодо стягнення середнього заробітку за весь час затримки по день фактичного розрахунку при звільненні та про відшкодування завданої при цьому моральної шкоди встановлено тримісячний строк, перебіг якого розпочинається з дня, коли звільнений працівник дізнався або повинен був дізнатися про те, що власник або уповноважений ним орган, з вини якого сталася затримка виплати всіх належних при звільненні сум, фактично з ним розраховувався.

2. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим до виконання на території України, остаточним і не може бути оскаржене.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у «Віснику Конституційного Суду України» та в інших офіційних виданнях України.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

ИМЕНЕМ УКРАИНЫ

**РЕШЕНИЕ
КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА УКРАИНЫ**

**по делу об официальном толковании положений статьи 233
Кодекса законов о труде Украины во взаимосвязи
с положениями статей 117, 237¹ этого кодекса
по конституционному обращению гражданина
Стрихаря Владимира Васильевича**

г. Киев

22 февраля 2012 года

№ 4-рп/2012

Дело № 1-5/2012

Конституционный Суд Украины в составе судей:

Головина Анатолия Сергеевича – председательствующего, **Баулина** Юрия Васильевича, **Брынцева** Василия Дмитриевича, **Вдовиченко** Сергея Леонидовича, **Винокурова** Сергея Маркияновича, **Гультая** Михаила Мирославовича, **Запорожца** Михаила Петровича – докладчика, **Колоса** Михаила Ивановича, **Лылака** Дмитрия Дмитриевича, **Маркуш** Марии Андреевны, **Овчаренко** Вячеслава Андреевича, **Пасенюка** Александра Михайловича, **Сергейчука** Олега Анагольевича, **Стецюка** Петра Богдановича, **Стрижака** Андрея Андреевича, **Шапталы** Натальи Константиновны, **Шишкина** Виктора Ивановича,

рассмотрел в пленарном заседании дело об официальном толковании положений статьи 233 Кодекса законов о труде Украины во взаимосвязи с положениями статей 117, 237¹ этого кодекса по конституционному обращению гражданина Стрихаря Владимира Васильевича.

Поводом к рассмотрению дела в соответствии со статьями 42, 43 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» стало конституционное обращение гражданина Стрихаря В.В.

Основанием к рассмотрению дела согласно статье 94 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» является наличие неоднозначного применения указанных положений Кодекса законов о труде Украины судами общей юрисдикции.

Заслушав судью-докладчика Запорожца М.П. и исследовав материалы дела, в том числе позиции Председателя Верховной Рады Украины, Верховного Суда Украины, Высшего специализированного суда Украины по рассмотрению гражданских и уголовных дел, научных работников Киевского национального университета имени Тараса Шевченко, Национального университета «Одесская юридическая академия», Национального университета «Юридическая академия Украины имени Ярослава Мудрого», Конституционный Суд Украины

У С Т А Н О В И Л :

1. Гражданин Стрихарь В.В. обратился в Конституционный Суд Украины с ходатайством дать официальное толкование положений статьи 233 Кодекса законов о труде Украины (далее – Кодекс) во взаимосвязи с положениями статей 117, 237¹ Кодекса относительно определения срока для обращения работника в суд с иском о взыскании среднего заработка за время задержки расчета при увольнении и возмещении собственником или уполномоченным им органом морального вреда, причиненного несвоевременной выплатой работнику надлежащих ему при увольнении сумм, и начала его течения.

В статье 233 Кодекса предусмотрены сроки обращения в суд по разрешению трудовых споров: работник может обратиться с заявлением о разрешении трудового спора непосредственно в районный, районный в городе, городской или горрайонный суд в трехмесячный срок со дня, когда он узнал или должен был узнать о нарушении своего права, а по делам об увольнении – в месячный срок со дня вручения копии приказа об увольнении либо со дня выдачи трудовой книжки (часть первая); в случае нарушения законодательства об оплате труда работник имеет право обратиться в суд с иском о взыскании подлежащей ему заработной платы без ограничения каким-либо сроком (часть вторая).

Статьей 117 Кодекса установлена обязанность собственника или уполномоченного им органа выплатить работнику в случае задержки расчета при увольнении его средний заработок за все время задержки по день фактического расчета, а статьей 237¹ – возместить работнику причиненный моральный вред.

Необходимость в официальном толковании указанных положений Кодекса автор ходатайства обосновывает неоднозначным их применением судами общей юрисдикции.

К конституционному обращению Стрихарь В.В. приобщил копии определения Верховного Суда Украины от 8 августа 2007 года и решения этого суда от 16 января 2008 года, в которых содержится заключение, что течение установленного статьей 233 Кодекса трехмесячного срока для обращения в суд с требованиями о взыскании среднего заработка за время задержки расчета при увольнении и компенсации морального вреда начинается со следующего дня после проведения выплат заработной платы независимо от продолжительности задержки расчета.

Автор ходатайства приобщил также решение Апелляционного суда города Киева от 31 января 2008 года, оставленное без изменений определением Верховного Суда Украины от 21 апреля 2008 года, которым ему отказано в удовлетворении требований о взыскании среднего заработка за время задержки расчета при увольнении и возмещении морального вреда на основаниях пропуска установленного статьей 233 Кодекса трехмесячного срока, начало которого, по заключению суда, не связано со сроком выплаты заработной платы.

2. Решая поднятый в конституционном обращении вопрос, Конституционный Суд Украины исходит из следующего.

2.1. Украина как социальное, правовое государство создает условия для полного осуществления гражданами права на труд, что включает возможность зарабатывать себе на жизнь трудом, который человек свободно избирает или на который свободно соглашается, гарантирует равные возможности в выборе профессии и рода трудовой деятельности, а также право на надлежащие условия труда, своевременное получение вознаграждения (статья 1, части первая, вторая, четвертая, седьмая статьи 43 Основного Закона Украины).

Согласно Конституции Украины указанные права защищаются судом (часть первая статьи 55).

Правосудие в Украине осуществляется с целью защиты прав, свобод и законных интересов человека и гражданина, прав и законных интересов юридических лиц, интересов государства на принципах верховенства права.

Как указал Конституционный Суд Украины в Решении от 24 декабря 2004 года № 22-рп/2004, обеспечение прав и свобод требует, в частности, законодательного закрепления механизмов (процедур), создающих реальные возможности для осуществления каждым гражданином прав и свобод (абзац четвертый подпункта 3.2 пункта 3 мотивировочной части).

Сроки обращения работника в суд по решению трудового спора как составляющая механизма реализации права на судебную защиту есть одной из гарантий обеспечения прав и свобод участников трудовых правоотношений.

2.2. Согласно статье 47 Кодекса работодатель обязан выплатить работнику при увольнении все суммы, надлежащие ему от предприятия, учреждения, организации, в сроки, указанные в статье 116 Кодекса, а именно в день увольнения или не позднее следующего дня после предъявления уволенным работником требования о расчете. Непроведение по вине собственника или уполномоченного им органа расчета с работником в указанные сроки является основанием для ответственности, предусмотренной статьей 117 Кодекса, т.е. выплаты работнику его среднего заработка за все время задержки по день фактического расчета.

Анализ указанных положений свидетельствует о том, что невыплата уволенному работнику всех сумм, надлежащих ему от собственника или уполномоченного им органа, является длящихся правонарушением, а следовательно, работник может определить окончательный объем своих требований только на момент прекращения такого правонарушения, которым является день фактического расчета.

Таким образом, для установления начала течения срока обращения работника в суд с требованием о взыскании среднего заработка за все время задержки расчета при увольнении определяющими являются такие юридически значимые обстоятельства, как невыплата надлежащих работнику сумм при увольнении и факт проведения с ним окончательного расчета.

Невыплата собственником или уполномоченным им органом надлежащих работнику при увольнении сумм и требование уволенного работника по их выплате являются трудовым спором между данными участниками трудовых правоотношений.

Согласно части первой статьи 233 Кодекса работник может обратиться с заявлением о разрешении трудового спора непосредственно в районный, районный в городе, городской или горрайонный суд в трехмесячный срок со дня, когда он узнал или должен был узнать о нарушении своего права.

Учитывая изложенное, Конституционный Суд Украины пришел к выводу, что для обращения работника в суд с заявлением о решении трудового спора о взыскании среднего заработка за все время задержки по день фактического расчета установлен трехмесячный срок, течение которого начинается со дня, когда уволенный работник узнал или должен был узнать о том, что собственник или уполномоченный им орган, по вине которого произошла задержка выплаты всех надлежащих при увольнении сумм, фактически рассчитался с ним.

2.3. Право физических и юридических лиц на возмещение морального (неимущественного) вреда, причиненного вследствие нарушения их прав, свобод и законных интересов, имеет конституционно-правовую природу и предусмотрено в статьях 32, 56, 62, 152 Основного Закона Украины.

Основы и сущность института морального вреда раскрываются в Гражданском кодексе Украины, в статье 23 которого установлено, что моральный вред заключается: в физической боли и страданиях, которые физическое лицо претерпело в связи с увечьем или другим повреждением здоровья; в душевных страданиях, которые физическое лицо претерпело в связи с противоправным поведением в отношении его самого, членов его семьи либо близких родственников; в душевных страданиях, которые физическое лицо претерпело в связи с уничтожением или повреждением его имущества; в умалении чести и достоинства физического лица, а также деловой репутации физического или юридического лица (часть вторая); моральный вред возмещается независимо от имущественного вреда, однократно, если иное не установлено договором или законом (часть четвертая, пятая).

Дальнейшее регулирование института морального вреда определено в отдельных законах. Так, право на возмещение морального вреда закреплено, в частности, в законах Украины «О порядке возмещения ущерба, причиненного гражданину незаконными действиями органов дознания, предварительного следствия, прокуратуры и суда», «Об информации», «Об авторском праве и смежных правах», «О защите прав потребителей», «О телевидении и радиовещании», «О противодействии торговле людьми», «О телекоммуникациях», «О жертвах нацистских преследований».

Анализ действующего законодательства дает основания для вывода, что институт морального вреда имеет межотраслевой характер, а потому особенности его применения могут устанавливаться отраслевым законодательством.

В трудовом законодательстве право работника на возмещение морального вреда, причиненного нарушением его трудовых прав, определено в статье 237¹ Кодекса, согласно которой возмещение собственником или уполномоченным им органом морального вреда работнику производится в случае, если нарушения его законных прав привели к моральным страданиям, утрате нормальных жизненных связей и требуют от него допол-

нительных усилий для организации своей жизни; порядок возмещения морального вреда определяется законодательством.

Сроки обращения в суд по возмещению морального вреда в указанной статье не установлены.

Спор о возмещении уволенному работнику морального вреда, причиненного задержкой расчета при увольнении, является трудовым спором.

В Гражданском кодексе Украины гарантируется право лица на обращение в суд за защитой своего личного неимущественного права и интереса и устанавливается возмещение морального (неимущественного) вреда как один из способов защиты гражданских прав и интересов (часть первая, пункт 9 части второй статьи 16).

Конституционный Суд Украины считает, что в аспекте конституционного обращения определенные Гражданским кодексом Украины и Кодексом основания и порядок возмещения собственником или уполномоченным им органом морального вреда следует рассматривать в неразрывной связи с положениями статьи 233 Кодекса, в которых установлены сроки обращения в суд по решению трудовых споров, в частности трехмесячный срок, который начинается со дня, когда работник узнал или должен был узнать о нарушении своего права.

Уволенный работник, которому по вине собственника или уполномоченного им органа несвоевременно выплатили надлежащие при увольнении суммы, имеет право требовать возмещения причиненного при этом морального вреда.

Исходя из изложенного Конституционный Суд Украины пришел к выводу, что для обращения работника в суд с заявлением о возмещении морального вреда, причиненного ему несвоевременной выплатой по вине собственника или уполномоченного им органа надлежащих уволенному работнику сумм, установлен трехмесячный срок, течение которого начинается со дня, когда такой работник узнал или должен был узнать о том, что собственник или уполномоченный им орган, по вине которого произошла задержка выплаты всех надлежащих при увольнении сумм, фактически рассчитался с ним.

Учитывая изложенное и руководствуясь статьями 147, 150, 153 Конституции Украины, статьями 51, 62, 66, 67, 69, 95 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины», Конституционный Суд Украины

р е ш и л :

1. В аспекте конституционного обращения положения части первой статьи 233 Кодекса законов о труде Украины во взаимосвязи с положениями статей 116, 117, 237¹ этого кодекса следует понимать как то, что для обращения работника в суд с заявлением о разрешении трудового спора о взыскании среднего заработка за все время задержки по день фактического расчета при увольнении и о возмещении причиненного при этом морального вреда установлен трехмесячный срок, течение которого начинается со дня, когда уволенный работник узнал или должен был узнать о том, что собственник или уполномоченный им орган, по вине которо-

го произошла задержка выплаты всех надлежащих при увольнении сумм, фактически с ним рассчитался.

2. Решение Конституционного Суда Украины является обязательным к исполнению на территории Украины, окончательным и не может быть обжаловано.

Решение Конституционного Суда Украины подлежит опубликованию в «Віснику Конституційного Суду України» и в иных официальных изданиях Украины.

КОНСТИТУЦИОННЫЙ СУД УКРАИНЫ

Summary to the Decision of the Constitutional Court dated February 22, 2012 No. 4-рп/2012 in the case upon the constitutional appeal of citizen Strikhar Volodymyr Vasylyovych concerning official interpretation of the provisions of Article 233 of the Labour Code of Ukraine in conjunction with the provisions of Articles 117, 237¹ of this Code

Citizen Volodymyr Srtikhar applied to the Constitutional Court with a petition to provide official interpretation of the provisions of Article 233 of the Labour Code of Ukraine (hereinafter referred to as «the Code») in conjunction with the provisions of Articles 117, 237¹ of the Code concerning establishing the term for an employee to apply to court with a claim on exaction of average income for the period of delay in payment in case of dismissal and compensation of moral damage by employer or authorised body caused by untimely payment to employee of outstanding amount in case of dismissal and the beginning of this term.

Pursuant to Article 47 of the Code in case of dismissal employer shall pay the employee all amounts outstanding from enterprise, institution, organisation within terms provided by Article 116 of the Code, in particular on the day of dismissal or no later than on the next day after the dismissed employee claimed for a payment. Failure of employer or authorised body to settle payment to employee within due terms due to the fault of the former is a ground for responsibility stipulated in Article 117 of the Code, i.e. to pay an employee his or her average income for the whole period of delay till the day of factual settlement of payment.

Analysis of the mentioned provisions testifies that failure to pay the dismissed employee all outstanding amounts by employer or authorised body is a continuing offence, thus employee may define the final extent of his or her demands only by the moment of termination of such offence which is a day of factual settlement of payment.

Thus, in order to establish the beginning of course of the term of employee's appeal to court concerning exaction of average income for the whole period of delay in case of dismissal the following legal circumstances as failure to pay outstanding amounts to employee in case of dismissal and a fact of settling final payment with him or her will be determinative.

Failure of employer or authorised body to make a payment of outstanding amounts to employee in case of dismissal and claim of the dismissed employee regarding its payment is a labour dispute between these participants of labour legal relations.

Under Article 233.1 of the Code employee may apply with appeal concerning resolution of a labour dispute directly to district, district in city, city or regional court within a three-month term from the day he or she got to know or was supposed to get to know about violation of his or her right.

Under labour legislation the right of employee to compensation of moral damage caused by violation of his or her labour rights is defined by Article 237¹ of the Code according to which compensation of moral damage to employee by employer or authorised body is performed in case violation of his or her lawful rights have led to moral suffering, loss of regular living connections and require additional efforts in order to organise his or her life; the order of compensation of moral damage is defined by legislation.

The afore-mentioned article does not establish terms of application to court concerning compensation of moral damage.

Dispute concerning compensation of moral damage to dismissed employee caused by delay in payment in case of dismissal is a labour dispute.

The Civil Code guarantees the right of individual to apply to court concerning protection of his or her personal non-property right and interest and establishes compensation of moral (non-property) damage as one of the means of protection of civil rights and interests (Articles 16.1, 16.2.9).

The Constitutional Court considers that in terms of the constitutional appeal grounds and order of compensation of moral damage by employer or authorised body defined by the Civil Code and the Code shall be regarded in inextricable connection with the provisions of Article 233 which provide terms of application to court concerning resolution of labour disputes, in particular a three-month term which begins from the day when employee got to know or was supposed to get to know about violation of his or her right.

Dismissed employee who is paid outstanding amounts untimely when dismissed due to the fault of employer or authorised body has a right to claim compensation of moral damage caused by this situation.

Thus, the Constitutional Court of Ukraine held that in terms of the constitutional appeal the provisions of Article 233 of the Labour Code of Ukraine in conjunction with the provisions of Articles 117, 237¹ of this Code shall be understood as reading that a three-month term is established for a citizen to appeal to court with a claim on resolution of a labour dispute concerning exaction of average income for the whole period of delay till the day of factual settlement of payment in case of dismissal and compensation of moral damage caused in this context; this term begins from the day when the dismissed employee got to know or was supposed to get to know that the employer or the authorised body due to whose fault the delay in payment of outstanding amounts at dismissal took place.

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

**РІШЕННЯ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**

**у справі за конституційним зверненням громадянки
Галкіної Зінаїди Григорівни щодо офіційного тлумачення положення
частини четвертої статті 3 Закону України
«Про запобігання впливу світової фінансової кризи
на розвиток будівельної галузі та житлового будівництва»
(справа про заборону розірвання договорів інвестування
житлового будівництва)**

*м. Київ
13 березня 2012 року
№ 5-рп/2012*

Справа № 1-7/2012

Конституційний Суд України у складі суддів:

Винокурова Сергія Маркіяновича – головуючого, **Бауліна** Юрія Васильовича, **Бринцева** Василя Дмитровича – доповідача, **Вдовіченка** Сергія Леонідовича, **Гульгая** Михайла Мирославовича, **Запорожця** Михайла Петровича, **Кампа** Володимира Михайловича, **Колоса** Михайла Івановича, **Лилака** Дмитра Дмитровича, **Маркуш** Марії Андріївни, **Овчаренка** В'ячеслава Андрійовича, **Пасенюка** Олександра Михайловича, **Сергейчука** Олега Анатолійовича, **Стрижака** Андрія Андрійовича, **Шаптали** Наталі Костянтинівни,

розглянув на пленарному засіданні справу за конституційним зверненням громадянки Галкіної З.Г. щодо офіційного тлумачення положення частини четвертої статті 3 Закону України «Про запобігання впливу світової фінансової кризи на розвиток будівельної галузі та житлового будівництва» від 25 грудня 2008 року № 800–VI (Відомості Верховної Ради України, 2009 р., № 19, ст. 257) з наступними змінами (далі – Закон).

Приводом для розгляду справи відповідно до статей 42, 43 Закону України «Про Конституційний Суд України» стало конституційне звернення громадянки Галкіної З.Г.

Підставою для розгляду справи згідно зі статтею 94 Закону України «Про Конституційний Суд України» є наявність неоднозначного застосування вказаного положення Закону судами загальної юрисдикції.

Заслухавши суддю-доповідача Бринцева В.Д. та дослідивши матеріали справи, у тому числі позиції, висловлені Головою Верховної Ради України, Прем'єр-міністром України, головою апеляційного суду міста Києва, науковцями юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Академії муніципального управління, Конституційний Суд України

У С Т А Н О В И В :

1. Громадянка Галкіна З.Г. звернулася до Конституційного Суду України з клопотанням дати офіційне тлумачення положення частини четвертої статті 3 Закону, відповідно до якого «забороняється розірвання фізичними та юридичними особами будь-яких договорів, результатом яких є передача забудовниками завершеного об'єкта (частини об'єкта) житлового будівництва за умови, що за такими договорами здійснено оплату 100 відсотків вартості об'єкта (частини об'єкта) житлового будівництва», стосовно того, чи поширюється дія цього положення на правовідносини, що виникли до набрання чинності Законом, зокрема, у випадках, коли інвестор згідно з чинним на той час законодавством розірвав договір про участь у фонді фінансування будівництва.

2. Конституційний Суд України, вирішуючи питання, порушені в конституційному зверненні, виходить з того, що в Україні права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави; держава відповідає перед людиною за свою діяльність; утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави; органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у межах та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України (частина друга статті 3, частина друга статті 6, частина друга статті 19 Основного Закону України).

Відповідно до частини четвертої статті 13, частин першої, четвертої статті 41 Конституції України держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності і господарювання, соціальну спрямованість економіки; усі суб'єкти права власності рівні перед законом; кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю; право приватної власності є непорушним.

В Україні визнається і діє принцип верховенства права; Конституція України має найвищу юридичну силу; права і свободи людини і громадянина захищаються судом; закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і не мають зворотної дії в часі, крім випадків, коли вони пом'якшують або скасовують відповідальність особи (частини перша, друга статті 8, частина перша статті 55, частина перша статті 58 Основного Закону України).

3. Згідно з Конституцією України кожен має право на житло; держава створює умови, за яких кожний громадянин матиме змогу побудувати житло, придбати його у власність або взяти в оренду (частина перша статті 47).

Конституційний Суд України неодноразово зазначав, що в основу правового режиму власності покладено конкретизовані в законах конституційні положення, які можуть містити і певні особливості щодо його врегулювання. Зокрема, у Рішенні від 12 лютого 2002 року № 3-рп/2002 наголошено, що «Конституція України як головне джерело національної правової системи є також базою поточного законодавства. Вона надає

можливість урегулювання певних суспільних відносин на рівні законів, які конкретизують закріплені в Основному Законі положення» (абзац перший підпункту 3.1 пункту 3 мотивувальної частини).

Відповідно до статті 7 Закону України «Про інвестиційну діяльність» інвестор «має право володіти, користуватися і розпоряджатися об'єктами та результатами інвестицій», а розміщення інвестицій «визнається невід'ємним правом інвестора і охороняється законом» (абзац другий частини першої, абзац перший частини п'ятої).

У Законі України «Про фінансово-кредитні механізми і управління майном при будівництві житла та операціях з нерухомістю» від 19 червня 2003 року № 978–IV з наступними змінами (далі – Закон № 978) встановлено загальні принципи, правові та організаційні засади залучення коштів фізичних і юридичних осіб з метою фінансування будівництва житла та особливості розпорядження цими коштами.

У статтях 11, 12 Закону № 978 передбачено, що фінансова установа може за власною ініціативою створити фонд фінансування будівництва з метою отримання довірителями цього фонду у власність житла, та визначено процедуру створення фонду фінансування будівництва, умови, особливості та обмеження щодо здійснення управління майном, порядок участі у фонді та відмови від участі в ньому, відповідальність управителя і забудовника за невиконання взятих на себе зобов'язань тощо.

Таке законодавче регулювання однієї зі складових права власності узгоджується з міжнародно-правовими актами, ратифікованими Україною. Згідно з Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року держави-учасниці мають можливість за допомогою національного закону застосовувати певні регулюючі механізми користування об'єктами права власності виходячи з суспільних потреб, внутрішньої соціальної та економічної політики.

Гарантування можливості кожного користуватися своїми економічними правами втілене також у Міжнародному пакті про економічні, соціальні і культурні права 1966 року, в якому передбачено, зокрема, що держава може встановлювати тільки такі обмеження цих прав, які визначаються законом, і лише настільки, наскільки це є сумісним з природою зазначених прав, і виключно з метою сприяти загальному добробуту в демократичному суспільстві (стаття 4). Згідно зі статтею 31 Європейської соціальної хартії 1996 року держави зобов'язуються вживати заходів, спрямованих на сприяння доступу до житла належного рівня.

3.1. У процесі розгляду справи встановлено наявність ознак невідповідності Конституції України положення частини четвертої статті 3 Закону. У зв'язку з цим Конституційний Суд України виходячи з того, що його завданням є гарантування верховенства Конституції України – Основного Закону України на всій її території, на підставі статті 2, частини другої статті 95 Закону України «Про Конституційний Суд України» розглядає питання щодо конституційності вказаного положення у цьому конституційному провадженні.

Системний аналіз даних щодо дотримання при прийнятті Закону конституційних прав людини та вимог Конституції і законів України, якими врегульовано процедуру прийняття нових законів, дає підстави для висновку, що частиною четвертою статті 3 Закону фактично впроваджено обмеження щодо володіння, користування і розпоряджання об'єктом права власності, зокрема коштами інвесторів, на період до 1 січня 2013 року.

Право власності громадян гарантоване Конституцією України. Його засади, принципи свободи договору і судового захисту цивільного права та інтересу, як і механізми зміни та розірвання договорів, регламентовані Цивільним кодексом України (далі – Кодекс), який є основним актом цивільного законодавства України. Відповідно до статті 651 Кодексу зміна або розірвання договору допускається лише за згодою сторін, якщо інше не встановлено договором або законом, і у разі односторонньої відмови від договору, якщо право на таку відмову встановлено договором або законом, договір вважається розірваним. Крім того, договір може бути розірвано за рішенням суду на вимогу однієї із сторін при істотному порушенні договору іншою стороною. Ці положення договірних права деталізовано у статті 20 Закону № 978, якою гарантується можливість відмови довірителя від участі у фонді фінансування будівництва і передбачається, що у разі дострокового припинення управління майном забудовник на вимогу управителя фонду фінансування будівництва зобов'язаний у визначений правилами строк перерахувати кошти для виплати довірителю.

Таким чином, ні Кодекс, ні спеціальний Закон № 978 не встановлюють заборони на розірвання договорів виходячи з принципу диспозитивності цивільно-правових договірних відносин. Натомість у Законі, прийнятому після набрання чинності Кодексом, врегульовано правовідносини щодо розірвання договорів інакше, ніж у Кодексі. Згідно з частиною другою статті 6, частиною другою статті 19 Конституції України прийняття Закону мало відбуватися у спосіб, передбачений абзацом третім частини другої статті 4 Кодексу, за яким, якщо суб'єкт права законодавчої ініціативи подав до Верховної Ради України проект закону, який регулює цивільні відносини інакше, ніж Кодекс, він зобов'язаний одночасно подати проект закону про внесення до нього змін. Поданий законопроект розглядається Верховною Радою України одночасно з відповідним проектом закону про внесення змін до Кодексу.

Зазначеної процедури не було дотримано при прийнятті Закону, а навпаки, у пункті 3 його прикінцевих та перехідних положень встановлено, що «закони та інші нормативно-правові акти, прийняті до набрання чинності цим Законом, діють у частині, що не суперечить цьому Закону». Таким чином, дія відповідних положень Кодексу була призупинена на час дії Закону.

Згідно з правовою позицією Конституційного Суду України конкретна сфера суспільних відносин не може бути водночас врегульована однопредметними нормативними правовими актами однакової сили, які за змістом суперечать один одному (абзац п'ятий пункту 3 мотивувальної частини Рішення від 3 жовтня 1997 року № 4-зп).

Виходячи з наведеного Конституційний Суд України вважає, що невідповідність окремих положень спеціального закону положенням Кодексу не може бути усунена шляхом застосування правила, за яким з прийняттям нового нормативно-правового акта автоматично призупиняє дію акт (його окремі положення), який був чинним у часі раніше. Оскільки Кодекс є основним актом цивільного законодавства, то будь-які зміни у регулюванні однопредметних правовідносин можуть відбуватися лише з одночасним внесенням змін до нього відповідно до порядку, встановленого абзацом третім частини другої статті 4 Кодексу.

Таким чином, положення частини четвертої статті 3 Закону, згідно з яким забороняється розірвання фізичними особами будь-яких договорів, результатом яких є передача забудовниками завершеного об'єкта житлового будівництва, суперечить частині другій статті 3, частині другій статті 6, частині четвертій статті 13, частині другій статті 19, частинам першій, четвертій статті 41 Конституції України.

3.2. Суб'єкт права на конституційне звернення порушує питання, чи має зворотню дію в часі положення частини четвертої статті 3 Закону, яким встановлено заборону на розірвання інвестором договорів фінансування житлового будівництва. У зв'язку з цим Конституційний Суд України вважає за необхідне дати офіційне тлумачення цього положення щодо його зворотної дії в часі стосовно правовідносин, які виникли до набрання Законом чинності.

Згідно з абзацом першим частини четвертої статті 3 Закону забороняється розірвання фізичними та юридичними особами будь-яких договорів, результатом яких є передача забудовниками завершеного об'єкта (частини об'єкта) житлового будівництва за умови, що за такими договорами здійснено оплату 100 відсотків вартості об'єкта (частини об'єкта) житлового будівництва.

Конституційний Суд України виходить з того, що застосування цього положення до дня визнання його неконституційним повинно було здійснюватися з урахуванням частини першої статті 58 Конституції України, за якою закони та інші нормативно-правові акти не мають зворотної дії в часі, крім випадків, коли вони пом'якшують або скасовують відповідальність особи.

Щодо зворотної дії в часі законів Конституційний Суд України сформулював правову позицію, згідно з якою дію нормативно-правового акта в часі треба розуміти так, що вона починається з моменту набрання цим актом чинності і припиняється з втратою ним чинності, тобто до події, факту застосовується той закон або інший нормативно-правовий акт, під час дії якого вони настали або мали місце (абзац другий пункту 2 мотивувальної частини Рішення від 9 лютого 1999 року № 1-рп/99).

Отже, Конституційний Суд України вважає за необхідне наголосити, що положення частини четвертої статті 3 Закону, яким встановлено заборону на розірвання інвестором договорів фінансування житлового будівництва, не мало зворотної дії в часі.

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150, 152, 153 Конституції України, статтями 51, 62, 66, 67, 69, 95 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

в и р і ш и в :

1. Визнати таким, що не відповідає Конституції України (є неконституційним), положення частини четвертої статті 3 Закону України «Про запобігання впливу світової фінансової кризи на розвиток будівельної галузі та житлового будівництва» від 25 грудня 2008 року № 800–VI з наступними змінами, згідно з яким «забороняється розірвання фізичними та юридичними особами будь-яких договорів, результатом яких є передача забудовниками завершеного об'єкта (частини об'єкта) житлового будівництва за умови, що за такими договорами здійснено оплату 100 відсотків вартості об'єкта (частини об'єкта) житлового будівництва».

До дня визнання неконституційним це положення не мало зворотної дії в часі.

2. Положення частини четвертої статті 3 Закону України «Про запобігання впливу світової фінансової кризи на розвиток будівельної галузі та житлового будівництва» від 25 грудня 2008 року № 800–VI з наступними змінами, визнане неконституційним, втрачає чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України цього Рішення.

3. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим до виконання на території України, остаточним і не може бути оскаржене.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у «Віснику Конституційного Суду України» та в інших офіційних виданнях України.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

ИМЕНЕМ УКРАИНЫ

**РЕШЕНИЕ
КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА УКРАИНЫ**

по делу об официальном толковании положения части
четвертой статьи 3 Закона Украины
«О предупреждении влияния мирового финансового кризиса
на развитие строительной отрасли и жилищного строительства»
по конституционному обращению гражданки
Галкиной Зинаиды Григорьевны
(дело о запрете расторжения договоров инвестирования жилищного
строительства)

г. Киев
13 марта 2012 года
№ 5-рп/2012

Дело № 1-7/2012

Конституционный Суд Украины в составе судей:

Винокурова Сергея Маркияновича – председательствующего, **Баулина** Юрия Васильевича, **Брынцева** Василия Дмитриевича – докладчика, **Вдовиченко** Сергея Леонидовича, **Гультая** Михаила Мирославовича, **Запорожца** Михаила Петровича, **Кампо** Владимира Михайловича, **Колоса** Михаила Ивановича, **Лылака** Дмитрия Дмитриевича, **Маркуш** Марии Андреевны, **Овчаренко** Вячеслава Андреевича, **Пасенюка** Александра Михайловича, **Сергейчука** Олега Анатольевича, **Стрижака** Андрея Андреевича, **Шапталы** Натальи Константиновны,

рассмотрел в пленарном заседании дело об официальном толковании положения части четвертой статьи 3 Закона Украины «О предупреждении влияния мирового финансового кризиса на развитие строительной отрасли и жилищного строительства» от 25 декабря 2008 года № 800–VI (Ведомости Верховной Рады Украины, 2009 г., № 19, ст. 257) с последующими изменениями (далее – Закон) по конституционному обращению гражданки Галкиной З.Г.

Поводом к рассмотрению дела в соответствии со статьями 42, 43 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» является конституционное обращение гражданки Галкиной З.Г.

Основанием к рассмотрению дела согласно статье 94 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» является наличие неоднозначного применения указанного положения Закона судами общей юрисдикции.

Заслушав судью-докладчика Брынцева В.Д. и исследовав материалы дела, в том числе позиции, изложенные Председателем Верховной Рады Украины, Премьер-министром Украины, председателем апелляционного суда города Киева, научными работниками юридического факультета Киевского национального университета имени Тараса Шевченко, Академии муниципального управления, Конституционный Суд Украины

У С Т А Н О В И Л :

1. Гражданка Галкина З.Г. обратилась в Конституционный Суд Украины с ходатайством дать официальное толкование положения части четвертой статьи 3 Закона, в соответствии с которым «запрещается расторжение физическими и юридическими лицами любых договоров, результатом которых является передача застройщиками завершенного объекта (части объекта) жилищного строительства при условии, что по таким договорам осуществлена оплата 100 процентов стоимости объекта (части объекта) жилищного строительства», относительно того, распространяется ли действие данного положения на правоотношения, возникшие до вступления в силу Закона, в частности, в случаях, когда инвестор в соответствии с действующим на то время законодательством расторг договор об участии в фонде финансирования строительства.

2. Конституционный Суд Украины, решая вопросы, поднятые в конституционном обращении, исходит из того, что в Украине права и свободы человека и их гарантии определяют содержание и направленность деятельности государства; государство отвечает перед человеком за свою деятельность; утверждение и обеспечение прав и свобод человека является главной обязанностью государства; органы законодательной, исполнительной и судебной власти осуществляют свои полномочия в пределах и способом, которые предусмотрены Конституцией и законами Украины (часть вторая статьи 3, часть вторая статьи 6, часть вторая статьи 19 Основного Закона Украины).

В соответствии с частью четвертой статьи 13, частями первой, четвертой статьи 41 Конституции Украины государство обеспечивает защиту прав всех субъектов права собственности и хозяйствования, социальную направленность экономики; все субъекты права собственности равны перед законом; каждый имеет право владеть, пользоваться и распоряжаться своей собственностью; право частной собственности нерушимо.

В Украине признается и действует принцип верховенства права; Конституция Украины имеет высшую юридическую силу; права и свободы человека и гражданина защищаются судом; законы и иные нормативно-правовые акты принимаются на основе Конституции Украины и не имеют обратного действия во времени, кроме случаев, когда они смягчают или отменяют ответственность лица (часть первая, вторая статьи 8, часть первая статьи 55, часть первая статьи 58 Основного Закона Украины).

3. В соответствии с Конституцией Украины каждый имеет право на жилище; государство создает условия, при которых каждый гражданин будет иметь возможность построить жилище, приобрести его в собственность или взять в аренду (часть первая статьи 47).

Конституционный Суд Украины неоднократно отмечал, что в основу правового режима собственности положены конкретизированные в законах конституционные положения, которые могут содержать и некоторые особенности по его урегулированию. В частности, в Решении от 12 фев-

раля 2002 года № 3-рп/2002 подчеркнуто, что «Конституция Украины как главный источник национальной правовой системы является также базой текущего законодательства. Она предоставляет возможность урегулирования определенных общественных отношений на уровне законов, конкретизирующих закрепленные в Основном Законе положения» (абзац первый подпункта 3.1 пункта 3 мотивировочной части).

Согласно статье 7 Закона Украины «Об инвестиционной деятельности» инвестор «имеет право владеть, пользоваться и распоряжаться объектами и результатами инвестиций», а размещение инвестиций «признается неотъемлемым правом инвестора и охраняется законом» (абзац второй части первой, абзац первый части пятой).

В Законе Украины «О финансово-кредитных механизмах и управлении имуществом при строительстве жилья и операциях с недвижимостью» от 19 июня 2003 года № 978-IV с последующими изменениями (далее – Закон № 978) установлены общие принципы, правовые и организационные основы привлечения средств физических и юридических лиц с целью финансирования строительства жилья и особенности распоряжения этими средствами.

В статьях 11, 12 Закона № 978 предусмотрено, что финансовое учреждение может по собственной инициативе создать фонд финансирования строительства с целью получения доверителями этого фонда в собственность жилья, и определена процедура создания фонда финансирования строительства, условия, особенности и ограничения по осуществлению управления имуществом, порядок участия в фонде и отказа от участия в нем, ответственность управляющего и застройщика за невыполнение взятых на себя обязательств и т.п.

Такое законодательное регулирование одной из составляющих права собственности согласуется с международно-правовыми актами, ратифицированными Украиной. В соответствии с Конвенцией о защите прав человека и основных свобод 1950 года государства-участники имеют возможность с помощью национального закона применять определенные регулирующие механизмы пользования объектами права собственности исходя из общественных потребностей, внутренней социальной и экономической политики.

Гарантирование возможности каждого пользоваться своими экономическими правами воплощено также в Международном пакте об экономических, социальных и культурных правах 1966 года, в котором предусмотрено, в частности, что государство может устанавливать только такие ограничения данных прав, которые определяются законом, и лишь постольку, поскольку это совместимо с природой указанных прав, и исключительно с целью способствовать общему благосостоянию в демократическом обществе (статья 4). Согласно статье 31 Европейской социальной хартии 1996 года государства обязуются принимать меры, направленные на содействие доступу к жилью надлежащего уровня.

3.1. В процессе рассмотрения дела установлено наличие признаков несоответствия Конституции Украины положения части четвертой статьи 3

Закона. В связи с этим Конституционный Суд Украины исходя из того, что его задачей является гарантирование верховенства Конституции Украины – Основного Закона Украины на всей ее территории, на основании статьи 2, части второй статьи 95 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» рассматривает вопрос о конституционности указанного положения в данном конституционном производстве.

Системный анализ данных относительно соблюдения при принятии Закона конституционных прав человека и требований Конституции и законов Украины, которыми урегулирована процедура принятия новых законов, дает основания для вывода, что частью четвертой статьи 3 Закона фактически введены ограничения по владению, пользованию и распоряжению объектом права собственности, в частности средствами инвесторов, на период до 1 января 2013 года.

Право собственности граждан гарантировано Конституцией Украины. Его основы, принципы свободы договора и судебной защиты гражданского права и интереса, как и механизмы изменения и расторжения договоров, регламентированы Гражданским кодексом Украины (далее – Кодекс), являющимся основным актом гражданского законодательства Украины. В соответствии со статьей 651 Кодекса изменение или расторжение договора допускается лишь по согласию сторон, если иное не установлено договором или законом, и в случае одностороннего отказа от договора, если право на такой отказ установлено договором или законом, договор считается расторгнутым. Кроме того, договор может быть расторгнут по решению суда по требованию одной из сторон при существенном нарушении договора другой стороной. Эти положения договорного права детализированы в статье 20 Закона № 978, которой гарантируется возможность отказа доверителя от участия в фонде финансирования строительства и предполагается, что в случае досрочного прекращения управления имуществом застройщик по требованию управляющего фонда финансирования строительства обязан в определенный правилами срок пересчитать средства для выплаты доверителю.

Таким образом, ни Кодекс, ни специальный Закон № 978 не устанавливают запрета на расторжение договоров исходя из принципа диспозитивности гражданско-правовых договорных отношений. Вместе с тем в Законе, принятом после вступления в силу Кодекса, урегулированы правоотношения относительно расторжения договоров иначе, чем в Кодексе. Согласно части второй статьи 6, части второй статьи 19 Конституции Украины принятие Закона должно было осуществляться способом, предусмотренным абзацем третьим части второй статьи 4 Кодекса, по которому, если субъект права законодательной инициативы подал в Верховную Раду Украины проект закона, регулирующего гражданские отношения иначе, чем Кодекс, он обязан одновременно подать проект закона о внесении в него изменений. Поданный законопроект рассматривается Верховной Радой Украины одновременно с соответствующим проектом закона о внесении изменений в Кодекс.

Указанная процедура не была соблюдена при принятии Закона, а наоборот, в пункте 3 его заключительных и переходных положений установлено, что «законы и иные нормативно-правовые акты, принятые до вступления в силу настоящего Закона, действуют в части, не противоречащей настоящему Закону». Таким образом, действие соответствующих положений Кодекса было приостановлено на время действия Закона.

В соответствии с правовой позицией Конституционного Суда Украины конкретная сфера общественных отношений не может быть одновременно урегулирована однопредметными нормативными правовыми актами одинаковой силы, которые по смыслу противоречат друг другу (абзац пятый пункта 3 мотивировочной части Решения от 3 октября 1997 года № 4-зп).

Исходя из указанного Конституционный Суд Украины считает, что несоответствие отдельных положений специального закона положениям Кодекса не может быть устранено путем применения правила, по которому с принятием нового нормативно-правового акта автоматически приостанавливает действие акт (его отдельные положения), который был действующим во времени ранее. Поскольку Кодекс является основным актом гражданского законодательства, то любые изменения в регулировании однопредметных правоотношений могут происходить лишь с одновременным внесением изменений в него в соответствии с порядком, установленным абзацем третьим части второй статьи 4 Кодекса.

Таким образом, положение части четвертой статьи 3 Закона, согласно которому запрещается расторжение физическими лицами любых договоров, результатом которых является передача застройщиками завершенного объекта жилищного строительства, противоречит части второй статьи 3, части второй статьи 6, части четвертой статьи 13, части второй статьи 19, частям первой, четвертой статьи 41 Конституции Украины.

3.2. Субъект права на конституционное обращение поднимает вопрос, имеет ли обратное действие во времени положение части четвертой статьи 3 Закона, которым установлен запрет на расторжение инвестором договоров финансирования жилищного строительства. В связи с этим Конституционный Суд Украины считает необходимым дать официальное толкование данного положения относительно его обратного действия во времени касательно правоотношений, которые возникли до обретения Законом силы.

В соответствии с абзацем первым части четвертой статьи 3 Закона запрещается расторжение физическими и юридическими лицами любых договоров, результатом которых является передача застройщиками завершенного объекта (части объекта) жилищного строительства при условии, что по таким договорам осуществлена оплата 100 процентов стоимости объекта (части объекта) жилищного строительства.

Конституционный Суд Украины исходит из того, что применение данного положения до дня признания его неконституционным должно было осуществляться с учетом части первой статьи 58 Конституции Украины, по которой законы и иные нормативно-правовые акты не имеют обратного действия во времени, кроме случаев, когда они смягчают или отменяют ответственность лица.

Относительно обратного действия во времени законов Конституционный Суд Украины сформулировал правовую позицию, в соответствии с которой действие нормативно-правового акта во времени следует понимать как то, что оно начинается с момента вступления данного акта в силу и прекращается с утратой им силы, то есть к событию, факту применяется тот закон или иной нормативно-правовой акт, во время действия которого они наступили или имели место (абзац второй пункта 2 мотивировочной части Решения от 9 февраля 1999 года № 1-рп/99).

Следовательно, Конституционный Суд Украины считает необходимым подчеркнуть, что положение части четвертой статьи 3 Закона, которым установлен запрет на расторжение инвестором договоров финансирования жилищного строительства, не имело обратного действия во времени.

Учитывая изложенное и руководствуясь статьями 147, 150, 152, 153 Конституции Украины, статьями 51, 62, 66, 67, 69, 95 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины», Конституционный Суд Украины

р е ш и л :

1. Признать не соответствующим Конституции Украины (неконституционным) положение части четвертой статьи 3 Закона Украины «О предупреждении влияния мирового финансового кризиса на развитие строительной отрасли и жилищного строительства» от 25 декабря 2008 года № 800–VI с последующими изменениями, согласно которому «запрещается расторжение физическими и юридическими лицами любых договоров, результатом которых является передача застройщиками завершенного объекта (части объекта) жилищного строительства при условии, что по таким договорам осуществлена оплата 100 процентов стоимости объекта (части объекта) жилищного строительства».

До дня признания неконституционным данное положение не имело обратного действия во времени.

2. Положение части четвертой статьи 3 Закона Украины «О предупреждении влияния мирового финансового кризиса на развитие строительной отрасли и жилищного строительства» от 25 декабря 2008 года № 800–VI с последующими изменениями, признанное неконституционным, утрачивает силу со дня принятия Конституционным Судом Украины настоящего Решения.

3. Решение Конституционного Суда Украины является обязательным к исполнению на территории Украины, окончательным и не может быть обжаловано.

Решение Конституционного Суда Украины подлежит опубликованию в «Віснику Конституційного Суду України» и в иных официальных изданиях Украины.

Summary to the Decision of the Constitutional Court of Ukraine dated March 13, 2012 No. 5-рп/2012 in the case upon the constitutional appeal of citizen Halkina Zinayida Hryhorivna concerning official interpretation of the provision of Article 3.4 of the Law «On Preventing the Impact of the Global Financial Crisis on the Development of the Construction Sector and Residential Construction» (case on prohibition of termination of contracts of investment of residential construction)

Citizen Z.Halkina applied to the Constitutional Court with a petition to provide official interpretation of the provision of Article 3.4 of the Law «On Preventing the Impact of the Global Financial Crisis on the Development of the Construction Sector and Residential Construction» dated December 25, 2008 No. 800-VI (hereinafter referred to as «the Law») according to which «natural and legal persons are prohibited to terminate any contracts which result in assignment of completed object (part of object) of residential construction by developer provided 100 % of value of the object (part of object) of the residential construction has been paid pursuant to such contracts» concerning whether this provision applies to legal relations which had arisen before the Law entered into force, in particular, in cases when the investor according to the legislation effective for that time terminated the contract on participation in the fund of construction financing.

System analysis of data concerning observance of the constitutional human rights and requirements of the Constitution and laws which regulate the procedure of adoption of new laws when passing the Law gives grounds to conclude that in fact Article 3.4 of the Law restricts possession, utilisation and disposal of the object of the right of property, in particular funds of investors or the period before January 1, 2013.

The right of property of citizens is guaranteed by the Constitution. Its grounds, principles of freedom of agreement and court protection of the civil right and interest as well as mechanism of amendment and termination of contracts are regulated by the Civil Code of Ukraine (hereinafter referred to as «the Code») which is the main act of civil legislation in Ukraine. According to Article 651 of the Code amendment or termination of agreement is allowed only with consent of parties, unless otherwise provided by the agreement or law, and in case of unilateral recession from the agreement, should the right to recede is provided by the agreement or law, the agreement shall be deemed terminated. Moreover, agreement may be terminated on the basis of court decision upon request of either party in case of substantial violation of the agreement by the other side. These provisions of contractual law are specified in Article 20 of the Law «On Financial and Credit Mechanisms and Property Management during Residential Construction and Real Estate Operations» dated June 19, 2003 No. 978-IV (hereinafter referred to as «the Law No. 978») which guarantees possibility of recession of the principal from participation in fund of construction and envisages that in case of early termination of management of property the developer upon demand of the manager of the fund of fi-

nancing of construction is obliged to transfer funds for paying to the principal in terms established by the rules.

Thus, neither the Code, nor the special Law No. 978 establish prohibitions to terminate agreements proceeding from the facultative principle of the civil legal contractual relations. In return, the Law which was adopted after the Code had entered into force, establishes legal relations concerning termination of agreements differently than the Code. According to Articles 6.2, 19.2 of the Constitution adoption of the Law was supposed to be carried out in the manner envisaged by paragraph 3 of Article 4.2 of the Code, pursuant to which if the subject of the right of legislative initiative submits to the Verkhovna Rada of Ukraine a draft-law which regulates civil relations differently than the Code he is obliged to submit at the same time a draft-law on introducing amendments to it. The submitted draft-law is considered by the Verkhovna Rada of Ukraine simultaneously with the relevant draft-law on introducing amendments to the Code.

The mentioned procedure was not observed during adoption of the Law; on the contrary, item 3 of its final and transitional provisions establishes that «laws and other legal regulating acts adopted before this Law enters into force shall be effective in part which does not conflict with this Law». Thereby the effect of the relevant provisions of the Code was suspended for the period of the effect of the Law.

Proceeding from the abovementioned, the Constitutional Court considers that non-conformity of certain provisions of the special law to the provisions of the Code may not be eliminated by means of application of a rule according to which adoption of the new normative legal automatically terminates the effect of an act (its separate provisions) which was in force earlier. Since the Code is the main act of the civil legislation any amendments of regulation of single-subject legal relations may be introduced only with simultaneous amendments to it according to the order provided by paragraph 3 of Article 4.2 of the Code.

Application of the provisions of paragraph 1 of Article 3.4 of the Law prior to the day of declaring its unconstitutional was supposed to be realised with account of Article 58.1 of the Constitution, according to which laws and other normative legal acts have no retroactive force, except in cases where they mitigate or annul the responsibility of an individual.

Thus, the Constitutional Court of Ukraine held to recognise as non-conforming to the Constitution (unconstitutional) the provisions of Article 3.4 of the Law «On Preventing the Impact of the Global Financial Crisis on the Development of the Construction Sector and Residential Construction» dated December 25, 2008 No. 800-VI as amended according to which «natural and legal persons are prohibited to terminate any contracts which result in assignment of completed object (part of object) of residential construction by developer provided 100 % of value of the object (part of object) of the residential construction has been paid pursuant to such contracts».

Prior to the day declaration of unconstitutionality this provision did not have retroactive force.

**РІШЕННЯ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**

**у справі за конституційним поданням 53 народних депутатів України
щодо відповідності Конституції України (конституційності)
пункту 2 частини першої статті 7, пункту 2 розділу VIII
«Прикінцеві та перехідні положення» Закону України
«Про засади запобігання і протидії корупції»**

*м. Київ
13 березня 2012 року
№ 6-рп/2012*

Справа № 1-14/2012

Конституційний Суд України у складі суддів:

Винокурова Сергія Маркіяновича – головуєчого, **Бауліна** Юрія Васильовича, **Бринцева** Василя Дмитровича, **Вдовіченка** Сергія Леонідовича, **Гульгая** Михайла Мирославовича, **Запорожця** Михайла Петровича, **Кампа** Володимира Михайловича, **Колоса** Михайла Івановича, **Лилака** Дмитра Дмитровича, **Маркуш** Марії Андріївни, **Овчаренка** В'ячеслава Андрійовича, **Пасенюка** Олександра Михайловича – доповідача, **Сергейчука** Олега Анатолійовича, **Стецюка** Петра Богдановича, **Стрижака** Андрія Андрійовича, **Шаптали** Наталі Костянтинівни,

розглянув на пленарному засіданні справу за конституційним поданням 53 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 2 частини першої статті 7, пункту 2 розділу VIII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» від 7 квітня 2011 року № 3206–VI (Відомості Верховної Ради України, 2011 р., № 40, ст. 404) (далі – Закон).

Приводом для розгляду справи згідно зі статтями 39, 40 Закону України «Про Конституційний Суд України» стало конституційне подання 53 народних депутатів України.

Підставою для розгляду справи відповідно до статті 71 Закону України «Про Конституційний Суд України» є твердження суб'єкта права на конституційне подання про неконституційність положень пункту 2 частини першої статті 7, пункту 2 розділу VIII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону.

Заслухавши суддю-доповідача Пасенюка О.М. та дослідивши матеріали справи, у тому числі позиції Генеральної прокуратури України, Служби безпеки України, Міністерства внутрішніх справ України, Національного агентства України з питань державної служби, науковців Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва та Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності Національної академії правових

наук України, Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого», Національного університету «Одеська юридична академія», Конституційний Суд України

У С Т А Н О В И В :

1. Суб'єкт права на конституційне подання – 53 народних депутати України – звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням визнати таким, що не відповідає Конституції України (є неконституційним), пункт 2 частини першої статті 7 Закону щодо заборони особам, зазначеним у пункті 1 частини першої статті 4 цього закону, входити до складу органу управління підприємства або організації, що має на меті одержання прибутку.

Автори клопотання зазначають, що за змістом пункту 2 частини першої статті 7 Закону зайняття особою посад, перелічених у пункті 1 частини першої статті 4 цього закону, фактично ставиться в залежність від наявності в неї корпоративних прав та обмежує можливість особи здійснювати їх. Цим, на їхню думку, порушується право особи володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, передбачене частиною першою статті 41 Конституції України.

Народні депутати України також вважають, що пункт 2 розділу VIII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону, згідно з яким у декларації про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру за 2011 рік відомості про витрати надаються з дня набрання чинності цим законом, не відповідає частині першій статті 8, частині першій статті 58 Конституції України щодо незворотності дії в часі законів та інших нормативно-правових актів.

Суб'єкт права на конституційне подання зазначає, що фінансовий контроль, пов'язаний із запобіганням і протидією корупції, зокрема обов'язок подавати декларацію про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру за формою, встановленою Законом, передбачений статтею 12 Закону. Цей Закон набирає чинності з 1 липня 2011 року, крім статей 11, 12, які набирають чинності з 1 січня 2012 року (пункт 1 розділу VIII «Прикінцеві та перехідні положення»). На думку авторів клопотання, дія статті 12 Закону поширюється лише на ті правовідносини, які виникли після набрання нею чинності. Оскільки за статтею 12 Закону витрати осіб, визначених у пункті 1, підпункті «а» пункту 2 частини першої статті 4 цього закону, вперше підлягають декларуванню, то декларуватися згідно із затвердженою Законом формою повинні витрати, здійснені з дня набрання чинності статтею 12 Закону, а саме з 1 січня 2012 року. Однак декларація, яка відповідно до частини першої статті 12 Закону має бути подана до 1 квітня 2012 року, включає витрати, здійснені з 1 липня 2011 року до 31 грудня 2011 року.

2. Конституційний Суд України, вирішуючи порушені в конституційному поданні питання, виходить з того, що Україна є республікою; носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ; народ здійснює

владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування; громадяни мають право брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування; громадяни користуються рівним правом доступу до державної служби, а також до служби в органах місцевого самоврядування (частина перша, друга статті 5, стаття 38 Конституції України).

Для виконання функцій держави та місцевого самоврядування необхідна належна організація державної служби, служби в органах місцевого самоврядування, а також діяльності інших осіб, уповноважених на здійснення таких функцій. Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України (частина друга статті 6, частина друга статті 19 Основного Закону України).

Конституцією та законами України для посадових і службових осіб органів державної влади та органів місцевого самоврядування встановлені певні правила поведінки, у тому числі й окремі обмеження щодо їх позаслужбової діяльності. Такі обмеження є конституційно обґрунтованими, оскільки деякі види діяльності цих осіб за межами їх служби об'єктивно можуть зумовити ситуацію, несумісну з належним виконанням ними службових обов'язків через виникнення конфлікту інтересів, який за абзацом четвертим статті 1 Закону визначається як суперечність між особистими інтересами особи та її службовими повноваженнями, наявність якої може вплинути на об'єктивність або неупередженість прийняття рішень, а також на вчинення чи невчинення дій під час виконання наданих їй службових повноважень.

Держава запроваджує правові механізми, які запобігають конфлікту інтересів або забезпечують його врегулювання в разі виникнення. У зв'язку з цим у Конституції України встановлено обмеження щодо позаслужбової діяльності осіб, уповноважених на виконання функцій держави та органів місцевого самоврядування, а саме: підприємницька діяльність депутатів, посадових і службових осіб органів державної влади та органів місцевого самоврядування обмежується законом; народні депутати України не можуть мати іншого представницького мандата чи бути на державній службі; вимоги щодо несумісності депутатського мандата з іншими видами діяльності встановлюються законом; Президент України не може займатися іншою оплачуваною або підприємницькою діяльністю чи входити до складу керівного органу або наглядової ради підприємства, що має на меті одержання прибутку; члени Кабінету Міністрів України, керівники центральних та місцевих органів виконавчої влади не мають права суміщати свою службову діяльність з іншою роботою, крім викладацької, наукової та творчої у позаробочий час, входити до складу керівного органу або наглядової ради підприємства, що має на меті одержання прибутку; професійні судді не можуть обіймати будь-які інші оплачувані посади, виконувати іншу оплачувану роботу, крім наукової, викладацької та

творчої (частина друга статті 42, частини друга, третя статті 78, частина четверта статті 103, частина перша статті 120, частина друга статті 127).

Відповідно до Закону особи, уповноважені на виконання функцій держави та місцевого самоврядування, зобов'язані вживати заходів щодо недопущення будь-якої можливості виникнення конфлікту інтересів та повідомляти невідкладно безпосереднього керівника про наявність такого конфлікту. Закони та інші нормативно-правові акти, що визначають повноваження органів державної влади, органів місцевого самоврядування, порядок надання окремих видів державних послуг та провадження інших видів діяльності, пов'язаних із виконанням функцій держави, місцевого самоврядування, мають передбачати порядок та шляхи врегулювання конфлікту інтересів, а також можуть установлювати спеціальні вимоги щодо поведінки таких осіб (статті 13, 14 Закону).

Заходи щодо запобігання та врегулювання конфлікту інтересів передбачено і в міжнародно-правових актах, зокрема в Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції 2003 року, ратифікованій Україною, Міжнародному кодексі поведінки державних посадових осіб, схваленому Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй 19 грудня 1996 року (далі – Міжнародний кодекс поведінки державних посадових осіб), Рекомендації Комітету міністрів Ради Європи про статус публічних державних службовців в Європі від 24 лютого 2000 року № R (2000) 6 (далі – Рекомендація Комітету міністрів Ради Європи).

У законодавстві України встановлено вимоги до осіб, уповноважених на виконання функцій держави та місцевого самоврядування, а також певні обмеження з метою запобігання конфлікту інтересів. До заходів, спрямованих на запобігання і протидію корупції, які передбачені у Законі, належать обмеження щодо використання такими особами службового становища, стосовно сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності, одержання дарунків (пожертв), роботи близьких осіб, а також обмеження щодо осіб, які звільнилися з посад або припинили діяльність, пов'язану з виконанням функцій держави, місцевого самоврядування, проведення спеціальної перевірки щодо осіб, які претендують на зайняття посад, пов'язаних із виконанням функцій держави або місцевого самоврядування, запровадження фінансового контролю, встановлення загальних вимог до поведінки зазначених осіб, проведення антикорупційної експертизи проектів нормативно-правових актів, вимоги щодо прозорості інформації, яка надається уповноваженими особами, заборона на одержання безоплатних послуг і майна органами державної влади та органами місцевого самоврядування (статті 6 – 13, 15 – 17).

Обмеження щодо суміщення діяльності осіб, зазначених у пункті 1 частини першої статті 4 Закону, з підприємницькою та іншою оплачуваною діяльністю закріплено в положеннях пункту 2 частини першої статті 7 цього закону, згідно з якими цим особам забороняється входити до складу органу управління чи наглядової ради підприємства або організації, що має на меті одержання прибутку (крім випадків, коли особи здійснюють функції з управління акціями (частками, паями), що належать

державі чи територіальній громаді, та представляють інтереси держави чи територіальної громади в раді товариства (спостережній раді), ревізійній комісії господарського товариства), якщо інше не передбачено Конституцією або законами України. У разі якщо Конституцією і законами України для окремих посад встановлено спеціальні обмеження щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності, то їх додержання забезпечується за спеціальними процедурами (частина друга статті 7 Закону).

3. Встановлена у пункті 2 частини першої статті 7 Закону заборона стосується права осіб, зазначених у пункті 1 частини першої статті 4 цього закону, входити до складу органу управління підприємства або організації, що має на меті одержання прибутку.

Оскільки Закон не містить визначення вжитих в оспорюваному положенні Закону термінів «орган управління», «наглядова рада», «підприємство або організація, що має на меті одержання прибутку», Конституційний Суд України з'ясовує їх правову природу і значення через системний аналіз таких інститутів цивільного та господарського права, як «юридична особа» (глави 7, 8 підрозділу 2 розділу II книги першої Цивільного кодексу України (далі – ЦК України), «суб'єкти господарювання» та «майнова основа господарювання» (розділи II, III Господарського кодексу України (далі – ГК України)).

Згідно з частиною першою статті 62 ГК України підприємством визнається самостійний суб'єкт господарювання, створений компетентним органом державної влади або органом місцевого самоврядування, або іншими суб'єктами для задоволення суспільних та особистих потреб шляхом систематичного здійснення виробничої, науково-дослідної, торговельної, іншої господарської діяльності в порядку, передбаченому цим кодексом та іншими законами. Відповідно до частин першої, другої статті 83 ЦК України юридичні особи можуть створюватися у формі товариств, установ та в інших формах, встановлених законом. Товариством є організація, створена шляхом об'єднання осіб (учасників), які мають право участі у цьому товаристві. Згідно з частиною другою статті 62 ГК України і абзацом другим частини другої статті 83 ЦК України підприємства і організації можуть створюватися як для здійснення підприємництва, так і для некомерційної господарської діяльності і поділяються на підприємницькі та непідприємницькі. Господарським товариством є підприємство, що створюється юридичними особами та/або громадянами шляхом об'єднання їх майна і участі в підприємницькій діяльності товариства з метою одержання прибутку (частина перша статті 79 ГК України). Управління діяльністю господарського товариства здійснюють його органи та посадові особи, склад і порядок обрання (призначення) яких визначається залежно від виду товариства, а у визначених законом випадках – учасники товариства. Посадовими особами товариства визнаються голова та члени виконавчого органу, голова ревізійної комісії (ревізор), а у разі створення ради товариства (спостережної ради) – голова і члени цієї ради (частини перша, друга статті 89 ГК України). Відповідно до статті 97 ЦК України

органами управління товариством є загальні збори його учасників і виконавчий орган, якщо інше не встановлено законом. Таким чином, до органу управління підприємства або організації, що має на меті одержання прибутку, належать загальні збори учасників (акціонерів) господарського товариства, виконавчий орган, наглядова (спостережна) рада, інший орган, можливість або обов'язковість створення якого передбачена законом чи статутом підприємства або іншими установчими документами (частина друга статті 97 ЦК України, частина четверта статті 57, частина друга статті 65, частина перша статті 89 ГК України, частина друга статті 23 Закону України «Про господарські товариства»).

У загальних зборах мають право брати участь усі його члени (учасники, засновники); загальні збори учасників (акціонерів) підприємства (організації) проводяться періодично, вони визначають основні напрями діяльності підприємства (організації), вносять зміни до його статуту, приймають рішення про його ліквідацію тощо (частина друга статті 101 ГК України, частина четверта статті 98, частини перша, четверта статті 145, частини перша, п'ята статті 159 ЦК України, частина перша статті 58 Закону України «Про господарські товариства», частини перша, друга статті 32, частина друга статті 33 Закону України «Про акціонерні товариства»).

Виконавчий орган підприємства (організації) здійснює керівництво його поточною діяльністю, організовує виконання рішень загальних зборів учасників (акціонерів) господарського товариства, діє від імені підприємства (організації) (частина друга статті 145, частина перша статті 161 ЦК України, частина третя статті 62 Закону України «Про господарські товариства», частини перша, друга статті 58 Закону України «Про акціонерні товариства»). Здійснюючи управлінську діяльність, виконавчий орган реалізує колективну волю учасників (акціонерів) господарського товариства, які є носіями корпоративних прав (абзац третій підпункту 3.1 пункту 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 12 січня 2010 року № 1-рп/2010). Виконавчий орган підприємства (організації) може бути колегіальним (правління, дирекція) чи одноособовим (директор, генеральний директор) (частина друга статті 161 ЦК України).

Наглядова рада як орган управління підприємства (організації) контролює та регулює діяльність його виконавчого органу (частини перша, друга статті 146, частина перша статті 160 ЦК України, частина перша статті 51 Закону України «Про акціонерні товариства»).

З аналізу пункту 2 частини першої статті 7 Закону у взаємозв'язку з його положеннями та іншими законами України вбачається, що Законом заборонено особам, зазначеним у пункті 1 частини першої статті 4 цього закону, входити до складу будь-яких органів управління підприємств або організацій, що мають на меті одержання прибутку. На відміну від загальних зборів учасників підприємства (організації), що мають на меті одержання прибутку, до складу інших органів управління, що обираються (призначаються) загальними зборами, входять посадові особи, які виконують свої обов'язки на постійній основі на підставі цивільно-правових

чи трудових договорів (контрактів) (частина третя статті 48 Закону України «Про господарські товариства», пункт 17 частини другої статті 33, частина третя статті 51, частина дев'ята статті 53, частина четверта статті 62 Закону України «Про акціонерні товариства»).

Відповідно до правової позиції Конституційного Суду України «будь-яка робота, яка здійснюється «на постійній основі», виключає її поєднання з певними посадами в органах державної влади та органах місцевого самоврядування, які передбачають роботу на такій же постійній основі, зокрема на посадах керівників органів виконавчої влади» (абзац чотирнадцятий пункту 2 мотивувальної частини Рішення від 4 липня 2002 року № 14-рп/2002).

З огляду на зазначене Конституційний Суд України дійшов висновку, що заборона особам, зазначеним у пункті 1 частини першої статті 4 Закону, входити до органів управління підприємств або організацій, що мають на меті одержання прибутку, до складу яких входять посадові особи, які виконують свої обов'язки на постійній основі на підставі цивільно-правових чи трудових договорів (контрактів), не суперечить Конституції України.

4. Народні депутати України, обгрунтовуючи неконституційність оспорюваних положень Закону, вважають, що заборона входити до складу органу управління підприємства або організації, що має на меті одержання прибутку, поширюється і на участь у загальних зборах учасників (акціонерів) господарського товариства осіб, зазначених у пункті 1 частини першої статті 4 цього закону, що не відповідає частині першій статті 41 Конституції України.

Відповідно до Основного Закону України кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю; право приватної власності набувається в порядку, визначеному законом; ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності; право приватної власності є непорушним (частини перша, друга, четверта статті 41). Конституцією України встановлено, що громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом (частина перша статті 24); усі суб'єкти права власності рівні перед законом (частина четверта статті 13). Згідно з частиною третьою статті 319 ЦК України усім власникам забезпечуються рівні умови здійснення своїх прав.

За частиною першою статті 167 ГК України учасники (акціонери) господарського товариства мають корпоративні права, тобто права особи, частка якої визначається у статутному фонді (майні) господарської організації, що включають правомочності на участь цієї особи в управлінні господарською організацією, отримання певної частки прибутку (дивідендів) цієї організації та активів у разі ліквідації останньої відповідно до закону, а також інші правомочності, передбачені законом та статутними документами. Це положення конкретизовано у Законі України «Про акціонерні товариства», згідно з пунктом 8 частини першої статті 2 якого корпоративні права – це сукупність майнових і немайнових прав акціонера – власника

акцій товариства, – які впливають з права власності на акції та включають право на участь в управлінні акціонерним товариством, отримання дивідендів та активів акціонерного товариства у разі його ліквідації відповідно до закону, а також інші права та правомочності, передбачені законом чи статутними документами.

Особи, уповноважені на виконання функцій держави та місцевого самоврядування, як і інші фізичні та юридичні особи, мають право володіти, користуватися та розпоряджатися своєю власністю, у тому числі з метою набуття та реалізації корпоративних прав. У преамбулі Рекомендації Комітету міністрів Ради Європи зазначається, що хоч публічні службовці і наділені особливими правами та обов'язками для виконання функцій держави, однак вони є громадянами, а тому за ними слід визнавати ті ж права, що й за іншими громадянами, у тій мірі, у якій це можливо. Міжнародний кодекс поведінки державних посадових осіб також допускає здійснення державними посадовими особами діяльності, спрямованої на отримання фінансового прибутку (пункт 5); в той же час державні посадові особи зобов'язані утримуватись від володіння фінансовими, комерційними або іншими аналогічними інтересами, які є несумісними з їх посадою, функціями, обов'язками або їх виконанням (пункт 4).

Згідно з частиною другою статті 167 ГК України володіння корпоративними правами не вважається підприємництвом, але Законом можуть бути встановлені обмеження для певних осіб щодо володіння ними та/або їх здійснення. Одне з таких обмежень встановлено у пункті 2 частини першої статті 7 Закону, за змістом якого особам, зазначеним у пункті 1 частини першої статті 4 цього закону, забороняється входити до складу органу управління чи наглядової ради підприємства або організації, що має на меті одержання прибутку, зокрема бути головою або членом наглядової (спостережної) ради, виконавчого органу, ревізійної комісії, ревізором господарського товариства, а також головою або членом іншого органу товариства, якщо утворення такого органу передбачене статутом товариства. Встановлена заборона не поширюється на володіння та/або реалізацію особами, уповноваженими на виконання функцій держави та місцевого самоврядування, решти корпоративних прав, не пов'язаних з участю (членством) в управлінні поточною діяльністю господарського товариства.

Згідно з частиною першою статті 19 Конституції України правовий порядок в Україні ґрунтується на засадах, відповідно до яких ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законодавством. Відповідно до частини першої статті 100 ЦК України право участі у товаристві є особистим немайновим правом і не може окремо передаватися іншій особі. З огляду на це особи, уповноважені на виконання функцій держави та місцевого самоврядування, мають право на придбання акцій (часток, паїв) господарського товариства, управляти ним, беручи участь у загальних зборах учасників (акціонерів), отримувати дивіденди, інформацію щодо діяльності товариства, частину його активів у разі ліквідації товариства тощо.

Рівність учасників (акціонерів) господарського товариства як власників та як суб'єктів корпоративних прав закріплено в частині першій статті 25 Закону України «Про акціонерні товариства», згідно з якою кожному акціонеру надається однакова сукупність прав, включаючи право на участь в управлінні акціонерним товариством, зокрема, шляхом участі в загальних зборах учасників (акціонерів) господарського товариства.

Таким чином, Конституційний Суд України дійшов висновку, що заборона особам, зазначеним у пункті 1 частини першої статті 4 цього закону, брати участь у загальних зборах підприємства або організації, що має на меті одержання прибутку, як вбачається зі змісту положень пункту 2 частини першої статті 7 Закону, суперечить частинам першій, другій статті 24, частинам першій, четвертій статті 41 Конституції України.

5. Суб'єкт права на конституційне подання порушує перед Конституційним Судом України питання щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 2 розділу VIII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону, відповідно до якого у декларації про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру за 2011 рік відомості про витрати надаються з дня набрання чинності цим законом.

Згідно з частиною першою статті 58 Конституції України закони та інші нормативно-правові акти не мають зворотної дії в часі, крім випадків, коли вони пом'якшують або скасовують відповідальність особи.

Конституційний Суд України у своїх рішеннях вже висловлював позицію щодо незворотності дії в часі законів та інших нормативно-правових актів: закони та інші нормативно-правові акти поширюють свою дію тільки на ті відносини, які виникли після набуття законами чи іншими нормативно-правовими актами чинності; дію нормативно-правового акта в часі треба розуміти так, що вона починається з моменту набрання цим актом чинності і припиняється із втратою ним чинності, тобто до події, факту застосовується той закон або інший нормативно-правовий акт, під час дії якого вони настали або мали місце; дія закону та іншого нормативно-правового акта не може поширюватися на правовідносини, які виникли і закінчилися до набрання чинності цим законом або іншим нормативно-правовим актом (рішення від 13 травня 1997 року № 1-зп, від 9 лютого 1999 року № 1-рп/99, від 5 квітня 2001 року № 3-рп/2001).

Відповідно до частини п'ятої статті 94 Конституції України Закон набирає чинності через десять днів з дня його офіційного оприлюднення, якщо інше не передбачено самим законом, але не раніше дня його опублікування. У пункті 1 розділу VIII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону визначено, що він набирає чинності з 1 липня 2011 року, крім статей 11 і 12, які набирають чинності з 1 січня 2012 року, а у пункті 2 зазначено, що у декларації про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру за 2011 рік відомості про витрати надаються з дня набрання чинності цим законом.

Конституційний Суд України виходить з того, що Закон є цілісним документом, всі його положення мають розглядатися у взаємозв'язку, сис-

темно. З огляду на це пункт 2 розділу VIII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону слід розглядати у системному зв'язку з частиною першою статті 12 Закону, згідно з якою особи, зазначені у пункті 1, підпункті «а» пункту 2 частини першої статті 4 цього закону, зобов'язані щорічно до 1 квітня подавати за місцем роботи (служби) декларацію про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру за минулий рік за формою, що додається до Закону.

З набранням чинності частини першої статті 12 Закону витрати осіб, вказаних у пункті 1, підпункті «а» пункту 2 частини першої статті 4 цього закону, підлягають декларуванню. Конституційний Суд України вважає, що оскільки стаття 12 Закону набрала чинності з 1 січня 2012 року, то й обов'язок відповідних посадових і службових осіб щодо декларування своїх витрат виник з дня набрання чинності статтею 12 Закону. Таким чином, особи, які претендують на зайняття посад в органах державної влади та органах місцевого самоврядування, та особи, які вже займають відповідні посади, мають вносити до декларації відомості про витрати, здійснені з 1 січня 2012 року, за формою, передбаченою Законом.

Натомість у пункті 2 розділу VIII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону встановлено контроль за витратами, здійсненими зазначеними особами у період з 1 липня 2011 року до 31 грудня 2011 року, тобто за відносинами, які виникли до набрання чинності статтею 12 цього закону, чим порушено конституційну вимогу щодо незворотності дії в часі законів та інших нормативно-правових актів.

З огляду на викладене Конституційний Суд України вважає, що положення пункту 2 розділу VIII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону щодо надання у декларації за 2011 рік відомостей про витрати з дня набрання чинності цим законом суперечить частині першій статті 58 Конституції України.

Невідповідність цього положення Конституції України не звільняє осіб від обов'язку декларувати свої доходи згідно з чинним законодавством.

Враховуючи наведене та керуючись статтями 147, 150, 152, 153 Конституції України, статтями 51, 61, 63, 65, 67, 69, 73 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

в и р і ш и в :

1. Визнати таким, що відповідає Конституції України (є конституційним), положення пункту 2 частини першої статті 7 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» від 7 квітня 2011 року № 3206-VI, згідно з яким особам, зазначеним у пункті 1 частини першої статті 4 цього закону, забороняється входити до складу органу управління підприємства або організації, що має на меті одержання прибутку, за винятком встановлення заборони вказаним особам, як вбачається зі змісту цього положення, брати участь у загальних зборах такого підприємства або організації.

2. Визнати такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними), положення Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» від 7 квітня 2011 року № 3206–VI, а саме:

- пункту 2 частини першої статті 7 щодо заборони особам, зазначеним у пункті 1 частини першої статті 4 цього закону, брати участь у загальних зборах підприємства або організації, що має на меті одержання прибутку;
- пункту 2 розділу VIII «Прикінцеві та перехідні положення».

3. Положення Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» від 7 квітня 2011 року № 3206–VI, визнані неконституційними, втрачають чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України цього Рішення.

4. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим до виконання на території України, остаточним і не може бути оскаржене.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у «Віснику Конституційного Суду України» та в інших офіційних виданнях.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

ИМЕНЕМ УКРАИНЫ

**РЕШЕНИЕ
КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА УКРАИНЫ**

**по делу о соответствии Конституции Украины (конституционности)
пункта 2 части первой статьи 7, пункта 2 раздела VIII
«Заключительные и переходные положения» Закона Украины
«О принципах предупреждения и противодействия коррупции»
по конституционному представлению 53 народных депутатов Украины**

г. Киев
13 марта 2012 года
№ 6-рп/2012

Дело № 1-14/2012

Конституционный Суд Украины в составе судей:

Винокурова Сергея Маркияновича – председательствующего, **Баулина** Юрия Васильевича, **Брынцева** Василия Дмитриевича, **Вдовиченко** Сергея Леонидовича, **Гультая** Михаила Мирославовича, **Запорожца** Михаила Петровича, **Кампо** Владимира Михайловича, **Колоса** Михаила Ивановича, **Лылака** Дмитрия Дмитриевича, **Маркуш** Марии Андреевны, **Овчаренко** Вячеслава Андреевича, **Пасенюка** Александра Михайловича – докладчика, **Сергейчука** Олега Анатольевича, **Стецюка** Петра Богдановича, **Стрижака** Андрея Андреевича, **Шапталы** Натальи Константиновны,

рассмотрел в пленарном заседании дело о соответствии Конституции Украины (конституционности) пункта 2 части первой статьи 7, пункта 2 раздела VIII «Заключительные и переходные положения» Закона Украины «О принципах предупреждения и противодействия коррупции» от 7 апреля 2011 года № 3206–VI (Ведомости Верховной Рады Украины, 2011 г., № 40, ст. 404) (далее – Закон) по конституционному представлению 53 народных депутатов Украины.

Поводом к рассмотрению дела в соответствии со статьями 39, 40 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» стало конституционное представление 53 народных депутатов Украины.

Основанием к рассмотрению дела согласно статье 71 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» является утверждение субъекта права на конституционное представление о неконституционности положений пункта 2 части первой статьи 7, пункта 2 раздела VIII «Заключительные и переходные положения» Закона.

Заслушав судью-докладчика Пасенюка А.М. и исследовав материалы дела, в том числе позиции Генеральной прокуратуры Украины, Службы безопасности Украины, Министерства внутренних дел Украины, Национального агентства Украины по вопросам государственной службы, научных работников Киевского национального университета имени Тараса

Шевченко, Научно-исследовательского института частного права и предпринимательства и Научно-исследовательского института изучения проблем преступности Национальной академии правовых наук Украины, Национального университета «Юридическая академия Украины имени Ярослава Мудрого», Национального университета «Одесская юридическая академия», Конституционный Суд Украины

у с т а н о в и л :

1. Субъект права на конституционное представление – 53 народных депутата Украины – обратился в Конституционный Суд Украины с ходатайством признать не соответствующим Конституции Украины (неконституционным) пункт 2 части первой статьи 7 Закона относительно запрета лицам, указанным в пункте 1 части первой статьи 4 данного закона, входить в состав органа управления предприятия или организации, имеющей целью получение прибыли.

Авторы ходатайства отмечают, что по смыслу пункта 2 части первой статьи 7 Закона занятие лицом должностей, перечисленных в пункте 1 части первой статьи 4 данного закона, фактически ставится в зависимость от наличия у него корпоративных прав и ограничивает возможность лица осуществлять их. Этим, по их мнению, нарушается право лица владеть, пользоваться и распоряжаться своей собственностью, предусмотренное частью первой статьи 41 Конституции Украины.

Народные депутаты Украины также считают, что пункт 2 раздела VIII «Заключительные и переходные положения» Закона, согласно которому в декларации об имуществе, доходах, расходах и обязательствах финансового характера за 2011 год сведения о расходах предоставляются со дня вступления в силу данного закона, не соответствует части первой статьи 8, части первой статьи 58 Конституции Украины относительно необратимости действия во времени законов и иных нормативно-правовых актов.

Субъект права на конституционное представление отмечает, что финансовый контроль, связанный с предупреждением и противодействием коррупции, в частности обязанность подавать декларацию об имуществе, доходах, расходах и обязательствах финансового характера по форме, установленной Законом, предусмотрена статьей 12 Закона. Данный Закон вступает в силу с 1 июля 2011 года, кроме статей 11, 12, вступающих в силу с 1 января 2012 года (пункт 1 раздела VIII «Заключительные и переходные положения»). По мнению авторов ходатайства, действие статьи 12 Закона распространяется лишь на те правоотношения, которые возникли после вступления ее в силу. Поскольку согласно статье 12 Закона расходы лиц, определенных в пункте 1, подпункте «а» пункта 2 части первой статьи 4 данного закона, впервые подлежат декларированию, то декларироваться в соответствии с утвержденной Законом формой должны расходы, осуществленные со дня вступления в силу статьи 12 Закона, а именно с 1 января 2012 года. Однако декларация, которая в соответствии с частью первой статьи 12 Закона может быть подана до 1 апреля 2012 года,

включает расходы, осуществленные с 1 июля 2011 года по 31 декабря 2011 года.

2. Конституционный Суд Украины, решая поднятые в конституционном представлении вопросы, исходит из того, что Украина является республикой; носителем суверенитета и единственным источником власти в Украине является народ; народ осуществляет власть непосредственно и через органы государственной власти и органы местного самоуправления; граждане имеют право принимать участие в управлении государственными делами, во всеукраинском и местных референдумах, свободно избирать и быть избранными в органы государственной власти и органы местного самоуправления; граждане пользуются равным правом доступа к государственной службе, а также к службе в органах местного самоуправления (часть первая, вторая статьи 5, статья 38 Конституции Украины).

Для исполнения функций государства и местного самоуправления необходима надлежащая организация государственной службы, службы в органах местного самоуправления, а также деятельности других лиц, уполномоченных на осуществление таких функций. Органы государственной власти и органы местного самоуправления, их должностные лица обязаны действовать только на основании, в пределах полномочий и способом, которые предусмотрены Конституцией и законами Украины (часть вторая статьи 6, часть вторая статьи 19 Основного Закона Украины).

Конституцией и законами Украины для должностных и служебных лиц органов государственной власти и органов местного самоуправления установлены определенные правила поведения, в том числе и отдельные ограничения относительно их внеслужебной деятельности. Такие ограничения являются конституционно обоснованными, поскольку некоторые виды деятельности этих лиц вне службы объективно могут обусловить ситуацию, несовместимую с надлежащим исполнением ими служебных обязанностей из-за возникновения конфликта интересов, который согласно абзацу четвертому статьи 1 Закона определяется как разногласие между личными интересами лица и его служебными полномочиями, наличие которых может повлиять на объективность или беспристрастность принятия решений, а также на совершение либо несвершение действий при исполнении предоставленных ему служебных полномочий.

Государство вводит правовые механизмы, предупреждающие конфликт интересов или обеспечивающие его урегулирование в случае возникновения. В связи с этим в Конституции Украины установлены ограничения относительно внеслужебной деятельности лиц, уполномоченных на исполнение функций государства и органов местного самоуправления, а именно: предпринимательская деятельность депутатов, должностных и служебных лиц органов государственной власти и органов местного самоуправления ограничивается законом; народные депутаты Украины не могут иметь другой представительский мандат или состоять на государственной службе; требования относительно несовместимости депутатского мандата с иными видами деятельности устанавливаются законом; Пре-

зидент Украины не может заниматься иной оплачиваемой либо предпринимательской деятельностью или входить в состав руководящего органа либо наблюдательного совета предприятия, имеющего целью получение прибыли; члены Кабинета Министров Украины, руководители центральных и местных органов исполнительной власти не вправе совмещать свою служебную деятельность с другой работой, кроме преподавательской, научной и творческой во внерабочее время, входить в состав руководящего органа либо наблюдательного совета предприятия, имеющего целью получение прибыли; профессиональные судьи не могут занимать какие-либо иные оплачиваемые должности, выполнять другую оплачиваемую работу, кроме научной, преподавательской и творческой (часть вторая статьи 42, части вторая, третья статьи 78, часть четвертая статьи 103, часть первая статьи 120, часть вторая статьи 127).

В соответствии с Законом лица, уполномоченные на исполнение функций государства и местного самоуправления, обязаны принимать меры по недопущению любой возможности возникновения конфликта интересов и уведомлять безотлагательно непосредственного руководителя о наличии такого конфликта. Законы и иные нормативно-правовые акты, определяющие полномочия органов государственной власти, органов местного самоуправления, порядок оказания отдельных видов государственных услуг и проведения других видов деятельности, связанных с исполнением функций государства, местного самоуправления, должны предусматривать порядок и пути урегулирования конфликта интересов, а также могут устанавливать специальные требования относительно поведения таких лиц (статьи 13, 14 Закона).

Меры по предупреждению и урегулированию конфликта интересов предусмотрены и в международно-правовых актах, в частности в Конвенции Организации Объединенных Наций против коррупции 2003 года, ратифицированной Украиной, Международном кодексе поведения государственных должностных лиц, одобренном Генеральной Ассамблеей Организации Объединенных Наций 19 декабря 1996 года (далее – Международный кодекс поведения государственных должностных лиц), Рекомендации Комитета министров Совета Европы о статусе публичных государственных служащих в Европе от 24 февраля 2000 года № R (2000) 6 (далее – Рекомендация Комитета министров Совета Европы).

В законодательстве Украины установлены требования к лицам, уполномоченным на исполнение функций государства и местного самоуправления, а также определенные ограничения с целью предупреждения конфликта интересов. К мерам, направленным на предупреждение и противодействие коррупции, предусмотренным в Законе, относятся ограничения относительно использования такими лицами служебного положения, относительно совместительства и совмещения с другими видами деятельности, получения подарков (пожертвований), работы близких лиц, а также ограничения относительно лиц, уволившихся с должностей или прекративших деятельность, связанную с исполнением функций государства, местного самоуправления, проведение специальной проверки в отноше-

нии лиц, претендующих на занятие должностей, связанных с исполнением функций государства или местного самоуправления, внедрения финансового контроля, установление общих требований к поведению указанных лиц, проведение антикоррупционной экспертизы проектов нормативно-правовых актов, требования относительно прозрачности информации, которая предоставляется уполномоченными лицами, запрет на получение бесплатных услуг и имущества органами государственной власти и органами местного самоуправления (статьи 6–13, 15–17).

Ограничения относительно совмещения деятельности лиц, указанных в пункте 1 части первой статьи 4 Закона, с предпринимательской и другой оплачиваемой деятельностью закреплены в положениях пункта 2 части первой статьи 7 данного закона, в соответствии с которыми этим лицам запрещается входить в состав органа управления либо наблюдательного совета предприятия или организации, имеющей целью получение прибыли (кроме случаев, когда лица осуществляют функции по управлению акциями (долями, паями), принадлежащими государству либо территориальной громаде, и представляют интересы государства либо территориальной громады в совете общества (наблюдательном совете), ревизионной комиссии хозяйственного общества), если иное не предусмотрено Конституцией или законами Украины. В случае если Конституцией и законами Украины для отдельных должностей установлены специальные ограничения относительно совместительства и совмещения с другими видами деятельности, то их соблюдение обеспечивается по специальным процедурам (часть вторая статьи 7 Закона).

3. Установленный в пункте 2 части первой статьи 7 Закона запрет касается права лиц, указанных в пункте 1 части первой статьи 4 данного закона, входить в состав органа управления предприятия или организации, имеющей целью получение прибыли.

Поскольку Закон не содержит определения примененных в оспариваемом положении Закона терминов «орган управления», «наблюдательный совет», «предприятие или организация, имеющая целью получение прибыли», Конституционный Суд Украины выясняет их правовую природу и значение путем системного анализа таких институтов гражданского и хозяйственного права, как «юридическое лицо» (главы 7, 8 подраздела 2 раздела II книги первой Гражданского кодекса Украины (далее – ГК Украины), «субъекты хозяйствования» и «имущественная основа хозяйствования» (разделы II, III Хозяйственного кодекса Украины (далее – ХК Украины)).

В соответствии с частью первой статьи 62 ХК Украины предприятием признается самостоятельный субъект хозяйствования, созданный компетентным органом государственной власти или органом местного самоуправления, или другими субъектами для удовлетворения общественных и личных потребностей путем систематического осуществления производственной, научно-исследовательской, торговой, другой хозяйственной деятельности в порядке, предусмотренном этим кодексом и другими за-

конами. Согласно частям первой, второй статьи 83 ГК Украины юридические лица могут создаваться в форме обществ, учреждений и в других формах, установленных законом. Обществом является организация, созданная путем объединения лиц (участников), которые имеют право участия в этом обществе. В соответствии с частью второй статьи 62 ХК Украины и абзацем вторым части второй статьи 83 ГК Украины предприятия и организации могут создаваться как для осуществления предпринимательства, так и для некоммерческой хозяйственной деятельности и делятся на предпринимательские и непредпринимательские. Хозяйственным обществом признается предприятие, созданное юридическими лицами и/или гражданами путем объединения их имущества и участия в предпринимательской деятельности общества с целью получения прибыли (часть первая статьи 79 ХК Украины). Управление деятельностью хозяйственного общества осуществляют его органы и должностные лица, состав и порядок избрания (назначения) которых определяется в зависимости от вида общества, а в определенных законом случаях – участники общества. Должностными лицами общества признаются председатель и члены исполнительного органа, председатель ревизионной комиссии (ревизор), а при создании совета общества (наблюдательного совета) – председатель и члены этого совета (часть первая, вторая статьи 89 ХК Украины). В соответствии со статьей 97 ГК Украины органами управления обществом являются общее собрание его участников и исполнительный орган, если иное не установлено законом. Таким образом, к органу управления предприятия или организации, имеющей целью получение прибыли, относятся общее собрание участников (акционеров) хозяйственного общества, исполнительный орган, наблюдательный совет, другой орган, возможность или обязательность создания которого предусмотрена законом или уставом предприятия либо другими учредительными документами (часть вторая статьи 97 ГК Украины, часть четвертая статьи 57, часть вторая статьи 65, часть первая статьи 89 ХК Украины, часть вторая статьи 23 Закона Украины «О хозяйственных обществах»).

В общем собрании имеют право принимать участие все его члены (участники, основатели); общее собрание участников (акционеров) предприятия (организации) проводится периодически, оно определяет основные направления деятельности предприятия (организации), вносит изменения в его устав, принимает решение о его ликвидации и т.п. (часть вторая статьи 101 ХК Украины, часть четвертая статьи 98, части первая, четвертая статьи 145, части первая, пятая статьи 159 ГК Украины, часть первая статьи 58 Закона Украины «О хозяйственных обществах», части первая, вторая статьи 32, часть вторая статьи 33 Закона Украины «Об акционерных обществах»).

Исполнительный орган предприятия (организации) осуществляет руководство его текущей деятельностью, организует исполнение решений общего собрания участников (акционеров) хозяйственного общества, действует от лица предприятия (организации) (часть вторая статьи 145, часть первая статьи 161 ГК Украины, часть третья статьи 62 Закона Украины

«О хозяйственных обществах», части первая, вторая статьи 58 Закона Украины «Об акционерных обществах»). Осуществляя управленческую деятельность, исполнительный орган реализует коллективную волю участников (акционеров) хозяйственного общества, которые являются носителями корпоративных прав (абзац третий подпункта 3.1 пункта 3 мотивировочной части Решения Конституционного Суда Украины от 12 января 2010 года № 1-рп/2010). Исполнительный орган предприятия (организации) может быть коллегиальным (правление, дирекция) или единоличным (директор, генеральный директор) (часть вторая статьи 161 ГК Украины).

Наблюдательный совет как орган управления предприятия (организации) контролирует и регулирует деятельность его исполнительного органа (часть первая, вторая статьи 146, часть первая статьи 160 ГК Украины, часть первая статьи 51 Закона Украины «Об акционерных обществах»).

Из анализа пункта 2 части первой статьи 7 Закона во взаимосвязи с его положениями и другими законами Украины следует, что Законом запрещено лицам, указанным в пункте 1 части первой статьи 4 данного закона, входить в состав любых органов управления предприятий или организаций, имеющих целью получение прибыли. В отличие от общего собрания участников предприятия (организации), имеющего целью получение прибыли, в состав других органов управления, которые избираются (назначаются) общим собранием, входят должностные лица, исполняющие свои обязанности на постоянной основе на основании гражданско-правовых или трудовых договоров (контрактов) (часть третья статьи 48 Закона Украины «О хозяйственных обществах», пункт 17 части второй статьи 33, часть третья статьи 51, часть девятая статьи 53, часть четвертая статьи 62 Закона Украины «Об акционерных обществах»).

В соответствии с правовой позицией Конституционного Суда Украины «любая работа, которая осуществляется «на постоянной основе», исключает ее совмещение с определенными должностями в органах государственной власти и органах местного самоуправления, предусматривающих работу на такой же постоянной основе, в частности на должностях руководителей органов исполнительной власти» (абзац четырнадцатый пункта 2 мотивировочной части Решения от 4 июля 2002 года № 14-рп/2002).

Учитывая изложенное, Конституционный Суд Украины пришел к выводу, что запрет лицам, указанным в пункте 1 части первой статьи 4 Закона, входить в органы управления предприятий или организаций, имеющих целью получение прибыли, в состав которых входят должностные лица, исполняющие свои обязанности на постоянной основе на основании гражданско-правовых или трудовых договоров (контрактов), не противоречит Конституции Украины.

4. Народные депутаты Украины, обосновывая неконституционность оспариваемых положений Закона, считают, что запрет входить в состав органа управления предприятия или организации, имеющей целью получение прибыли, распространяется и на участие в общем собрании участников (акционеров) хозяйственного общества лиц, указанных в пункте 1

части первой статьи 4 данного закона, что не соответствует части первой статьи 41 Конституции Украины.

В соответствии с Основным Законом Украины каждый имеет право владеть, пользоваться и распоряжаться своей собственностью; право частной собственности приобретается в порядке, определенном законом; никто не может быть противоправно лишен права собственности; право частной собственности нерушимо (части первая, вторая, четвертая статьи 41). Конституцией Украины установлено, что граждане имеют равные конституционные права и свободы и равны перед законом (часть первая статьи 24); все субъекты права собственности равны перед законом (часть четвертая статьи 13). В соответствии с частью третьей статьи 319 ГК Украины всем собственникам обеспечиваются равные условия осуществления своих прав.

Согласно части первой статьи 167 ХК Украины участники (акционеры) хозяйственного общества имеют корпоративные права, то есть права лица, доля которого определяется в уставном фонде (имуществе) хозяйственной организации, которые включают правомочия на участие этого лица в управлении хозяйственной организацией, получение определенной доли прибыли (дивидендов) данной организации и активов в случае ликвидации последней в соответствии с законом, а также другие правомочия, предусмотренные законом и уставными документами. Это положение конкретизировано в Законе Украины «Об акционерных обществах», в соответствии с пунктом 8 части первой статьи 2 которого корпоративные права – это совокупность имущественных и неимущественных прав акционера – держателя акций общества, вытекающих из права собственности на акции, которые включают право на участие в управлении акционерным обществом, получение дивидендов и активов акционерного общества в случае его ликвидации в соответствии с Законом, а также другие права и правомочности, предусмотренные законом либо уставными документами.

Лица, уполномоченные на исполнение функций государства и местного самоуправления, как и другие физические и юридические лица, имеют право владеть, пользоваться и распоряжаться своей собственностью, в том числе с целью обретения и реализации корпоративных прав. В преамбуле Рекомендации Комитета министров Совета Европы отмечается, что хотя публичные служащие и наделены особыми правами и обязанностями для исполнения функций государства, однако они являются гражданами, а потому за ними следует признавать те же права, что и за другими гражданами, в той мере, в которой это возможно. Международный кодекс поведения государственных должностных лиц также допускает осуществление государственными должностными лицами деятельности, направленной на получение финансовой прибыли (пункт 5); в то же время государственные должностные лица обязаны воздерживаться от владения финансовыми, коммерческими или другими аналогичными интересами, несовместимыми с их должностью, функциями, обязанностями либо их исполнением (пункт 4).

Согласно части второй статьи 167 ХК Украины владение корпоративными правами не считается предпринимательством, но законом могут быть установлены ограничения определенным лицам по владению ими и/или их осуществлению. Одно из таких ограничений установлено в пункте 2 части первой статьи 7 Закона, по смыслу которого лицам, указанным в пункте 1 части первой статьи 4 данного закона, запрещается входить в состав органа управления либо наблюдательного совета предприятия или организации, имеющей целью получение прибыли, в частности быть председателем или членом наблюдательного совета, исполнительного органа, ревизионной комиссии, ревизором хозяйственного общества, а также председателем или членом другого органа общества, если создание такого органа предусмотрено уставом общества. Установленный запрет не распространяется на владение и/или реализацию лицами, уполномоченными на исполнение функций государства и местного самоуправления, остальных корпоративных прав, не связанных с участием (членством) в управлении текущей деятельностью хозяйственного общества.

Согласно части первой статьи 19 Конституции Украины правовой порядок в Украине основывается на принципах, в соответствии с которыми никто не может быть принужден делать то, что не предусмотрено законодательством. В соответствии с частью первой статьи 100 ГК Украины право участия в обществе является личным неимущественным правом и не может отдельно передаваться другому лицу. В связи с этим лица, уполномоченные на исполнение функций государства и местного самоуправления, имеют право на приобретение акций (частей, паев) хозяйственного общества, управлять им, принимая участие в общем собрании участников (акционеров), получать дивиденды, информацию о деятельности общества, часть его активов в случае ликвидации общества и т.п.

Равенство участников (акционеров) хозяйственного общества как собственников и как субъектов корпоративных прав закреплено в части первой статьи 25 Закона Украины «Об акционерных обществах», согласно которой каждому акционеру предоставляется одинаковая совокупность прав, включая право на участие в управлении акционерным обществом, в частности, через участие в общем собрании участников (акционеров) хозяйственного общества.

Таким образом, Конституционный Суд Украины пришел к выводу, что запрет лицам, указанным в пункте 1 части первой статьи 4 данного закона, принимать участие в общем собрании предприятия или организации, имеющей целью получение прибыли, как следует из содержания положений пункта 2 части первой статьи 7 Закона, противоречит частям первой, второй статьи 24, частям первой, четвертой статьи 41 Конституции Украины.

5. Субъект права на конституционное представление поднимает перед Конституционным Судом Украины вопрос о соответствии Конституции Украины (конституционности) пункта 2 раздела VIII «Заключительные и переходные положения» Закона, в соответствии с которым в декларации

об имуществе, доходах, расходах и обязательствах финансового характера за 2011 год сведения о расходах предоставляются со дня вступления в силу этого закона.

Согласно части первой статьи 58 Конституции Украины законы и иные нормативно-правовые акты не имеют обратного действия во времени, кроме случаев, когда они смягчают или отменяют ответственность лица.

Конституционный Суд Украины в своих решениях уже высказывал позицию о необратимости действия во времени законов и иных нормативно-правовых актов: законы и иные нормативно-правовые акты распространяют свое действие только на те отношения, которые возникли после обретения законами или другими нормативно-правовыми актами силы; действие нормативно-правового акта во времени следует понимать так, что оно начинается с момента вступления этого акта в силу и прекращается с утратой им действия, то есть к событию, факту применяется тот закон или другой нормативно-правовой акт, во время действия которого они наступили или имели место; действие закона и иного нормативно-правового акта не может распространяться на правоотношения, которые возникли и закончились до вступления в силу этого закона или иного нормативно-правового акта (решения от 13 мая 1997 года № 1-зп, от 9 февраля 1999 года № 1-рп/99, от 5 апреля 2001 года № 3-рп/2001).

В соответствии с частью пятой статьи 94 Конституции Украины Закон вступает в силу через десять дней со дня его официального обнародования, если иное не предусмотрено самим законом, но не ранее дня его опубликования. В пункте 1 раздела VIII «Заключительные и переходные положения» Закона определено, что он вступает в силу с 1 июля 2011 года, кроме статей 11 и 12, вступающих в силу с 1 января 2012 года, а в пункте 2 указано, что в декларации об имуществе, доходах, расходах и обязательствах финансового характера за 2011 год сведения о расходах предоставляются со дня вступления в силу данного закона.

Конституционный Суд Украины исходит из того, что Закон является целостным документом, все его положения должны рассматриваться во взаимосвязи, системно. В связи с этим пункт 2 раздела VIII «Заключительные и переходные положения» Закона следует рассматривать в системной связи с частью первой статьи 12 Закона, согласно которой лица, указанные в пункте 1, подпункте «а» пункта 2 части первой статьи 4 этого закона, обязаны ежегодно до 1 апреля подавать по месту работы (службы) декларацию об имуществе, доходах, расходах и обязательствах финансового характера за минувший год по форме, прилагаемой к Закону.

С вступлением в силу части первой статьи 12 Закона расходы лиц, указанных в пункте 1, подпункте «а» пункта 2 части первой статьи 4 данного закона, подлежат декларированию. Конституционный Суд Украины считает, что поскольку статья 12 Закона вступила в силу с 1 января 2012 года, то и обязанность соответствующих должностных и служебных лиц относительно декларирования своих расходов возникла со дня вступления в силу статьи 12 Закона. Таким образом, лица, претендующие на занятие должностей в органах государственной власти и органах местного само-

управления, и лица, которые уже занимают соответствующие должности, должны вносить в декларацию сведения о расходах, осуществленных с 1 января 2012 года, по форме, предусмотренной Законом.

Вместе с тем в пункте 2 раздела VIII «Заключительные и переходные положения» Закона установлен контроль за расходами, осуществленными указанными лицами в период с 1 июля 2011 года до 31 декабря 2011 года, то есть по отношениям, которые возникли до вступления в силу статьи 12 данного закона, чем нарушено конституционное требование о необратимости действия во времени законов и иных нормативно-правовых актов.

В связи с изложенным Конституционный Суд Украины считает, что положение пункта 2 раздела VIII «Заключительные и переходные положения» Закона о представлении в декларации за 2011 год сведений о расходах со дня вступления в силу этого закона противоречит части первой статьи 58 Конституции Украины.

Несоответствие данного положения Конституции Украины не освобождает лиц от обязанности декларировать свои доходы согласно действующему законодательству.

Учитывая изложенное и руководствуясь статьями 147, 150, 152, 153 Конституции Украины, статьями 51, 61, 63, 65, 67, 69, 73 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины», Конституционный Суд Украины

р е ш и л :

1. Признать соответствующим Конституции Украины (конституционным) положение пункта 2 части первой статьи 7 Закона Украины «О принципах предупреждения и противодействия коррупции» от 7 апреля 2011 года № 3206–VI, согласно которому лицам, указанным в пункте 1 части первой статьи 4 данного закона, запрещается входить в состав органа управления предприятия или организации, имеющей целью получение прибыли, за исключением установления запрета указанным лицам, как следует из содержания этого положения, принимать участие в общем собрании такого предприятия или организации.

2. Признать не соответствующими Конституции Украины (неконституционными) положения Закона Украины «О принципах предупреждения и противодействия коррупции» от 7 апреля 2011 года № 3206–VI, а именно:

- пункта 2 части первой статьи 7 относительно запрета лицам, указанным в пункте 1 части первой статьи 4 этого закона, принимать участие в общем собрании предприятия или организации, имеющей целью получение прибыли;
- пункта 2 раздела VIII «Заключительные и переходные положения».

3. Положения Закона Украины «О принципах предупреждения и противодействия коррупции» от 7 апреля 2011 года № 3206–VI, признанные неконституционными, утрачивают силу со дня принятия Конституционным Судом Украины настоящего Решения.

4. Решение Конституционного Суда Украины является обязательным к исполнению на территории Украины, окончательным и не может быть обжаловано.

Решение Конституционного Суда Украины подлежит опубликованию в «Віснику Конституційного Суду України» и в иных официальных изданиях.

КОНСТИТУЦИОННЫЙ СУД УКРАИНЫ

Summary to the Decision of the Constitutional Court of Ukraine dated March 13, 2012 No. 6-рр/2012 in the case upon the constitutional petition of 53 People's Deputies of Ukraine concerning conformity with the Constitution of Ukraine (constitutionality) of Article 7.1.2, item 2 of Chapter VIII «Final and Transitional Provisions» of the Law of Ukraine «On Fundamentals of Preventing and Counteracting Corruption»

Subject of the right to constitutional petition – 53 People's Deputies of Ukraine – applied to the Constitutional Court of Ukraine with a petition to recognise as non-conforming with the Constitution of Ukraine (unconstitutional) provisions of Article 7.1.2 of the Law of Ukraine «On Fundamentals of Preventing and Counteracting Corruption» dated April 7, 2011 No. 3206-VI (hereinafter referred to as «the Law») regarding prohibition to persons indicated in Article 4.1.1 of this Law to be members of a governing body of a profit-seeking enterprise or organisation.

The Constitution and laws established certain rules of conduct, in particular specific restrictions for off-duty activities of officials and officers of state bodies and bodies of local self-government. Such restrictions are constitutionally grounded since some sorts of activities of these persons out of their service may objectively lead to a situation which would be incompatible with due performance of their official duties caused by the conflict of interests. The state establishes legal mechanisms which prevent the conflict of interests or ensure its resolution in case of occurrence.

Analysis of Article 7.1.2 of the Law in conjunction with its provisions and other laws shows that the Law provides that persons indicated in Article 4.1.1 of this Law shall not be members of any governing body of a profit-seeking enterprise or organisation. Unlike general meeting of participants of a profit-seeking enterprise (organisation), other governing bodies which are elected (appointed) by general meetings consist of officials performing their duties on permanent basis on the grounds of civil or labour agreements (contracts) (Article 48.3 of the Law «On Commercial Associations», Articles 33.2, 17, 51.3, 53.9, 62.4 of the Law «On Joint Stock Companies»).

According to the legal position of the Constitutional Court «any activity performed «on permanent basis» excludes its combination with certain positions in state bodies and bodies of local self-government which imply activities on the same permanent basis, in particular on positions of heads of bodies of

executive power» (paragraph 14 of item 2 of the reasoning part of the Decision No. 14-rp/2002 dated July 4, 2002).

In substantiating unconstitutionality of the disputed provisions of the Law, the People's Deputies of Ukraine consider that prohibition to be a member of a governing body of a profit-seeking enterprise or organisation also applies to participation of persons indicated in Article 4.1.1 of this Law in general meetings of participants (shareholders) of a commercial association which does not conform with Article 41.1 of the Constitution.

Persons authorised to perform functions of the state and local self-government as well as other natural and legal persons have a right to own, use and dispose of his or her property, including with the purpose of acquiring and implementation of corporate rights.

According to Article 167.2 of the Commercial Code possession of corporate rights shall not be considered as entrepreneurship, but the law may establish restrictions for certain persons to own these rights and/or implement them. One of these restrictions is provided by Article 7.1.2 of the Law pursuant to which persons indicated in Article 4.1.1 of this Law shall not be members of a governing body or supervisory board of a profit-seeking enterprise or organisation, in particular to be a head or a member of a supervisory board, executive body, auditing committee, auditor of a commercial associations, as well as head or member of other body of association if creation of such body is envisaged by the statute of association. The established prohibition does not apply to ownership and/or implementation by persons authorised to perform functions of the state and local self-government of other corporate rights related to participation (membership) in management of operating activity of commercial associations.

According to Article 19.1 of the Constitution, the legal order in Ukraine is based on the principles according to which no one shall be forced to do what is not envisaged by legislation. Pursuant to Article 100.1 of the Civil Code the right for participation in association is a personal non-property right and may not be passed to other persons. With regard to this persons authorised to perform functions of the state and local self-government have a right to acquire shares (interests) of a commercial association, manage it by participating in general meetings of participants (shareholders), collect dividends, information concerning activities of association, part of its assets in case of liquidation of association etc.

Subject of the right to constitutional petition also raised a question concerning conformity with Constitution (constitutionality) of item 2 of Chapter VIII «Final and Transitional Provisions» of the Law according to which information on expenses shall be revealed in declaration on property, income, expenses and financial liabilities for 2011 from the day this Law enters into force.

According to Article 58.1 of the Constitution, laws and other normative legal acts have no retroactive force, except in cases where they mitigate or annul the responsibility of a person.

The Constitutional Court proceeds from the fact that a law is a consistent document, all its provisions shall be considered systematically in their conjunc-

tion. With regard to this, item 2 of Chapter VIII «Final and Transitional Provisions» of the Law shall be considered in system conjunction with Article 12.1 of the Law according to which persons indicated in Article 4.1.1, sub-item «a» of Article 4.1.2 of this Law shall annually submit a declaration on property, income, expenses and financial liabilities for the previous year before April 1 at the place of service according to the form included to the Law.

Expenses of persons indicated in Article 4.1.1, sub-item «a» of Article 4.1.2 of this Law shall be declared after Article 12.1 of the Law entered into force. The Constitutional Court deems that since Article 12 of the Law took its effect on January 1, 2012 obligation of relevant officials and officers to declare their expenses emerged from the day Article 12 of the Law entered into force.

Thereby, persons seeking to fill in positions in state bodies and bodies of local self-government and those holding relevant positions shall indicate their expenses from January 1, 2012 in declaration according to the form included to the Law.

At the same time item 2 of Chapter VIII «Final and Transitional Provisions» of the Law established control over expenses performed by mentioned persons during the period from July 1, 2011 till December 31, 2011, i.e. over relations which had emerged before Article 12 of this Law entered into force which violated the constitutional requirement regarding irreversibility of effect of laws and other normative legal acts.

Thus, the Constitutional Court of Ukraine held:

1. To recognise as conforming with the Constitution of Ukraine (constitutional) the provisions of Article 7.1.2 of the Law of Ukraine «On Fundamentals of Preventing and Counteracting Corruption» dated April 7, 2011 No. 3206-VI according to which persons indicated in Article 4.1.1 of this law shall not be members of a governing body of a profit-seeking enterprise or organisation except a prohibition for such persons to take part in general meetings of such enterprise or organisation, as it is deemed from the content of this provision.

2. To recognise as non-conforming with the Constitution (unconstitutional) the provisions of the Law «On Fundamentals of Preventing and Counteracting Corruption» dated April 7, 2011 No. 3206-VI, in particular:

– Article 7.1.2 concerning prohibition for persons indicated in Article 4.1.1 of this law to take part in general meetings of a profit-seeking enterprise or organisation;

– item 2 of Chapter VIII «Final and Transitional Provisions».

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

**РІШЕННЯ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**

**у справі за конституційним поданням 59 народних депутатів України
щодо відповідності Конституції України (конституційності)
положень частини другої статті 22 Закону України
«Про вибори народних депутатів України»
стосовно рівномірного віднесення закордонних виборчих дільниць
до всіх одномандатних виборчих округів,
які утворюються на території столиці України – міста Києва**

м. Київ

4 квітня 2012 року

№ 7-рп/2012

Справа № 1-17/2012

Конституційний Суд України у складі суддів:

Головіна Анатолія Сергійовича – головуючого, **Бауліна** Юрія Васильовича, **Бринцева** Василя Дмитровича, **Вдовіченка** Сергія Леонідовича, **Винокурова** Сергія Маркіяновича, **Гультая** Михайла Мирославовича, **Запорожця** Михайла Петровича, **Кампа** Володимира Михайловича, **Колоса** Михайла Івановича, **Лилака** Дмитра Дмитровича, **Маркуш** Марії Андріївни, **Овчаренка** В'ячеслава Андрійовича, **Пасенюка** Олександра Михайловича, **Сергейчука** Олега Анатолійовича, **Стецюка** Петра Богдановича, **Стрижака** Андрія Андрійовича, **Шаптали** Наталі Костянтинівни – доповідача, **Шишкіна** Віктора Івановича,

розглянув на пленарному засіданні справу за конституційним поданням 59 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини другої статті 22 Закону України «Про вибори народних депутатів України» від 17 листопада 2011 року № 4061–VI стосовно рівномірного віднесення закордонних виборчих дільниць до всіх одномандатних виборчих округів, які утворюються на території столиці України – міста Києва (Відомості Верховної Ради України, 2012 р., № 10–11, ст. 73) (далі – Закон).

Приводом для розгляду справи відповідно до статей 39, 41 Закону України «Про Конституційний Суд України» стало конституційне подання 59 народних депутатів України.

Підставою для розгляду справи згідно зі статтею 71 Закону України «Про Конституційний Суд України» є твердження суб'єкта права на конституційне подання про неконституційність положень частини другої статті 22 Закону стосовно рівномірного віднесення закордонних виборчих дільниць до всіх одномандатних виборчих округів, які утворюються на території столиці України – міста Києва.

Заслухавши суддю-доповідача Шапталу Н.К. та дослідивши матеріали справи, в тому числі позиції, висловлені Президентом України, Головою Верховної Ради України, Міністром юстиції України, науковцями Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого», Національного університету «Одеська юридична академія», Донецького національного університету, Національної академії внутрішніх справ, громадських організацій «Інститут виборчого права» та «Лабораторія законодавчих ініціатив», Конституційний Суд України

У С Т А Н О В И В :

1. Суб'єкт права на конституційне подання – 59 народних депутатів України – звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням визнати такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними), окремі положення статті 22 Закону, які передбачають, що закордонні виборчі дільниці утворюються Центральною виборчою комісією при закордонних дипломатичних установах України, у військових частинах (формуваннях), дислокованих за межами України, з рівномірним віднесенням до всіх одномандатних виборчих округів, які утворюються на території столиці України – міста Києва.

Народні депутати України вважають, що вказані положення Закону, котрими передбачено рівномірне віднесення закордонних виборчих дільниць до всіх одномандатних виборчих округів, які утворюються на території столиці України – міста Києва, порушують конституційні принципи рівного, вільного виборчого права, права громадян обирати і бути обраними, не забезпечують рівності можливостей кандидатів у народні депутати України, які балотуються в одномандатних виборчих округах, та рівності юридичної ваги голосів виборців, а отже, не відповідають положенням статті 1, частини другої статті 5, частини першої статті 38, статей 69, 71, частини першої статті 76 Конституції України.

2. Конституційний Суд України, вирішуючи порушені в конституційному поданні питання, виходить з такого.

Україна відповідно до Конституції України є суверенна, незалежна, демократична, правова держава (стаття 1); в Україні визнається і діє принцип верховенства права (частина перша статті 8); права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави; утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави (частина друга статті 3); громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом (частина перша статті 24).

Згідно з Основним Законом України носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ, який здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування (частина друга статті 5); громадяни мають право брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування (частина перша статті 38); народне волевиявлення здій-

снюється через вибори, референдум та інші форми безпосередньої демократії (стаття 69); право голосу на виборах і референдумах мають громадяни України, які досягли на день їх проведення вісімнадцяти років; не мають права голосу громадяни, яких визнано судом недієздатними (стаття 70); вибори до органів державної влади та органів місцевого самоврядування є вільними і відбуваються на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування; виборцям гарантується вільне волевиявлення (стаття 71).

Єдиним органом законодавчої влади в Україні є парламент – Верховна Рада України; конституційний склад Верховної Ради України – чотириста п'ятдесят народних депутатів України, які обираються на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування строком на п'ять років (стаття 75, частина перша статті 76 Конституції України).

У Рішенні від 26 лютого 1998 року № 1-рп/98 (справа про вибори народних депутатів України) Конституційний Суд України зазначив, що «основоположні принципи загального, рівного і прямого виборчого права, вільне і таємне волевиявлення громадян України на виборах народних депутатів України становлять конституційну основу правового регулювання виборчого процесу» (абзац третій пункту 4 мотивувальної частини).

Згідно з частиною третьою статті 77, пунктом 20 частини першої статті 92 Конституції України організація і порядок проведення виборів народних депутатів України встановлюються виключно законами України.

Відповідно до частин першої, третьої статті 1 Закону народні депутати України обираються громадянами України на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування за змішаною (пропорційно-мажоритарною) виборчою системою. За Законом з 450 народних депутатів України 225 народних депутатів України обираються за пропорційною системою в загальнодержавному багатомандатному виборчому окрузі за виборчими списками кандидатів у народні депутати України від політичних партій, 225 – за мажоритарною системою відносною більшості в одномандатних виборчих округах (частини друга, третя статті 1).

Згідно з частинами першою, другою статті 18 Закону вибори народних депутатів України проводяться у загальнодержавному багатомандатному виборчому окрузі, який включає в себе всю територію України та закордонні виборчі ділянки, та у 225 одномандатних виборчих округах, що утворюються Центральною виборчою комісією та існують на постійній основі; одномандатні виборчі округи утворюються в межах Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва і Севастополя з приблизно рівною кількістю виборців в кожному окрузі; орієнтовна середня кількість виборців в одномандатних виборчих округах визначається Центральною виборчою комісією виходячи з відомостей Державного реєстру виборців; відхилення кількості виборців в одномандатному виборчому окрузі не може перевищувати дванадцяти відсотків орієнтовної середньої кількості виборців в одномандатних виборчих округах.

Закордонні виборчі дільниці призначені для організації та проведення голосування виборців, які проживають або на день проведення голосування на виборах народних депутатів України перебувають на території іноземної держави, та утворюються при закордонних дипломатичних установах України, у військових частинах (формуваннях), дислокованих за межами України, «з рівномірним віднесенням до всіх одномандатних округів, які утворюються на території столиці України – міста Києва» (частини перша, друга статті 22 Закону).

3. Суть однієї зі складових активного виборчого права полягає в тому, що кожен виборець на виборах має однакову кількість голосів.

Відповідно до правової позиції Конституційного Суду України принцип рівного виборчого права забезпечується не тільки рівними для всіх громадян засадами участі у виборах та наявністю у них рівної кількості голосів, а й юридично рівним впливом цих голосів на результати виборів (абзац перший пункту 13 мотивувальної частини Рішення від 26 лютого 1998 року № 1-рп/98).

Згідно з Законом одномандатні виборчі округи утворюються Центральною виборчою комісією з урахуванням територіального чинника в межах відповідної адміністративно-територіальної одиниці України та кількісного чинника, який передбачає, що кількість виборців в одномандатному виборчому окрузі становить орієнтовну середню кількість виборців відповідно до відомостей Державного реєстру виборців.

За змістом положень Закону, якими встановлені строки, порядок і послідовність дій щодо утворення одномандатних виборчих округів та виборчих дільниць, у тому числі закордонних, Центральна виборча комісія повинна утворити закордонні виборчі дільниці з наступним (після утворення одномандатних виборчих округів) їх рівномірним віднесенням до всіх одномандатних виборчих округів, утворених на території столиці України – міста Києва (підпункти 2, 3, 4 пункту 6 розділу XV «Прикінцеві та перехідні положення»).

Таким чином, Центральна виборча комісія повинна утворити в межах столиці України – міста Києва одномандатні виборчі округи виходячи з кількості виборців, які на момент утворення цих округів включені до Державного реєстру виборців у місті Києві, та з урахуванням дванадцятивідсоткової межі відхилення від визначеної орієнтовної середньої кількості виборців в одномандатних виборчих округах, не беручи до уваги кількість виборців, зареєстрованих у Державному реєстрі виборців, які проживають або перебувають за кордоном.

За таких обставин встановлена частиною другою статті 22 Закону вимога щодо рівномірного віднесення закордонних виборчих дільниць до всіх одномандатних виборчих округів, які утворюються на території столиці України – міста Києва, з урахуванням співвідношення кількості виборців, які проживають або перебувають за кордоном, та виборців у місті Києві не узгоджується з частиною другою статті 18 Закону, якою визначено певну межу відхилення кількості виборців в одномандатному виборчо-

му окрузі, а саме – до дванадцяти відсотків від орієнтовної середньої кількості виборців в одномандатних виборчих округах.

Рівномірне віднесення закордонних виборчих дільниць до всіх одномандатних виборчих округів, які утворюються на території столиці України – міста Києва з урахуванням кількості виборців у місті Києві, зумовлює значне збільшення кількості виборців, які не пов'язані з територіальною громадою міста Києва.

Отже, застосування положень Закону, за якими виборці, які проживають або перебувають за кордоном, голосують за кандидатів у народні депутати України в одномандатних виборчих округах, що утворюються в столиці України – місті Києві, не забезпечує відображення волевиявлення тих виборців, які проживають на території міста Києва.

4. Основний Закон України гарантує виборцям вільне волевиявлення на виборах до органів державної влади та органів місцевого самоврядування на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування (стаття 71).

Конституційний принцип рівного виборчого права зобов'язує державу створити рівні умови для реалізації активного та пасивного виборчого права на всіх стадіях виборчого процесу, а також рівні можливості для їх захисту в порядку, передбаченому законом. Таку ж правову позицію, згідно з якою «всім виборцям і всім кандидатам у народні депутати України Конституція надає і гарантує рівні правові можливості для реалізації своїх виборчих прав», висловив Конституційний Суд України в абзаці першому пункту 10 мотивувальної частини Рішення від 26 лютого 1998 року № 1-рп/98.

Однак положення Закону щодо рівномірного віднесення закордонних виборчих дільниць до всіх одномандатних виборчих округів на території столиці України – міста Києва не забезпечують рівних правових можливостей кандидатів у народні депутати України, які балотуватимуться в одномандатних виборчих округах у місті Києві, щодо реалізації їх права бути обраними народними депутатами України, оскільки обмежуються можливості таких кандидатів формувати вільне волевиявлення виборців, які проживають або перебувають за кордоном.

Отже, рівномірне віднесення згідно з частиною другою статті 22 Закону закордонних виборчих дільниць до всіх одномандатних виборчих округів, утворених на території столиці України – міста Києва, не забезпечує рівного і вільного виборчого права виборцям, які проживають або перебувають за межами України і які за існуючою пропорційно-мажоритарною виборчою системою реалізують таке право лише за пропорційною складовою змішаної виборчої системи.

Крім того, виборці, які проживають або перебувають за кордоном, як зауважив Європейський суд з прав людини у справі Хілбе проти Ліхтенштейну (1999), є «менш пов'язані, менш зацікавлені і менш обі-

знані із щоденними внутрішньодержавними подіями та процесами», у зв'язку з чим він визнав за можливе позбавляти активного виборчого права таких виборців.

Таким чином, Конституційний Суд України дійшов висновку, що положення частини другої статті 22 Закону щодо рівномірного віднесення закордонних виборчих дільниць до всіх одномандатних виборчих округів, які утворюються на території столиці України – міста Києва, є такими, що суперечать частині першій статті 38, статтям 69, 71, частині першій статті 76 Конституції України.

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150, 152, 153 Конституції України, статтями 51, 61, 63, 65, 67, 69, 73 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

в и р і ш и в :

1. Визнати такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними), положення «з рівномірним віднесенням до всіх одномандатних округів, які утворюються на території столиці України – міста Києва», частини другої статті 22 Закону України «Про вибори народних депутатів України» від 17 листопада 2011 року № 4061–VI.

2. Положення частини другої статті 22 Закону України «Про вибори народних депутатів України» від 17 листопада 2011 року № 4061–VI, визнані неконституційними, втрачають чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України цього Рішення.

3. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим до виконання на території України, остаточним і не може бути оскаржене.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у «Віснику Конституційного Суду України» та в інших офіційних виданнях України.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

ИМЕНЕМ УКРАИНЫ

**РЕШЕНИЕ
КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА УКРАИНЫ**

по делу о соответствии Конституции Украины (конституционности) положений части второй статьи 22 Закона Украины «О выборах народных депутатов Украины» о равномерном отнесении зарубежных избирательных участков ко всем одномандатным избирательным округам, которые образуются на территории столицы Украины – города Киева по конституционному представлению 59 народных депутатов Украины

г. Киев
4 апреля 2012 года
№ 7-рп/2012

Дело № 1-17/2012

Конституционный Суд Украины в составе судей:

Головина Анатолия Сергеевича – председательствующего, **Баулина** Юрия Васильевича, **Брынцева** Василия Дмитриевича, **Вдовиченко** Сергея Леонидовича, **Винокурова** Сергея Маркияновича, **Гультая** Михаила Мирославовича, **Запорожца** Михаила Петровича, **Кампо** Владимира Михайловича, **Колоса** Михаила Ивановича, **Лылака** Дмитрия Дмитриевича, **Маркуш** Марии Андреевны, **Овчаренко** Вячеслава Андреевича, **Пасенюка** Александра Михайловича, **Сергейчука** Олега Анатольевича, **Стецюка** Петра Богдановича, **Стрижака** Андрея Андреевича, **Шапталы** Натальи Константиновны – докладчика, **Шишкина** Виктора Ивановича,

рассмотрел в пленарном заседании дело о соответствии Конституции Украины (конституционности) положений части второй статьи 22 Закона Украины «О выборах народных депутатов Украины» от 17 ноября 2011 года №4061–VI о равномерном отнесении зарубежных избирательных участков ко всем одномандатным избирательным округам, которые образуются на территории столицы Украины – города Киева по конституционному представлению 59 народных депутатов Украины (Ведомости Верховной Рады Украины, 2012 г., № 10-11, ст. 73) (далее – Закон).

Поводом к рассмотрению дела в соответствии со статьями 39, 41 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» стало конституционное представление 59 народных депутатов Украины.

Основанием к рассмотрению дела согласно статье 71 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» является утверждение субъекта права на конституционное представление о неконституционности положений части второй статьи 22 Закона, касающихся равномерного отнесения зарубежных избирательных участков ко всем одномандатным избирательным округам, которые образуются на территории столицы Украины – города Киева.

Заслушав судью-докладчика Шапталу Н.К. и исследовав материалы дела, в том числе позиции, изложенные Президентом Украины, Председателем Верховной Рады Украины, Министром юстиции Украины, научными работниками Национального университета «Юридическая академия Украины имени Ярослава Мудрого», Национального университета «Одесская юридическая академия», Донецкого национального университета, Национальной академии внутренних дел, общественных организаций «Институт избирательного права» и «Лаборатория законодательных инициатив», Конституционный Суд Украины

У С Т А Н О В И Л :

1. Субъект права на конституционное представление – 59 народных депутатов Украины – обратился в Конституционный Суд Украины с ходатайством признать не соответствующими Конституции Украины (неконституционными) отдельные положения статьи 22 Закона, которые предусматривают, что зарубежные избирательные участки образуются Центральной избирательной комиссией при зарубежных дипломатических учреждениях Украины, в воинских частях (формированиях), дислоцированных за пределами Украины, с равномерным отнесением ко всем одномандатным избирательным округам, которые образуются на территории столицы Украины – города Киева.

Народные депутаты Украины считают, что указанные положения Закона, предусматривающие равномерное отнесение зарубежных избирательных участков ко всем одномандатным избирательным округам, которые образуются на территории столицы Украины – города Киева, нарушают конституционные принципы равного, свободного избирательного права, права граждан избирать и быть избранными, не обеспечивают равенства возможностей кандидатов в народные депутаты Украины, которые баллотируются в одномандатных избирательных округах, и равенства юридического веса голосов избирателей, а следовательно, не соответствуют положениям статьи 1, части второй статьи 5, части первой статьи 38, статей 69, 71, части первой статьи 76 Конституции Украины.

2. Конституционный Суд Украины, решая поднятые в конституционном представлении вопросы, исходит из следующего.

Украина в соответствии с Конституцией Украины есть суверенное, независимое, демократическое, правовое государство (статья 1); в Украине признается и действует принцип верховенства права (часть первая статьи 8); права и свободы человека и их гарантии определяют содержание и направленность деятельности государства; утверждение и обеспечение прав и свобод человека является главной обязанностью государства (часть вторая статьи 3); граждане имеют равные конституционные права и свободы и равны перед законом (часть первая статьи 24).

Согласно Основному Закону Украины носителем суверенитета и единственным источником власти в Украине является народ, который осуществляет власть непосредственно и через органы государственной влас-

ти и органы местного самоуправления (часть вторая статьи 5); граждане имеют право принимать участие в управлении государственными делами, во всеукраинском и местных референдумах, свободно избирать и быть избранными в органы государственной власти и органы местного самоуправления (часть первая статьи 38); народное волеизъявление осуществляется через выборы, референдум и иные формы непосредственной демократии (статья 69); право голоса на выборах и референдумах имеют граждане Украины, достигшие на день их проведения восемнадцати лет; не имеют права голоса граждане, признанные судом недееспособными (статья 70); выборы в органы государственной власти и органы местного самоуправления являются свободными и осуществляются на основе всеобщего, равного и прямого избирательного права путем тайного голосования; избирателям гарантируется свободное волеизъявление (статья 71).

Единственным органом законодательной власти в Украине является парламент – Верховная Рада Украины; конституционный состав Верховной Рады Украины – четыреста пятьдесят народных депутатов Украины, которые избираются на основе всеобщего, равного и прямого избирательного права путем тайного голосования сроком на пять лет (статья 75, часть первая статьи 76 Конституции Украины).

В Решении от 26 февраля 1998 года №1-рп/98 (дело о выборах народных депутатов Украины) Конституционный Суд Украины указал, что «основоположные принципы всеобщего, равного и прямого избирательного права, свободное и тайное волеизъявление граждан Украины на выборах народных депутатов Украины составляют конституционную основу правового регулирования избирательного процесса» (абзац третий пункта 4 мотивировочной части).

Согласно части третьей статьи 77, пункту 20 части первой статьи 92 Конституции Украины организация и порядок проведения выборов народных депутатов Украины устанавливаются исключительно законами Украины.

В соответствии с частями первой, третьей статьи 1 Закона народные депутаты Украины избираются гражданами Украины на основе всеобщего, равного и прямого избирательного права путем тайного голосования по смешанной (пропорционально-мажоритарной) избирательной системе. Согласно Закону из 450 народных депутатов Украины 225 народных депутатов Украины избираются по пропорциональной системе в общегосударственном многомандатном избирательном округе по избирательным спискам кандидатов в народные депутаты Украины от политических партий, 225 – по мажоритарной системе относительного большинства в одномандатных избирательных округах (часть вторая, третья статьи 1).

Согласно частям первой, второй статьи 18 Закона выборы народных депутатов Украины проводятся в общегосударственном многомандатном избирательном округе, который включает в себя всю территорию Украины и зарубежные избирательные участки, и в 225 одномандатных избирательных округах, которые образуются Центральной избирательной комиссией и существуют на постоянной основе; одномандатные избирательные

округа образуются в пределах Автономной Республики Крым, областей, городов Киева и Севастополя с приблизительно равным количеством избирателей в каждом округе; ориентировочное среднее количество избирателей в одномандатных избирательных округах определяется Центральной избирательной комиссией, исходя из сведений Государственного реестра избирателей; отклонение количества избирателей в одномандатном избирательном округе не может превышать двенадцати процентов ориентировочного среднего количества избирателей в одномандатных избирательных округах.

Зарубежные избирательные участки предназначены для организации и проведения голосования избирателей, которые проживают или на день проведения голосования на выборах народных депутатов Украины находятся на территории иностранного государства, и образуются при зарубежных дипломатических учреждениях Украины, в воинских частях (формированиях), дислоцированных за пределами Украины, «с равномерным отнесением ко всем одномандатным округам, которые образуются на территории столицы Украины – города Киева» (часть первая, вторая статьи 22 Закона).

3. Суть одной из составляющих активного избирательного права состоит в том, что каждый избиратель на выборах имеет одинаковое количество голосов.

В соответствии с правовой позицией Конституционного Суда Украины принцип равного избирательного права обеспечивается не только равными для всех граждан основами участия в выборах и наличием у них равного количества голосов, но и юридически равным влиянием этих голосов на результаты выборов (абзац первый пункта 13 мотивировочной части Решения от 26 февраля 1998 года № 1-рп/98).

Согласно Закону одномандатные избирательные округа образуются Центральной избирательной комиссией с учетом территориального фактора в пределах соответствующей административно-территориальной единицы Украины и количественного фактора, который предусматривает, что количество избирателей в одномандатном избирательном округе составляет ориентировочное среднее количество избирателей в соответствии с данными Государственного реестра избирателей.

По смыслу положений Закона, устанавливающих сроки, порядок и последовательность действий относительно образования одномандатных избирательных округов и избирательных участков, в том числе зарубежных, Центральная избирательная комиссия должна образовать зарубежные избирательные участки со следующим (после образования одномандатных избирательных округов) их равномерным отнесением ко всем одномандатным избирательным округам, образованным на территории столицы Украины – города Киева (подпункты 2, 3, 4 пункта 6 раздела XV «Заключительные и переходные положения»).

Таким образом, Центральная избирательная комиссия должна образовать в пределах столицы Украины – города Киева одномандатные избира-

тельные округа исходя из количества избирателей, которые на момент образования этих округов включены в Государственный реестр избирателей в городе Киеве, и с учетом двенадцатипроцентной границы отклонения от определенного ориентировочного среднего количества избирателей в одномандатных избирательных округах, не принимая во внимание количество избирателей, зарегистрированных в Государственном реестре избирателей, которые проживают или находятся за границей.

При таких обстоятельствах установленное частью второй статьи 22 Закона требование относительно равномерного отнесения зарубежных избирательных участков ко всем одномандатным избирательным округам, которые образуются на территории столицы Украины – города Киева, с учетом соотношения количества избирателей, которые проживают или находятся за границей, и избирателей в городе Киеве, не согласуется с частью второй статьи 18 Закона, которой установлена определенная граница отклонения количества избирателей в одномандатном избирательном округе, а именно – до двенадцати процентов от ориентировочного среднего количества избирателей в одномандатных избирательных округах.

Равномерное отнесение зарубежных избирательных участков ко всем одномандатным избирательным округам, которые образуются на территории столицы Украины – города Киева с учетом количества избирателей в городе Киеве, обуславливает значительное увеличение количества избирателей, не связанных с территориальной громадой города Киева.

Следовательно, применение положений Закона, по которым избиратели, проживающие или находящиеся за границей, голосуют за кандидатов в народные депутаты Украины в одномандатных избирательных округах, которые образуются в столице Украины – городе Киеве, не обеспечивает отображения волеизъявления тех избирателей, которые проживают на территории города Киева.

4. Основной Закон Украины гарантирует избирателям свободное волеизъявление на выборах в органы государственной власти и органы местного самоуправления на основе всеобщего, равного и прямого избирательного права путем тайного голосования (статья 71).

Конституционный принцип равного избирательного права обязует государство создать равные условия для реализации активного и пассивного избирательного права на всех стадиях избирательного процесса, а также равные возможности для их защиты в порядке, предусмотренном законом. Такую же правовую позицию, согласно которой «всем избирателям и всем кандидатам в народные депутаты Украины Конституция предоставляет и гарантирует равные правовые возможности для реализации своих избирательных прав», изложил Конституционный Суд Украины в абзаце первом пункта 10 мотивировочной части Решения от 26 февраля 1998 года № 1-рп/98.

Однако положения Закона, касающиеся равномерного отнесения зарубежных избирательных участков ко всем одномандатным избира-

тельным округам на территории столицы Украины – города Киева, не обеспечивают равных правовых возможностей кандидатов в народные депутаты Украины, которые будут баллотироваться в одномандатных избирательных округах в городе Киеве, относительно реализации их права быть избранными народными депутатами Украины, поскольку ограничиваются возможности таких кандидатов формировать свободное волеизъявление избирателей, проживающих или находящихся за границей.

Следовательно, равномерное отнесение согласно части второй статьи 22 Закона зарубежных избирательных участков ко всем одномандатным избирательным округам, образованным на территории столицы Украины – города Киева, не обеспечивает равного и свободного избирательного права избирателям, которые проживают или находятся за пределами Украины и которые при существующей пропорционально-мажоритарной избирательной системе реализуют такое право лишь по пропорциональной составляющей смешанной избирательной системы.

Кроме того, избиратели, которые проживают или находятся за границей, как заметил Европейский суд по правам человека по делу Хилбе против Лихтенштейна (1999), являются «менее связанными, менее заинтересованными и менее осведомленными с ежедневными внутригосударственными событиями и процессами», в связи с чем он признал возможным лишать активного избирательного права таких избирателей.

Таким образом, Конституционный Суд Украины пришел к выводу, что положения части второй статьи 22 Закона, касающиеся равномерного отнесения зарубежных избирательных участков ко всем одномандатным избирательным округам, которые образуются на территории столицы Украины – города Киева, противоречат части первой статьи 38, статьям 69, 71, части первой статьи 76 Конституции Украины.

Учитывая изложенное и руководствуясь статьями 147, 150, 152, 153 Конституции Украины, статьями 51, 61, 63, 65, 67, 69, 73 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины», Конституционный Суд Украины

р е ш и л :

1. Признать не соответствующими Конституции Украины (неконституционными) положения «с равномерным отнесением ко всем одномандатным округам, которые образуются на территории столицы Украины – города Киева», части второй статьи 22 Закона Украины «О выборах народных депутатов Украины» от 17 ноября 2011 года № 4061–VI.

2. Положения части второй статьи 22 Закона Украины «О выборах народных депутатов Украины» от 17 ноября 2011 года № 4061–VI, признанные неконституционными, утрачивают силу со дня принятия Конституционным Судом Украины настоящего Решения.

3. Решение Конституционного Суда Украины является обязательным к исполнению на территории Украины, окончательным и не может быть обжаловано.

Решение Конституционного Суда Украины подлежит опубликованию в «Віснику Конституційного Суду України» и в иных официальных изданиях Украины.

КОНСТИТУЦИОННЫЙ СУД УКРАИНЫ

Summary to the Decision of the Constitutional Court of Ukraine No. 7-рп/2012 dated April 4, 2012 in the case upon the constitutional petition of 59 People's Deputies of Ukraine concerning conformity with the Constitution of Ukraine (constitutionality) of the provisions of Article 22.2 of the Law «On the Elections of the People's Deputies of Ukraine» concerning proportional assignment of electoral voting stations abroad to all single-seat electoral districts established on the territory of the capital of Ukraine – the city of Kyiv

Subject of the right to constitutional petition – 59 People's Deputies of Ukraine – applied to the Constitutional Court of Ukraine with a petition to recognise as non-confirming with the Constitution of Ukraine (unconstitutional), several provisions of Article 22 of Law «On the Elections of the People's Deputies of Ukraine» dated November 17, 2011 No. 4061-VI (hereinafter referred to as «the Law»), which stipulate that electoral voting stations abroad shall be formed by the Central Election Commission at the diplomatic establishments of Ukraine abroad, military units (formations), deployed abroad, with proportional assignments to all single-seat electoral districts established on the territory of the capital of Ukraine – the city of Kyiv.

Pursuant to Articles 1.1, 1.3 of the Law the People's Deputies of Ukraine shall be elected by the citizens of Ukraine on the ground of universal, equal and direct suffrage by secret vote under mixed (proportional and majority voted) electoral system. According to the Law, 225 People's Deputies from 450 People's Deputies of Ukraine shall be elected under proportional system in the national multi-seat electoral district according to the electoral lists of candidates for People's Deputies of Ukraine from political parties, 225 – under majority system of relative majority in single-seat electoral districts (Articles 1.2, 1.3).

In accordance with the Articles 18.1, 18.2 of the Law, the elections of People's Deputies of Ukraine shall be held in the national multi-seat electoral district, which includes the whole territory of Ukraine and electoral voting stations abroad, and in 225 single-seat electoral districts, which shall be formed by the Central Election Commission and exist on permanent basis; single-seat electoral districts shall be formed in the Autonomous Republic of Crimea, oblasts, the cities of Kyiv and Sevastopol with approximately equal number of voters in each district; approximate average number of voters in single-seat electoral districts shall be determined by the Central Election Commission in accordance with the information of the State Register of voters; deviation of

the number of voters in a single-seat electoral district shall not exceed 20 per cent of approximate average number of voters in single-seat electoral districts.

In accordance with the meaning of the Law prescribing the term, order and succession of actions to form single-seat electoral districts, and including voting stations abroad, the Central Election Commission must form voting stations abroad with their further (after establishment of single-seat electoral districts) proportional assignments to all single-seat electoral districts, formed on the territory of the capital of Ukraine – the city of Kyiv (items 6.2, 6.3, 6.4 of Chapter XV «Final and Transitional Provisions»).

Thus, the Central Election Commission must establish single-seat electoral districts on the territory of the capital of Ukraine – the city of Kyiv with account of the number of voters, who at the moment of establishing these districts are included in the State Register of Voters in the city of Kyiv and having regard to 20 per cent limit of deviation from the determined approximate average number of voters in single-seat electoral districts, not including the number of voters, registered in the State Register of Voters, who live or stay abroad.

Under such circumstances the requirement established in the Article 22.2 of the Law regarding proportional assignment of voting stations abroad to all single-seat electoral districts, formed on the territory of the capital of Ukraine – the city of Kyiv, with account of the proportion of voters, who live or stay abroad, and voters in the city of Kyiv, does not comply with Article 18.2 of the Law, which determined the definite limit of deviation of the number of voters in the single-seat electoral district, namely up to 20 per cent from approximate average number of voters in single-seat electoral districts.

Proportional assignment of voting stations abroad to all single-seat electoral districts, formed on the territory of the capital of Ukraine – the city of Kyiv with account of the number of voters in the city of Kyiv, causes significant increase in the number of voters, who are not tied with the territorial community of the city of Kyiv.

Accordingly, the implementation of the provisions of the Law, according to which the voters, who live or stay abroad, vote for the candidates for the People's Deputies of Ukraine in the single-seat electoral districts, formed on the territory of the capital of Ukraine – the city of Kyiv, does not ensure the reflection of the will of those voters, who live on the territory of the city of Kyiv.

The provisions of the Law on proportional assignment of voting stations abroad to all single-seat electoral districts on the territory of the capital of Ukraine – the city of Kyiv do not ensure equal legal possibilities for the candidates for the People's Deputies, who will be running in the single-seat electoral districts in the city of Kyiv with regard to implementation of their right to be elected the People's Deputies of Ukraine, since the possibilities of such candidates to form free will expression of voters, who live or stay abroad are restricted.

Thus, proportional assignment of voting stations abroad to all single-seat electoral districts established on the territory of the capital of Ukraine – the city of Kyiv under Article 22.2 of the Law, does not provide equal and free elector-

al right for the voters, who live or stay outside Ukraine and who – under existing proportional and majority electoral system – implement such right only under proportional component of the mixed voted system.

Thus, the Constitutional Court of Ukraine held to recognise as non-conforming to the Constitution of Ukraine (unconstitutional) the provisions «with proportional assignment to all single-seat districts, established on the territory of the capital of Ukraine – the city of Kyiv» of Article 22.2 of the Law «On the Elections of the People’s Deputies of Ukraine» dated November 17, 2011 No. 4061-VI.

**РІШЕННЯ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**

**у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України
щодо відповідності Конституції України (конституційності)
частини п'ятої статті 52, абзацу другого частини десятої статті 98,
частини третьої статті 99 Закону України
«Про вибори народних депутатів України»
(справа про висування кандидатів у народні депутати України
за змішаної виборчої системи)**

*м. Київ
5 квітня 2012 року
№ 8-рп/2012*

Справа № 1-15/2012

Конституційний Суд України у складі суддів:

Головіна Анатолія Сергійовича – головуючого, **Бауліна** Юрія Васильовича, **Бринцева** Василя Дмитровича, **Вдовіченка** Сергія Леонідовича, **Винокурова** Сергія Маркіяновича, **Гультая** Михайла Мирославовича, **Кампа** Володимира Михайловича, **Колоса** Михайла Івановича, **Лилака** Дмитра Дмитровича, **Маркуш** Марії Андріївни, **Овчаренка** В'ячеслава Андрійовича, **Пасенюка** Олександра Михайловича, **Сергейчука** Олега Анатолійовича – доповідача, **Стецюка** Петра Богдановича, **Стрижака** Андрія Андрійовича, **Шаптали** Наталі Костянтинівни, **Шишкіна** Віктора Івановича,

розглянув на пленарному засіданні справу за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини п'ятої статті 52, абзацу другого частини десятої статті 98, частини третьої статті 99 Закону України «Про вибори народних депутатів України» від 17 листопада 2011 року № 4061–VI (Відомості Верховної Ради України, 2012 р., № 10–11, ст. 73).

Приводом для розгляду справи згідно зі статтями 39, 40 Закону України «Про Конституційний Суд України» стало конституційне подання 51 народного депутата України.

Підставою для розгляду справи відповідно до статті 71 Закону України «Про Конституційний Суд України» є твердження суб'єкта права на конституційне подання про неконституційність частини п'ятої статті 52, абзацу другого частини десятої статті 98, частини третьої статті 99 Закону України «Про вибори народних депутатів України» від 17 листопада 2011 року № 4061–VI (далі – Закон).

Заслухавши суддю-доповідача Сергейчука О.А. та дослідивши матеріали справи, у тому числі позиції, які висловили Президент України, Голова Верховної Ради України, Кабінет Міністрів України, Міністерство

юстиції України, науковці Національної академії правових наук України, Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого», Національного університету «Одеська юридична академія», Конституційний Суд України

У С Т А Н О В И В :

1. Суб'єкт права на конституційне подання – 51 народний депутат України – звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням визнати частину п'яту статті 52, абзац другий частини десятої статті 98, частину третю статті 99 Закону такими, що не відповідають статті 8, частині першій статті 38, частині першій статті 71, частині першій статті 76 Конституції України.

Неконституційність зазначених положень Закону автори клопотання обґрунтовують тим, що закріплене у частині п'ятій статті 52 Закону положення, яким дозволено включати до виборчого списку кандидатів у народні депутати України одну і ту ж особу у загальнодержавному багатомандатному і одномандатному виборчих округах, не відповідає принципу верховенства права та не забезпечує реалізації засад справедливості й рівності у виборчому процесі.

На їхню думку, порядок висування кандидатів у народні депутати України та їх ресстрація системно пов'язані з процедурою встановлення результатів виборів у загальнодержавному багатомандатному та одномандатному виборчих округах, яка здійснюється у визначеному статтями 98, 99 Закону порядку. У цих статтях закріплено, що в разі якщо під час встановлення результатів виборів Центральна виборча комісія виявить, що особа обрана народним депутатом України як за виборчим списком кандидатів у народні депутати України у загальнодержавному багатомандатному виборчому окрузі, так і народним депутатом України в одномандатному виборчому окрузі, така особа вважається обраною народним депутатом України в одномандатному виборчому окрузі; у такому випадку Центральна виборча комісія приймає рішення про визнання її такою, що не набула депутатського мандата у загальнодержавному багатомандатному виборчому окрузі, та визнає обраним народним депутатом України наступного за черговістю кандидата у народні депутати України у виборчому списку кандидатів у народні депутати України від відповідної політичної партії. Суб'єкт права на конституційне подання вважає, що таке врегулювання встановлення результатів виборів не узгоджується з конституційним принципом рівного виборчого права.

2. Конституційний Суд України, вирішуючи порушені у конституційному поданні питання, виходить з такого.

2.1. Україна є демократичною, правовою державою, в якій визнається і діє принцип верховенства права; права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави; утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави, яка відповідає перед людиною за свою діяльність; органи законодавчої, виконавчої

та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених Конституцією України межах і відповідно до законів України; Конституція України має найвищу юридичну силу; закони України та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй (стаття 1, частина друга статті 3, частина друга статті 6, частини перша, друга статті 8 Основного Закону України).

Однією із засад конституційного ладу в Україні є те, що носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ, який здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування (частина друга статті 5 Конституції України). Народне волевиявлення здійснюється через вибори, референдум та інші форми безпосередньої демократії (стаття 69 Основного Закону України). Громадянам гарантується право брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування; вибори народних депутатів України є вільними і відбуваються на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування (частина перша статті 38, стаття 71, частина перша статті 76 Конституції України).

Конституційний Суд України у Рішенні від 26 лютого 1998 року № 1-рп/98 зазначив, що загальне, рівне і пряме виборче право, вільне і таємне волевиявлення громадян України на виборах народних депутатів України є конституційною основою правового регулювання виборчого процесу (абзац другий пункту 4 мотивувальної частини).

2.2. Згідно з частиною третьою статті 77, пунктом 20 частини першої статті 92 Конституції України організація і порядок виборів народних депутатів України визначаються виключно законами України, які приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй.

За Законом народні депутати України обираються громадянами України на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування за змішаною (пропорційно-мажоритарною) виборчою системою (частини перша, третя статті 1). Конституційний склад Верховної Ради України – чотириста п'ятдесят народних депутатів України (частина перша статті 76 Основного Закону України), 225 з них обираються за пропорційною системою у загальнодержавному багатомандатному виборчому окрузі за виборчими списками кандидатів у народні депутати України від політичних партій, 225 – за мажоритарною системою відносної більшості в одномандатних виборчих округах.

В оспорюваній частині п'ятій статті 52 Закону передбачено, що одна і та ж особа може бути включена до виборчого списку кандидатів у народні депутати України від політичної партії та висунута лише в одному з одномандатних виборчих округів в порядку висунування політичною партією або в порядку самовисунування. Тобто кандидату в народні депутати України, крім балотування у загальнодержавному багатомандатному виборчому окрузі, надається право одночасно балотуватися в одному з одномандатних виборчих округів. Отже, кандидату в народні депутати України,

включеному до виборчого списку кандидатів у народні депутати України від політичної партії, надається більше правових можливостей для реалізації його права бути обраним народним депутатом України, що порушує конституційний принцип рівного виборчого права щодо кандидата у народні депутати України, який балотується тільки по одномандатному виборчому округу.

Аналогічне частині п'ятій статті 52 Закону положення містилося у частині третій статті 20 Закону України «Про вибори народних депутатів України» від 24 вересня 1997 року, яке Рішенням від 26 лютого 1998 року № 1-рп/98 Конституційний Суд України визнав неконституційним виходячи з того, що відповідно до конституційного принципу рівного виборчого права «сім виборцям і сім кандидатам у народні депутати України Конституція надає і гарантує рівні правові можливості для реалізації своїх виборчих прав. Зокрема, рівне виборче право не забезпечується положенням частини третьої статті 20 Закону, яким кандидату в народні депутати України, включеному до списку кандидатів від політичної партії, виборчого блоку партії, надається більше правових можливостей у реалізації права бути обраним народним депутатом України: крім балотування по багатомандатному загальнодержавному виборчому округу йому надається право одночасно бути висунутим кандидатом у народні депутати України також в одномандатному виборчому окрузі. Тобто одній і тій же особі Закон надає право одночасно виборювати мандат народного депутата України у двох виборчих округах. Порушення рівного виборчого права Конституційний Суд України вбачає також в тому, що за одного й того ж кандидата в народні депутати України, якому Закон надає можливість одночасно балотуватися по двох виборчих округах, виборці мають голосувати двічі» (абзаци перший, другий пункту 10 мотивувальної частини).

Отже, частина п'ята статті 52 Закону суперечить статті 8, частині першій статті 38, частині першій статті 71, частині першій статті 76 Конституції України.

2.3. Оспорювані положення абзацу другого частини десятої статті 98 та частини третьої статті 99 Закону, згідно з якими у разі якщо під час встановлення результатів виборів Центральна виборча комісія виявить, що особа обрана народним депутатом України як за виборчим списком кандидатів у народні депутати України у загальнодержавному багатомандатному виборчому окрузі, так і народним депутатом України в одномандатному виборчому окрузі, така особа вважається обраною народним депутатом України у одномандатному виборчому окрузі; стосовно цієї особи приймається рішення про визнання її такою, яка не набула депутатського мандата у загальнодержавному багатомандатному виборчому окрузі, а обраним народним депутатом України визнається наступний за черговістю кандидат у народні депутати України у виборчому списку кандидатів у народні депутати України від відповідної політичної партії, системно пов'язані з частиною п'ятою статті 52 Закону.

Відповідно до Закону кожному виборцю гарантується право мати в одномандатному та загальнодержавному багатомандатному виборчих округах по одному голосу (частина друга статті 3).

Результатом виборів народних депутатів України у загальнодержавному багатомандатному виборчому окрузі є визначення в порядку черговості у виборчих списках кандидатів у народні депутати України від політичних партій осіб, обраних народними депутатами України від політичних партій, відповідно до кількості депутатських мандатів, отриманих виборчими списками кандидатів у народні депутати України від політичних партій (абзац перший частини десятої статті 98 Закону).

Згідно з Рішенням Конституційного Суду України від 26 лютого 1998 року № 1-рп/98 конституційний принцип рівного виборчого права забезпечується не тільки рівними для всіх громадян засадами участі у виборах та наявністю у них рівної кількості голосів, а також юридично рівним впливом цих голосів на результати виборів (абзац перший пункту 13 мотивувальної частини).

Таким чином, Конституційний Суд України вважає, що оскільки частина п'ята статті 52 Закону суперечить Конституції України, отже, і абзац другий частини десятої статті 98, частина третя статті 99 Закону, які перебувають у системному взаємозв'язку з нею, суперечать Основному Закону України, адже вони не забезпечують рівного впливу голосів виборців на результати виборів народних депутатів України, що не відповідає конституційному принципу рівного виборчого права.

Виходячи з наведеного та керуючись статтями 147, 150, 152, 153 Конституції України, статтями 51, 61, 65, 67, 69, 70 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

в и р і ш и в :

1. Визнати такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними), частину п'яту статті 52, абзац другий частини десятої статті 98, частину третю статті 99 Закону України «Про вибори народних депутатів України» від 17 листопада 2011 року № 4061–VI.

2. Положення Закону України «Про вибори народних депутатів України», визнані неконституційними, втрачають чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України цього Рішення.

3. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим до виконання на території України, остаточним і не може бути оскаржене.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у «Віснику Конституційного Суду України» та в інших офіційних виданнях України.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

**РЕШЕНИЕ
КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА УКРАИНЫ**

**по делу о соответствии Конституции Украины (конституционности)
части пятой статьи 52, абзаца второй части десятой статьи 98,
части третьей статьи 99 Закона Украины
«О выборах народных депутатов Украины»
по конституционному представлению 51 народного депутата Украины
(дело о выдвижении кандидатов в народные депутаты Украины
при смешанной избирательной системе)**

г. Киев
5 апреля 2012 года
№ 8-рп/2012

Дело № 1-15/2012

Конституционный Суд Украины в составе судей:

Головина Анатолия Сергеевича – председательствующего, **Баулина** Юрия Васильевича, **Брынцева** Василия Дмитриевича, **Вдовиченко** Сергея Леонидовича, **Винокурова** Сергея Маркияновича, **Гульгая** Михаила Мирославовича, **Кампо** Владимира Михайловича, **Колоса** Михаила Ивановича, **Лылака** Дмитрия Дмитриевича, **Маркуш** Марии Андреевны, **Овчаренко** Вячеслава Андреевича, **Пасенюка** Александра Михайловича, **Сергейчука** Олега Анатольевича – докладчика, **Стецюка** Петра Богдановича, **Стрижака** Андрея Андреевича, **Шапталы** Натальи Константиновны, **Шишкина** Виктора Ивановича,

рассмотрел в пленарном заседании дело о соответствии Конституции Украины (конституционности) части пятой статьи 52, абзаца второй части десятой статьи 98, части третьей статьи 99 Закона Украины «О выборах народных депутатов Украины» от 17 ноября 2011 года № 4061–VI (Ведомости Верховной Рады Украины, 2012 г., № 10-11, ст. 73) по конституционному представлению 51 народного депутата Украины.

Поводом к рассмотрению дела в соответствии со статьями 39, 40 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» стало конституционное представление 51 народного депутата Украины.

Основанием к рассмотрению дела согласно статье 71 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» является утверждение субъекта права на конституционное представление о неконституционности части пятой статьи 52, абзаца второй части десятой статьи 98, части третьей статьи 99 Закона Украины «О выборах народных депутатов Украины» от 17 ноября 2011 года № 4061–VI (далее – Закон).

Заслушав судью-докладчика Сергейчука О.А. и исследовав материалы дела, в том числе позиции, изложенные Президентом Украины, Председателем Верховной Рады Украины, Кабинетом Министров Украины, Ми-

нистерством юстиции Украины, научными работниками Национальной академии правовых наук Украины, Национального университета «Юридическая академия Украины имени Ярослава Мудрого», Национального университета «Одесская юридическая академия», Конституционный Суд Украины

у с т а н о в и л :

1. Субъект права на конституционное представление – 51 народный депутат Украины – обратился в Конституционный Суд Украины с ходатайством признать часть пятую статьи 52, абзац второй части десятой статьи 98, часть третью статьи 99 Закона не соответствующими статье 8, части первой статьи 38, части первой статьи 71, части первой статьи 76 Конституции Украины.

Неконституционность указанных положений Закона авторы ходатайства обосновывают тем, что установленное в части пятой статьи 52 Закона положение, которым разрешено включать в избирательный список кандидатов в народные депутаты Украины одно и то же лицо в общегосударственном многомандатном и одномандатном избирательных округах, не соответствует принципам верховенства права и не обеспечивает реализации основ справедливости и равенства в избирательном процессе.

По их мнению, порядок выдвижения кандидатов в народные депутаты Украины и их регистрация системно связаны с процедурой установления результатов выборов в общегосударственном многомандатном и одномандатном избирательных округах, которая осуществляется в определенном статьями 98, 99 Закона порядке. В указанных статьях закреплено, что в случае если при установлении результатов выборов Центральная избирательная комиссия выявит, что лицо избрано народным депутатом Украины как по избирательному списку кандидатов в народные депутаты Украины в общегосударственном многомандатном избирательном округе, так и народным депутатом Украины в одномандатном избирательном округе, такое лицо считается избранным народным депутатом Украины в одномандатном избирательном округе; в таком случае Центральная избирательная комиссия принимает решение о признании его не приобретшим депутатский мандат в общегосударственном многомандатном избирательном округе, и признает избранным народным депутатом Украины следующего по очередности кандидата в народные депутаты Украины в избирательном списке кандидатов в народные депутаты Украины от соответствующей политической партии. Субъект права на конституционное представление считает, что такое урегулирование установления результатов выборов не согласуется с конституционным принципом равного избирательного права.

2. Конституционный Суд Украины, решая поднятые в конституционном представлении вопросы, исходит из следующего.

2.1. Украина есть демократическое, правовое государство, в котором признается и действует принцип верховенства права; права и свободы че-

ловека и их гарантии определяют содержание и направленность деятельности государства; утверждение и обеспечение прав и свобод человека является главной обязанностью государства, которое отвечает перед человеком за свою деятельность; органы законодательной, исполнительной и судебной власти осуществляют свои полномочия в установленных Конституцией Украины пределах и в соответствии с законами Украины; Конституция Украины имеет высшую юридическую силу; законы Украины и иные нормативно-правовые акты принимаются на основе Конституции Украины и должны соответствовать ей (статья 1, часть вторая статьи 3, часть вторая статьи 6, части первая, вторая статьи 8 Основного Закона Украины).

Одним из принципов конституционного строя в Украине есть то, что носителем суверенитета и единственным источником власти в Украине является народ, который осуществляет власть непосредственно и через органы государственной власти и органы местного самоуправления (часть вторая статьи 5 Конституции Украины). Народное волеизъявление осуществляется через выборы, референдум и иные формы непосредственной демократии (статья 69 Основного Закона Украины). Гражданам гарантируется право принимать участие в управлении государственными делами, во всеукраинском и местных референдумах, свободно избирать и быть избранными в органы государственной власти и органы местного самоуправления; выборы народных депутатов Украины являются свободными и осуществляются на основе всеобщего, равного и прямого избирательного права путем тайного голосования (часть первая статьи 38, статья 71, часть первая статьи 76 Конституции Украины).

Конституционный Суд Украины в Решении от 26 февраля 1998 года №1-рп/98 указал, что всеобщее, равное и прямое избирательное право, свободное и тайное волеизъявление граждан Украины на выборах народных депутатов Украины является конституционной основой правового регулирования избирательного процесса (абзац второй пункта 4 мотивировочной части).

2.2. Согласно части третьей статьи 77, пункту 20 части первой статьи 92 Конституции Украины организация и порядок выборов народных депутатов Украины определяются исключительно законами Украины, которые принимаются на основе Конституции Украины и должны соответствовать ей.

По Закону народные депутаты Украины избираются гражданами Украины на основе всеобщего, равного и прямого избирательного права путем тайного голосования по смешанной (пропорционально-мажоритарной) избирательной системе (часть первая, третья статьи 1). Конституционный состав Верховной Рады Украины – четыреста пятьдесят народных депутатов Украины (часть первая статьи 76 Основного Закона Украины), 225 из них избираются по пропорциональной системе в общегосударственном многомандатном избирательном округе по избирательным спискам кандидатов в народные депутаты Украины от политических партий, 225 – по

мажоритарной системе относительного большинства в одномандатных избирательных округах.

В оспариваемой части пятой статьи 52 Закона предусмотрено, что одно и то же лицо может быть включено в избирательный список кандидатов в народные депутаты Украины от политической партии и выдвинуто лишь в одном из одномандатных избирательных округов в порядке выдвижения политической партией или в порядке самовыдвижения. То есть кандидату в народные депутаты Украины, кроме баллотирования в общегосударственном многомандатном избирательном округе, предоставляется право одновременно баллотироваться в одном из одномандатных избирательных округов. Следовательно, кандидату в народные депутаты Украины, включенному в избирательный список кандидатов в народные депутаты Украины от политической партии, предоставляется больше правовых возможностей для реализации его права быть избранным народным депутатом Украины, что нарушает конституционный принцип равного избирательного права относительно кандидата в народные депутаты Украины, который баллотируется только по одномандатному избирательному округу.

Аналогичное части пятой статьи 52 Закона положение содержалось в части третьей статьи 20 Закона Украины «О выборах народных депутатов Украины» от 24 сентября 1997 года, которое Решением от 26 февраля 1998 года № 1-рп/98 Конституционный Суд Украины признал неконституционным исходя из того, что в соответствии с конституционным принципом равного избирательного права «всем избирателям и всем кандидатам в народные депутаты Украины Конституция предоставляет и гарантирует равные правовые возможности для реализации своих избирательных прав. В частности, равное избирательное право не обеспечивается положением части третьей статьи 20 Закона, согласно которому кандидату в народные депутаты Украины, включенному в список кандидатов от политической партии, избирательного блока партий, предоставляется больше правовых возможностей в реализации права быть избранным народным депутатом Украины: кроме баллотирования по многомандатному общегосударственному избирательному округу ему предоставляется право одновременно быть выдвинутым кандидатом в народные депутаты Украины также в одномандатном избирательном округе. То есть одному и тому же лицу Закон предоставляет право одновременно бороться за мандат народного депутата Украины по двум избирательным округам. Нарушение равного избирательного права Конституционный Суд Украины усматривает также в том, что за одного и того же кандидата в народные депутаты Украины, которому Закон предоставляет возможность одновременно баллотироваться по двум избирательным округам, избиратели должны голосовать дважды» (абзацы первый, второй пункта 10 мотивировочной части).

Следовательно, часть пятая статьи 52 Закона противоречит статье 8, части первой статьи 38, части первой статьи 71, части первой статьи 76 Конституции Украины.

2.3. Оспариваемые положения абзаца второго части десятой статьи 98 и части третьей статьи 99 Закона, согласно которым в случае если при

установлении результатов выборов Центральная избирательная комиссия выявит, что лицо избрано народным депутатом Украины как по избирательному списку кандидатов в народные депутаты Украины в общегосударственном многомандатном избирательном округе, так и народным депутатом Украины в одномандатном избирательном округе, такое лицо считается избранным народным депутатом Украины в одномандатном избирательном округе; относительно этого лица принимается решение о признании его не приобретшим депутатский мандат в общегосударственном многомандатном избирательном округе, а избранным народным депутатом Украины признается следующий по очередности кандидат в народные депутаты Украины в избирательном списке кандидатов в народные депутаты Украины от соответствующей политической партии, системно связаны с частью пятой статьи 52 Закона.

В соответствии с Законом каждому избирателю гарантируется право иметь в одномандатном и общегосударственном многомандатном избирательных округах по одному голосу (часть вторая статьи 3).

Результатом выборов народных депутатов Украины в общегосударственном многомандатном избирательном округе является определение в порядке очередности в избирательных списках кандидатов в народные депутаты Украины от политических партий лиц, избранных народными депутатами Украины от политических партий, в соответствии с количеством депутатских мандатов, полученных избирательными списками кандидатов в народные депутаты Украины от политических партий (абзац первый части десятой статьи 98 Закона).

Согласно Решению Конституционного Суда Украины от 26 февраля 1998 года №1-рп/98 конституционный принцип равного избирательного права обеспечивается не только равными для всех граждан основами участия в выборах и наличием у них равного количества голосов, но также юридически равным влиянием этих голосов на результаты выборов (абзац первый пункта 13 мотивировочной части).

Таким образом, Конституционный Суд Украины считает, что поскольку часть пятая статьи 52 Закона противоречит Конституции Украины, следовательно и абзац второй части десятой статьи 98, часть третья статьи 99 Закона, находящиеся в системной взаимосвязи с ней, противоречат Основному Закону Украины, так как они не обеспечивают равного влияния голосов избирателей на результаты выборов народных депутатов Украины, что не соответствует конституционному принципу равного избирательного права.

Учитывая изложенное и руководствуясь статьями 147, 150, 152, 153 Конституции Украины, статьями 51, 61, 65, 67, 69, 70 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины», Конституционный Суд Украины

р е ш и л :

1. Признать не соответствующими Конституции Украины (неконституционными) часть пятую статьи 52, абзац второй части десятой статьи 98,

часть третью статьи 99 Закона Украины «О выборах народных депутатов Украины» от 17 ноября 2011 года № 4061–VI.

2. Положения Закона Украины «О выборах народных депутатов Украины», признанные неконституционными, утрачивают силу со дня принятия Конституционным Судом Украины настоящего Решения.

3. Решение Конституционного Суда Украины является обязательным к исполнению на территории Украины, окончательным и не может быть обжаловано.

Решение Конституционного Суда Украины подлежит опубликованию в «Віснику Конституційного Суду України» и в иных официальных изданиях Украины.

КОНСТИТУЦИОННЫЙ СУД УКРАИНЫ

Summary to the Decision of the Constitutional Court of Ukraine dated April 5, 2012 No. 8-rp/2012 in the case upon the constitutional petition of 51 People's Deputies of Ukraine concerning conformity with the Constitution (constitutionality) of Article 52.5, paragraph 2 of Article 98.10, Article 99.3 of the Law «On Elections of the People's Deputies of Ukraine» (case on nomination of candidates for People's Deputies of Ukraine under the mixed electoral system)

According to Articles 77.3, 92.1.20 of the Constitution, organisation and procedure for conducting elections of People's Deputies of Ukraine are established exclusively by laws which are adopted on the grounds of the Constitution and shall conform to it.

According to the Law «On Elections of the People's Deputies of Ukraine» dated November 17, 2011 No. 4061-VI (hereinafter referred to as «the Law») People's Deputies of Ukraine are elected on the basis of universal, equal and direct suffrage by secret ballot under the mixed (proportional majority) electoral system (Articles 1.1, 1.3). The constitutional membership of the Verkhovna Rada of Ukraine is 450 People's Deputies of Ukraine (Article 76.1 of the Fundamental Law), 225 are elected under the proportional system in the national multi-seat electoral district according to the electoral list of candidates for People's Deputies of Ukraine from political parties, and 225 are elected under the majority system of relative majority in single-seat electoral districts.

The disputed Article 52.5 of the Law envisages that the same person may be included to the electoral list of candidates for People's Deputies of Ukraine from a political party and nominated only in one of the single-seat electoral districts under the procedure of nomination by a political party or self-nomination, i.e. a candidate for People's Deputy of Ukraine except ballot in the national multi-seat electoral district is entitled with a right to a simultaneous ballot in one of the single-seat electoral districts. Hence, a candidate for People's

Deputies of Ukraine who is included to an electoral list of candidates for People's Deputies of Ukraine from a political party has more legal possibilities for implementation of his or her right to be elected the People's Deputy of Ukraine which violates the constitutional principle of equal electoral right regarding a candidate for People's Deputies of Ukraine who runs only in a single-seat electoral district.

Thus, Article 52.5 of the Law runs contrary to Articles 8, 38.1, 71.1, 76.1 of the Constitution.

The disputed provisions of paragraph 2 of Article 98.10 and Article 99.3 of the Law establish that in case during establishment of results of elections the Central Electoral Commission indicates that the person is elected the People's Deputy of Ukraine both under the electoral list of candidates for People's Deputies of Ukraine in the national multi-seat electoral district and in a single-seat electoral district then such a person is deemed to be elected the People's Deputy of Ukraine in a single-seat electoral district; there shall be adopted a decision in regard to this person declaring he or she has not obtained the deputy's mandate in the national multi-seat electoral district, and the elected People's Deputy of Ukraine is deemed a person who is a next candidate for People's Deputies of Ukraine in the electoral list of candidates for People's Deputies of Ukraine from the respective political party. These provisions have a system conjunction with Article 52.5 of the Law.

The Constitutional Court considers that since Article 52.5 of the Law contradicts the Constitution, then paragraph 2 of Article 98.10, Article 99.3 of the Law which have a system conjunction with it, contravene the Fundamental Law as they do not provide equal influence of electoral votes on results of elections of People's Deputies of Ukraine which does not conform to the constitutional principle of equal electoral right.

Thus, the Constitutional Court of Ukraine held to recognise as non-conforming with the Constitution (unconstitutional) Article 52.5, paragraph 2 of Article 98.10, Article 99.3 of the Law «On Elections of the People's Deputies of Ukraine» dated November 17, 2011 No. 4061-VI.

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

**РІШЕННЯ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**

**у справі за конституційним зверненням громадянина
Трояна Антона Павловича щодо офіційного тлумачення положень
статті 24 Конституції України
(справа про рівність сторін судового процесу)**

м. Київ
12 квітня 2012 року
№ 9-рп/2012

Справа № 1-10/2012

Конституційний Суд України у складі суддів:

Головіна Анатолія Сергійовича – головуючого, **Бауліна** Юрія Васильовича, **Бринцева** Василя Дмитровича, **Вдовіченка** Сергія Леонідовича, **Винокурова** Сергія Маркіяновича, **Гульгата** Михайла Мирославовича, **Кампа** Володимира Михайловича, **Колоса** Михайла Івановича – доповідача, **Лилака** Дмитра Дмитровича, **Маркуш** Марії Андріївни, **Овчаренка** В'ячеслава Андрійовича, **Пасенюка** Олександра Михайловича, **Сергейчука** Олега Анатолійовича, **Шаптали** Наталі Костянтинівни, **Шишкіна** Віктора Івановича,

розглянув на пленарному засіданні справу за конституційним зверненням громадянина Трояна Антона Павловича щодо офіційного тлумачення положень статті 24 Конституції України.

Приводом для розгляду справи відповідно до статей 42, 43 Закону України «Про Конституційний Суд України» стало конституційне звернення громадянина Трояна А.П.

Підставою для розгляду справи згідно зі статтею 94 Закону України «Про Конституційний Суд України» є наявність неоднозначного застосування судами України положень статті 24 Конституції України, що призвело до порушення конституційних прав і свобод суб'єкта права на конституційне звернення.

Заслухавши суддю-доповідача Колоса М.І. та дослідивши матеріали справи, в тому числі позиції Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, Верховного Суду України, Вищого адміністративного суду України, Вищого господарського суду України, Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, Інституту кримінально-виконавчої служби, Конституційний Суд України

У С Т А Н О В И В :

1. Громадянин Троян А.П. звернувся до Конституційного Суду України щодо офіційного тлумачення положень статті 24 Конституції Украї-

ни стосовно права засудженої особи, яка перебуває у місцях позбавлення волі, бути доставленою до суду для участі в судовому процесі у справах цивільної юрисдикції.

На думку суб'єкта права на конституційне звернення, суди України неоднозначно вирішують питання щодо можливості засуджених, які перебувають у місцях позбавлення волі, брати безпосередню участь у судових засіданнях під час розгляду справ, в яких вони є стороною.

Автор клопотання вважає, що недопущення його як позивача до особистої участі у розгляді судом справи у зв'язку з тим, що він відбуває кримінальне покарання у виді позбавлення волі на певний строк у кримінально-виконавчій установі закритого типу, є дискримінаційним і таким, що порушує конституційне право на рівний доступ до правосуддя.

2. Вирішуючи порушене в конституційному зверненні питання, Конституційний Суд України виходить з такого.

2.1. В Україні як демократичній, правовій державі людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю; права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави; держава відповідає перед людиною за свою діяльність; утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави (статті 1, 3 Основного Закону України).

Конституція України має найвищу юридичну силу; закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй; норми Конституції України є нормами прямої дії; звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України гарантується; конституційні права і свободи гарантуються і не можуть бути скасовані (частини друга, третя, статті 8, частина друга статті 22 Конституції України).

Відповідно до частини першої статті 64 Основного Закону України конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України.

Конституційні права і свободи є фундаментальною основою існування та розвитку Українського народу, а тому держава зобов'язана створювати ефективні організаційно-правові механізми для їх реалізації. Відсутність таких механізмів нівелює сутність конституційних прав і свобод, оскільки призводить до того, що вони стають декларативними, а це є неприпустимим у правовій державі.

2.2. Відповідно до частини першої статті 55 Конституції України права і свободи людини і громадянина захищаються судом, отже, держава зобов'язана гарантувати кожному захист його прав і свобод у судовому порядку; суд не може відмовити у правосудді, якщо громадянин України, іноземець, особа без громадянства вважають, що їх права і свободи порушені або порушуються, створено або створюються перешкоди для їх реалізації або мають місце інші ущемлення прав та свобод (пункт 1 резо-

лютивної частини Рішення Конституційного Суду України від 25 грудня 1997 року № 9-зп).

Згідно з частинами першою, другою статті 24 Основного Закону України громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом; не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками.

Іноземці та особи без громадянства, що перебувають в Україні на законних підставах, користуються тими самими правами і свободами, а також несуть такі самі обов'язки, як і громадяни України, – за винятками, встановленими Конституцією, законами чи міжнародними договорами України (частина перша статті 26 Основного Закону України). Аналогічне положення міститься у частині четвертій статті 7 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 7 липня 2010 року № 2453–VI.

Рівність та недопустимість дискримінації особи є не тільки конституційними принципами національної правової системи України, а й фундаментальними цінностями світового співтовариства, на чому наголошено у міжнародних правових актах з питань захисту прав і свобод людини і громадянина, зокрема у Міжнародному пакті про громадянські і політичні права 1966 року (статтях 14, 26), Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року (статті 14), Протоколі № 12 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року (статті 1), ратифікованих Україною, та у Загальній декларації прав людини 1948 року (статтях 1, 2, 7).

Гарантована Конституцією України рівність усіх людей в їх правах і свободах означає необхідність забезпечення їм рівних правових можливостей як матеріального, так і процесуального характеру для реалізації однакових за змістом та обсягом прав і свобод. У правовій державі звернення до суду є універсальним механізмом захисту прав, свобод та законних інтересів фізичних і юридичних осіб.

Основними засадами судочинства є, зокрема, законність, рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом, змагальність сторін та свобода в наданні ними суду своїх доказів і в доведенні перед судом їх переконливості (пункти 1, 2, 4 частини третьої статті 129 Основного Закону України).

Ніхто не може бути обмежений у праві на доступ до правосуддя, яке охоплює можливість особи ініціювати судовий розгляд та брати безпосередню участь у судовому процесі, або позбавлений такого права.

2.3. Відповідно до частини третьої статті 63 Основного Закону України засуджений користується всіма правами людини і громадянина, за винятком обмежень, які визначені законом і встановлені вироком суду.

Кожен має право на участь у розгляді своєї справи у передбаченому процесуальним законом порядку в суді будь-якої інстанції (частина третя статті 7 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»). Разом з тим законом не врегульовано порядок забезпечення особистої участі засуджено-

го, який відбуває кримінальне покарання у виді арешту, обмеження волі, тримання в дисциплінарному батальйоні, позбавлення волі на певний строк, довічного позбавлення волі, у розгляді судової справи як сторони.

Конституційний Суд України дійшов висновку, що особиста участь засудженого, який відбуває кримінальне покарання в установах виконання покарань, як сторони судового процесу створює передумови для повного, всебічного, об'єктивного та неупередженого розгляду справи. Така участь засудженого як сторони у розгляді справи в судах усіх юрисдикцій, спеціалізацій та інстанцій повинна забезпечуватися відповідним процесуальним законом. Рішення про порядок участі засудженого як сторони у розгляді справи зобов'язаний приймати суд у порядку та на умовах, визначених відповідним процесуальним законом.

Виходячи з наведеного та керуючись статтями 147, 150, 153 Конституції України, статтями 51, 62, 66, 67, 69, 95 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

в и р і ш и в :

1. В аспекті конституційного звернення положення статті 24 Конституції України стосовно рівності громадян у конституційних правах, свободах та перед законом у взаємозв'язку з положеннями частини першої статті 55, пункту 2 частини третьої статті 129 Основного Закону України щодо захисту судом прав і свобод людини і громадянина та рівності усіх учасників судового процесу перед законом і судом треба розуміти так, що кожен, тобто громадянин України, іноземець, особа без громадянства, має гарантовані державою рівні права на захист прав і свобод у судовому порядку та на участь у розгляді своєї справи у визначеному процесуальним законом порядку у судах усіх юрисдикцій, спеціалізацій та інстанцій, у тому числі й особа, яка засуджена і відбуває кримінальне покарання в установах виконання покарань.

2. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим до виконання на території України, остаточним і не може бути оскаржене.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у «Віснику Конституційного Суду України» та в інших офіційних виданнях України.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

ИМЕНЕМ УКРАИНЫ

**РЕШЕНИЕ
КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА УКРАИНЫ**

**по делу об официальном толковании положений статьи 24
Конституции Украины по конституционному обращению
гражданина Трояна Антона Павловича
(дело о равенстве сторон судебного процесса)**

г. Киев
12 апреля 2012 года
№ 9-рп/2012

Дело № 1-10/2012

Конституционный Суд Украины в составе судей:

Головина Анатолия Сергеевича – председательствующего, **Баулина** Юрия Васильевича, **Брынцева** Василия Дмитриевича, **Вдовиченко** Сергея Леонидовича, **Винокурова** Сергея Маркияновича, **Гультая** Михаила Мирославовича, **Кампо** Владимира Михайловича, **Колоса** Михаила Ивановича – докладчика, **Лылака** Дмитрия Дмитриевича, **Маркуш** Марии Андреевны, **Овчаренко** Вячеслава Андреевича, **Пасенюка** Александра Михайловича, **Сергейчука** Олега Анатольевича, **Шапталы** Натальи Константиновны, **Шишкина** Виктора Ивановича,

рассмотрел в пленарном заседании дело об официальном толковании положений статьи 24 Конституции Украины по конституционному обращению гражданина Трояна Антона Павловича.

Поводом к рассмотрению дела в соответствии со статьями 42, 43 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» стало конституционное обращение гражданина Трояна А.П.

Основанием к рассмотрению дела согласно статье 94 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» является наличие неоднозначного применения судами Украины положений статьи 24 Конституции Украины, что привело к нарушению конституционных прав и свобод субъекта права на конституционное обращение.

Заслушав судью-докладчика Колоса М.И. и исследовав материалы дела, в том числе позиции Уполномоченного Верховной Рады Украины по правам человека, Верховного Суда Украины, Высшего административного суда Украины, Высшего хозяйственного суда Украины, Высшего специализированного суда Украины по рассмотрению гражданских и уголовных дел, Института уголовно-исполнительной службы, Конституционный Суд Украины

У С Т А Н О В И Л :

1. Гражданин Троян А.П. обратился в Конституционный Суд Украины относительно официального толкования положений статьи 24 Конституции Украины о праве осужденного лица, находящегося в местах лишения свободы, быть доставленным в суд для участия в судебном процессе по делам гражданской юрисдикции.

По мнению субъекта права на конституционное обращение, суды Украины неоднозначно решают вопрос о возможности осужденных, находящихся в местах лишения свободы, принимать непосредственное участие в судебных заседаниях при рассмотрении дел, в которых они являются стороной.

Автор ходатайства считает, что недопущение его как истца к непосредственному участию в рассмотрении судом дела в связи с тем, что он отбывает уголовное наказание в виде лишения свободы на определенный срок в уголовно-исполнительном учреждении закрытого типа, является дискриминационным и нарушающим конституционное право на равный доступ к правосудию.

2. Решая поднятый в конституционном обращении вопрос, Конституционный Суд Украины исходит из следующего.

2.1. В Украине как демократическом, правовом государстве человек, его жизнь и здоровье, честь и достоинство, неприкосновенность и безопасность признаются наивысшей социальной ценностью; права и свободы человека и их гарантии определяют содержание и направленность деятельности государства; государство отвечает перед человеком за свою деятельность; утверждение и обеспечение прав и свобод человека является главной обязанностью государства (статьи 1, 3 Основного Закона Украины).

Конституция Украины имеет высшую юридическую силу; законы и иные нормативно-правовые акты принимаются на основе Конституции Украины и должны соответствовать ей; нормы Конституции Украины являются нормами прямого действия; обращение в суд для защиты конституционных прав и свобод человека и гражданина непосредственно на основании Конституции Украины гарантируется; конституционные права и свободы гарантируются и не могут быть упразднены (части вторая, третья, статьи 8, часть вторая статьи 22 Конституции Украины).

Согласно части первой статьи 64 Основного Закона Украины конституционные права и свободы человека и гражданина не могут быть ограничены, кроме случаев, предусмотренных Конституцией Украины.

Конституционные права и свободы являются фундаментальной основой существования и развития Украинского народа, а потому государство обязано создавать эффективные организационно-правовые механизмы для их реализации. Отсутствие таких механизмов нивелирует сущность конституционных прав и свобод, поскольку приводит к тому, что они становятся декларативными, а это недопустимо в правовом государстве.

2.2. В соответствии с частью первой статьи 55 Конституции Украины права и свободы человека и гражданина защищаются судом, соответственно, государство обязано гарантировать каждому защиту его прав и свобод в судебном порядке; суд не может отказать в правосудии, если гражданин Украины, иностранец, лицо без гражданства считают, что их права и свободы нарушены или нарушаются, созданы или создаются преграды для их реализации или имеют место другие ущемления прав и свобод (пункт 1 резолютивной части Решения Конституционного Суда Украины от 25 декабря 1997 года № 9-зп).

Согласно частям первой, второй статьи 24 Основного Закона Украины граждане имеют равные конституционные права и свободы и равны перед законом; не может быть привилегий или ограничений по признакам расы, цвета кожи, политических, религиозных и иных убеждений, пола, этнического и социального происхождения, имущественного положения, места жительства, по языковым или иным признакам.

Иностранцы и лица без гражданства, находящиеся в Украине на законных основаниях, пользуются теми же правами и свободами, а также несут такие же обязанности, как и граждане Украины, – за исключениями, установленными Конституцией, законами или международными договорами Украины (часть первая статьи 26 Основного Закона Украины). Аналогичное положение содержится в части четвертой статьи 7 Закона Украины «О судоустройстве и статусе судей» от 7 июля 2010 года № 2453–VI.

Равенство и недопустимость дискриминации лица являются не только конституционными принципами национальной правовой системы Украины, но и фундаментальными ценностями мирового сообщества, на чем акцентировалось в международных правовых актах по вопросам защиты прав и свобод человека и гражданина, в частности в Международном пакте о гражданских и политических правах 1966 года (статьях 14, 26), Конвенции о защите прав человека и основных свобод 1950 года (статье 14), Протоколе № 12 к Конвенции о защите прав человека и основных свобод 1950 года (статье 1), ратифицированных Украиной, и в Общей декларации прав человека 1948 года (статьях 1, 2, 7).

Гарантированное Конституцией Украины равенство всех людей в их правах и свободах означает необходимость обеспечения им равных правовых возможностей как материального, так и процессуального характера для реализации одинаковых по содержанию и объему прав и свобод. В правовом государстве обращение в суд является универсальным механизмом защиты прав, свобод и законных интересов физических и юридических лиц.

Основными принципами судопроизводства являются, в частности, законность, равенство всех участников судебного процесса перед законом и судом, состязательность сторон и свобода в предоставлении ими суду своих доказательств и в доказывании перед судом их убедительности (пункты 1, 2, 4 части третьей статьи 129 Основного Закона Украины).

Никто не может быть ограничен в праве на доступ к правосудию, охватывающем возможность лица инициировать судебное разбирательство

и принимать непосредственное участие в судебном процессе, или лишен такого права.

2.3. Согласно части третьей статьи 63 Основного Закона Украины осужденный пользуется всеми правами человека и гражданина, за исключением ограничений, определенных законом и установленных приговором суда.

Каждый имеет право на участие в рассмотрении своего дела в предусмотренном процессуальным законом порядке в суде любой инстанции (часть третья статьи 7 Закона Украины «О судоустройстве и статусе судей»). Вместе с тем законом не урегулирован порядок обеспечения непосредственного участия осужденного, отбывающего уголовное наказание в виде ареста, ограничения свободы, содержания в дисциплинарном батальоне, лишения свободы на определенный срок, пожизненного лишения свободы, в рассмотрении судебного дела как стороны.

Конституционный Суд Украины пришел к выводу, что непосредственное участие осужденного, отбывающего уголовное наказание в учреждениях исполнения наказания, как стороны судебного процесса создает предпосылки для полного, всестороннего, объективного и непредубежденного рассмотрения дела. Такое участие осужденного как стороны в рассмотрении дела в судах всех юрисдикций, специализаций и инстанций должно обеспечиваться соответствующим процессуальным законом. Решение о порядке участия осужденного как стороны в рассмотрении дела обязан принимать суд в порядке и на условиях, определенных соответствующим процессуальным законом.

Исходя из изложенного и руководствуясь статьями 147, 150, 153 Конституции Украины, статьями 51, 62, 66, 67, 69, 95 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины», Конституционный Суд Украины

р е ш и л :

1. В аспекте конституционного обращения положения статьи 24 Конституции Украины о равенстве граждан в конституционных правах, свободах и перед законом во взаимосвязи с положениями части первой статьи 55, пункта 2 части третьей статьи 129 Основного Закона Украины о защите судом прав и свобод человека и гражданина и равенстве всех участников судебного процесса перед законом и судом следует понимать как то, что каждый, то есть гражданин Украины, иностранец, лицо без гражданства, имеет гарантированные государством равные права на защиту прав и свобод в судебном порядке и на участие в рассмотрении своего дела в определенном процессуальным законом порядке в судах всех юрисдикций, специализаций и инстанций, в том числе и лицо, осужденное и отбывающее уголовное наказание в учреждениях исполнения наказания.

2. Решение Конституционного Суда Украины является обязательным к исполнению на территории Украины, окончательным и не может быть обжаловано.

Решение Конституционного Суда Украины подлежит опубликованию в «Віснику Конституційного Суду України» и в иных официальных изданиях Украины.

КОНСТИТУЦИОННЫЙ СУД УКРАИНЫ

Summary to the Decision of the Constitutional Court of Ukraine dated April 12, 2012 No. 9-рп/2012 in the case upon the constitutional appeal of citizen Anton Pavlovych Troian concerning official interpretation of the provisions of Article 24 of the Constitution (case on equality of parties in a trial)

Citizen A.Troian applied to the Constitutional Court concerning official interpretation of the provisions of Article 24 of the Constitution concerning a right of a condemned person who serves sentence in correction facilities to be transferred to a court for participation in a trial in cases of civil jurisdiction.

According to Articles 24.1, 24.2 of the Fundamental Law, citizens have equal constitutional rights and freedoms and are equal before the law; there shall be no privileges or restrictions based on race, colour of skin, political, religious and other beliefs, sex, ethnic and social origin, property status, place of residence, linguistic or other characteristics.

Foreigners and stateless persons who stay in Ukraine on legal grounds enjoy the same rights and freedoms and also bear the same duties as citizens of Ukraine, with the exceptions established by the Constitution, laws or international treaties of Ukraine (Article 26.1 of the Fundamental Law). The same provision is stated in Article 7.4 of the Law «On Judicial System and Status of Judges» dated July 7, 2010 No. 2453-VI.

Equality of all people in their rights and freedoms guaranteed by the Constitution means the necessity of ensuring equal legal possibilities of both material and procedural character for realisation of rights and freedoms identical by their content and scope. Application to a court in a law-based state is a universal mechanism of protection of rights, freedoms and legal interests of natural and legal persons.

The main principles of judicial proceedings are, in particular, legality, equality before the law and the court of all participants in a trial, adversarial procedure and freedom of the parties to present their evidence to the court and to prove the weight of evidence before the court (Articles 129.3.1, 129.3.2, 129.3.4 of the Fundamental Law).

Nobody may be restricted in his or her right for access to justice which includes a possibility of a person to initiate judicial examination and to take part directly in a trial or to be deprived of such a right.

According to Article 63.3 of the Fundamental Law, a condemned person enjoys all human and citizens' rights, with the exception of restrictions determined by law and established by a court verdict.

Every person has a right for participation in consideration of his or her case in the order established by the procedural law in court of any instance (Article 7.3 of the Law «On Judicial System and Status of Judges»). At the same

time the law does not provide the order of ensuring personal participation of a condemned person who serves a sentence in the form of arrest, restriction of freedom, holding in penal battalion, deprivation of freedom for a certain term, lifetime sentence, in consideration of a judicial case as a party thereto.

The Constitutional Court came to a conclusion that personal participation of a condemned person who serves a sentence in correction facilities as a party of a trial creates preconditions for complete, comprehensive, objective and impartial consideration of a case. Such participation of a condemned person as a party in consideration of a case in courts of all jurisdictions, specialisation and instances shall be ensured by the respective procedural law. Decisions concerning the order of participation of a condemned person as a party in consideration of a case shall be adopted by a court in the order and on conditions established by the respective procedural law.

Thus, the Constitutional Court of Ukraine held that in terms of the constitutional appeal the provisions of Article 24 of the Constitution concerning equality of citizens in their constitutional rights, freedoms and before the law in conjunction with the provisions of Articles 55.1, 129.3.2 of the Fundamental Law concerning protection of human and citizens' rights and freedoms by court and equality of all participants in a trial before the law and the court shall be understood as reading that every person, i.e. citizen of Ukraine, foreigner, stateless person, has equal rights guaranteed by state for the protection of his or her rights and freedoms in judicial order and participation in consideration of his or her case in the order established by the procedural law in courts of all jurisdictions, specialisation and instance, including a condemned person who serves a sentence in correction facilities.

**РІШЕННЯ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**

**у справі за конституційним зверненням громадянина
Кузьменка Віталія Борисовича
щодо офіційного тлумачення положення частини третьої статті 364
Кримінального кодексу України
(справа щодо застосування кваліфікуючої ознаки
«працівник правоохоронного органу»
до працівника державної виконавчої служби)**

м. Киї в
18 квітня 2012 року
№ 10-рп/2012

Справа № 1-13/2012

Конституційний Суд України у складі суддів:

Головіна Анатолія Сергійовича – головуючого, **Бауліна** Юрія Васильовича, **Вдовіченка** Сергія Леонідовича, **Винокурова** Сергія Маркіяновича, **Гультая** Михайла Мирославовича, **Кампа** Володимира Михайловича, **Колоса** Михайла Івановича, **Маркуш** Марії Андріївни, **Овчаренка** В'ячеслава Андрійовича, **Пасенюка** Олександра Михайловича, **Сергейчука** Олега Анатолійовича, **Стецюка** Петра Богдановича, **Стрижака** Андрія Андрійовича – доповідача, **Шишкіна** Віктора Івановича,

розглянув на пленарному засіданні справу за конституційним зверненням громадянина Кузьменка Віталія Борисовича щодо офіційного тлумачення положень підпункту «д» абзацу другого пункту 1 статті 2 Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» від 23 грудня 1993 року № 3781–ХІІ (Відомості Верховної Ради України, 1994 р., № 11, ст. 50) з наступними змінами, частини третьої статті 364 Кримінального кодексу України.

Приводом для розгляду справи відповідно до статей 42, 43 Закону України «Про Конституційний Суд України» стало конституційне звернення громадянина Кузьменка Віталія Борисовича щодо офіційного тлумачення положень підпункту «д» абзацу другого пункту 1 статті 2 Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» від 23 грудня 1993 року № 3781–ХІІ з наступними змінами (далі – Закон), частини третьої статті 364 Кримінального кодексу України (далі – Кримінальний кодекс).

Підставою для розгляду справи згідно зі статтею 94 Закону України «Про Конституційний Суд України» є наявність неоднозначного застосування судами України положень названих статей Закону і Кримінального кодексу.

Заслухавши суддю-доповідача Стрижака А.А. та дослідивши матеріали справи, у тому числі позиції, висловлені Президентом України, Го-

ловою Верховної Ради України, Комітетом Верховної Ради України з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності, Генеральною прокуратурою України, Міністерством юстиції України, Міністерством внутрішніх справ України, Верховним Судом України, Вищим спеціалізованим судом України з розгляду цивільних і кримінальних справ, науковцями Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого», Національного університету «Одеська юридична академія», Інституту мовознавства ім. О.О.Потебні Національної академії наук України, Конституційний Суд України

У С Т А Н О В И В :

1. Суб'єкт права на конституційне звернення – громадянин Кузьменко В.Б. – звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням дати офіційне тлумачення положень підпункту «д» абзацу другого пункту 1 статті 2 Закону, частини третьої статті 364 Кримінального кодексу в аспекті питання, чи є працівник органу державної виконавчої служби працівником правоохоронного органу.

Необхідність в офіційному тлумаченні вказаних положень Закону та Кримінального кодексу, на думку автора клопотання, полягає в неоднозначному їх застосуванні судами України. Суб'єкт права на конституційне звернення стверджує, що суди загальної юрисдикції, кваліфікуючи діяння працівників державної виконавчої служби за статтею 364 Кримінального кодексу (зловживання владою або службовим становищем), в одних випадках посилалися на підпункт «д» абзацу другого пункту 1 статті 2 Закону і вважали таких працівників працівниками правоохоронного органу, у зв'язку з чим кваліфікували їхні дії за частиною третьою статті 364 Кримінального кодексу, а в інших – керувалися частинами першою чи другою цієї статті, тобто не вважали таких працівників працівниками правоохоронного органу. Додані до конституційного звернення копії рішень судів загальної юрисдикції підтверджують факт неоднозначного застосування положень нормативно-правових актів, про необхідність тлумачення яких ідеться.

2. Вирішуючи питання, порушене в конституційному зверненні, Конституційний Суд України виходить з такого.

2.1. Україна є демократичною, соціальною, правовою державою, у якій людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю; права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави; держава відповідає перед людиною за свою діяльність; утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави (статті 1, 3 Конституції України). Виключно законами України визначаються, зокрема, діяння, які є злочинами, та відповідальність за них (пункт 22 частини першої статті 92 Конституції України).

Кримінальний кодекс має своїм завданням правове забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина, власності, громадсько-

го порядку та громадської безпеки, довілля, конституційного устрою України від злочинних посягань, забезпечення миру і безпеки людства, а також запобігання злочинам; для здійснення цього завдання Кримінальний кодекс визначає, які суспільно небезпечні діяння є злочинами та які покарання застосовуються до осіб, що їх вчинили (стаття 1 Кримінального кодексу).

2.2. У розділі XVII Особливої частини Кримінального кодексу визначено, які діяння у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, є злочинами, і покарання за них.

До таких злочинів належить і зловживання владою або службовим становищем, тобто умисне, з корисливих мотивів чи в інших особистих інтересах або в інтересах третіх осіб використання службовою особою влади чи службового становища всупереч інтересам служби, якщо воно завдало істотної шкоди охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб (частина перша статті 364 Кримінального кодексу). Однією з кваліфікуючих ознак вказаного злочину є вчинення його працівником правоохоронного органу (частина третя статті 364 Кримінального кодексу).

3. У Законі встановлено, що правоохоронними органами є органи прокуратури, внутрішніх справ, служби безпеки, Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, митні органи, органи охорони державного кордону, органи державної податкової служби, органи і установи виконання покарань, слідчі ізолятори, органи державної контрольно-ревізійної служби, рибоохорони, державної лісової охорони, інші органи, які здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції (абзац перший пункту 1 статті 2).

Згідно з абзацом другим пункту 1 статті 2 Закону захисту підлягають працівники суду і правоохоронних органів, зазначених в абзаці першому цього пункту, а також співробітники кадрового складу розвідувальних органів України, працівники Антимонопольного комітету України та уповноважені особи Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку, які беруть безпосередню участь, зокрема, у виконанні вироків, рішень, ухвал і постанов судів, постанов органів дізнання і попереднього слідства та прокурорів (підпункт «д»). Напрями діяльності, вказані у цьому абзаці, не можна вважати додатковими підставами для віднесення органів, що провадять таку діяльність, до правоохоронних. Визначивши ці напрями, законодавець розширив коло осіб, які поряд із працівниками суду і правоохоронних органів підлягають державному захисту відповідно до Закону, що є цілком виправданим з огляду на його завдання.

Системний аналіз положень Закону і частини третьої статті 364 Кримінального кодексу дає підстави вважати, що працівник правоохоронного органу у вказаному положенні закону про кримінальну

відповідальність як службова особа – суб'єкт злочину є кваліфікуючою ознакою відповідного складу злочину, а в Законі працівник правоохоронного органу є особою, яка у зв'язку з її службовою діяльністю підлягає особливому державному захисту відповідно до мети Закону. У зв'язку з цим положення підпункту «д» абзацу другого пункту 1 статті 2 Закону не може бути застосоване при тлумаченні положення частини третьої статті 364 Кримінального кодексу.

4. Відповідно до частини першої статті 2 Кримінального кодексу підставою кримінальної відповідальності є вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад злочину, передбаченого цим кодексом. Згідно з частинами третьою, четвертою статті 3 Кримінального кодексу злочинність діяння, а також його караність та інші кримінально-правові наслідки визначаються тільки цим кодексом, а застосування закону про кримінальну відповідальність за аналогією заборонено.

У Кримінальному кодексі встановлено вичерпні ознаки суб'єкта злочину – фізична осудна особа, яка вчинила злочин у віці, з якого відповідно до цього кодексу може наставати кримінальна відповідальність (частина перша статті 18). Поряд із суб'єктом злочину в законі про кримінальну відповідальність виокремлено спеціального суб'єкта злочину – фізичну осудну особу, яка вчинила у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність, злочин, суб'єктом якого може бути лише певна особа (частина друга статті 18).

Ознаки спеціального суб'єкта злочину наведено у відповідних нормах Особливої частини Кримінального кодексу. Спеціальним суб'єктом злочину, який підлягає кримінальній відповідальності згідно зі статтею 364 Кримінального кодексу (зловживання владою або службовим становищем), є службова особа, визначення якої міститься у примітці до цієї статті.

Законодавець у частині третій статті 364 Кримінального кодексу встановив покарання за зловживання владою або службовим становищем, вчинене працівником правоохоронного органу, яке є більш суворим, ніж передбачене в частині першій чи другій цієї статті покарання за такий злочин, вчинений службовою особою.

У статті 364 Кримінального кодексу не визначено, хто саме належить до працівників правоохоронного органу. Відсутні в законі про кримінальну відповідальність і посилання на відповідні положення інших законів України. Вказане унеможливило застосування положень інших законодавчих актів, зокрема й Закону, для встановлення щодо спеціального суб'єкта злочину кваліфікуючої ознаки, передбаченої частиною третьою статті 364 Кримінального кодексу, – працівник правоохоронного органу.

Конституційний Суд України вважає, що поняття «працівник правоохоронного органу» необхідно визначати відповідно до розуміння ознак цього суб'єкта злочину лише за змістом його застосування у Кримінальному кодексі. Із системного аналізу положень Кримінального кодексу вбачається, що в ньому розмежовано поняття «працівник правоохоронного

органу», «працівник державної виконавчої служби», «державний виконавець».

Зокрема, у частині другій статті 342 Кримінального кодексу передбачено кримінальну відповідальність за опір працівникові правоохоронного органу, державному виконавцю під час виконання ним службових обов'язків, члену громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовцеві під час виконання цими особами покладених на них обов'язків щодо охорони громадського порядку, а в частині першій статті 343 Кримінального кодексу – за вплив у будь-якій формі на працівника правоохоронного органу чи працівника державної виконавчої служби з метою перешкодити виконанню ним службових обов'язків або добитися прийняття незаконного рішення.

На підставі викладеного Конституційний Суд України дійшов висновку, що положення частини третьої статті 364 Кримінального кодексу не поширюється на державних виконавців та інших працівників державної виконавчої служби.

Враховуючи наведене та керуючись статтями 147, 150, 153 Конституції України, статтями 42, 51, 62, 66, 67, 69, 95 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

в и р і ш и в :

1. В аспекті порушеного в конституційному зверненні питання положення частини третьої статті 364 Кримінального кодексу України, яким передбачено кримінальну відповідальність службової особи за зловживання владою або службовим становищем, а саме «дії, передбачені частиною першою або другою цієї статті, якщо вони вчинені працівником правоохоронного органу», слід розуміти так, що встановлена ним кваліфікуюча ознака складу злочину – працівник правоохоронного органу – не поширюється на працівника органу державної виконавчої служби.

2. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим до виконання на території України, остаточним і не може бути оскаржене.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у «Віснику Конституційного Суду України» та в інших офіційних виданнях України.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

Р Е Ш Е Н И Е
КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА УКРАИНЫ

по делу об официальном толковании положения части третьей
статьи 364 Уголовного кодекса Украины
по конституционному обращению гражданина
Кузьменко Виталия Борисовича
(дело о применении квалифицирующего признака
«работник правоохранительного органа»
к работнику государственной исполнительной службы)

г. Киев
18 апреля 2012 года
№ 10-рп/2012

Дело № 1-13/2012

Конституционный Суд Украины в составе судей:

Головина Анатолия Сергеевича – председательствующего, **Баулина** Юрия Васильевича, **Вдовиченко** Сергея Леонидовича, **Винокурова** Сергея Маркияновича, **Гультая** Михаила Мирославовича, **Кампо** Владимира Михайловича, **Колоса** Михаила Ивановича, **Маркуш** Марии Андреевны, **Овчаренко** Вячеслава Андреевича, **Пасенюка** Александра Михайловича, **Сергейчука** Олега Анатольевича, **Стецюка** Петра Богдановича, **Стрижака** Андрея Андреевича – докладчика, **Шишкина** Виктора Ивановича,

рассмотрел в пленарном заседании дело об официальном толковании положений подпункта «д» абзаца второго пункта 1 статьи 2 Закона Украины «О государственной защите работников суда и правоохранительных органов» от 23 декабря 1993 года № 3781–ХІІ (Ведомости Верховной Рады Украины, 1994 г., № 11, ст. 50) с последующими изменениями, части третьей статьи 364 Уголовного кодекса Украины по конституционному обращению гражданина Кузьменко Виталия Борисовича.

Поводом к рассмотрению дела в соответствии со статьями 42, 43 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» стало конституционное обращение гражданина Кузьменко Виталия Борисовича об официальном толковании положений подпункта «д» абзаца второго пункта 1 статьи 2 Закона Украины «О государственной защите работников суда и правоохранительных органов» от 23 декабря 1993 года № 3781–ХІІ с последующими изменениями (далее – Закон), части третьей статьи 364 Уголовного кодекса Украины (далее – Уголовный кодекс).

Основанием к рассмотрению дела согласно статье 94 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» является наличие неоднозначного применения судами Украины положений названных статей Закона и Уголовного кодекса.

Заслушав судью-докладчика Стрижака А.А. и исследовав материалы дела, в том числе позиции, изложенные Президентом Украины, Председателем Верховной Рады Украины, Комитетом Верховной Рады Украины по вопросам законодательного обеспечения правоохранительной деятельности, Генеральной прокуратурой Украины, Министерством юстиции Украины, Министерством внутренних дел Украины, Верховным Судом Украины, Высшим специализированным судом Украины по рассмотрению гражданских и уголовных дел, научными работниками Национального университета «Юридическая академия Украины имени Ярослава Мудрого», Национального университета «Одесская юридическая академия», Института языковедения им. А.А.Потебни Национальной академии наук Украины, Конституционный Суд Украины

У С Т А Н О В И Л :

1. Субъект права на конституционное обращение – гражданин Кузьменко В.Б. – обратился в Конституционный Суд Украины с ходатайством дать официальное толкование положений подпункта «д» абзаца второго пункта 1 статьи 2 Закона, части третьей статьи 364 Уголовного кодекса в аспекте вопроса, является ли работник органа государственной исполнительной службы работником правоохранительного органа.

Необходимость в официальном толковании указанных положений Закона и Уголовного кодекса, по мнению автора ходатайства, заключается в неоднозначном их применении судами Украины. Субъект права на конституционное обращение утверждает, что суды общей юрисдикции, квалифицируя действия работников государственной исполнительной службы по статье 364 Уголовного кодекса (злоупотребление властью или служебным положением), в одних случаях ссылались на подпункт «д» абзаца второго пункта 1 статьи 2 Закона и считали таких работников работниками правоохранительного органа, в связи с чем квалифицировали их действия согласно части третьей статьи 364 Уголовного кодекса, а в других – руководствовались частями первой или второй этой статьи, то есть не считали таких работников работниками правоохранительного органа. Приложенные к конституционному обращению копии решений судов общей юрисдикции подтверждают факт неоднозначного применения положений нормативно-правовых актов, о необходимости толкования которых идет речь.

2. Решая вопрос, поднятый в конституционном обращении, Конституционный Суд Украины исходит из следующего.

2.1. Украина является демократическим, социальным, правовым государством, в котором человек, его жизнь и здоровье, честь и достоинство, неприкосновенность и безопасность признаются наивысшей социальной ценностью; права и свободы человека и их гарантии определяют содержание и направленность деятельности государства; государство отвечает перед человеком за свою деятельность; утверждение и обеспечение прав и свобод человека является главной обязанностью государства (статьи 1, 3 Конституции Украины). Исключительно законами Украины определяют-

ся, в частности, деяния, являющиеся преступлениями, и ответственность за них (пункт 22 части первой статьи 92 Конституции Украины).

Уголовный кодекс имеет своей задачей правовое обеспечение охраны прав и свобод человека и гражданина, собственности, общественного порядка и общественной безопасности, окружающей среды, конституционного устройства Украины от преступных посягательств, обеспечение мира и безопасности человечества, а также предупреждение преступлений; для осуществления этой задачи Уголовный кодекс определяет, какие общественно опасные деяния являются преступлениями и какие наказания применяются к лицам, их совершившим (статья 1 Уголовного кодекса).

2.2. В разделе XVII Особенной части Уголовного кодекса определено, какие действия в сфере служебной деятельности и профессиональной деятельности, связанной с предоставлением публичных услуг, являются преступлениями, и наказание за них.

К таким преступлениям относится и злоупотребление властью или служебным положением, то есть умышленное, из корыстных побуждений либо в иных личных интересах или в интересах третьих лиц использование должностным лицом власти либо служебного положения вопреки интересам службы, если оно причинило существенный вред охраняемым законом правам, свободам и интересам отдельных граждан или государственным либо общественным интересам, или интересам юридических лиц (часть первая статьи 364 Уголовного кодекса). Одним из квалифицирующих признаков указанного преступления является совершение его работником правоохранительного органа (часть третья статьи 364 Уголовного кодекса).

3. В Законе установлено, что правоохранительными органами являются органы прокуратуры, внутренних дел, службы безопасности, Военной службы правопорядка в Вооруженных Силах Украины, таможенные органы, органы охраны государственной границы, органы государственной налоговой службы, органы и учреждения исполнения наказания, следственные изоляторы, органы государственной контрольно-ревизионной службы, рыбоохраны, государственной лесной охраны, другие органы, осуществляющие правоприменительные или правоохранительные функции (абзац первый пункта 1 статьи 2).

Согласно абзацу второму пункта 1 статьи 2 Закона защите подлежат работники суда и правоохранительных органов, указанных в абзаце первом данного пункта, а также сотрудники кадрового состава разведывательных органов Украины, работники Антимонопольного комитета Украины и уполномоченные лица Национальной комиссии по ценным бумагам и фондовому рынку, непосредственно участвующие, в частности, в исполнении приговоров, решений, определений и постановлений судов, постановлений органов дознания и предварительного следствия и прокуроров (подпункт «д»). Направления деятельности, указанные в этом абзаце,

нельзя считать дополнительными основаниями для отнесения органов, ведущих такую деятельность, к правоохранительным. Определив эти направления, законодатель расширил круг лиц, которые наряду с работниками суда и правоохранительных органов подлежат государственной защите согласно Закону, что является целиком оправданным, учитывая его задачу.

Системный анализ положений Закона и части третьей статьи 364 Уголовного кодекса дает основания считать, что работник правоохранительного органа в указанном положении закона об уголовной ответственности как служебное лицо – субъект преступления является квалифицирующим признаком соответствующего состава преступления, а в Законе работник правоохранительного органа является лицом, которое в связи с его служебной деятельностью подлежит особой государственной защите согласно цели Закона. В связи с этим положение подпункта «д» абзаца второго пункта 1 статьи 2 Закона не может быть применено при толковании положения части третьей статьи 364 Уголовного кодекса.

4. В соответствии с частью первой статьи 2 Уголовного кодекса основанием уголовной ответственности является совершение лицом общественно опасного деяния, содержащего состав преступления, предусмотренного данным кодексом. Согласно частям третьей, четвертой статьи 3 Уголовного кодекса преступность деяния, а также его наказуемость и иные уголовно-правовые последствия определяются только этим кодексом, а применение закона об уголовной ответственности по аналогии запрещено.

В Уголовном кодексе установлены исчерпывающие признаки субъекта преступления – физическое вменяемое лицо, совершившее преступление в возрасте, с которого в соответствии с данным кодексом может наступать уголовная ответственность (часть первая статьи 18). Наряду с субъектом преступления в законе об уголовной ответственности выделен специальный субъект преступления – физическое вменяемое лицо, совершившее в возрасте, с которого может наступать уголовная ответственность, преступление, субъектом которого может быть лишь определенное лицо (часть вторая статьи 18).

Признаки специального субъекта преступления приведены в соответствующих нормах Особенной части Уголовного кодекса. Специальным субъектом преступления, подлежащим уголовной ответственности согласно статье 364 Уголовного кодекса (злоупотребление властью или служебным положением), является должностное лицо, определение которого содержится в примечании к этой статье.

Законодатель в части третьей статьи 364 Уголовного кодекса установил наказание за злоупотребление властью или служебным положением, совершенное работником правоохранительного органа, которое является более суровым, чем предусмотренное в части первой или второй этой статьи наказание за такое преступление, совершенное должностным лицом.

В статье 364 Уголовного кодекса не определено, кто именно относится к работникам правоохранительного органа. Отсутствуют в законе об уголовной ответственности и ссылки на соответствующие положения других законов Украины. Указанное делает невозможным применение положений других законодательных актов, в частности и Закона, для установления относительно специального субъекта преступления квалифицирующего признака, предусмотренного частью третьей статьи 364 Уголовного кодекса, – работник правоохранительного органа.

Конституционный Суд Украины считает, что понятие «работник правоохранительного органа» необходимо определять согласно пониманию признаков этого субъекта преступления лишь по смыслу его применения в Уголовном кодексе. Из системного анализа положений Уголовного кодекса усматривается, что в нем разграничены понятия «работник правоохранительного органа», «работник государственной исполнительной службы», «государственный исполнитель».

В частности, в части второй статьи 342 Уголовного кодекса предусмотрена уголовная ответственность за сопротивление работнику правоохранительного органа, государственному исполнителю при исполнении ими служебных обязанностей, члену общественного формирования по охране общественного порядка и государственной границы или военнослужащему при исполнении этими лицами возложенных на них обязанностей по охране общественного порядка, а в части первой статьи 343 Уголовного кодекса – за воздействие в какой-либо форме на работника правоохранительного органа или работника государственной исполнительной службы с целью воспрепятствовать исполнению ими служебных обязанностей или добиться принятия незаконного решения.

На основании изложенного Конституционный Суд Украины пришел к выводу, что положение части третьей статьи 364 Уголовного кодекса не распространяется на государственных исполнителей и других работников государственной исполнительной службы.

Учитывая изложенное и руководствуясь статьями 147, 150, 153 Конституции Украины, статьями 42, 51, 62, 66, 67, 69, 95 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины», Конституционный Суд Украины

р е ш и л :

1. В аспекте поднятого в конституционном обращении вопроса положение части третьей статьи 364 Уголовного кодекса Украины, которым предусмотрена уголовная ответственность служебного лица за злоупотребление властью или служебным положением, а именно «действия, предусмотренные частью первой или второй этой статьи, если они совершены работником правоохранительного органа», следует понимать как то, что установленный им квалифицирующий признак состава преступления

– работник правоохранительного органа – не распространяется на работника органа государственной исполнительной службы.

2. Решение Конституционного Суда Украины является обязательным к исполнению на территории Украины, окончательным и не может быть обжаловано.

Решение Конституционного Суда Украины подлежит опубликованию в «Віснику Конституційного Суду України» и в иных официальных изданиях Украины.

КОНСТИТУЦИОННЫЙ СУД УКРАИНЫ

Summary to the Decision of the Constitutional Court of Ukraine dated April 18, 2012 No. 10-rp/2012 in the case upon the constitutional appeal of citizen Vitalii Borysovych Kuzmenko concerning official interpretation of the provision of Article 364.3 of the Criminal Code (case on application of the qualifying element «officer of a law-enforcement body» to officers of the State Executive Service)

Subject of the right to constitutional appeal – citizen V.Kuzmenko – applied to the Constitutional Court with a claim to provide official interpretation of the provisions of sub-item «d» of paragraph 2 of Article 2.1 of the Law «On State Protection of Court and Law-Enforcement Bodies Staff» dated December 23, 1993 No. 3781-XII (hereinafter referred to as «the Law»), Article 364.3 of the Criminal Code with regard to the question whether an officer of the State Executive Service is an officer of a law-enforcement body.

According to Article 2.1 of the Criminal Code, the grounds for criminal liability is a commitment by an individual of a socially dangerous deed which contains elements of a crime envisaged by this Code. According to Articles 3.3, 3.4 of the Criminal Code, criminal nature of a deed, as well as its guiltiness and other criminal legal consequences shall be defined by this Code only, and application of the law on criminal liability by analogy is prohibited.

The Criminal Code provides exhaustive elements of a subject of a crime – a sane natural person who has committed a crime at the age when, according to this Code, criminal liability may take effect (Article 18.1). Along with subject of a crime the law on criminal liability distinguishes a special subject of a crime – a sane natural person who at the age, when the criminal liability may take effect, has committed a crime, which subject may be only a certain person (Article 18.2).

The elements of a special subject of a crime are indicated in the respective norms of the Special part of the Criminal Code. A special subject of a crime which is liable to criminal responsibility according to Article 364 of the Criminal Code (abuse of authority or official position) is an officer, its definition being provided in a reference to this Article.

In Article 364.3 of the Criminal Code the legislator established punishment for abuse of authority or official position committed by an officer of a law-en-

forcement body which is more severe than that for such crime committed by an officer envisaged in paragraph one or paragraph two of this Article.

Article 364 of the Criminal Code does not have definitions who are officers of a law-enforcement body. There are no references to other laws of Ukraine in the law on the criminal liability either. The abovementioned prevents application of the provisions of other legislative acts, specifically the Law in order to establish the qualifying element for a special subject of a crime envisaged by Article 364.3 of the Criminal Code – officer of a law-enforcement body.

The Constitutional Court deems that notion «officer of a law-enforcement body» shall be defined according to the understanding of elements of this subject of a crime only by the content of its application in the Criminal Code. The system analysis of the provisions of the Criminal Code shows that it differentiates between the notions «officer of a law-enforcement body», «officer of the State Executive Service», «a state enforcement officer».

On the grounds of the abovementioned, the Constitutional Court concluded that the provisions of Article 364.3 of the Criminal Code do not apply to state enforcement officers and other officers of the State Executive Service.

Thus, the Constitutional Court of Ukraine held that in terms of the issue raised in the constitutional appeal the provisions of Article 364.3 of the Criminal Code which envisages criminal liability of an officer for abuse of authority or official position, in particular «actions envisaged by paragraphs one or two of this Article if they are committed by an officer of a law-enforcement body», shall be understood as reading that the qualifying element of a crime – an officer of a law-enforcement body – established by it does not apply to an officer of the State Executive Service.

**РІШЕННЯ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**

**у справі за конституційним зверненням громадянина
Шаповалова Олексія Леонідовича
щодо офіційного тлумачення положень пункту 20
частини першої статті 106, частини першої статті 111¹³
Господарського процесуального кодексу України
у взаємозв'язку з положеннями пунктів 2, 8
частини третьої статті 129 Конституції України**

м. Київ
25 квітня 2012 року
№ 11-рп/2012

Справа № 1-12/2012

Конституційний Суд України у складі суддів:

Винокурова Сергія Маркіяновича – головуючого, **Бауліна** Юрія Васильовича, **Вдовіченка** Сергія Леонідовича, **Гультая** Михайла Мирославовича, **Запорожця** Михайла Петровича, **Колоса** Михайла Івановича, **Лилака** Дмитра Дмитровича, **Маркуш** Марії Андріївни – доповідача, **Овчаренка** В'ячеслава Андрійовича, **Пасенюка** Олександра Михайловича, **Сергейчука** Олега Анатолійовича, **Стецюка** Петра Богдановича, **Шишкіна** Віктора Івановича,

розглянув на пленарному засіданні справу за конституційним зверненням громадянина Шаповалова Олексія Леонідовича щодо офіційного тлумачення положень пункту 20 частини першої статті 106, частини першої статті 111¹³ Господарського процесуального кодексу України у взаємозв'язку з положеннями пунктів 2, 8 частини третьої статті 129 Конституції України.

Приводом для розгляду справи згідно зі статтями 42, 43 Закону України «Про Конституційний Суд України» стало конституційне звернення громадянина Шаповалова О.Л.

Підставою для розгляду справи відповідно до статті 94 Закону України «Про Конституційний Суд України» є наявність неоднозначного застосування судами України положень пункту 20 частини першої статті 106, частини першої статті 111¹³ Господарського процесуального кодексу України.

Заслухавши суддю-доповідача Маркуш М.А. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

у с т а н о в и в :

1. Громадянин Шаповалов О.Л. звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням дати офіційне тлумачення положень пункту 20 частини першої статті 106, частини першої статті 111¹³ Господарського процесуального кодексу України (далі – Кодекс) у взаємозв'язку з по-

ложеннями пунктів 2, 8 частини третьої статті 129 Конституції України щодо можливості касаційного оскарження ухвал суду першої та апеляційної інстанцій про відмову у задоволенні заяви про зміни способу та порядку виконання судового рішення.

Обґрунтовуючи необхідність в офіційному тлумаченні зазначених положень Кодексу, автор клопотання посилається на неоднозначне їх застосування Вищим господарським судом України під час вирішення питання про можливість такого оскарження. На підтвердження цього Шаповалов О.Л. долучив до конституційного звернення копії судових рішень, в яких, на його думку, суд по-різному застосував вказані положення Кодексу за однакових обставин справи. Суб'єкт права на конституційне звернення вважає, що неможливість оскаржити в касаційному порядку відмову у задоволенні заяви про зміни способу та порядку виконання судового рішення порушує його конституційні права, визначені статтею 55, пунктами 2, 8 частини третьої статті 129 Конституції України, а саме: право на судовий захист, право на рівність у судовому процесі, право на касаційне оскарження рішення суду, крім випадків, встановлених законом.

2. Конституційний Суд України, розглядаючи порушені у конституційному зверненні питання, виходить з такого.

2.1. Конституцією України закріплено загальні засади, на яких базуються суспільно-політичні відносини в державі: права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави; держава відповідає перед людиною за свою діяльність; утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави (частина друга статті 3). Забезпечення прав і свобод людини і громадянина означає їх визнання, дотримання та захист. Звернення до суду за захистом конституційних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України гарантується; права і свободи людини і громадянина захищаються судом (частина третя статті 8, частина перша статті 55 Основного Закону України).

2.2. Судочинство в Україні ґрунтується на основних засадах, визначених частиною третьою статті 129 Конституції України, зокрема рівності усіх учасників судового процесу перед законом і судом; змагальності сторін та свободи в наданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості; забезпеченні апеляційного та касаційного оскарження рішення суду, крім випадків, встановлених законом (пункти 2, 4, 8). Щодо господарського судочинства зазначені засади своє втілення і розвиток дістали у розділах I, XII та XII¹ Кодексу. Принципи рівності перед законом і судом та змагальності визначені у статтях 4², 4³ розділу I «Загальні положення» Кодексу, є загальними і застосовуються у всіх інстанціях господарського судочинства. Принцип забезпечення апеляційного та касаційного оскарження рішення суду, крім випадків, встановлених законом, закріплений у розділах XII, XII¹ Кодексу, якими врегульовано процедуру перегляду рішень господарських судів в апеляційному та касаційному порядку.

3. Зміни способу та порядку виконання рішення є однією з процесуальних гарантій захисту та відновлення захищених судом прав та інтересів фізичних і юридичних осіб. Зі змісту та призначення інституту зміни способу та порядку виконання рішення, ухвали, постанови вбачається, що він є ефективним процесуальним засобом, який спрямований на гарантування виконання судового рішення. За практикою Європейського суду з прав людини право на виконання судового рішення є складовою права на доступ до суду, передбаченого статтею 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, для цілей якої виконання рішення, ухваленого будь-яким судом, має розцінюватися як невід'ємна частина судового розгляду (Рішення у справі «Шмалько проти України» від 20 липня 2004 року).

Невиконання судового рішення загрожує сутності права на справедливий розгляд судом. Конституційний Суд України в абзаці одинадцятому підпункту 3.3 пункту 3 мотивувальної частини Рішення від 11 березня 2011 року № 2-рп/2011, посилаючись на позицію Європейського суду з прав людини, зазначив, що право на справедливий судовий розгляд може бути обмежене державою, якщо це обмеження не завдає шкоди самій суті права.

Зміни одного способу та порядку виконання судового рішення на інший пов'язані з обов'язковим його виконанням незалежно від того, яким чином це відбувається — добровільно чи примусово. Про зміни способу та порядку виконання рішення, ухвали, постанови суду або про відмову у їх задоволенні виноситься ухвала, яка може бути оскаржена у встановленому законом порядку.

У частині першій статті 106 Кодексу закріплено перелік ухвал, які можуть бути оскаржені в апеляційному порядку окремо від рішення місцевого господарського суду, зокрема ухвали про зміни способу та порядку виконання рішення, ухвали, постанови (пункт 20). За наслідками розгляду апеляційної скарги апеляційний господарський суд приймає постанову, яку може бути оскаржено у касаційному порядку (частини перша, п'ята статті 105 Кодексу).

У частині першій статті 111¹³ Кодексу визначено, що в касаційному порядку можуть бути оскаржені ухвали місцевого та апеляційного господарського суду у випадках, передбачених частиною першою статті 106 Кодексу. Отже, касаційному оскарженню підлягають ухвали господарського суду першої та апеляційної інстанцій, визначені частиною першою статті 106 Кодексу, зокрема ухвали про зміни способу та порядку виконання рішення, ухвали, постанови суду.

Конституційний Суд України, проаналізувавши зміст статей 106, 111¹³ Кодексу, вважає, що вони не містять заборони стосовно апеляційного та касаційного оскарження ухвал, постанов господарського суду. Відсутність у частині першій статті 106 Кодексу норми щодо оскарження ухвали про відмову у задоволенні заяви про зміни способу та порядку виконання рішення, ухвали, постанови суду не може бути підставою для відмови у

прийнятті апеляційної чи касаційної скарги на такі ухвали. Ця відмова розглядалася б як порушення конституційного права на судовий захист, яке за статтею 64 Конституції України не може бути обмежене.

Такий висновок узгоджується з правовою позицією Конституційного Суду України, за якою кожному гарантується захист прав і свобод у судовому порядку; суд не може відмовити у правосудді, якщо особа вважає, що її права і свободи порушені або порушуються, створено або створюються перешкоди для їх реалізації або мають місце інші ущемлення прав та свобод; відмова суду у прийнятті позовних та інших заяв, скарг, оформлених відповідно до чинного законодавства, є порушенням права на судовий захист, яке згідно зі статтею 64 Конституції України не може бути обмежене (пункти 1, 2 резолютивної частини Рішення від 25 грудня 1997 року № 9-зп).

Отже, Конституційний Суд України констатує, що відсутність можливості апеляційного та касаційного оскарження ухвал місцевого господарського суду про відмову у задоволенні заяви про зміни способу та порядку виконання рішення, ухвали, постанови може призвести до обмеження права на справедливий судовий розгляд та загрожує самій суті цього права, що не відповідає статті 8 Конституції України.

3.1. Засада рівності усіх учасників судового процесу перед законом і судом забезпечує гарантії доступності правосуддя та реалізації права на судовий захист, закріпленого в частині першій статті 55 Конституції України. Ця засада є похідною від загального принципу рівності громадян перед законом, визначеного частиною першою статті 24 Основного Закону України, і стосується, зокрема, сфери судочинства. Рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом передбачає єдиний правовий режим, який забезпечує реалізацію їхніх процесуальних прав.

Правосуддя у господарських судах здійснюється на засадах рівності усіх учасників судового процесу перед законом і судом (стаття 4² Кодексу); судочинство у господарських судах здійснюється на засадах змагальності, згідно з якими господарський суд повинен створювати сторонам та іншим особам, які беруть участь у справі, рівні умови та можливості для реалізації їхніх прав (стаття 4³ Кодексу).

Ухвали місцевого господарського суду, постанови апеляційної інстанції про відмову у змінах способу та порядку виконання рішення, ухвали, постанови впливають на виконання судових рішень та забезпечення відновлення захищених судом прав і свобод людини і громадянина. Відповідно до конституційної вимоги рівності перед законом і судом сторони повинні мати рівні процесуальні можливості відновлення вказаних прав і свобод, зокрема шляхом оскарження в апеляційному порядку ухвал суду першої інстанції та у касаційному порядку постанов апеляційної інстанції як про зміни способу та порядку виконання рішення, ухвали, постанови, так і про відмову у цих змінах.

Відсутність можливості апеляційного та касаційного оскарження ухвал суду про відмову у задоволенні заяви про зміни способу та порядку виконання рішення, ухвали, постанови в такому самому порядку, як і

ухвал про зміни способу та порядку їх виконання, також не узгоджується з принципом справедливості. Такий висновок кореспондується з правовою позицією Конституційного Суду України, висловленою в Рішенні від 2 листопада 2011 року № 13-рп/2011, за якою відсутність можливості апеляційного оскарження ухвали суду першої інстанції про відмову у задоволенні заяви щодо повороту виконання рішення суду в такому самому порядку, як і ухвали щодо повороту виконання рішення суду, не узгоджується з принципом справедливості та визначеними в частині третьої статті 129 Конституції України основними засадами судочинства, зокрема рівністю усіх учасників судового процесу перед законом і судом; забезпеченням апеляційного та касаційного оскарження рішення суду, крім випадків, встановлених законом (абзац четвертий підпункту 3.3 пункту 3 мотивувальної частини).

3.2. Право на оскарження судових рішень у судах апеляційної та касаційної інстанцій є складовою конституційного права особи на судовий захист. Воно гарантується визначеними Конституцією України основними засадами судочинства, які є обов'язковими для всіх форм судочинства та судових інстанцій, зокрема забезпеченням апеляційного та касаційного оскарження рішення суду, крім випадків, встановлених законом (пункт 8 частини третьої статті 129).

Перегляд судових рішень в апеляційному та касаційному порядку гарантує відновлення порушених прав і охоронюваних законом інтересів людини і громадянина (абзац третій підпункту 3.1 пункту 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 11 грудня 2007 року № 11-рп/2007).

Конституційний принцип забезпечення апеляційного та касаційного оскарження рішення суду, крім випадків, встановлених законом, гарантує право звернення до суду зі скаргюю в апеляційному чи в касаційному порядку, яке має бути забезпечене, за винятком встановленої законом заборони на таке оскарження.

Зазначене узгоджується з правовою позицією, висловленою Конституційним Судом України у Рішенні від 27 січня 2010 року № 3-рп/2010, згідно з якою положення пункту 8 частини третьої статті 129 Конституції України слід розуміти так, що у цивільному процесі апеляційному оскарженню підлягають ухвали за винятком випадків, коли таке оскарження заборонено законом (абзац сьомий підпункту 3.2 пункту 3 мотивувальної частини).

На підставі наведеного Конституційний Суд України дійшов висновку, що окремо від рішення місцевого господарського суду можуть бути оскаржені в апеляційному та касаційному порядку ухвали місцевого господарського суду і постанови апеляційної інстанції як про зміни способу та порядку виконання рішення, ухвали, постанови, так і про відмову у змінах способу та порядку їх виконання.

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150, 153 Конституції України, статтями 51, 62, 66, 67, 69, частиною першою статті 95 За-

кону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

в и р і ш и в :

1. В аспекті конституційного звернення положення пункту 20 частини першої статті 106, частини першої статті 111¹³ Господарського процесуального кодексу України у взаємозв'язку з положеннями пунктів 2, 8 частини третьої статті 129 Конституції України слід розуміти так, що апеляційному та касаційному оскарженню підлягають ухвали місцевого господарського суду і постанови апеляційної інстанції як про зміни способу та порядку виконання рішення, ухвали, постанови, так і про відмову у змінах способу та порядку їх виконання.

2. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим до виконання на території України, остаточним і не може бути оскаржене.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у «Віснику Конституційного Суду України» та в інших офіційних виданнях України.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

**РЕШЕНИЕ
КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА УКРАИНЫ**

**по делу об официальном толковании положений пункта 20
части первой статьи 106, части первой статьи 111¹³
Хозяйственного процессуального кодекса Украины
во взаимосвязи с положениями пунктов 2, 8
части третьей статьи 129 Конституции Украины
по конституционному обращению гражданина
Шаповалова Алексея Леонидовича**

г. Киев

25 апреля 2012 года

№ 11-рп/2012

Дело № 1-12/2012

Конституционный Суд Украины в составе судей:

Винокурова Сергея Маркияновича – председательствующего, **Баулина** Юрия Васильевича, **Вдовиченко** Сергея Леонидовича, **Гульгая** Михаила Мирославовича, **Запорожца** Михаила Петровича, **Колоса** Михаила Ивановича, **Лылака** Дмитрия Дмитриевича, **Маркуш** Марии Андреевны – докладчика, **Овчаренко** Вячеслава Андреевича, **Пасенюка** Александра Михайловича, **Сергейчука** Олега Анатольевича, **Стецюка** Петра Богдановича, **Шишкина** Виктора Ивановича,

рассмотрел в пленарном заседании дело об официальном толковании положений пункта 20 части первой статьи 106, части первой статьи 111¹³ Хозяйственного процессуального кодекса Украины во взаимосвязи с положениями пунктов 2, 8 части третьей статьи 129 Конституции Украины по конституционному обращению гражданина Шаповалова Алексея Леонидовича.

Поводом к рассмотрению дела в соответствии со статьями 42, 43 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» стало конституционное обращение гражданина Шаповалова А.Л.

Основанием к рассмотрению дела согласно статье 94 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» является наличие неоднозначного применения судами Украины положений пункта 20 части первой статьи 106, части первой статьи 111¹³ Хозяйственного процессуального кодекса Украины.

Заслушав судью-докладчика Маркуш М.А. и исследовав материалы дела, Конституционный Суд Украины

у с т а н о в и л :

1. Гражданин Шаповалов А.Л. обратился в Конституционный Суд Украины с ходатайством дать официальное толкование положений пункта 20 части первой статьи 106, части первой статьи 111¹³ Хозяйственного процессуального кодекса Украины (далее – Кодекс) во взаимосвязи с положе-

ниями пунктов 2, 8 части третьей статьи 129 Конституции Украины относительно возможности кассационного обжалования определений суда первой и апелляционной инстанций об отказе в удовлетворении заявления об изменениях способа и порядка исполнения судебного решения.

Обосновывая необходимость в официальном толковании указанных положений Кодекса, автор ходатайства ссылается на неоднозначное их применение Высшим хозяйственным судом Украины при решении вопроса о возможности такого обжалования. В подтверждение этого Шаповалов А.Л. приобщил к конституционному обращению копии судебных решений, в которых, по его мнению, суд по-разному применил указанные положения Кодекса при одинаковых обстоятельствах дела. Субъект права на конституционное обращение считает, что невозможность обжаловать в кассационном порядке отказ в удовлетворении заявления об изменениях способа и порядка исполнения судебного решения нарушает его конституционные права, определенные статьей 55, пунктами 2, 8 части третьей статьи 129 Конституции Украины, а именно: право на судебную защиту, право на равенство в судебном процессе, право на кассационное обжалование решения суда, кроме случаев, установленных законом.

2. Конституционный Суд Украины, рассматривая поднятые в конституционном обращении вопросы, исходит из следующего.

2.1. Конституцией Украины закреплены общие принципы, на которых базируются общественно-политические отношения в государстве: права и свободы человека и их гарантии определяют содержание и направленность деятельности государства; государство отвечает перед человеком за свою деятельность; утверждение и обеспечение прав и свобод человека является главной обязанностью государства (часть вторая статьи 3). Обеспечение прав и свобод человека и гражданина означает их признание, соблюдение и защиту. Обращение в суд для защиты конституционных прав и свобод человека и гражданина непосредственно на основании Конституции Украины гарантируется; права и свободы человека и гражданина защищаются судом (часть третья статьи 8, часть первая статьи 55 Основного Закона Украины).

2.2. Судопроизводство в Украине основывается на ключевых принципах, определенных частью третьей статьи 129 Конституции Украины, в частности равенстве всех участников судебного процесса перед законом и судом; состязательности сторон и свободе в предоставлении ими суду своих доказательств и в доказывании перед судом их убедительности; обеспечении апелляционного и кассационного обжалования решения суда, кроме случаев, установленных законом (пункты 2, 4, 8). Относительно хозяйственного судопроизводства указанные принципы свое воплощение и развитие получили в разделах I, XII и XII¹ Кодекса. Принципы равенства перед законом и судом и состязательности определены в статьях 4², 4³ раздела I «Общие положения» Кодекса, являются общими и применяются во всех инстанциях хозяйственного судопроизводства. Принцип обеспечения апелляционного и кассационного обжалования решения

суда, кроме случаев, установленных законом, закреплен в разделах XII, XII¹ Кодекса, которыми урегулирована процедура пересмотра решений хозяйственных судов в апелляционном и кассационном порядке.

3. Изменения способа и порядка исполнения решения являются одной из процессуальных гарантий защиты и восстановления защищенных судом прав и интересов физических и юридических лиц. Из содержания и назначения института изменения способа и порядка исполнения решения, определения, постановления усматривается, что он является эффективным процессуальным средством, направленным на гарантирование исполнения судебного решения. В соответствии с практикой Европейского суда по правам человека право на исполнение судебного решения является составляющей права на доступ в суд, предусмотренного статьей 6 Конвенции о защите прав человека и основных свобод, для целей которой исполнение решения, принятого любым судом, может расцениваться как неотъемлемая часть судебного рассмотрения (Решение по делу «Шмалько против Украины» от 20 июля 2004 года).

Неисполнение судебного решения угрожает сущности права на справедливое рассмотрение судом. Конституционный Суд Украины в абзаце одиннадцатом подпункта 3.3 пункта 3 мотивировочной части Решения от 11 марта 2011 года № 2-рп/2011, ссылаясь на позицию Европейского суда по правам человека, указал, что право на справедливое судебное рассмотрение может быть ограничено государством, если это ограничение не наносит ущерб самой сути права.

Изменения одного способа и порядка исполнения судебного решения на другой связаны с обязательным его исполнением независимо от того, каким образом это происходит — добровольно или принудительно. Об изменениях способа и порядка исполнения решения, определения, постановления суда или об отказе в их удовлетворении выносятся определения, которое может быть обжаловано в установленном законом порядке.

В части первой статьи 106 Кодекса закреплен перечень определений, которые могут быть обжалованы в апелляционном порядке отдельно от решения местного хозяйственного суда, в частности определения об изменении способа и порядка исполнения решения, определения, постановления (пункт 20). По результатам рассмотрения апелляционной жалобы апелляционный хозяйственный суд принимает постановление, которое может быть обжаловано в кассационном порядке (часть первая, пятая статьи 105 Кодекса).

В части первой статьи 111¹³ Кодекса определено, что в кассационном порядке могут быть обжалованы определения местного и апелляционного хозяйственного суда в случаях, предусмотренных частью первой статьи 106 Кодекса. Следовательно, кассационному обжалованию подлежат постановления хозяйственного суда первой и апелляционной инстанций, определенные частью первой статьи 106 Кодекса, в частности определения об изменениях способа и порядка исполнения решения, определения, постановления суда.

Конституционный Суд Украины, проанализировав содержание статей 106, 111¹³ Кодекса, считает, что они не содержат запрета на апелляционное и кассационное обжалование определений, постановлений хозяйственного суда. Отсутствие в части первой статьи 106 Кодекса нормы относительно обжалования определения об отказе в удовлетворении заявления об изменении способа и порядка исполнения решения, определения, постановления суда не может быть основанием для отказа в принятии апелляционной или кассационной жалобы на такие определения. Такой отказ рассматривался бы как нарушение конституционного права на судебную защиту, которое согласно статье 64 Конституции Украины не может быть ограничено.

Такой вывод согласуется с правовой позицией Конституционного Суда Украины, по которой каждому гарантируется защита прав и свобод в судебном порядке; суд не может отказать в правосудии, если лицо считает, что его права и свободы нарушены или нарушаются, созданы или создаются преграды для их реализации или имеют место другие ущемления прав и свобод; отказ суда в принятии исковых и других заявлений, жалоб, оформленных в соответствии с действующим законодательством, является нарушением права на судебную защиту, которое согласно статье 64 Конституции Украины не может быть ограничено (пункты 1, 2 резолютивной части Решения от 25 декабря 1997 года № 9-зп).

Следовательно, Конституционный Суд Украины констатирует, что отсутствие возможности апелляционного и кассационного обжалования определений местного хозяйственного суда об отказе в удовлетворении заявления об изменении способа и порядка исполнения решения, определения, постановления может привести к ограничению права на справедливое судебное рассмотрение и угрожает самой сути этого права, что не соответствует статье 8 Конституции Украины.

3.1. Принцип равенства всех участников судебного процесса перед законом и судом обеспечивает гарантии доступности правосудия и реализации права на судебную защиту, закрепленного в части первой статьи 55 Конституции Украины. Этот принцип является производным от общего принципа равенства граждан перед законом, определенного частью первой статьи 24 Основного Закона Украины, и касается, в частности, сферы судопроизводства. Равенство всех участников судебного процесса перед законом и судом предусматривает единый правовой режим, обеспечивающий реализацию их процессуальных прав.

Правосудие в хозяйственных судах осуществляется на началах равенства всех участников судебного процесса перед законом и судом (статья 4² Кодекса); судопроизводство в хозяйственных судах осуществляется на началах состязательности, в соответствии с которыми хозяйственный суд должен создавать сторонам и другим лицам, участвующим в деле, равные условия и возможности для реализации их прав (статья 4³ Кодекса).

Определения местного хозяйственного суда, постановления апелляционной инстанции об отказе в изменении способа и порядка исполнения решения, определения, постановления влияют на исполнение судебных

решений и обеспечение восстановления защищенных судом прав и свобод человека и гражданина. В соответствии с конституционным требованием равенства перед законом и судом стороны должны иметь равные процессуальные возможности восстановления указанных прав и свобод, в частности путем обжалования в апелляционном порядке определений суда первой инстанции и в кассационном порядке постановлений апелляционной инстанции как об изменениях способа и порядка исполнения решения, определения, постановления, так и об отказе в этих изменениях.

Отсутствие возможности апелляционного и кассационного обжалования определений суда об отказе в удовлетворении заявления об изменении способа и порядка исполнения решения, определения, постановления в таком же порядке, как и определений об изменениях способа и порядка их исполнения, также не согласуется с принципом справедливости. Такой вывод корреспондируется с правовой позицией Конституционного Суда Украины, высказанной в Решении от 2 ноября 2011 года № 13-рп/2011, согласно которой отсутствие возможности апелляционного обжалования определения суда первой инстанции об отказе в удовлетворении заявления относительно поворота исполнения решения суда в таком же порядке, как и определения относительно поворота исполнения решения суда, не согласуется с принципом справедливости и определенными в части третьей статьи 129 Конституции Украины основными принципами судопроизводства, в частности равенством всех участников судебного процесса перед законом и судом; обеспечением апелляционного и кассационного обжалования решения суда, кроме случаев, установленных законом (абзац четвертый подпункта 3.3 пункта 3 мотивировочной части).

3.2. Право на обжалование судебных решений в судах апелляционной и кассационной инстанций является составляющей конституционного права лица на судебную защиту. Оно гарантируется определенными Конституцией Украины основными принципами судопроизводства, являющимися обязательными для всех форм судопроизводства и судебных инстанций, в частности обеспечением апелляционного и кассационного обжалования решения суда, кроме случаев, установленных законом (пункт 8 части третьей статьи 129).

Пересмотр судебных решений в апелляционном и кассационном порядке гарантирует восстановление нарушенных прав и охраняемых законом интересов человека и гражданина (абзац третий подпункта 3.1 пункта 3 мотивировочной части Решения Конституционного Суда Украины от 11 декабря 2007 года № 11-рп/2007).

Конституционный принцип обеспечения апелляционного и кассационного обжалования решения суда, кроме случаев, установленных законом, гарантирует право обращения в суд с жалобой в апелляционном или в кассационном порядке, которое должно быть обеспечено, за исключением установленного законом запрета на такое обжалование.

Указанное согласуется с правовой позицией, высказанной Конституционным Судом Украины в Решении от 27 января 2010 года № 3-рп/2010, в соответствии с которой положение пункта 8 части третьей статьи 129

Конституции Украины следует понимать как то, что в гражданском процессе апелляционному обжалованию подлежат определения за исключением случаев, когда такое обжалование запрещено законом (абзац седьмой подпункта 3.2 пункта 3 мотивировочной части).

На основании изложенного Конституционный Суд Украины пришел к выводу, что отдельно от решения местного хозяйственного суда могут быть обжалованы в апелляционном и кассационном порядке определения местного хозяйственного суда и постановления апелляционной инстанции как об изменениях способа и порядка исполнения решения, определения, постановления, так и об отказе в изменениях способа и порядка их исполнения.

Учитывая изложенное и руководствуясь статьями 147, 150, 153 Конституции Украины, статьями 51, 62, 66, 67, 69, частью первой статьи 95 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины», Конституционный Суд Украины

р е ш и л :

1. В аспекте конституционного обращения положения пункта 20 части первой статьи 106, части первой статьи 111¹³ Хозяйственного процессуального кодекса Украины во взаимосвязи с положениями пунктов 2, 8 части третьей статьи 129 Конституции Украины следует понимать как то, что апелляционному и кассационному обжалованию подлежат определения местного хозяйственного суда и постановления апелляционной инстанции как об изменениях способа и порядка исполнения решения, определения, постановления, так и об отказе в изменениях способа и порядка их исполнения.

2. Решение Конституционного Суда Украины является обязательным к исполнению на территории Украины, окончательным и не может быть обжаловано.

Решение Конституционного Суда Украины подлежит опубликованию в «Віснику Конституційного Суду України» и в иных официальных изданиях Украины.

КОНСТИТУЦИОННЫЙ СУД УКРАИНЫ

Summary to the Decision of the Constitutional Court of Ukraine dated April 25, 2012 No. 11-rp/2012 in the case upon the constitutional appeal of citizen Oleksii Leonidovych Shapovalov concerning official interpretation of the provisions of Articles 106.1.20, 111-13.1 of the Commercial Procedural Code of Ukraine in conjunction with the provisions of Articles 129.3.2, 129.3.8 of the Constitution of Ukraine

In considering issues raised in the constitutional appeal, the Constitutional Court of Ukraine proceeds from the following.

Judicial proceedings in Ukraine are based on the main principles defined by Articles 129.3.2, 129.3.4, 129.3.8 of the Constitution of Ukraine, in particular equality before the law and the court of all participants in a trial; adversarial procedure and freedom of the parties to present their evidence to the court and to prove the weight of evidence before the court; ensuring complaint of a court decision by appeal and cassation, except in cases established by law. As for the commercial proceedings, the mentioned principles are developed in Chapters I, XII and XII-1 of the Commercial Procedural Code of Ukraine (hereinafter referred to as «the Code»).

Change of manner and order of execution of decision is one of the procedural guarantees of protection and renewal of rights and interests of natural and legal persons protected by court.

According to the case-law of the European Court of Human Rights, the right to execution of the court decision is a part of the right to access to court envisaged by Article 6 of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms for purpose of which execution of a decision adopted by any court shall be regarded as an integral part of judicial examination (Judgment in the case «Shmalko v. Ukraine» dated July 20, 2004).

Change of one manner and order of execution of court decision to another are connected with its obligatory execution regardless of the way it is conducted – voluntarily or compulsorily. There shall be adopted a ruling concerning change of manner and order of execution of decision, ruling, resolution of court or refusal in their satisfaction which may be challenged in the order established by law.

Having analysed the content of Articles 106, 111-13 of the Code, the Constitutional Court of Ukraine deems that they do not have a prohibition regarding appellate and cassation appeal of rulings and resolutions of commercial court. Absence of the norm concerning challenge of ruling on refusal to satisfy appeal concerning change of manner and order of execution of decision, ruling, resolution of court in Article 106.1 of the Code shall not constitute grounds for refusal in admitting appellate or cassation appeals against such rulings. Such refusal would have been regarded as a violation of the constitutional right to judicial protection which shall not be restricted according to Article 64 of the Constitution of Ukraine.

According to the constitutional requirement of equality before the law and the court parties shall have equal procedural possibilities of renewal of the mentioned rights and freedoms, particularly by means of challenging in the appeal of rulings of court of the first instance and in cassation – of resolutions of appeal instance both concerning change of manner and order of execution of decision, ruling, resolution and refusal in these changes.

Absence of possibility of appellate and cassation challenge of court ruling regarding refusal in satisfaction of appeal concerning change of manner and order of execution of decision, ruling, resolution in the same order as rulings on

change of manner and order of their execution does not comply with the principle of justice either.

The right to challenge court decisions in courts of appeal and cassation is a part of the constitutional right of an individual to judicial protection. It is guaranteed by the fundamental principles of judicial proceedings envisaged by the Constitution of Ukraine which are binding for all forms of judicial proceedings and judicial instances, in particular ensuring appellate and cassational challenge of court decision, except in cases established by law (Article 129.3.8).

The Constitutional Court of Ukraine came to a conclusion that apart from a decision of a local commercial court rulings of local commercial court and resolutions of appellate instance both concerning change of manner and order of execution of decision, ruling, resolution and refusal in change of manner and order of their execution may be challenged in appeal and cassation.

Thus, the Constitutional Court of Ukraine held that in terms of the constitutional appeal the provisions of Articles 106.1.20, 111-13.1 of the Commercial Procedural Code of Ukraine in conjunction with the provisions of Articles 129.3.2, 129.3.8 of the Constitution of Ukraine shall be understood as reading that rulings of local commercial court and rulings of an appeal instance both concerning change of manner and order of execution of decision, ruling, resolution and refusal in change of manner and order of their execution are due to challenge in appeal and cassation.

**РІШЕННЯ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**

**у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України
щодо відповідності Конституції України (конституційності)
частини першої статті 202 Регламенту Верховної Ради України,
затвердженого Законом України
«Про Регламент Верховної Ради України»,
у редакції Закону України
«Про внесення зміни до Регламенту Верховної Ради України»
(справа про законодавчу ініціативу)**

м. Київ
30 травня 2012 року
№ 12-рп/2012

Справа № 1-19/2012

Конституційний Суд України у складі суддів:

Головіна Анатолія Сергійовича – головуючого, **Бринцева** Василя Дмитровича, **Вдовіченка** Сергія Леонідовича, **Винокурова** Сергія Маркіяновича, **Гульгая** Михайла Мирославовича, **Запорожця** Михайла Петровича, **Колоса** Михайла Івановича, **Пасенюка** Олександра Михайловича, **Стецюка** Петра Богдановича, **Стрижака** Андрія Андрійовича – доповідача, **Шаптали** Наталі Костянтинівни, **Шишкіна** Віктора Івановича,

розглянув на пленарному засіданні справу за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини першої статті 202 Регламенту Верховної Ради України, затвердженого Законом України «Про Регламент Верховної Ради України» від 10 лютого 2010 року № 1861–VI (Відомості Верховної Ради України, 2010 р., №№ 14–17, ст. 133), у редакції Закону України «Про внесення зміни до Регламенту Верховної Ради України» від 11 січня 2012 року № 4308–VI (Голос України, 2012 р., 28 січня).

Приводом для розгляду справи відповідно до статей 39, 40 Закону України «Про Конституційний Суд України» стало конституційне подання 47 народних депутатів України.

Підставою для розгляду справи згідно зі статтею 71 Закону України «Про Конституційний Суд України» є твердження суб'єкта права на конституційне подання про неконституційність Закону України «Про внесення зміни до Регламенту Верховної Ради України».

Заслухавши суддю-доповідача Стрижака А.А. та дослідивши матеріали справи, у тому числі позиції, висловлені Президентом України, Головою Верховної Ради України, науковцями Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого», Національного університету «Одеська юридична академія», Конституційний Суд України

У С Т А Н О В И В :

1. Суб'єкт права на конституційне подання – 47 народних депутатів України – звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням вирішити питання щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про внесення зміни до Регламенту Верховної Ради України» від 11 січня 2012 року № 4308–VI, яким частину першу статті 202 Регламенту Верховної Ради України, затвердженого Законом України «Про Регламент Верховної Ради України» від 10 лютого 2010 року № 1861–VI (далі – Регламент), викладено в новій редакції, відповідно до якої законопроекти про денонсацію міжнародного договору України вносять на розгляд Верховної Ради України Президент України та Кабінет Міністрів України. Згідно з попередньою редакцією частини першої статті 202 Регламенту це право мали також народні депутати України.

Автори клопотання стверджують, що обмеження народних депутатів України у праві вносити до Верховної Ради України законопроекти про денонсацію міжнародних договорів України є винятком з конституційних норм, і вважають, що оспорюване положення Регламенту суперечить статтям 6, 8, частині другій статті 19, статті 85, частині першій статті 93, статті 106 Конституції України.

2. Вирішуючи питання, порушене в конституційному поданні, Конституційний Суд України виходить з такого.

2.1. Україна є правовою державою, у якій визнається і діє принцип верховенства права; Конституція України має найвищу юридичну силу; закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй (стаття 1, частини перша, друга статті 8 Основного Закону України).

Згідно з Конституцією України державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову; органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених Конституцією України межах і відповідно до законів України (стаття 6), органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України (частина друга статті 19).

За частиною першою статті 9 Конституції України чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України. У Висновку від 11 липня 2001 року № 3-в/2001 у справі про Римський Статут Конституційний Суд України вказав, що згода на обов'язковість міжнародного договору (його ратифікація) здійснюється Верховною Радою України у формі закону, який за своєю правовою природою не відрізняється від інших законів України (абзац третій підпункту 2.5 пункту 2 мотивувальної частини).

Наведене дає підстави вважати, що закони про ратифікацію та денонсацію міжнародних договорів України повинні прийматися в загальному порядку, встановленому для прийняття законів України.

2.2. У Конституції України закріплено загальні засади законодавчого процесу та, зокрема, визначено суб'єктів права законодавчої ініціативи. Відповідно до частини першої статті 93 Основного Закону України право законодавчої ініціативи у Верховній Раді України належить Президентові України, народним депутатам України, Кабінету Міністрів України і Національному банку України.

У Рішенні від 17 травня 2001 року № 5-рп/2001 у справі про зміни до закону про бюджет Конституційний Суд України дав тлумачення частини першої статті 93 Конституції України, згідно з яким Президент України, народні депутати України, Кабінет Міністрів України, Національний банк України можуть подавати до Верховної Ради України законопроекти з будь-якого питання, крім тих законопроектів, які відповідно до Конституції України можуть вноситися спеціально визначеними нею суб'єктами права законодавчої ініціативи (пункт 1 резолютивної частини). В абзаці другому пункту 2 мотивувальної частини цього рішення Конституційний Суд України констатував, що частина перша статті 93 Основного Закону України не передбачає відмінностей щодо змісту й обсягу наданого зазначеним суб'єктам права законодавчої ініціативи.

Крім того, у Рішенні від 13 січня 2009 року № 1-рп/2009 у справі про право законодавчої ініціативи щодо внесення змін до закону про Державний бюджет України Конституційний Суд України вказав, що системний аналіз положень статей 52, 53, 54 Бюджетного кодексу України підтверджує, що ці норми не передбачають виключного права законодавчої ініціативи Кабінету Міністрів України щодо внесення змін до закону про Державний бюджет України; зазначені повноваження Кабінету Міністрів України не обмежують права інших суб'єктів, передбачених у статті 93 Конституції України, подавати до Верховної Ради України законопроект про внесення змін до закону про Державний бюджет України (абзац другий підпункту 3.4 пункту 3 мотивувальної частини).

Відповідно до правової позиції Конституційного Суду України, яка міститься в Рішенні від 30 жовтня 1997 року № 5-зп у справі К. Г. Устименка, винятки з конституційних норм встановлюються самою Конституцією України, а не іншими нормативними актами (пункт 4 резолютивної частини).

У Рішенні від 23 грудня 1997 року № 7-зп у справі про Рахункову палату Конституційний Суд України зазначив, що верховенство конституційних норм поширюється на всі сфери державної діяльності, в тому числі і на законотворчий процес; Верховна Рада України, приймаючи закони, не має права допускати невідповідностей щодо будь-яких положень, прямо закріплених в Конституції України (абзац четвертий пункту 1 мотивувальної частини), перерозподіл конституційної компетенції шляхом прийняття закону є можливим тільки шляхом внесення змін до Конституції України (абзац двадцять другий пункту 3 мотивувальної частини).

Конституція України не містить положень, які виключали б можливість народних депутатів України вносити на розгляд Верховної Ради

України законопроекти про ратифікацію та денонсацію міжнародних договорів України.

Законопроекти, які можуть подавати до Верховної Ради України лише окремі суб'єкти права законодавчої ініціативи, визначено в Основному Законі України. Згідно з частиною другою статті 96 Конституції України проект закону про Державний бюджет України на наступний рік подає Кабінет Міністрів України. Відповідно до статті 154, частини першої статті 156 Конституції України законопроекти про внесення змін до Конституції України можуть подавати до Верховної Ради України Президент України або не менш як третина чи дві третини народних депутатів України від конституційного складу Верховної Ради України.

Виходячи з викладеного Конституційний Суд України вважає, що частина перша статті 202 Регламенту є такою, що суперечить статті 6, частинам першій, другій статті 8, частині другій статті 19, частині першій статті 93 Конституції України.

Враховуючи наведене та керуючись статтями 147, 150, 152, 153 Конституції України, статтями 51, 61, 63, 65, 69, 70 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

в и р і ш и в :

1. Визнати такою, що не відповідає Конституції України (є неконституційною), частину першу статті 202 Регламенту Верховної Ради України, затвердженого Законом України «Про Регламент Верховної Ради України» від 10 лютого 2010 року № 1861–VI, у редакції Закону України «Про внесення зміни до Регламенту Верховної Ради України» від 11 січня 2012 року № 4308–VI.

2. Частина перша статті 202 Регламенту Верховної Ради України, визнана неконституційною, втрачає чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України цього Рішення.

3. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим до виконання на території України, остаточним і не може бути оскаржене.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у «Віснику Конституційного Суду України» та в інших офіційних виданнях України.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

**РЕШЕНИЕ
КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА УКРАИНЫ**

**по делу о соответствии Конституции Украины (конституционности)
части первой статьи 202 Регламента Верховной Рады Украины,
утвержденного Законом Украины
«О Регламенте Верховной Рады Украины»,
в редакции Закона Украины «О внесении изменения
в Регламент Верховной Рады Украины»
по конституционному представлению 47 народных депутатов Украины
(дело о законодательной инициативе)**

г. Киев
30 мая 2012 года
№ 12-рп/2012

Дело № 1-19/2012

Конституционный Суд Украины в составе судей:

Головина Анатолия Сергеевича – председательствующего, **Брынцева** Василия Дмитриевича, **Вдовиченко** Сергея Леонидовича, **Винокурова** Сергея Маркияновича, **Гультая** Михаила Мирославовича, **Запорожца** Михаила Петровича, **Колоса** Михаила Ивановича, **Пасенюка** Александра Михайловича, **Стецюка** Петра Богдановича, **Стрижака** Андрея Андреевича – докладчика, **Шанталы** Натальи Константиновны, **Шишкина** Виктора Ивановича,

рассмотрел в пленарном заседании дело о соответствии Конституции Украины (конституционности) части первой статьи 202 Регламента Верховной Рады Украины, утвержденного Законом Украины «О Регламенте Верховной Рады Украины» от 10 февраля 2010 года № 1861–VI (Ведомости Верховной Рады Украины, 2010 г., №№ 14-17, ст. 133), в редакции Закона Украины «О внесении изменения в Регламент Верховной Рады Украины» от 11 января 2012 года № 4308–VI (Голос Украины, 2012 г., 28 января) по конституционному представлению 47 народных депутатов Украины.

Поводом к рассмотрению дела в соответствии со статьями 39, 40 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» стало конституционное представление 47 народных депутатов Украины.

Основанием к рассмотрению дела согласно статье 71 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» является утверждение субъекта права на конституционное представление о неконституционности Закона Украины «О внесении изменения в Регламент Верховной Рады Украины».

Заслушав судьбу-докладчика Стрижака А.А. и исследовав материалы дела, в том числе позиции, изложенные Президентом Украины, Председателем Верховной Рады Украины, научными работниками Национального университета «Юридическая академия Украины имени Ярослава

Мудрого», Национального университета «Одесская юридическая академия», Конституционный Суд Украины

У С Т А Н О В И Л :

1. Субъект права на конституционное представление – 47 народных депутатов Украины – обратился в Конституционный Суд Украины с ходатайством решить вопрос о соответствии Конституции Украины (конституционности) Закона Украины «О внесении изменения в Регламент Верховной Рады Украины» от 11 января 2012 года № 4308-VI, которым часть первая статьи 202 Регламента Верховной Рады Украины, утвержденного Законом Украины «О Регламенте Верховной Рады Украины» от 10 февраля 2010 года № 1861-VI (далее – Регламент), изложена в новой редакции, в соответствии с которой законопроекты о денонсации международного договора Украины вносят на рассмотрение Верховной Рады Украины Президент Украины и Кабинет Министров Украины. Согласно предыдущей редакции части первой статьи 202 Регламента это право имели также народные депутаты Украины.

Авторы ходатайства утверждают, что ограничение народных депутатов Украины в праве вносить в Верховную Раду Украины законопроекты о денонсации международных договоров Украины является исключением из конституционных норм и считают, что оспариваемое положение Регламента противоречит статьям 6, 8, части второй статьи 19, статье 85, части первой статьи 93, статье 106 Конституции Украины.

2. Решая вопрос, поднятый в конституционном представлении, Конституционный Суд Украины исходит из следующего.

2.1. Украина является правовым государством, в котором признается и действует принцип верховенства права; Конституция Украины имеет высшую юридическую силу; законы и иные нормативно-правовые акты принимаются на основе Конституции Украины и должны соответствовать ей (статья 1, части первая, вторая статьи 8 Основного Закона Украины).

В соответствии с Конституцией Украины государственная власть в Украине осуществляется по принципу ее разделения на законодательную, исполнительную и судебную; органы законодательной, исполнительной и судебной власти осуществляют свои полномочия в установленных Конституцией Украины пределах и в соответствии с законами Украины (статья 6), органы государственной власти и органы местного самоуправления, их должностные лица обязаны действовать только на основании, в пределах полномочий и способом, которые предусмотрены Конституцией и законами Украины (часть вторая статьи 19).

По части первой статьи 9 Конституции Украины действующие международные договоры, согласие на обязательность которых дано Верховной Радой Украины, являются частью национального законодательства Украины. В Заклучении от 11 июля 2001 года № 3-в/2001 по делу о Римском Уставе Конституционный Суд Украины указал, что согласие на обязательность международного договора (его ратификация) осуществляется Вер-

ховной Радой Украины в форме закона, который по своей правовой природе не отличается от других законов Украины (абзац третий подпункта 2.5 пункта 2 мотивировочной части).

Приведенное дает основания считать, что законы о ратификации и денонсации международных договоров Украины должны приниматься в общем порядке, установленном для принятия законов Украины.

2.2. В Конституции Украины закреплены общие принципы законодательного процесса и, в частности, определены субъекты права законодательной инициативы. Согласно части первой статьи 93 Основного Закона Украины право законодательной инициативы в Верховной Раде Украины принадлежит Президенту Украины, народным депутатам Украины, Кабинету Министров Украины и Национальному банку Украины.

В Решении от 17 мая 2001 года № 5-рп/2001 по делу об изменениях в закон о бюджете Конституционный Суд Украины дал толкование части первой статьи 93 Конституции Украины, согласно которому Президент Украины, народные депутаты Украины, Кабинет Министров Украины, Национальный банк Украины могут подавать в Верховную Раду Украины законопроекты по любому вопросу, кроме тех законопроектов, которые согласно Конституции Украины могут вноситься специально определенными ею субъектами права законодательной инициативы (пункт 1 резолютивной части). В абзаце втором пункта 2 мотивировочной части данного решения Конституционный Суд Украины констатировал, что часть первая статьи 93 Основного Закона Украины не предусматривает отличий касательно содержания и объема предоставленного указанным субъектам права законодательной инициативы.

Кроме того, в Решении от 13 января 2009 года № 1-рп/2009 по делу о праве законодательной инициативы о внесении изменений в закон о Государственном бюджете Украины Конституционный Суд Украины указал, что системный анализ положений статей 52, 53, 54 Бюджетного кодекса Украины подтверждает, что эти нормы не предусматривают исключительного права законодательной инициативы Кабинета Министров Украины о внесении изменений в закон о Государственном бюджете Украины; указанные полномочия Кабинета Министров Украины не ограничивают права других субъектов, предусмотренные в статье 93 Конституции Украины, подавать в Верховную Раду Украины законопроект о внесении изменений в закон о Государственном бюджете Украины (абзац второй подпункта 3.4 пункта 3 мотивировочной части).

В соответствии с правовой позицией Конституционного Суда Украины, содержащейся в Решении от 30 октября 1997 года № 5-зп по делу К. Г. Устименко, исключения из конституционных норм устанавливаются самой Конституцией Украины, а не другими нормативными актами (пункт 4 резолютивной части).

В Решении от 23 декабря 1997 года № 7-зп по делу о Счетной палате Конституционный Суд Украины указал, что верховенство конституционных норм распространяется на все сферы государственной деятельности, в том числе и на законотворческий процесс; Верховная Рада Украины, принимая законы, не имеет права допускать несоответствия каким бы то ни было положениям, прямо закрепленным Конституцией Украины (абзац четвертый пункта 1 мотивировочной части), перераспределение конституционной компетенции путем принятия закона возможно только пу-

тем внесения изменений в Конституцию Украины (абзац двадцать второй пункта 3 мотивировочной части).

Конституция Украины не содержит положений, которые исключали бы возможность народных депутатов Украины вносить на рассмотрение Верховной Рады Украины законопроекты о ратификации и денонсации международных договоров Украины.

Законопроекты, которые могут подавать в Верховную Раду Украины только отдельные субъекты права законодательной инициативы, определены в Основном Законе Украины. В соответствии с частью второй статьи 96 Конституции Украины проект закона о Государственном бюджете Украины на следующий год подает Кабинет Министров Украины. Согласно статье 154, части первой статьи 156 Конституции Украины законопроекты о внесении изменений в Конституцию Украины могут представлять в Верховную Раду Украины Президент Украины или не менее чем одна треть или две трети народных депутатов Украины от конституционного состава Верховной Рады Украины.

Исходя из изложенного Конституционный Суд Украины считает, что часть первая статьи 202 Регламента противоречит статье 6, частям первой, второй статьи 8, части второй статьи 19, части первой статьи 93 Конституции Украины.

Учитывая изложенное и руководствуясь статьями 147, 150, 152, 153 Конституции Украины, статьями 51, 61, 63, 65, 69, 70 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины», Конституционный Суд Украины

р е ш и л :

1. Признать не соответствующей Конституции Украины (неконституционной) часть первую статьи 202 Регламента Верховной Рады Украины, утвержденного Законом Украины «О Регламенте Верховной Рады Украины» от 10 февраля 2010 года № 1861-VI, в редакции Закона Украины «О внесении изменения в Регламент Верховной Рады Украины» от 11 января 2012 года № 4308-VI.

2. Часть первая статьи 202 Регламента Верховной Рады Украины, признанная неконституционной, утрачивает силу со дня принятия Конституционным Судом Украины настоящего Решения.

3. Решение Конституционного Суда Украины является обязательным к исполнению на территории Украины, окончательным и не может быть обжаловано.

Решение Конституционного Суда Украины подлежит опубликованию в «Віснику Конституційного Суду України» и в иных официальных изданиях Украины.

Summary to the Decision of the Constitutional Court of Ukraine dated May 30, 2012 No. 12-рп/2012 in the case upon the constitutional petition of 47 People's Deputies of Ukraine concerning conformity to the Constitution (constitutionality) of Article 202.1 of the Rules of Procedure of the Verkhovna Rada of Ukraine approved by the Law «On the Rules of Procedure of the Verkhovna Rada of Ukraine» in the wording of the Law «On Introducing Amendments to the Rules of Procedure of the Verkhovna Rada of Ukraine» (case on the legislative initiative)

Subject of the right to constitutional petition – 47 People's Deputies of Ukraine – applied to the Constitutional Court of Ukraine with a petition to examine the conformity to the Constitution of Ukraine (constitutionality) of the Law «On Introducing Amendments to the Rules of Procedure of the Verkhovna Rada of Ukraine» dated January 11, 2012 No. 4308-VI which introduced a new wording of Article 202.1 of the Rules of Procedure of the Verkhovna Rada of Ukraine, approved by the Law «On the Rules of Procedure of the Verkhovna Rada of Ukraine» dated February 10, 2010 No. 1861-VI (hereinafter referred to as «the Rules of Procedure»), according to which draft-laws on denunciation of an international treaty of Ukraine shall be submitted to the Verkhovna Rada of Ukraine by the President of Ukraine and the Cabinet of Ministers of Ukraine. According to the previous wording of Article 202.1 of the Rules of Procedure, this right was also entitled to the People's Deputies of Ukraine.

According to Article 9.1 of the Constitution, international treaties that are in force, agreed to be binding by the Verkhovna Rada of Ukraine, are part of the national legislation of Ukraine. In its Opinion dated July 11, 2001 No. 3-v/2001 in the case on the Rome Statute the Constitutional Court indicated that consent to the binding nature of the international treaty (its ratification) shall be given by the Verkhovna Rada of Ukraine in the form of the law which does not differ from other laws by its legal nature (paragraph 3 of item 2.5 of the motivation part).

The abovementioned gives grounds to consider that laws on ratification and denunciation of international treaties of Ukraine shall be adopted in a general order established for adoption of laws.

The Constitution envisages general principles of the legislative process and, in particular, defines subjects of the right to legislative initiative. Pursuant to Article 93.1 of the Fundamental Law the right to legislative initiative in the Verkhovna Rada of Ukraine is entitled to the President of Ukraine, People's Deputies of Ukraine, the Cabinet of Ministers of Ukraine and the National Bank of Ukraine.

In the Decision dated May 17, 2001 No. 5-рп/2001 in the case on amendments to the law on budget the Constitutional Court provided interpretation of Article 93.1 of the Constitution of Ukraine, according to which the President of Ukraine, People's Deputies of Ukraine, the Cabinet of Ministers of Ukraine and the National Bank of Ukraine have a right to submit draft-laws on any issue except those draft-laws which according to the Constitution shall be submitted by specially established subjects of the right to legislative initiative to

the Verkhovna Rada of Ukraine (item 1 of the resolution part). In paragraph 2 of item 2 of the motivation part of this Decision the Constitutional Court stated that Article 93.1 of the Fundamental Law did not envisage difference regarding content and scope of the right to legislative initiative entitled to mentioned subjects.

The Constitution does not include provisions which would exclude the possibility of the People's Deputies of Ukraine to submit draft-laws on ratification and denunciation of international treaties of Ukraine for consideration of the Verkhovna Rada of Ukraine.

Proceeding from the abovementioned, the Constitutional Court considers that Article 202.1 of the Rules of Procedure runs contrary to Articles 6, 8.1, 8.2, 19.2, 93.1 of the Constitution of Ukraine.

Thus, the Constitutional Court of Ukraine held to recognise as non-conforming with the Constitution (unconstitutional) Article 202.1 of the Rules of Procedure of the Verkhovna Rada of Ukraine approved by the Law «On the Rules of Procedure of the Verkhovna Rada of Ukraine» dated February 10, 2010 No. 1861-VI in the wording of the Law «On Introducing Amendments to the Rules of Procedure of the Verkhovna Rada of Ukraine» dated January 11, 2012 No. 4308-VI.

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

**РІШЕННЯ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**

**у справі за конституційним поданням 53 народних депутатів України
щодо відповідності Конституції України (конституційності)
окремих положень Податкового кодексу України**

м. Київ

12 червня 2012 року

№ 13-рп/2012

Справа № 1-3/2012

Конституційний Суд України у складі суддів:

Головіна Анатолія Сергійовича – головуючого, **Бринцева** Василя Дмитровича, **Вдовіченка** Сергія Леонідовича, **Винокурова** Сергія Маркіяновича, **Гульгая** Михайла Мирославовича, **Запорожця** Михайла Петровича, **Колоса** Михайла Івановича, **Маркуш** Марії Андріївни, **Пасенюка** Олександра Михайловича, **Сергейчука** Олега Анатолійовича – доповідача, **Стецюка** Петра Богдановича, **Стрижака** Андрія Андрійовича,

розглянув на пленарному засіданні справу за конституційним поданням 53 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Податкового кодексу України.

Приводом для розгляду справи згідно зі статтями 39, 40 Закону України «Про Конституційний Суд України» стало конституційне подання 53 народних депутатів України.

Підставою для розгляду справи відповідно до статей 71, 82 Закону України «Про Конституційний Суд України» є твердження суб'єкта права на конституційне подання про наявність спору щодо конституційності окремих положень Податкового кодексу України.

Заслухавши суддю-доповідача Сергейчука О.А. та дослідивши матеріали справи, у тому числі позиції, які висловили Президент України, Голова Верховної Ради України, Кабінет Міністрів України, Міністерство юстиції України, науковці Національного університету державної податкової служби України, Національної академії правових наук України, Національного університету «Одеська юридична академія», Конституційний Суд України

у с т а н о в и в :

1. Суб'єкт права на конституційне подання – 53 народних депутати України – звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням визнати таким, що не відповідає Конституції України (є неконституційним), Податковий кодекс України (далі – Кодекс) як повністю, так і в окремих частинах.

Неконституційність Кодексу автори клопотання вбачають у порушенні процедури його розгляду, ухвалення та набрання ним чинності, що суперечить частині другій статті 19, частині третій статті 84, статтям 85, 89 Конституції України.

Крім того, народні депутати України звернулися до Конституційного Суду України з клопотанням визнати такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними), окремі положення Кодексу, а саме: підпункт 16.1.13 пункту 16.1 статті 16; підпункт 20.1.11, підпункт 20.1.15.2 підпункту 20.1.15 пункту 20.1 статті 20; підпункти 94.2.2, 94.2.4, 94.2.5 пункту 94.2, пункти 94.5, 94.10 статті 94; пункт 119.2 статті 119; підпункт «б» підпункту 129.1.1, підпункт 129.1.2 пункту 129.1 статті 129; пункт 153.8 статті 153; підпункти 164.2.7, 164.2.13, 164.2.15 пункту 164.2 статті 164.

Суб'єкт права на конституційне подання стверджує, що зазначені положення Кодексу суперечать статтям 3, 13, 22, 30, 33, 41, 42, 43, 48, 55, 62, 64, 124 Конституції України.

2. Ухвалою Конституційного Суду України від 14 липня 2011 року № 35-у/2011 відмовлено у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним поданням 53 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Кодексу стосовно конституційності процедури розгляду, ухвалення і набрання ним чинності та підпункту 20.1.15.2 підпункту 20.1.15 пункту 20.1 статті 20, підпункту 94.2.4 пункту 94.2 статті 94, пункту 153.8 статті 153 Кодексу на підставі пунктів 2, 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» – невідповідність конституційного подання вимогам, передбаченим цим Законом, невідомість Конституційному Суду України питань, порушених у конституційному поданні.

3. Вирішуючи питання щодо конституційності оспорюваних положень Кодексу, Конституційний Суд України виходить з того, що Україна є демократичною, правовою державою, у якій визнається і діє принцип верховенства права; права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави; утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави, яка відповідає перед людиною за свою діяльність; забезпечення економічної безпеки України є однією з найважливіших функцій держави; громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом; кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю; ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності, право приватної власності є непорушним; кожен має право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом; конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України; кожен зобов'язаний сплачувати податки і збори в порядку і розмірах, встановлених законом (стаття 1, частина друга статті 3, частина перша статті 8, частина перша статті 17, частина перша статті 24, частини

перша, четверта статті 41, частина перша статті 42, частина перша статті 64, частина перша статті 67 Основного Закону України).

Згідно з частиною першою статті 9 Конституції України чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України. За статтею 1 Першого протоколу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року «кожна фізична або юридична особа має право мирно володіти своїм майном. Ніхто не може бути позбавлений своєї власності інакше як в інтересах суспільства і на умовах, передбачених законом і загальними принципами міжнародного права. Проте попередні положення жодним чином не обмежують право держави вводити в дію такі закони, які вона вважає за необхідне, щоб здійснювати контроль за користуванням майном відповідно до загальних інтересів або для забезпечення сплати податків чи інших зборів або штрафів».

3.1. Відповідно до пункту 4.1 статті 4 Кодексу податкове законодавство України ґрунтується, зокрема, на таких принципах: рівність усіх платників перед законом, недопущення будь-яких проявів податкової дискримінації; невідворотність настання визначеної законом відповідальності у разі порушення податкового законодавства; єдиний підхід до встановлення податків та зборів – визначення на законодавчому рівні усіх обов'язкових елементів податку.

3.2. У підпункті 16.1.13 пункту 16.1 статті 16 Кодексу передбачено, що платник податків зобов'язаний допускати посадових осіб контролюючого органу під час проведення ними перевірок до обстеження приміщень, територій (крім житла громадян), що використовуються для одержання доходів чи пов'язані з утриманням об'єктів оподаткування, а також для проведення перевірок з питань обчислення і сплати податків та зборів у випадках, встановлених Кодексом.

Згідно з підпунктом 20.1.11 пункту 20.1 статті 20 Кодексу органи державної податкової служби мають право доступу під час проведення перевірок до територій, приміщень (крім житла громадян) та іншого майна, що використовується для провадження господарської діяльності, та/або є об'єктами оподаткування або використовується для отримання доходів (прибутку) чи пов'язані з іншими об'єктами оподаткування та/або можуть бути джерелом погашення податкового боргу.

На думку суб'єкта права на конституційне подання, вказані положення Кодексу не відповідають частинам першій, другій статті 30, частині першій статті 124 Конституції України, оскільки проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку допускається не інакше як за вмотивованим рішенням суду.

Конституційний Суд України зазначає, що в оспорюваних положеннях Кодексу йдеться не про проникнення, а про доступ контролюючих органів до обстеження визначених у Кодексі територій, приміщень та обов'язок платника податків допускати посадових осіб контролюючого органу під час проведення ними перевірок до обстеження відповідних приміщень, територій.

При цьому у разі недопущення посадових осіб органів державної податкової служби до обстеження територій, приміщень, вказаних у підпункті 20.1.11 пункту 20.1 статті 20 Кодексу, ці органи мають право звертатися до суду щодо зупинення видаткових операцій платника податків на рахунках такого платника податків у банках та інших фінансових установах (крім операцій з видачі заробітної плати та сплати податків, зборів, єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, а також визначених контролюючим органом грошових зобов'язань платника податків).

На думку Конституційного Суду України, закріплені в підпункті 16.1.13 пункту 16.1 статті 16, підпункті 20.1.11 пункту 20.1 статті 20 Кодексу компетенція контролюючих органів та обов'язок платників податків є необхідними умовами для забезпечення виконання приписів частини першої статті 67 Конституції України, згідно з якою кожен зобов'язаний сплачувати податки і збори в порядку і розмірах, встановлених законом.

Отже, немає підстав вважати наведені положення Кодексу такими, що порушують вимоги частин першої, другої статті 30 Конституції України, за якими кожному гарантується недоторканність житла та не допускається проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку інакше як за вмотивованим рішенням суду.

Крім того, Конституційний Суд України зазначає, що народні депутати України не навели правового обґрунтування тверджень щодо невідповідності оспорюваних положень Кодексу вимогам статті 124 Конституції України.

Враховуючи викладене, Конституційний Суд України дійшов висновку, що підпункт 16.1.13 пункту 16.1 статті 16, підпункт 20.1.11 пункту 20.1 статті 20 Кодексу не суперечать частинам першій, другій статті 30, частині першій статті 124 Конституції України.

3.3. Суб'єкт права на конституційне подання вважає, що застосування адміністративного арешту майна платника податків до фізичної особи, яка, маючи податковий борг, виїжджає за кордон (підпункт 94.2.2 пункту 94.2 статті 94 Кодексу), обмежує її право вільно залишати територію України, гарантоване частиною першою статті 33 Основного Закону України.

Відповідно до Кодексу податковий борг становлять сума узгодженого грошового зобов'язання (з урахуванням штрафних санкцій за їх наявності), але не сплаченого платником податків у встановлений Кодексом строк, а також пеня, нарахована на суму такого грошового зобов'язання (підпункт 14.1.175 пункту 14.1 статті 14).

Адміністративний арешт майна платника податків є винятковим способом забезпечення виконання платником податків його обов'язків, визначених законом, і полягає у забороні платнику податків вчиняти щодо свого майна, яке підлягає арешту, дії, зазначені у пункті 94.5 статті 94 Кодексу (пункти 94.1, 94.3 статті 94 Кодексу).

За пунктом 94.5 статті 94 Кодексу адміністративний арешт майна платника податків може бути повним або умовним; повним адміністративним

арештом майна платника податків визнається заборона платнику податків на реалізацію прав розпорядження або користування його майном; умовним адміністративним арештом майна платника податків визнається обмеження платника податків щодо реалізації прав власності на таке майно, який полягає в обов'язковому попередньому отриманні дозволу керівника відповідного органу державної податкової служби на здійснення платником податків будь-якої операції з таким майном.

Аналіз названих положень Кодексу дає підстави констатувати, що вони не містять заборони виїжджати за кордон фізичній особі, яка має податковий борг, а підпункт 94.2.2 пункту 94.2 статті 94 стосується лише обмеження права власності платника податків щодо належного йому майна у разі, якщо ця особа має податковий борг і виїжджає за кордон.

З огляду на викладене Конституційний Суд України дійшов висновку, що підпункт 94.2.2 пункту 94.2 статті 94 Кодексу не суперечить частині першій статті 33 Конституції України.

3.4. Адміністративний арешт майна платника податків відповідно до підпункту 94.2.5 пункту 94.2 статті 94 Кодексу може бути застосовано, якщо відсутня реєстрація особи як платника податків в органі державної податкової служби, якщо така реєстрація є обов'язковою відповідно до Кодексу, або коли платник податків, що отримав податкове повідомлення або має податковий борг, вчиняє дії з переведення майна за межі України, його приховування або передачі іншим особам.

Суб'єкт права на конституційне подання стверджує, що вказані положення Кодексу суперечать принципам недоторканності житла та непорушності права приватної власності, закріпленим у статтях 30, 41 Основного Закону України, оскільки, на його думку, зі змісту цих положень вбачається, що арешт може накладатися на майно, яке не використовується в господарській діяльності, у тому числі і на житло особи.

Згідно з Конституцією України кожен зобов'язаний сплачувати податки і збори (частина перша статті 67), виключно законами України встановлюється система оподаткування, податки і збори (пункт 1 частини другої статті 92).

Наявність у законодавця права запроваджувати в законах на певний строк особливий порядок розпорядження платником податків своїми активами, до яких належить і житло, відповідає правовій позиції Конституційного Суду України, викладеній у Рішенні від 24 березня 2005 року № 2-рп/2005: «Встановлення системи оподаткування, податків і зборів, їх розмірів та порядку сплати є виключною прерогативою закону. При унормуванні цих суспільних відносин держава має право визначати механізми, які забезпечують платником належну сплату податків і зборів» (абзац четвертий підпункту 4.1 пункту 4 мотивувальної частини).

Конституційний Суд України вважає, що застосування адміністративного арешту майна платника податків з метою забезпечення виконання цим платником податків своїх обов'язків не є порушенням права особи на недоторканність житла. Отже, адміністративний арешт майна платника

податків не позбавляє платника податків гарантованого статтею 41 Конституції України права власності на таке майно.

Враховуючи зазначене, Конституційний Суд України констатує, що підпункт 94.2.5 пункту 94.2 статті 94 Кодексу не суперечить статтям 30, 41 Конституції України.

4. Народні депутати України також стверджують про невідповідність статтям 24, 42, 46, 48, 55, 62, 64 Конституції України пунктів 94.5, 94.10 статті 94, пункту 119.2 статті 119, підпункту «б» підпункту 129.1.1, підпункту 129.1.2 пункту 129.1 статті 129, підпунктів 164.2.7, 164.2.13, 164.2.15 пункту 164.2 статті 164 Кодексу.

Відповідно до пункту 94.5 статті 94 Кодексу повним адміністративним арештом майна платника податків визнається заборона платнику податків на реалізацію прав розпорядження або користування його майном; у цьому випадку ризик, пов'язаний із втратою функціональних чи споживчих якостей такого майна, покладається на орган, який прийняв рішення про таку заборону.

Згідно з пунктом 94.10 цієї ж статті арешт на майно може бути накладено рішенням керівника органу державної податкової служби (його заступника), обґрунтованість якого протягом 96 годин має бути перевірено судом.

За пунктом 119.2 статті 119 Кодексу передбачається накладення штрафу за неподання, подання з порушенням встановлених строків, подання не у повному обсязі, з недостовірними відомостями або з помилками податкової звітності про суми доходів, нарахованих (сплачених) на користь платника податків, суми утриманого з них податку.

Відповідно до підпункту «б» підпункту 129.1.1, підпункту 129.1.2 пункту 129.1 статті 129 Кодексу при нарахуванні суми грошового зобов'язання контролюючими органами нарахування пені розпочинається від першого робочого дня, наступного за останнім днем граничного строку сплати грошового зобов'язання, визначеного у податковому повідомленні-рішенні згідно з Кодексом; пеня нараховується у день настання строку погашення податкового зобов'язання, нарахованого контролюючим органом або платником податків у разі виявлення його заниження на суму такого заниження та за весь період заниження (в тому числі за період адміністративного та/або судового оскарження).

У підпунктах 164.2.7, 164.2.13 пункту 164.2 статті 164 Кодексу йдеться про базу оподаткування, яка включається до загального місячного (річного) оподатковуваного доходу платника податку.

Підпункт 164.2.15 пункту 164.2 статті 164 Кодексу передбачає оподаткування, зокрема, пенсійних виплат, що сплачуються платнику податку за договорами недержавного пенсійного забезпечення.

Конституційний Суд України зазначає, що в конституційному поданні не наведено правового обґрунтування тверджень щодо неконституційності оспорюваних норм, тобто порушено вимоги пункту 4 частини другої статті 39, частини першої статті 71 Закону України «Про Конституційний

Суд України», що є підставою для припинення конституційного провадження у справі в цій частині згідно з пунктом 2 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України», пунктом 1 § 51 Регламенту Конституційного Суду України.

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150, 153 Конституції України, статтями 39, 45, 51, 61, 63, 65, 69, 71, 73 Закону України «Про Конституційний Суд України», пунктом 1 § 51 Регламенту Конституційного Суду України, Конституційний Суд України

в и р і ш и в :

1. Визнати такими, що відповідають Конституції України (є конституційними), положення Податкового кодексу України, а саме:

– підпункт 16.1.13 пункту 16.1 статті 16, згідно з яким платник податків зобов'язаний допускати посадових осіб контролюючого органу під час проведення ними перевірок до обстеження приміщень, територій (крім житла громадян), що використовуються для одержання доходів чи пов'язані з утриманням об'єктів оподаткування, а також для проведення перевірок з питань обчислення і сплати податків та зборів у випадках, встановлених цим Кодексом;

– підпункт 20.1.11 пункту 20.1 статті 20, відповідно до якого органи державної податкової служби мають право доступу під час проведення перевірок до територій, приміщень (крім житла громадян) та іншого майна, що використовується для провадження господарської діяльності, та/або є об'єктами оподаткування або використовується для отримання доходів (прибутку) чи пов'язані з іншими об'єктами оподаткування та/або можуть бути джерелом погашення податкового боргу;

– підпункт 94.2.2 пункту 94.2 статті 94, згідно з яким адміністративний арешт майна платника податків може бути застосовано, якщо з'ясується, що фізична особа, яка має податковий борг, виїжджає за кордон;

– підпункт 94.2.5 пункту 94.2 статті 94, відповідно до якого адміністративний арешт майна платника податків може бути застосовано, якщо з'ясується, що відсутня реєстрація особи як платника податків в органі державної податкової служби, якщо така реєстрація є обов'язковою відповідно до цього Кодексу, або коли платник податків, що отримав податкове повідомлення або має податковий борг, вчиняє дії з переведення майна за межі України, його приховування або передачі іншим особам.

2. Припинити конституційне провадження у справі щодо відповідності Конституції України (конституційності) пунктів 94.5, 94.10 статті 94, пункту 119.2 статті 119, підпункту «б» підпункту 129.1.1, підпункту 129.1.2 пункту 129.1 статті 129, підпунктів 164.2.7, 164.2.13, 164.2.15 пункту 164.2 статті 164 Податкового кодексу України на підставі пункту 2 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» – невідпо-

відність конституційного подання вимогам, передбаченим Конституцією України, Законом України «Про Конституційний Суд України».

3. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим до виконання на території України, остаточним і не може бути оскаржене.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у «Віснику Конституційного Суду України» та в інших офіційних виданнях України.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

ИМЕНЕМ УКРАИНЫ

**РЕШЕНИЕ
КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА УКРАИНЫ**

**по делу о соответствии Конституции Украины (конституционности)
отдельных положений Налогового кодекса Украины
по конституционному представлению 53 народных депутатов Украины**

г. Киев

Дело № 1-3/2012

12 июня 2012 года

№ 13-рп/2012

Конституционный Суд Украины в составе судей:

Головина Анатолия Сергеевича – председательствующего, **Брынцева** Василия Дмитриевича, **Вдовиченко** Сергея Леонидовича, **Винокурова** Сергея Маркияновича, **Гультая** Михаила Мирославовича, **Запорожца** Михаила Петровича, **Колоса** Михаила Ивановича, **Маркуш** Марии Андреевны, **Пасенюка** Александра Михайловича, **Сергейчука** Олега Анатольевича – докладчика, **Стецюка** Петра Богдановича, **Стрижака** Андрея Андреевича,

рассмотрел в пленарном заседании дело о соответствии Конституции Украины (конституционности) отдельных положений Налогового кодекса Украины по конституционному представлению 53 народных депутатов Украины.

Поводом к рассмотрению дела в соответствии со статьями 39, 40 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» стало конституционное представление 53 народных депутатов Украины.

Основанием к рассмотрению дела согласно статьям 71, 82 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» является утверждение субъекта права на конституционное представление о наличии спора о конституционности отдельных положений Налогового кодекса Украины.

Заслушав судью-докладчика Сергейчука О.А. и исследовав материалы дела, в том числе позиции, изложенные Президентом Украины, Председателем Верховной Рады Украины, Кабинетом Министров Украины, Министерством юстиции Украины, научными работниками Национального университета государственной налоговой службы Украины, Национальной академии правовых наук Украины, Национального университета «Одесская юридическая академия», Конституционный Суд Украины

У С Т А Н О В И Л :

1. Субъект права на конституционное представление – 53 народных депутата Украины – обратился в Конституционный Суд Украины с ходатайством признать не соответствующим Конституции Украины (некон-

ституционным) Налоговый кодекс Украины (далее – Кодекс) как в целом, так и в отдельных частях.

Неконституционность Кодекса авторы ходатайства усматривают в нарушении процедуры его рассмотрения, принятия и обретения им силы, что противоречит части второй статьи 19, части третьей статьи 84, статьям 85, 89 Конституции Украины.

Кроме того, народные депутаты Украины обратились в Конституционный Суд Украины с ходатайством признать не соответствующими Конституции Украины (неконституционными) отдельные положения Кодекса, а именно: подпункт 16.1.13 пункта 16.1 статьи 16; подпункт 20.1.11, подпункт 20.1.15.2 подпункта 20.1.15 пункта 20.1 статьи 20; подпункты 94.2.2, 94.2.4, 94.2.5 пункта 94.2, пункты 94.5, 94.10 статьи 94; пункт 119.2 статьи 119; подпункт «б» подпункта 129.1.1, подпункт 129.1.2 пункта 129.1 статьи 129; пункт 153.8 статьи 153; подпункты 164.2.7, 164.2.13, 164.2.15 пункта 164.2 статьи 164.

Субъект права на конституционное представление утверждает, что указанные положения Кодекса противоречат статьям 3, 13, 22, 30, 33, 41, 42, 43, 48, 55, 62, 64, 124 Конституции Украины.

2. Определением Конституционного Суда Украины от 14 июля 2011 года № 35-в/2011 отказано в открытии конституционного производства по делу о соответствии Конституции Украины (конституционности) Кодекса относительно конституционности процедуры рассмотрения, принятия и обретения им силы и подпункта 20.1.15.2 подпункта 20.1.15 пункта 20.1 статьи 20, подпункта 94.2.4 пункта 94.2 статьи 94, пункта 153.8 статьи 153 Кодекса по конституционному представлению 53 народных депутатов Украины на основании пунктов 2, 3 статьи 45 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» – несоответствие конституционного представления требованиям, предусмотренным данным Законом, неподведомственность Конституционному Суду Украины вопросов, поднятых в конституционном представлении.

3. Решая вопрос о конституционности оспариваемых положений Кодекса, Конституционный Суд Украины исходит из того, что Украина есть демократическое, правовое государство, в котором признается и действует принцип верховенства права; права и свободы человека и их гарантии определяют содержание и направленность деятельности государства; утверждение и обеспечение прав и свобод человека является главной обязанностью государства, которое отвечает перед человеком за свою деятельность; обеспечение экономической безопасности Украины является одной из важнейших функций государства; граждане имеют равные конституционные права и свободы и равны перед законом; каждый имеет право владеть, пользоваться и распоряжаться своей собственностью; никто не может быть противоправно лишен права собственности, право частной собственности нерушимо; каждый имеет право на предпринимательскую деятельность, не запрещенную законом; конституционные пра-

ва и свободы человека и гражданина не могут быть ограничены, кроме случаев, предусмотренных Конституцией Украины; каждый обязан платить налоги и сборы в порядке и размерах, установленных законом (статья 1, часть вторая статьи 3, часть первая статьи 8, часть первая статьи 17, часть первая статьи 24, части первая, четвертая статьи 41, часть первая статьи 42, часть первая статьи 64, часть первая статьи 67 Основного Закона Украины).

Согласно части первой статьи 9 Конституции Украины действующие международные договоры, согласие на обязательность которых дано Верховной Радой Украины, являются частью национального законодательства Украины. По статье 1 Первого протокола к Конвенции о защите прав человека и основных свобод 1950 года «каждое физическое или юридическое лицо имеет право мирно владеть своим имуществом. Никто не может быть лишен своей собственности иначе как в интересах общества и на условиях, предусмотренных законом и общими принципами международного права. Однако предыдущие положения не ограничивают право государства вводить в действие такие законы, которые ему представляются необходимыми для осуществления контроля за использованием собственности в соответствии с общими интересами или для обеспечения уплаты налогов или других сборов или штрафов».

3.1. В соответствии с пунктом 4.1 статьи 4 Кодекса налоговое законодательство Украины основывается, в частности, на следующих принципах: равенство всех плательщиков перед законом, недопущение каких-либо проявлений налоговой дискриминации; неотвратимость наступления определенной законом ответственности в случае нарушения налогового законодательства; единый подход к установлению налогов и сборов – определение на законодательном уровне всех обязательных элементов налога.

3.2. В подпункте 16.1.13 пункта 16.1 статьи 16 Кодекса предусмотрено, что плательщик налогов обязан допускать должностных лиц контролирующего органа при проведении ими проверок к обследованию помещений, территорий (кроме жилища граждан), которые используются для получения доходов либо связаны с содержанием объектов налогообложения, а также для проведения проверок по вопросам исчисления и уплаты налогов и сборов в случаях, установленных Кодексом.

Согласно подпункту 20.1.11 пункта 20.1 статьи 20 Кодекса органы государственной налоговой службы имеют право доступа при проведении проверок к территориям, помещениям (кроме жилища граждан) и другому имуществу, которое используется для проведения хозяйственной деятельности, и/или является объектами налогообложения или используется для получения доходов (прибыли) либо связаны с другими объектами налогообложения и/или могут быть источником погашения налогового долга.

По мнению субъекта права на конституционное представление, указанные положения Кодекса не соответствуют частям первой, второй статьи 30, части первой статьи 124 Конституции Украины, поскольку проникновение в жилище или в иное владение лица, проведение в них осмо-

тра или обыска допускается не иначе как по мотивированному решению суда.

Конституционный Суд Украины отмечает, что в оспариваемых положениях Кодекса речь идет не о проникновении, а о доступе контролирующих органов к обследованию определенных в Кодексе территорий, помещений и обязанности плательщика налогов допускать должностных лиц контролирующего органа во время проведения ими проверок к обследованию соответствующих помещений, территорий.

При этом в случае недопущения должностных лиц органов государственной налоговой службы к обследованию территорий, помещений, указанных в подпункте 20.1.11 пункта 20.1 статьи 20 Кодекса, эти органы имеют право обращаться в суд относительно приостановления расходных операций плательщика налогов на счетах такого плательщика налогов в банках и других финансовых учреждениях (кроме операций по выдаче заработной платы и уплате налогов, сборов, единого взноса на общеобязательное государственное социальное страхование, а также определенных контролирующим органом денежных обязательств плательщика налогов).

По мнению Конституционного Суда Украины, закрепленные в подпункте 16.1.13 пункта 16.1 статьи 16, подпункте 20.1.11 пункта 20.1 статьи 20 Кодекса компетенция контролирующих органов и обязанность плательщиков налогов являются необходимыми условиями для обеспечения выполнения предписаний части первой статьи 67 Конституции Украины, согласно которой каждый обязан платить налоги и сборы в порядке и размерах, установленных законом.

Следовательно, нет предпосылок считать указанные положения Кодекса нарушающими требования частей первой, второй статьи 30 Конституции Украины, по которым каждому гарантируется неприкосновенность жилища и не допускается проникновение в жилище или в иное владение лица, проведение в них осмотра или обыска иначе как по мотивированному решению суда.

Кроме того, Конституционный Суд Украины отмечает, что народные депутаты Украины не привели правового обоснования утверждений о несоответствии оспариваемых положений Кодекса требованиям статьи 124 Конституции Украины.

Учитывая изложенное, Конституционный Суд Украины пришел к выводу, что подпункт 16.1.13 пункта 16.1 статьи 16, подпункт 20.1.11 пункта 20.1 статьи 20 Кодекса не противоречат частям первой, второй статьи 30, части первой статьи 124 Конституции Украины.

3.3. Субъект права на конституционное представление считает, что применение административного ареста имущества плательщика налогов к физическому лицу, которое, имея налоговый долг, выезжает за границу (подпункт 94.2.2 пункта 94.2 статьи 94 Кодекса), ограничивает его право свободно покидать территорию Украины, гарантированное частью первой статьи 33 Основного Закона Украины.

В соответствии с Кодексом налоговый долг составляет сумма согласованного денежного обязательства (с учетом штрафных санкций при их

наличии), но не уплаченного плательщиком налогов в установленный Кодексом срок, а также пеня, начисленная на сумму такого денежного обязательства (подпункт 14.1.175 пункта 14.1 статьи 14).

Административный арест имущества плательщика налогов является исключительным способом обеспечения исполнения плательщиком налогов его обязанностей, определенных законом, и заключается в запрете плательщику налогов совершать относительно своего имущества, подлежащего аресту, действия, указанные в пункте 94.5 статьи 94 Кодекса (пункты 94.1, 94.3 статьи 94 Кодекса).

Согласно пункту 94.5 статьи 94 Кодекса административный арест имущества плательщика налогов может быть полным или условным; полным административным арестом имущества плательщика налогов признается запрет плательщику налогов на реализацию прав распоряжения или пользования его имуществом; условным административным арестом имущества плательщика налогов признается ограничение плательщика налогов по реализации прав собственности на такое имущество, который заключается в обязательном предварительном получении разрешения руководителя соответствующего органа государственной налоговой службы на осуществление плательщиком налогов любой операции с таким имуществом.

Анализ указанных положений Кодекса позволяет констатировать, что они не содержат запрета выезжать за границу физическому лицу, которое имеет налоговый долг, а подпункт 94.2.2 пункта 94.2 статьи 94 касается лишь ограничения права собственности плательщика налогов относительно надлежащего ему имущества в случае, если это лицо имеет налоговый долг и выезжает за границу.

Учитывая изложенное, Конституционный Суд Украины пришел к выводу, что подпункт 94.2.2 пункта 94.2 статьи 94 Кодекса не противоречит части первой статьи 33 Конституции Украины.

3.4. Административный арест имущества плательщика налогов согласно подпункту 94.2.5 пункта 94.2 статьи 94 Кодекса может быть применен, если отсутствует регистрация лица как плательщика налогов в органе государственной налоговой службы, если такая регистрация является обязательной согласно Кодексу, или когда плательщик налогов, получивший налоговое уведомление или имеющий налоговый долг, совершает действия по переводу имущества за пределы Украины, его сокрытию или передаче другим лицам.

Субъект права на конституционное представление утверждает, что указанные положения Кодекса противоречат принципам неприкосновенности жилища и нерушимости права частной собственности, закрепленным в статьях 30, 41 Основного Закона Украины, поскольку, по его мнению, из содержания данных положений следует, что арест может налагаться на имущество, которое не используется в хозяйственной деятельности, в том числе и на жилище лица.

Согласно Конституции Украины каждый обязан платить налоги и сборы (часть первая статьи 67), исключительно законами Украины устанав-

ливаются система налогообложения, налоги и сборы (пункт 1 части второй статьи 92).

Наличие у законодателя права вводить в законах на определенный срок особый порядок распоряжения плательщиком налогов своими активами, к которым относится и жилище, соответствует правовой позиции Конституционного Суда Украины, изложенной в Решении от 24 марта 2005 года № 2-рп/2005: «Установление системы налогообложения, налогов и сборов, их размеров и порядка уплаты является исключительной прерогативой закона. При нормировании этого общественного отношения государство имеет право определять механизмы, которые обеспечивают плательщиком надлежащую уплату налогов и сборов» (абзац четвертый подпункта 4.1 пункта 4 мотивировочной части).

Конституционный Суд Украины считает, что применение административного ареста имущества плательщика налогов с целью обеспечения исполнения этим плательщиком налогов своих обязанностей не является нарушением права лица на неприкосновенность жилища. Следовательно, административный арест имущества плательщика налогов не лишает плательщика налогов гарантированного статьей 41 Конституции Украины права собственности на такое имущество.

Учитывая изложенное, Конституционный Суд Украины констатирует, что подпункт 94.2.5 пункта 94.2 статьи 94 Кодекса не противоречит статьям 30, 41 Конституции Украины.

4. Народные депутаты Украины также утверждают о несоответствии статьям 24, 42, 46, 48, 55, 62, 64 Конституции Украины пунктов 94.5, 94.10 статьи 94, пункта 119.2 статьи 119, подпункта «б» подпункта 129.1.1, подпункта 129.1.2 пункта 129.1 статьи 129, подпунктов 164.2.7, 164.2.13, 164.2.15 пункта 164.2 статьи 164 Кодекса.

В соответствии с пунктом 94.5 статьи 94 Кодекса полным административным арестом имущества плательщика налогов признается запрет плательщику налогов на реализацию прав распоряжения или пользования его имуществом; в этом случае риск, связанный с утратой функциональных или потребительских качеств такого имущества, возлагается на орган, принявший решение о таком запрете.

Согласно пункту 94.10 этой же статьи арест на имущество может быть наложен решением руководителя органа государственной налоговой службы (его заместителя), обоснованность которого в течение 96 часов должна быть проверена судом.

В соответствии с пунктом 119.2 статьи 119 Кодекса предполагается наложение штрафа за непредставление, представление с нарушением установленных сроков, представление не в полном объеме, с недостоверными сведениями или с ошибками налоговой отчетности о суммах доходов, начисленных (уплаченных) в пользу плательщика налогов, суммах удержанного с них налога.

Согласно подпункту «б» подпункта 129.1.1, подпункту 129.1.2 пункта 129.1 статьи 129 Кодекса при начислении суммы денежного обязатель-

ства контролюючими органами начисление пени начинается с первого рабочего дня, следующего за последним днем предельного срока уплаты денежного обязательства, определенного в налоговом уведомлении-решении согласно Кодексу; пеня начисляется в день наступления срока погашения налогового обязательства, начисленного контролирующим органом или плательщиком налогов в случае выявления его занижения на сумму такого занижения и за весь период занижения (в том числе за период административного и/или судебного обжалования).

В подпунктах 164.2.7, 164.2.13 пункта 164.2 статьи 164 Кодекса речь идет о базе налогообложения, которая включается в общий месячный (годовой) налогооблагаемый доход плательщика налогов.

Подпункт 164.2.15 пункта 164.2 статьи 164 Кодекса предусматривает налогообложение, в частности, пенсионных выплат, уплачиваемых плательщику налогов по договорам негосударственного пенсионного обеспечения.

Конституционный Суд Украины отмечает, что в конституционном представлении не приведено правовое обоснование утверждений о неконституционности оспариваемых норм, то есть нарушено требование пункта 4 части второй статьи 39, части первой статьи 71 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины», что является основанием для прекращения конституционного производства по делу в данной части согласно пункту 2 статьи 45 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины», пункту 1 § 51 Регламента Конституционного Суда Украины.

Учитывая изложенное и руководствуясь статьями 147, 150, 153 Конституции Украины, статьями 39, 45, 51, 61, 63, 65, 69, 71, 73 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины», пунктом 1 § 51 Регламента Конституционного Суда Украины, Конституционный Суд Украины

р е ш и л :

1. Признать соответствующими Конституции Украины (конституционными) положения Налогового кодекса Украины, а именно:

– подпункт 16.1.13 пункта 16.1 статьи 16, согласно которому плательщик налогов обязан допускать должностных лиц контролирующего органа при проведении ими проверок к обследованию помещений, территорий (кроме жилища граждан), которые используются для получения доходов либо связаны с содержанием объектов налогообложения, а также для проведения проверок по вопросам исчисления и уплаты налогов и сборов в случаях, установленных данным Кодексом;

– подпункт 20.1.11 пункта 20.1 статьи 20, в соответствии с которым органы государственной налоговой службы имеют право доступа при проведении проверок к территориям, помещениям (кроме жилища граждан) и другому имуществу, которое используется для проведения хозяйственной деятельности, и/или является объектами налогообложения или используется для получения доходов (прибыли) либо связаны с другими объекта-

ми налогообложения и/или могут быть источником погашения налогового долга;

– подпункт 94.2.2 пункта 94.2 статьи 94, согласно которому административный арест имущества плательщика налогов может быть применен, если выясняется, что физическое лицо, которое имеет налоговый долг, выезжает за границу;

– подпункт 94.2.5 пункта 94.2 статьи 94, в соответствии с которым административный арест имущества плательщика налогов может быть применен, если выясняется, что отсутствует регистрация лица как плательщика налогов в органе государственной налоговой службы, если такая регистрация является обязательной согласно данному Кодексу, или когда плательщик налогов, получивший налоговое уведомление или имеющий налоговый долг, совершает действия по переводу имущества за пределы Украины, его сокрытию или передаче другим лицам.

2. Прекратить конституционное производство по делу о соответствии Конституции Украины (конституционности) пунктов 94.5, 94.10 статьи 94, пункта 119.2 статьи 119, подпункта «б» подпункта 129.1.1, подпункта 129.1.2 пункта 129.1 статьи 129, подпунктов 164.2.7, 164.2.13, 164.2.15 пункта 164.2 статьи 164 Налогового кодекса Украины на основании пункта 2 статьи 45 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» – несоответствие конституционного представления требованиям, предусмотренным Конституцией Украины, Законом Украины «О Конституционном Суде Украины».

3. Решение Конституционного Суда Украины является обязательным к исполнению на территории Украины, окончательным и не может быть обжаловано.

Решение Конституционного Суда Украины подлежит опубликованию в «Віснику Конституційного Суду України» и в иных официальных изданиях Украины.

КОНСТИТУЦИОННЫЙ СУД УКРАИНЫ

Summary to the Decision of the Constitutional Court of Ukraine dated June 12, 2012 No. 13-rp/2012 in the case upon the constitutional petition of 53 People's Deputies of Ukraine concerning conformity to the Constitution (constitutionality) of some provisions of the Tax Code of Ukraine

Article 16.1.13 of the Tax Code (hereinafter referred to as «the Code») envisages that a taxpayer is obliged to allow officials of a controlling authority while carrying out inspections to survey the premises and territories (other than residential premises of citizens) that are used for obtaining income or are related to the maintenance of objects of taxation, as well as for inspecting calculation and payment of taxes and fees in the cases established by this Code.

According to Article 20.1.11 of the Code the state tax authorities have a right to examine areas, premises (other than residential premises of citizens) and other property used to conduct economic activities and/or are object of taxation and used to generate income (profit) or related to other taxable objects and/or may serve as a source of tax repayment.

In the opinion of the subject of the right to constitutional petition, the mentioned provisions of the Code do not conform to Articles 30.1, 30.2, 124.1 of the Constitution since entry into a dwelling place or other possessions of an individual, the examination or search thereof shall not be permitted other than pursuant to a substantiated court decision.

The Constitutional Court mentions that the disputed provisions of the Code concerns not entry but access of the controlling bodies to examination of the territories and premises defined in the Code and liability of a taxpayer to allow officials of the controlling bodies while performing examination to examine respective premises, territories.

Herewith in case officials of bodies of the State Tax Service are not allowed to examine territories, premises defined in Article 20.1.11 of the Code these bodies have a right to apply to a court concerning suspension of expenditure operations of a taxpayer on bank accounts of such taxpayer in banks and other financial institutions (except operations on salary payments and discharge of tax, levies, single contribution for the mandatory state social insurance, as well as monetary obligation of a taxpayer defined by the controlling body).

The Constitutional Court deems that the authority of the controlling bodies and liability of taxpayers established in Articles 16.1.13, 20.1.11 of the Code are the necessary conditions for ensuring execution of Article 67.1 of the Constitution according to which everyone is obliged to pay taxes and levies in accordance with the procedure and in the extent established by law.

The subject of the right to constitutional petition considers that application of administrative arrest of property towards an individual who has incurred a tax debt and travels abroad (Article 94.2.2 of the Code) restricts his or her right to freely leave the territory of Ukraine guaranteed by Article 33.1 of the Fundamental Law.

Analysis of the mentioned provisions of the Code gives grounds to state that they do not comprise prohibition for an individual who has incurred a tax debt to travel abroad, but Article 94.2.2 concerns only the right of property of a taxpayer concerning the property he or she possesses in case this person has incurred a tax debt and travels abroad.

According to Article 94.2.5 of the Code, administrative arrest of property may be applied if registration of a person as a taxpayer with the state tax authority is missing should such registration be mandatory according to the Code or when a taxpayer who has received a tax notice or has incurred a tax debt performs actions on transferring property outside Ukraine, concealing or handing it over to other persons.

The subject of the right to constitutional petition argues that mentioned provisions of the Code contravene with the principles of inviolability of a dwelling place and the right of private property provided by Articles 30, 41 of the Fun-

damental Law since, in his opinion, it is seen from the content of these provisions that arrest may be applied to property which is not used for economic activities, including a dwelling place of a person.

The right of the legislator to establish a special order for a taxpayer to dispose of his or her assets which include a dwelling place in laws for a certain term conforms to the legal position of the Constitutional Court stated in its Decision dated March 24, 2005 No. 2-rp/2005 reading that «the establishment of tax system, taxes and levies, its scale and order of discharge is an exclusive prerogative of a law. While regulating these public relations the state has a right to define mechanisms which ensure due discharge of taxes and levies by taxpayers» (paragraph 4 of item 4.1 of the motivation part).

The Constitutional Court deems that application of administrative arrest to property of a taxpayer in order to ensure the taxpayer to discharge his or her liabilities is not a violation of the right of a person for inviolability of a dwelling place. Therefore, the administrative arrest of property of a taxpayer does not deprive the taxpayer of the right of property for such assets guaranteed by Article 41 of the Constitution.

Thus, the Constitutional Court of Ukraine held:

To recognise as conforming to the Constitution (constitutional) the provisions of the Tax Code, in particular:

– Article 16.1.13 according to which a taxpayer is obliged to allow officials of a controlling authority while carrying out inspections to survey the premises and territories (other than the residential premises of individuals) that are used for gaining income or the territories related to the maintenance of objects of taxation, as well as for inspecting calculation and payment of taxes and fees in the cases established by this Code;

– Article 20.1.11 according to which the state tax authorities have a right to examine areas, premises (other than residential premises of individuals) and other property used to conduct economic activities and/or are object of taxation and used to generate income (profit) or related to other taxable objects and/or may serve as a source of tax repayment;

– Article 94.2.2 according to which administrative arrest of property may be applied if it has been identified that an individual who has incurred a tax debt travels abroad;

– Article 94.2.5 according to which administrative arrest of property may be applied if registration of a person as a taxpayer with the state tax authority in missing should such registration be mandatory according to the Code or when the taxpayer who has received a tax notice or has incurred tax debt performs actions of transferring property outside Ukraine, concealing or handing it over to other persons.

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

**РІШЕННЯ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**

**у справі за конституційним зверненням
приватного підприємства «Науково-виробнича фірма «VD MAIS»
щодо офіційного тлумачення положень статті 786
Цивільного кодексу України**

м. Київ
3 липня 2012 року
№ 14-рп/2012

Справа № 1-20/2012

Конституційний Суд України у складі суддів:

Головіна Анатолія Сергійовича – головуючого, **Бауліна** Юрія Васильовича, **Бринцева** Василя Дмитровича, **Вдовіченка** Сергія Леонідовича, **Винокурова** Сергія Маркіяновича, **Гульгата** Михайла Мирославовича, **Запорожця** Михайла Петровича – доповідача, **Колоса** Михайла Івановича, **Маркуш** Марії Андріївни, **Пасенюка** Олександра Михайловича, **Сергейчука** Олега Анатолійовича, **Стецюка** Петра Богдановича, **Стрижака** Андрія Андрійовича, **Шаптали** Наталі Костянтинівни, **Шишкіна** Віктора Івановича,

розглянув на пленарному засіданні справу за конституційним зверненням приватного підприємства «Науково-виробнича фірма «VD MAIS» щодо офіційного тлумачення положень статті 786 Цивільного кодексу України.

Приводом для розгляду справи згідно зі статтями 42, 43 Закону України «Про Конституційний Суд України» стало конституційне звернення приватного підприємства «Науково-виробнича фірма «VD MAIS».

Підставою для розгляду справи відповідно до статті 94 Закону України «Про Конституційний Суд України» є наявність неоднозначного застосування судами України положень статті 786 Цивільного кодексу України.

Заслухавши суддю-доповідача Запорожця М.П. та дослідивши матеріали справи, у тому числі позиції Верховної Ради України, Верховного Суду України, Вищого господарського суду України, Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, науковців Інституту держави і права ім. В.М. Корещького НАН України, Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Національного університету «Одеська юридична академія», Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого», Конституційний Суд України

У С Т А Н О В И В :

1. Суб'єкт права на конституційне звернення – приватне підприємство «Науково-виробнича фірма «VD MAIS» – звернувся до Конституційно-

го Суду України з клопотанням дати офіційне тлумачення положень статті 786 Цивільного кодексу України (далі – Кодекс) та роз'яснити, чи застосовується положення частини другої статті 786 Кодексу виключно до вимог наймача та наймодавця, визначених частиною першою цієї статті, чи до всіх вимог, які випливають з договору найму (оренди).

Згідно з частиною першою статті 786 Кодексу до вимог про відшкодування збитків у зв'язку з пошкодженням речі, яка була передана у користування наймачеві, а також до вимог про відшкодування витрат на поліпшення речі застосовується позовна давність в один рік. Як зазначено в частині другій цієї статті, перебіг позовної давності щодо вимог наймодавця починається з моменту повернення речі наймачем, а щодо вимог наймача – з моменту припинення договору найму.

Обґрунтовуючи необхідність в офіційному тлумаченні вказаних положень Кодексу, автор клопотання посилається на неоднозначне їх застосування Вищим господарським судом України щодо визначення початку перебігу позовної давності під час розгляду спорів стосовно договорів найму (оренди).

Так, із доданих до конституційного звернення судових рішень вбачається, що в одних випадках Вищий господарський суд України застосовує положення частини другої статті 786 Кодексу лише до вимог, наведених у частині першій цієї статті, а в інших – до всіх вимог, які випливають з договору найму (оренди).

2. Конституційний Суд України, розглядаючи порушені у конституційному зверненні питання, виходить з такого.

2.1. Згідно з Основним Законом України держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності і господарювання (частина четверта статті 13); кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності; ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності; право приватної власності є непорушним (частини перша, четверта статті 41).

Відповідно до Конституції України права і свободи людини і громадянина захищаються судом (частина перша статті 55).

Правосуддя в Україні здійснюється на засадах верховенства права з метою захисту прав, свобод та законних інтересів людини і громадянина, прав та законних інтересів юридичних осіб, інтересів держави.

Конституційний Суд України в Рішенні від 24 грудня 2004 року № 22-рп/2004 вказав, що забезпечення прав і свобод потребує, зокрема, законодавчого закріплення механізмів (процедур), які створюють реальні можливості для здійснення кожним громадянином прав і свобод (абзац четвертий підпункту 3.2 пункту 3 мотивувальної частини).

2.2. Згідно з частиною першою статті 316 Кодексу правом власності є право особи на річ (майно), яке вона здійснює відповідно до закону за своєю волею, незалежно від волі інших осіб. Реалізуючи право власності, власник володіє, користується, розпоряджається своїм майном на власний розсуд, має право вчиняти щодо свого майна будь-які

дії, які не суперечать закону (частини перша, друга статті 319 Кодексу), в тому числі укладати договори, що за положенням пункту 1 частини другої статті 11 Кодексу є однією з підстав виникнення цивільних прав та обов'язків.

Спори, що виникають між учасниками договірних правовідносин, підлягають вирішенню судом на підставі статті 55 Конституції України, загальних та спеціальних норм закону.

Як зазначив Конституційний Суд України, строки звернення до суду як складова механізму реалізації права на судовий захист є однією з гарантій забезпечення прав і свобод учасників правовідносин (абзац п'ятий підпункту 2.1 пункту 2 мотивувальної частини Рішення від 22 лютого 2012 року № 4-рп/2012).

Загальні положення щодо позовної давності та порядку її обчислення, що підлягають застосуванню під час вирішення спорів між сторонами у зобов'язаннях, визначені у главі 19 Кодексу.

Під позовною давністю розуміється строк, у межах якого особа може звернутися до суду з вимогою про захист свого цивільного права або інтересу (стаття 256 Кодексу).

Початок перебігу позовної давності обчислюється за правилами статті 261 Кодексу, частина перша якої пов'язує його з днем, коли особа довідалася або могла довідатися про порушення свого права або про особу, яка його порушила.

Відповідно до частини сьомої статті 261 Кодексу винятки з цього правила можуть бути встановлені законом.

У Кодексі, зокрема, визначено, що до вимог у зв'язку з недоліками проданого товару застосовується позовна давність в один рік, яка обчислюється від дня виявлення недоліків у межах строків, встановлених статтею 680 Кодексу, а якщо на товар встановлено гарантійний строк (строк придатності), – від дня виявлення недоліків у межах гарантійного строку (строку придатності) (стаття 681); до вимог щодо неналежної якості роботи, виконаної за договором підяду, застосовується позовна давність в один рік, а щодо будівель і споруд – три роки від дня прийняття роботи замовником (стаття 863); до вимог, що випливають із договору перевезення вантажу, пошти, застосовується позовна давність в один рік з моменту, що визначається відповідно до транспортних кодексів (статутів) (частина третя статті 925).

Аналіз наведених положень Кодексу дає підстави для висновку, що передбачений спеціальним законом початок перебігу позовної давності обумовлюється особливостями правовідносин і повинен відповідати сутності порушеного права з урахуванням принципів справедливості, рівності та співмірності (пропорційності).

2.3. Відповідно до частини першої статті 759 Кодексу за договором найму (оренди) наймодавець передає або зобов'язується передати наймачеві майно у користування за плату на певний строк.

На стадіях укладення, виконання, зміни, розірвання та припинення договору найму у наймодавця та наймача виникають взаємні зобов'язання,

зокрема: обов'язок наймодавця передати наймачеві майно у користування негайно або у строк, встановлений договором найму, провадити капітальний ремонт речі, переданої у найм, якщо інше не встановлено договором або законом; обов'язок наймача користуватися річчю відповідно до її призначення та умов договору, а в разі припинення договору найму негайно повернути наймодавцеві річ у стані, в якому вона була одержана, з урахуванням нормального зносу, або у стані, який було обумовлено в договорі (стаття 765, частина перша статті 773, частина друга статті 776, частина перша статті 785 Кодексу).

Під час вирішення спорів стосовно належного виконання зобов'язань, що випливають із договору найму (оренди), застосовуються положення, встановлені в главі 19 Кодексу, щодо позовної давності та порядку її обчислення.

Згідно зі статтею 786 Кодексу, яка є предметом тлумачення, до вимог про відшкодування збитків у зв'язку з пошкодженням речі, яка була передана у користування наймачеві, а також до вимог про відшкодування витрат на поліпшення речі застосовується позовна давність в один рік; перебіг позовної давності щодо вимог наймодавця починається з моменту повернення речі наймачем, а щодо вимог наймача – з моменту припинення договору найму (частини перша, друга).

Зі змісту статті 786 Кодексу вбачається, що її положення встановлюють спеціальну позовну давність – один рік – та початок її перебігу щодо вимог наймача і наймодавця, зазначених в частині першій цієї статті, на стадіях припинення та розірвання договору найму (оренди).

З огляду на наведене Конституційний Суд України вважає, що положення статті 786 Кодексу мають єдиний зміст, завершену структуру і встановлюють спеціальну позовну давність – один рік – та початок її перебігу щодо вимог наймодавця про відшкодування збитків у зв'язку з пошкодженням речі, яка була передана у користування наймачеві, а також до вимог наймача про відшкодування витрат на поліпшення речі. Положення частини другої цієї статті не поширюється на інші вимоги, що випливають із договору найму (оренди).

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150, 153 Конституції України, статтями 51, 62, 66, 67, 69, частиною першою статті 95 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

в и р і ш и в :

1. Положення статті 786 Цивільного кодексу України щодо початку перебігу позовної давності в один рік слід розуміти так, що воно застосовується до вимог наймодавця про відшкодування збитків у зв'язку з пошкодженням речі, яка була передана у користування наймачеві, та вимог наймача про відшкодування витрат на поліпшення речі і не поширюється на інші вимоги наймача та наймодавця, які випливають з договору найму (оренди).

2. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим до виконання на території України, остаточним і не може бути оскаржене.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у «Віснику Конституційного Суду України» та в інших офіційних виданнях України.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

Р Е Ш Е Н І Е
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДА УКРАЇНИ

по делу об официальном толковании положений статьи 786
Гражданского кодекса Украины по конституционному обращению
частного предприятия «Научно-производственная фирма «VD MAIS»

г. Киев

Дело № 1-20/2012

3 июля 2012 года

№ 14-рп/2012

Конституционный Суд Украины в составе судей:

Головина Анатолия Сергеевича – председательствующего, **Баулина** Юрия Васильевича, **Брынцева** Василия Дмитриевича, **Вдовиченко** Сергея Леонидовича, **Винокурова** Сергея Маркияновича, **Гультая** Михаила Мирославовича, **Запорожца** Михаила Петровича – докладчика, **Колоса** Михаила Ивановича, **Маркуш** Марии Андреевны, **Пасенюка** Александра Михайловича, **Сергейчука** Олега Анатольевича, **Стецюка** Петра Богдановича, **Стрижака** Андрея Андреевича, **Шапталы** Наталии Константиновны, **Шишкина** Виктора Ивановича,

рассмотрел в пленарном заседании дело об официальном толковании положений статьи 786 Гражданского кодекса Украины по конституционному обращению частного предприятия «Научно-производственная фирма «VD MAIS» .

Поводом к рассмотрению дела в соответствии со статьями 42, 43 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» стало конституционное обращение частного предприятия «Научно-производственная фирма «VD MAIS».

Основанием к рассмотрению дела согласно статье 94 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» является наличие неоднозначного применения судами Украины положений статьи 786 Гражданского кодекса Украины.

Заслушав судью-докладчика Запорожца М.П. и исследовав материалы дела, в том числе позиции Верховной Рады Украины, Верховного Суда Украины, Высшего хозяйственного суда Украины, Высшего специализированного суда Украины по рассмотрению гражданских и уголовных дел, научных работников Института государства и права им. В.М. Корецького НАН Украины, Киевского национального университета имени Тараса Шевченко, Национального университета «Одесская юридическая академия», Национального университета «Юридическая академия Украины имени Ярослава Мудрого», Конституционный Суд Украины

У С Т А Н О В И Л :

1. Субъект права на конституционное обращение – частное предприятие «Научно-производственная фирма «VD MAIS» – обратился в Конституционный Суд Украины с ходатайством дать официальное толкование положений статьи 786 Гражданского кодекса Украины (далее – Кодекс) и разъяснить, применяется ли положение части второй статьи 786 Кодекса исключительно к требованиям нанимателя и наймодателя, определенных частью первой данной статьи, либо же ко всем требованиям, вытекающим из договора найма (аренды).

В соответствии с частью первой статьи 786 Кодекса к требованиям о возмещении убытков в связи с повреждением вещи, которая была передана в пользование нанимателю, а также к требованиям о возмещении расходов на улучшение вещи применяется исковая давность в один год. Как указано в части второй этой статьи, течение исковой давности по требованиям наймодателя начинается с момента возврата вещи нанимателем, а по требованиям нанимателя – с момента прекращения договора найма.

Обосновывая необходимость в официальном толковании указанных положений Кодекса, автор ходатайства ссылается на неоднозначное их применение Высшим хозяйственным судом Украины относительно определения начала течения исковой давности во время рассмотрения споров по договорам найма (аренды).

Так, из приложенных к конституционному обращению судебных решений усматривается, что в одних случаях Высший хозяйственный суд Украины применяет положения части второй статьи 786 Кодекса лишь к требованиям, указанным в части первой этой статьи, а в других – ко всем требованиям, вытекающим из договора найма (аренды).

2. Конституционный Суд Украины, рассматривая поднятые в конституционном обращении вопросы, исходит из следующего.

2.1. Согласно Основному Закону Украины государство обеспечивает защиту прав всех субъектов права собственности и хозяйствования (часть четвертая статьи 13); каждый имеет право владеть, пользоваться и распоряжаться своей собственностью, результатами своей интеллектуальной, творческой деятельности; никто не может быть противоправно лишен права собственности; право частной собственности нерушимо (части первая, четвертая статьи 41).

В соответствии с Конституцией Украины права и свободы человека и гражданина защищаются судом (часть первая статьи 55).

Правосудие в Украине осуществляется на принципах верховенства права с целью защиты прав, свобод и законных интересов человека и гражданина, прав и законных интересов юридических лиц, интересов государства.

Конституционный Суд Украины в Решении от 24 декабря 2004 года № 22-рп/2004 указал, что обеспечение прав и свобод требует, в частности, законодательного закрепления механизмов (процедур), создающих реаль-

ные возможности для осуществления каждым гражданином прав и свобод (абзац четвертый подпункта 3.2 пункта 3 мотивировочной части).

2.2. Согласно части первой статьи 316 Кодекса правом собственности является право лица на вещь (имущество), которое оно осуществляет в соответствии с законом по своей воле, независимо от воли других лиц. Реализуя право собственности, собственник владеет, пользуется, распоряжается своим имуществом по собственному усмотрению, имеет право совершать в отношении своего имущества любые действия, не противоречащие закону (части первая, вторая статьи 319 Кодекса), в том числе заключать договора, которые по положению пункта 1 части второй статьи 11 Кодекса являются одним из оснований возникновения гражданских прав и обязанностей.

Споры, возникающие между участниками договорных правоотношений, подлежат решению судом на основании статьи 55 Конституции Украины, общих и специальных норм закона.

Как указал Конституционный Суд Украины, сроки обращения в суд как составляющая механизма реализации права на судебную защиту есть одной из гарантий обеспечения прав и свобод участников правоотношений (абзац пятый подпункта 2.1 пункта 2 мотивировочной части Решения от 22 февраля 2012 года № 4-рп/2012).

Общие положения относительно исковой давности и порядка ее исчисления, подлежащие применению при решении споров между сторонами в обязательствах, определены в главе 19 Кодекса.

Под исковой давностью понимается срок, в пределах которого лицо может обратиться в суд с требованием о защите своего гражданского права или интереса (статья 256 Кодекса).

Начало течения исковой давности исчисляется по правилам статьи 261 Кодекса, часть первая которой связывает его с днем, когда лицо узнало или могло узнать о нарушении своего права или о лице, которое его нарушило.

Согласно части седьмой статьи 261 Кодекса исключения из этого правила могут быть установлены законом.

В Кодексе, в частности, определено, что к требованиям в связи с недостатками проданного товара применяется исковая давность в один год, исчисляемая со дня обнаружения недостатков в пределах сроков, установленных статьей 680 Кодекса, а если на товар установлен гарантийный срок (срок годности), – со дня обнаружения недостатков в пределах гарантийного срока (срока годности) (статья 681); к требованиям о ненадлежащем качестве работы, выполненной по договору подряда, применяется исковая давность в один год, а относительно зданий и сооружений – три года со дня принятия работы заказчиком (статья 863); к требованиям, вытекающим из договора перевозки груза, почты, применяется исковая давность в один год с момента, определяемого в соответствии с транспортными кодексами (уставами) (часть третья статьи 925).

Анализ указанных положений Кодекса дает основания для вывода, что предусмотренное специальным законом начало течения исковой давности

обулавляється особенностями правоотношений и должно соответствовать сущности нарушенного права с учетом принципов справедливости, равенства и соразмерности (пропорциональности).

2.3. В соответствии с частью первой статьи 759 Кодекса по договору найма (аренды) наймода́тель передает или обязуется передать нанимателю имущество в пользование за плату на определенный срок.

На стадиях заключения, исполнения, изменения, расторжения и прекращения договора найма у наймода́теля и нанимателя возникают взаимные обязательства, в частности: обязанность наймода́теля передать нанимателю имущество в пользование незамедлительно или в срок, установленный договором найма, проводить капитальный ремонт вещи, переданной в найм, если другое не установлено договором или законом; обязанность нанимателя пользоваться вещью в соответствии с ее назначением и условиями договора, а при прекращении договора найма незамедлительно вернуть наймода́телю вещь в состоянии, в котором она была получена, с учетом нормального износа, или в состоянии, обусловленном в договоре (статья 765, часть первая статьи 773, часть вторая статьи 776, часть первая статьи 785 Кодекса).

Во время решения споров о надлежащем выполнении обязательств, вытекающих из договора найма (аренды), применяются положения, установленные в главе 19 Кодекса, относительно исковой давности и порядка ее исчисления.

Согласно статье 786 Кодекса, являющейся предметом толкования, к требованиям о возмещении убытков в связи с повреждением вещи, которая была передана в пользование нанимателю, а также к требованиям о возмещении расходов на улучшение вещи применяется исковая давность в один год; течение исковой давности по требованиям наймода́теля начинается с момента возврата вещи нанимателем, а по требованиям нанимателя – с момента прекращения договора найма (части первая, вторая).

Из содержания статьи 786 Кодекса усматривается, что ее положения устанавливают специальную исковую давность – один год – и начало ее течения по требованиям нанимателя и наймода́теля, указанным в части первой данной статьи, на стадиях прекращения и расторжения договора найма (аренды).

Исходя из изложенного Конституционный Суд Украины считает, что положения статьи 786 Кодекса имеют единое содержание, завершённую структуру и устанавливают специальную исковую давность – один год – и начало ее течения по требованиям наймода́теля о возмещении убытков в связи с повреждением вещи, которая была передана в пользование нанимателю, а также по требованиям нанимателя о возмещении расходов на улучшение вещи. Положение части второй этой статьи не распространяется на другие требования, вытекающие из договора найма (аренды).

Учитывая изложенное и руководствуясь статьями 147, 150, 153 Конституции Украины, статьями 51, 62, 66, 67, 69, частью первой статьи 95 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины», Конституционный Суд Украины

р е ш и л :

1. Положение статьи 786 Гражданского кодекса Украины относительно начала течения исковой давности в один год следует понимать как то, что оно применяется по требованиям наймодателя о возмещении убытков в связи с повреждением вещи, которая была передана в пользование нанимателю, и требованиям нанимателя о возмещении расходов на улучшение вещи и не распространяется на другие требования нанимателя и наймодателя, вытекающие из договора найма (аренды).

2. Решение Конституционного Суда Украины является обязательным к исполнению на территории Украины, окончательным и не может быть обжаловано.

Решение Конституционного Суда Украины подлежит опубликованию в «Віснику Конституційного Суду України» и в иных официальных изданиях Украины.

КОНСТИТУЦИОННЫЙ СУД УКРАИНЫ

Summary to the Decision of the Constitutional Court of Ukraine No. 14-рп/2012 dated July 3, 2012 in the case upon the constitutional appeal of private enterprise «Scientific and production firm «VD MAIS» regarding official interpretation of Article 786 of the Civil Code of Ukraine

Private enter «Scientific and production firm «VD MAIS» applied to the Constitutional Court of Ukraine with an appeal to provide official interpretation whether the provision of Article 786.2 of the Civil Code of Ukraine (hereinafter referred to as «the Code») shall be applied exclusively to the claims of tenant and landlord, determined in Article 786.1 of the Code or to all claims following from the lease (rent) agreement.

Considering the constitutional appeal, the Constitutional Court of Ukraine proceeds from the following.

General provisions regarding the period of limitation and the procedure of its calculation to be applied when resolving disputes between parties to the obligations are set out in Chapter 19 of the Code.

The period of limitation refers to the term within which a person may apply to court to demand protection of his or her civil right or interest (Article 256 of the Code).

Beginning of a period of limitation is calculated under the rules of Article 261 of the Code and is connected with the day when a person learnt or could learn about the violation of his/her right or about the person who violated such right (Article 261.1). Pursuant to Article 261.7 of the Code exceptions from this rule may be prescribed by law.

The Code, in particular, determined that regarding claims related to defects of goods sold the period of limitation shall be one year, calculated from the date of detection of flaws within the terms stipulated in Article 680 of the

Code, and if there is a warranty period (expiry date) – since the detection of defects within the warranty (validity) period (Article 681); for the claims related to the improper quality of work performed under contract, the period of limitation shall be one year, and for buildings and constructions – three years from the date of acceptance by a customer (Article 863); regarding claims arising from a contract of carriage of cargo, mail, the period of limitation shall be one year from the date determined in accordance with transport codes (statutes) (Article 925.3).

Analysis of the above provisions of the Code gives grounds to conclude that the beginning of a period of limitation provided by the special law is caused by the specific features of legal relations and must meet the essence of a violated right with account of the principles of justice, equality and proportionality.

According to Article 759.1 of the Code under lease (rent) agreement the landlord transfers or agrees to transfer property in use to the tenant for a fee for a specified period.

At the stage of conclusion, execution, amendment, cancellation and termination of the rent (lease) agreement there arise mutual obligations of the landlord and the tenant, in particular: obligation of landlord to transfer property for use to tenant immediately or within the period fixed in the lease (rent) agreement, to carry out major repairs of things transferred to rent, unless otherwise provided by contract or law; obligation of tenant to use the thing according to its purpose and terms and conditions of the contract and in case of termination of rent (lease) agreement to immediately return the thing to the landlord in the state in which it was received, subject to normal wear, or condition, which was stipulated by the agreement (Articles 765, 773.1, 776.2, 785.1 of the Code).

Pursuant to Article 786.1 of the Code, which is the subject of interpretation, a period of limitation applied to claims for compensation of damages in connection with damage to things which have been assigned for use by a tenant as well as claims for reimbursement to improve things shall be one year. The period of limitation regarding claims of the landlord begins with the return of things by the tenant and claims of the tenant – upon termination of the lease (rent) agreement (Article 786.2).

The Constitutional Court of Ukraine considers that the provisions of Article 786 of the Code have the only content, complete structure and establish specific period of limitation – one year – and its beginning regarding claims of the landlord for compensation in connection with damage caused to things which have been assigned for use by a tenant as well as regarding claims of a tenant on reimbursement of expenses to improve things. The provisions of Article 786.2 do not apply to other claims arising from the lease (rent) agreement.

Thus, the Constitutional Court of Ukraine held that the provisions of Article 786 of the Civil Code of Ukraine regarding the beginning of one-year period of limitation shall be understood as reading that it is applied to the claims of landlord on reimbursement of expenses related to damage of the thing transmitted in use to the tenant and tenant's claims on reimbursement of expenses on the improvement of the thing and shall not apply to other claims of the tenant and landlord following from the lease (rent) agreement.

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

**РІШЕННЯ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**

**у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України
щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень
частин п'ятої, шостої статті 75, частини четвертої статті 77
Регламенту Верховної Ради України,
затвердженого Законом України
«Про Регламент Верховної Ради України»
(справа про обрання Голови Верховної Ради України)**

м. Киї в

Справа № 1-23/2012

11 липня 2012 року

№ 15-рп/2012

Конституційний Суд України у складі суддів:

Головіна Анатолія Сергійовича – головуючого, **Бауліна** Юрія Васильовича, **Бринцева** Василя Дмитровича, **Вдовіченка** Сергія Леонідовича, **Винокурова** Сергія Маркіяновича, **Гульстая** Михайла Мирославовича, **Запорожця** Михайла Петровича, **Колоса** Михайла Івановича, **Маркуш** Марії Андріївни, **Овчаренка** В'ячеслава Андрійовича, **Пасенюка** Олександра Михайловича, **Сергейчука** Олега Анатолійовича – доповідача, **Стецюка** Петра Богдановича, **Стрижака** Андрія Андрійовича, **Шаптали** Наталі Костянтинівни, **Шишкіна** Віктора Івановича,

розглянув на пленарному засіданні справу за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частин п'ятої, шостої статті 75, частини четвертої статті 77 Регламенту Верховної Ради України, затвердженого Законом України «Про Регламент Верховної Ради України» від 10 лютого 2010 року № 1861–VI (Відомості Верховної Ради України, 2010 р., №№ 14–17, ст. 133).

Приводом для розгляду справи згідно зі статтями 39, 40 Закону України «Про Конституційний Суд України» стало конституційне подання 51 народного депутата України.

Підставою для розгляду справи відповідно до статей 71, 82 Закону України «Про Конституційний Суд України» є твердження суб'єкта права на конституційне подання про неконституційність положень частин п'ятої, шостої статті 75, частини четвертої статті 77 Регламенту Верховної Ради України, затвердженого Законом України «Про Регламент Верховної Ради України» від 10 лютого 2010 року № 1861–VI (далі – Регламент).

Заслухавши суддю-доповідача **Сергейчука** О.А. та дослідивши матеріали справи, у тому числі позиції, які висловили Президент України, Голова Верховної Ради України, Міністерство юстиції України, Конституційний Суд України

У С Т А Н О В И В :

1. Суб'єкт права на конституційне подання – 51 народний депутат України – звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням визнати неконституційними положення частин п'ятої, шостої статті 75, частини четвертої статті 77 Регламенту.

Автори клопотання стверджують, що положення частини шостої статті 75 «якщо бюлетені для таємного голосування одержали не менше двох третин народних депутатів від їх фактичної чисельності», частини четвертої статті 77 «приймається таємним голосуванням шляхом подачі бюлетенів» та «голосування вважається таким, що відбулося, якщо бюлетені для таємного голосування одержали не менше двох третин народних депутатів від їх фактичної чисельності» Регламенту не відповідають частині другій статті 6, частині другій статті 8, частині другій статті 19, частині першій статті 88, статті 91 Основного Закону України.

На думку народних депутатів України, частиною шостою статті 75, частиною четвертою статті 77 Регламенту встановлюється додаткова, не передбачена Конституцією України, умова прийняття Верховною Радою України рішень про обрання та відкликання Голови Верховної Ради України з посади, а саме: бюлетені для таємного голосування мають одержати не менше двох третин народних депутатів України від їх фактичної чисельності.

Автори клопотання зауважують, що Конституція України не містить такої правової категорії, як фактична чисельність народних депутатів України, тому згідно з вимогами Основного Закону України рішення Верховної Ради України, зокрема про обрання та відкликання Голови Верховної Ради України з посади, мають прийматися більшістю від її конституційного складу незалежно від того, скільки народних депутатів України не брали участі в голосуванні або не одержали відповідні бюлетені.

Суб'єкт права на конституційне подання також вважає, що положення частини п'ятої статті 75, частини четвертої статті 77 Регламенту, за якими рішення щодо кандидатур на посаду Голови Верховної Ради України та про відкликання Голови Верховної Ради України з посади приймаються тільки таємним голосуванням шляхом подачі бюлетенів, без застосування процедури (*ad hoc*), передбаченої статтею 50 Регламенту, обмежують повноваження парламенту самостійно приймати рішення з таких процедурних питань, а отже, не відповідають частині першій статті 6, частині першій статті 88 Конституції України.

2. Конституційний Суд України, вирішуючи порушені в конституційному поданні питання, виходить з такого.

Державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову; Конституція України має найвищу юридичну силу; закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй (частина перша статті 6, частина друга статті 8 Основного Закону України).

Згідно зі статтею 75 Конституції України єдиним органом законодавчої влади в Україні є парламент – Верховна Рада України, а за змістом її статей 76, 85 Верховна Рада України є органом народного представництва і здійснює повноваження, які відповідно до Конституції України віднесені до її відання.

3. Як вбачається зі статті 1, частини другої статті 5 Основного Закону України, визначальною засадою парламентаризму є відкритість роботи парламенту.

За статтею 84 Конституції України засідання Верховної Ради України проводяться відкрито (частина перша); рішення Верховної Ради України приймаються виключно на її пленарних засіданнях шляхом голосування (частина друга).

У Рішенні Конституційного Суду України від 6 квітня 2010 року № 11-рп/2010 зазначено, що Верховна Рада України є органом державної влади, який здійснює свої повноваження на засадах представництва народними депутатами України інтересів Українського народу (абзац перший підпункту 3.3 пункту 3 мотивувальної частини).

Сутність представницької демократії полягає, насамперед, в опосередкованій участі громадян у прийнятті рішень державного значення через своїх представників, покликаних виступати від імені виборців, виражати та захищати інтереси всього народу. Реалізація засади відкритості роботи парламенту гарантує підтримання постійного зв'язку народних депутатів України, як повноважних представників Українського народу у Верховній Раді України, із виборцями, що створює умови для всебічного аналізу діяльності як окремих народних депутатів України, так і парламенту в цілому.

Відповідно до частини п'ятої статті 82 Основного Закону України порядок роботи Верховної Ради України встановлюється Конституцією України та законом про Регламент Верховної Ради України. За пунктом 21 частини першої статті 92 Основного Закону України організація і порядок діяльності Верховної Ради України, статус народних депутатів України визначаються виключно законами України. Верховна Рада України як орган державної влади зобов'язана діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України (частина друга статті 19 Конституції України), а закони, у тому числі й Закон України «Про Регламент Верховної Ради України», згідно з частиною другою статті 8 Основного Закону України приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй.

За частиною першою статті 88 Конституції України Верховна Рада України обирає зі свого складу Голову Верховної Ради України, Першого заступника і заступника Голови Верховної Ради України та відкликає їх.

В Основному Законі України, а саме в частині першій статті 88, не встановлено спеціальної вимоги стосовно обрання та відкликання Голови Верховної Ради України з посади таємним голосуванням шляхом подачі бюлетенів.

Зі змісту частини першої статті 84, частини першої статті 88 Основного Закону України вбачається, що Голова Верховної Ради України обирається та відкликається з посади на відкритому пленарному засіданні парламенту, за винятком випадків, коли за рішенням більшості від конституційного складу Верховної Ради України проводиться закрите пленарне засідання.

Згідно з частинами другою, третьою статті 84, частиною першою статті 88, статтею 91 Конституції України рішення про обрання чи відкликання Голови Верховної Ради України з посади приймається більшістю від конституційного складу парламенту на його пленарних засіданнях шляхом голосування.

З викладеного вбачається, що положення частини п'ятої статті 75, частини четвертої статті 77 Регламенту, за якими рішення щодо кандидатур на посаду Голови Верховної Ради України та про відкликання Голови Верховної Ради України з посади приймаються таємним голосуванням шляхом подачі бюлетенів, не забезпечують відкритості у роботі парламенту, а тому не відповідають частині першій статті 84 Основного Закону України.

Конституційний Суд України вважає, що обрання Голови Верховної Ради України таємним голосуванням шляхом подачі бюлетенів, тобто прийняття рішення не на пленарному засіданні Верховної Ради України, суперечить частині другій статті 84 Конституції України, відповідно до якої рішення Верховної Ради України приймаються виключно на її пленарних засіданнях.

4. Згідно з оспорюваними положеннями частини шостої статті 75, частини четвертої статті 77 Регламенту обраним Головою Верховної Ради України вважається кандидат на посаду, який отримав більшість голосів народних депутатів України від конституційного складу Верховної Ради України, якщо бюлетені для таємного голосування одержали не менше двох третин народних депутатів України від їх фактичної чисельності; голосування вважається таким, що відбулося, якщо бюлетені для таємного голосування одержали не менше двох третин народних депутатів України від їх фактичної чисельності.

Як наголосив Конституційний Суд України у Рішенні від 14 жовтня 2003 року № 16-рп/2003, рішення Верховної Ради України є результатом її волевиявлення і ухвалюються на колегіальній основі (абзац другий пункту 5 мотивувальної частини).

Рішення Верховної Ради України про обрання та відкликання Голови Верховної Ради України з посади оформляються відповідними постановами Верховної Ради України (частина сьома статті 75, частина четверта статті 77 Регламенту).

Згідно зі статтею 91 Конституції України Верховна Рада України приймає закони, постанови та інші акти більшістю від її конституційного складу, крім випадків, передбачених Основним Законом України.

У Рішенні Конституційного Суду України від 17 жовтня 2002 року № 17-рп/2002 сформульовано правову позицію, відповідно до якої Верхов-

на Рада України правомочна реалізувати свої повноваження за умови присутності на її пленарних засіданнях на момент голосування не менше тієї кількості народних депутатів України, яка згідно з частиною четвертою статті 89, статтею 91, частиною четвертою статті 94, частинами другою, п'ятою, шостою статті 111, частиною першою статті 135, статтею 155, частиною першою статті 156 Конституції України необхідна для прийняття відповідного рішення (абзац другий пункту 2 резолютивної частини).

У цьому ж рішенні зазначено, що неучасть певної кількості народних депутатів України у голосуванні не є складовою процесу прийняття рішень Верховною Радою України (пункт 4 резолютивної частини).

Отже, згідно з Основним Законом України єдиною вимогою щодо чисельності народних депутатів України, якою обумовлюється прийняття рішень (актів) повноважною Верховною Радою України, є наявність визначеної у статті 91 та інших положеннях Основного Закону України відповідної кількості голосів народних депутатів України від конституційного складу парламенту.

Конституційний Суд України дійшов висновку, що положення частини шостої статті 75 «якщо бюлетені для таємного голосування одержали не менше двох третин народних депутатів від їх фактичної чисельності», частини четвертої статті 77 «голосування вважається таким, що відбулося, якщо бюлетені для таємного голосування одержали не менше двох третин народних депутатів від їх фактичної чисельності» Регламенту не відповідають статті 91 Конституції України.

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150, 152, 153 Конституції України, статтями 51, 57, 61, 63, 65, 69, 71, 73, 82 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

в и р і ш и в :

1. Визнати такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними), положення Регламенту Верховної Ради України, затвердженого Законом України «Про Регламент Верховної Ради України» від 10 лютого 2010 року № 1861–VI, а саме:

– частини п'ятої статті 75 «рішення щодо кандидатур на посаду Голови Верховної Ради України приймається таємним голосуванням шляхом подачі бюлетенів»;

– частини шостої статті 75 «якщо бюлетені для таємного голосування одержали не менше двох третин народних депутатів від їх фактичної чисельності»;

– частини четвертої статті 77 «приймається таємним голосуванням шляхом подачі бюлетенів» та «голосування вважається таким, що відбулося, якщо бюлетені для таємного голосування одержали не менше двох третин народних депутатів від їх фактичної чисельності».

2. Положення Регламенту Верховної Ради України, затвердженого Законом України «Про Регламент Верховної Ради України» від 10 лютого 2010 року № 1861–VI, визнані неконституційними, втрачають чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України цього Рішення.

3. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим до виконання на території України, остаточним і не може бути оскаржене.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у «Віснику Конституційного Суду України» та в інших офіційних виданнях України.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

Р Е Ш Е Н И Е
КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА УКРАЇНИ

по делу о соответствии Конституции Украины (конституционности) положений частей пятой, шестой статьи 75, части четвертой статьи 77 Регламента Верховной Рады Украины, утвержденного Законом Украины «О Регламенте Верховной Рады Украины», по конституционному представлению 51 народного депутата Украины (дело об избрании Председателя Верховной Рады Украины)

г. К и е в

Дело № 1-23/2012

11 июля 2012 года

№ 15-рп/2012

Конституционный Суд Украины в составе судей:

Головина Анатолия Сергеевича – председательствующего, **Баулина** Юрия Васильевича, **Брынцева** Василия Дмитриевича, **Вдовиченко** Сергея Леонидовича, **Винокурова** Сергея Маркияновича, **Гультая** Михаила Мирославовича, **Запорожца** Михаила Петровича, **Колоса** Михаила Ивановича, **Маркуш** Марии Андреевны, **Овчаренко** Вячеслава Андреевича, **Пасенюка** Александра Михайловича, **Сергейчука** Олега Анатольевича – докладчика, **Стецюка** Петра Богдановича, **Стрижака** Андрея Андреевича, **Шапталы** Натальи Константиновны, **Шишкина** Виктора Ивановича,

рассмотрел в пленарном заседании дело о соответствии Конституции Украины (конституционности) положений частей пятой, шестой статьи 75, части четвертой статьи 77 Регламента Верховной Рады Украины, утвержденного Законом Украины «О Регламенте Верховной Рады Украины» от 10 февраля 2010 года № 1861–VI (Ведомости Верховной Рады Украины, 2010 г., №№ 14-17, ст. 133), по конституционному представлению 51 народного депутата Украины.

Поводом к рассмотрению дела в соответствии со статьями 39, 40 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» стало конституционное представление 51 народного депутата Украины.

Основанием к рассмотрению дела согласно статьям 71, 82 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» является утверждение субъекта права на конституционное представление о неконституционности положений частей пятой, шестой статьи 75, части четвертой статьи 77 Регламента Верховной Рады Украины, утвержденного Законом Украины «О Регламенте Верховной Рады Украины» от 10 февраля 2010 года № 1861–VI (далее – Регламент).

Заслушав судью-докладчика Сергейчука О.А. и исследовав материалы дела, в том числе позиции, изложенные Президентом Украины, Председателем Верховной Рады Украины, Министерством юстиции Украины, Конституционный Суд Украины

У С Т А Н О В И Л :

1. Субъект права на конституционное представление – 51 народный депутат Украины – обратился в Конституционный Суд Украины с ходатайством признать неконституционными положения частей пятой, шестой статьи 75, части четвертой статьи 77 Регламента.

Авторы ходатайства утверждают, что положения части шестой статьи 75 «если бюллетени для тайного голосования получили не менее двух третей народных депутатов от их фактической численности», части четвертой статьи 77 «принимается тайным голосованием путем подачи бюллетеней» и «голосование считается состоявшимся, если бюллетени для тайного голосования получили не менее двух третей народных депутатов от их фактической численности» Регламента не соответствуют части второй статьи 6, части второй статьи 8, части второй статьи 19, части первой статьи 88, статье 91 Основного Закона Украины.

По мнению народных депутатов Украины, частью шестой статьи 75, частью четвертой статьи 77 Регламента устанавливается дополнительное, не предусмотренное Конституцией Украины, условие принятия Верховной Радой Украины решений об избрании и отзыве Председателя Верховной Рады Украины с должности, а именно: бюллетени для тайного голосования должны получить не менее двух третей народных депутатов Украины от их фактической численности.

Авторы ходатайства отмечают, что Конституция Украины не содержит такой правовой категории, как фактическая численность народных депутатов Украины, поэтому согласно требованиям Основного Закона Украины решения Верховной Рады Украины, в частности об избрании и отзыве Председателя Верховной Рады Украины с должности, должны приниматься большинством от ее конституционного состава независимо от того, сколько народных депутатов Украины не участвовали в голосовании или не получили соответствующие бюллетени.

Субъект права на конституционное представление также считает, что положения части пятой статьи 75, части четвертой статьи 77 Регламента, согласно которым решения по кандидатурам на должность Председателя Верховной Рады Украины и об отзыве Председателя Верховной Рады Украины с должности принимаются только тайным голосованием путем подачи бюллетеней, без применения процедуры (*ad hoc*), предусмотренной статьей 50 Регламента, ограничивают полномочия парламента самостоятельно принимать решения по таким процедурным вопросам, а следовательно, не соответствуют части первой статьи 6, части первой статьи 88 Конституции Украины.

2. Конституционный Суд Украины, решая поднятые в конституционном представлении вопросы, исходит из следующего.

Государственная власть в Украине осуществляется по принципу ее разделения на законодательную, исполнительную и судебную; Конституция Украины имеет высшую юридическую силу; законы и иные нормативно-правовые акты принимаются на основе Конституции Украины и

должны соответствовать ей (часть первая статьи 6, часть вторая статьи 8 Основного Закона Украины).

Согласно статье 75 Конституции Украины единственным органом законодательной власти в Украине является парламент – Верховная Рада Украины, а по смыслу ее статей 76, 85 Верховная Рада Украины является органом народного представительства и осуществляет полномочия, которые в соответствии с Конституцией Украины отнесены к ее ведению.

3. Как усматривается из статьи 1, части второй статьи 5 Основного Закона Украины, определяющей основой парламентаризма является открытость работы парламента.

Согласно статье 84 Конституции Украины заседания Верховной Рады Украины проводятся открыто (часть первая); решения Верховной Рады Украины принимаются исключительно на ее пленарных заседаниях путем голосования (часть вторая).

В Решении Конституционного Суда Украины от 6 апреля 2010 года № 11-рп/2010 указано, что Верховная Рада Украины является органом государственной власти, который осуществляет свои полномочия на принципах представительства народными депутатами Украины интересов Украинского народа (абзац первый подпункта 3.3 пункта 3 мотивировочной части).

Сущность представительной демократии состоит, прежде всего, в опосредованном участии граждан в принятии решений государственного значения через своих представителей, призванных выступать от лица избирателей, выражать и защищать интересы всего народа. Реализация принципа открытости работы парламента гарантирует поддержание постоянной связи народных депутатов Украины, как полномочных представителей Украинского народа в Верховной Раде Украины, с избирателями, что создает условия для всестороннего анализа деятельности как отдельных народных депутатов Украины, так и парламента в целом.

В соответствии с частью пятой статьи 82 Основного Закона Украины порядок работы Верховной Рады Украины устанавливается Конституцией Украины и законом о Регламенте Верховной Рады Украины. Согласно пункту 21 части первой статьи 92 Основного Закона Украины организация и порядок деятельности Верховной Рады Украины, статус народных депутатов Украины определяются исключительно законами Украины. Верховная Рада Украины как орган государственной власти обязана действовать только на основании, в пределах полномочий и способом, которые предусмотрены Конституцией и законами Украины (часть вторая статьи 19 Конституции Украины), а законы, в том числе и Закон Украины «О Регламенте Верховной Рады Украины», согласно части второй статьи 8 Основного Закона Украины принимаются на основе Конституции Украины и должны соответствовать ей.

По части первой статьи 88 Конституции Украины Верховная Рада Украины избирает из своего состава Председателя Верховной Рады Укра-

ины, Первого заместителя и заместителя Председателя Верховной Рады Украины и отзывает их.

В Основном Законе Украины, а именно в части первой статьи 88, не установлено специальное требование по избранию и отзыву Председателя Верховной Рады Украины с должности тайным голосованием путем подачи бюллетеней.

Из содержания части первой статьи 84, части первой статьи 88 Основного Закона Украины усматривается, что Председатель Верховной Рады Украины избирается и отзывается с должности на открытом пленарном заседании парламента, за исключением случаев, когда по решению большинства от конституционного состава Верховной Рады Украины проводится закрытое пленарное заседание.

Согласно частям второй, третьей статьи 84, части первой статьи 88, статье 91 Конституции Украины решение об избрании или отзыве Председателя Верховной Рады Украины с должности принимается большинством от конституционного состава парламента на его пленарных заседаниях путем голосования.

Из изложенного следует, что положения части пятой статьи 75, части четвертой статьи 77 Регламента, согласно которым решения по кандидатурам на должность Председателя Верховной Рады Украины и об отзыве Председателя Верховной Рады Украины с должности принимаются тайным голосованием путем подачи бюллетеней, не обеспечивают открытости в работе парламента, а потому не соответствуют части первой статьи 84 Основного Закона Украины.

Конституционный Суд Украины считает, что избрание Председателя Верховной Рады Украины тайным голосованием путем подачи бюллетеней, то есть принятие решения не на пленарном заседании Верховной Рады Украины, противоречит части второй статьи 84 Конституции Украины, в соответствии с которой решения Верховной Рады Украины принимаются исключительно на ее пленарных заседаниях.

4. Согласно оспариваемым положениям части шестой статьи 75, части четвертой статьи 77 Регламента избранным Председателем Верховной Рады Украины считается кандидат на должность, получивший большинство голосов народных депутатов Украины от конституционного состава Верховной Рады Украины, если бюллетени для тайного голосования получили не менее двух третей народных депутатов Украины от их фактической численности; голосование считается состоявшимся, если бюллетени для тайного голосования получили не менее двух третей народных депутатов Украины от их фактической численности.

Как подчеркнул Конституционный Суд Украины в Решении от 14 октября 2003 года № 16-рп/2003, решения Верховной Рады Украины являются результатом ее волеизъявления и принимаются на коллегиальной основе (абзац второй пункта 5 мотивировочной части).

Решения Верховной Рады Украины об избрании и отзыве Председателя Верховной Рады Украины с должности оформляются соответствующи-

ми постановлениями Верховной Рады Украины (часть седьмая статьи 75, часть четвертая статьи 77 Регламента).

Согласно статье 91 Конституции Украины Верховная Рада Украины принимает законы, постановления и иные акты большинством от ее конституционного состава, кроме случаев, предусмотренных Основным Законом Украины.

В Решении Конституционного Суда Украины от 17 октября 2002 года № 17-рп/2002 сформулирована правовая позиция, в соответствии с которой Верховная Рада Украины правомочна реализовывать свои полномочия при условии присутствия на ее пленарных заседаниях на момент голосования не менее того количества народных депутатов Украины, которое согласно части четвертой статьи 89, статье 91, части четвертой статьи 94, частям второй, пятой, шестой статьи 111, части первой статьи 135, статье 155, части первой статьи 156 Конституции Украины необходимо для принятия соответствующего решения (абзац второй пункта 2 резолютивной части).

В этом же решении указано, что неучастие определенного количества народных депутатов Украины в голосовании не является составляющей процесса принятия решений Верховной Радой Украины (пункт 4 резолютивной части).

Следовательно, согласно Основному Закону Украины единственным требованием относительно численности народных депутатов Украины, которым обуславливается принятие решений (актов) полномочной Верховной Радой Украины, является наличие определенного в статье 91 и других положениях Основного Закона Украины соответствующего количества голосов народных депутатов Украины от конституционного состава парламента.

Конституционный Суд Украины пришел к выводу, что положения части шестой статьи 75 «если бюллетени для тайного голосования получили не менее двух третей народных депутатов от их фактической численности», части четвертой статьи 77 «голосование считается состоявшимся, если бюллетени для тайного голосования получили не менее двух третей народных депутатов от их фактической численности» Регламента не соответствуют статье 91 Конституции Украины.

Учитывая изложенное и руководствуясь статьями 147, 150, 152, 153 Конституции Украины, статьями 51, 57, 61, 63, 65, 69, 71, 73, 82 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины», Конституционный Суд Украины

р е ш и л :

1. Признать не соответствующими Конституции Украины (неконституционными) положения Регламента Верховной Рады Украины, утвержденного Законом Украины «О Регламенте Верховной Рады Украины» от 10 февраля 2010 года № 1861–VI, а именно:

– части пятой статьи 75 «решение по кандидатурам на должность Председателя Верховной Рады Украины принимается тайным голосованием путем подачи бюллетеней»;

– части шестой статьи 75 «если бюллетени для тайного голосования получили не менее двух третей народных депутатов от их фактической численности»;

– части четвертой статьи 77 «принимается тайным голосованием путем подачи бюллетеней», а также «голосование считается состоявшимся, если бюллетени для тайного голосования получили не менее двух третей народных депутатов от их фактической численности».

2. Положения Регламента Верховной Рады Украины, утвержденного Законом Украины «О Регламенте Верховной Рады Украины» от 10 февраля 2010 года № 1861–VI, признанные неконституционными, утрачивают силу со дня принятия Конституционным Судом Украины настоящего Решения.

3. Решение Конституционного Суда Украины является обязательным к исполнению на территории Украины, окончательным и не может быть обжаловано.

Решение Конституционного Суда Украины подлежит опубликованию в «Віснику Конституційного Суду України» и в иных официальных изданиях Украины.

КОНСТИТУЦИОННЫЙ СУД УКРАИНЫ

Summary to the Decision of the Constitutional Court of Ukraine No. 15-rp/2012 dated July 11, 2012 in the case upon the constitutional petition of 51 People's Deputies of Ukraine regarding conformity to the Constitution of Ukraine (constitutionality) of the provisions of paragraphs five and six Article 75, paragraph four Article 77 of the Rules of Procedure of the Verkhovna Rada of Ukraine, approved by the Law of Ukraine «the Rules of Procedure of the Verkhovna Rada of Ukraine» (case on elections of the Chairman of the Verkhovna Rada of Ukraine)

Subject of the right to constitutional petition – 51 People's Deputies of Ukraine – applied to the Constitutional Court of Ukraine with a petition on the unconstitutionality of the provisions of Articles 75.5, 75.6, 77.4 of the Rules of Procedure of the Verkhovna Rada of Ukraine approved by the Law of Ukraine «On the Rules of Procedure of the Verkhovna Rada of Ukraine» dated February 10, 2010 No. 1861-VI (hereinafter referred to as «the Rules of Procedure»).

In examining the constitutional petition, the Constitutional Court of Ukraine proceeds from the following.

As it is seen from Articles 1, 5.2 of the Fundamental Law of Ukraine, the distinctive principle of the parliamentarianism is openness of parliamentary activities.

Essence of the representative democracy envisages, first of all, indirect participation of citizens in decision-making of state importance by means of their

representatives called on to act on behalf of voters, express and protect interests of all people. Implementation of the principle of openness of parliamentary activities guarantees constant communication of the People's Deputies of Ukraine as plenipotentiary representatives of the Ukrainian People in the Verkhovna Rada of Ukraine with voters which creates conditions for comprehensive analysis of activities of specific People's Deputies of Ukraine and the parliament as a whole.

According to Article 82.5 of the Fundamental Law of Ukraine, rules on the conduct of work of the Verkhovna Rada of Ukraine shall be laid down in the Constitution of Ukraine and the Rules of Procedure of the Verkhovna Rada of Ukraine.

The Fundamental Law of Ukraine, specifically Article 88.1, does not provide a special requirement concerning election and recall of the Chairman of the Verkhovna Rada of Ukraine from office by secret vote by means of submission of secret ballot.

It is seen from the content of Articles 84.1, 88.1 of the Fundamental Law of Ukraine that the Chairman of the Verkhovna Rada of Ukraine shall be elected and recalled from office at the open plenary meeting of the parliament except occasions when a closed plenary meeting is held upon decision of majority of the constitutional composition of the Verkhovna Rada of Ukraine.

The Constitutional Court of Ukraine deems that according to Articles 84.2, 84.3, 88.1, 91 of the Constitution of Ukraine decisions concerning election or recall of the Chairman of the Verkhovna Rada of Ukraine from office shall be adopted by majority of the constitutional composition at its plenary meetings by means of voting.

It is seen from the abovementioned that provisions of Articles 75.5, 77.4 of the Rules of Procedure according to which decisions concerning candidates for position of the Chairman of the Verkhovna Rada of Ukraine and recall of the Chairman of the Verkhovna Rada of Ukraine from office shall be made by secret vote by means of submission of ballots do not ensure openness of parliamentary activities, thereby do not conform to Article 84.1 of the Fundamental Law of Ukraine.

Thus, election of the Chairman of the Verkhovna Rada of Ukraine by secret vote by means of submission of ballots, i.e. adoption of decision not at the plenary meeting of the Verkhovna Rada of Ukraine contravenes Article 84.2 of the Constitution of Ukraine according to which decisions of the Verkhovna Rada of Ukraine shall be made at its plenary meetings only.

According to the disputed provisions of Articles 75.6, 77.4 of the Rules of Procedure the elected Chairman of the Verkhovna Rada of Ukraine is considered a candidate for a position who received majority of votes of the People's Deputies of Ukraine of the constitutional composition of the Verkhovna Rada of Ukraine if ballots for secret vote are submitted to no less than two thirds of the People's Deputies of Ukraine of their factual number; vote is considered to have taken place if ballots for secret vote are submitted to no less than two thirds of the People's Deputies of their factual number.

With regard to this the Constitutional Court of Ukraine mentioned that decisions of the Verkhovna Rada of Ukraine concerning election and recall of the Chairman of the Verkhovna Rada of Ukraine from office shall be executed with relevant resolutions of the Verkhovna Rada of Ukraine (Articles 75.7, 77.4 of the Rules of Procedure). Pursuant to Article 91 of the Constitution of Ukraine, the Verkhovna Rada of Ukraine adopts laws, resolutions and other acts by the majority of its constitutional composition except in cases envisaged by the Fundamental Law of Ukraine.

Thus, according to the Fundamental Law of Ukraine the only requirement concerning number of the People's Deputies of Ukraine which determines adoption of decisions (acts) by the competent Verkhovna Rada of Ukraine is the presence of the relevant number of votes of the People's Deputies of Ukraine of the constitutional composition of the parliament defined by Article 91 and other provisions of the Fundamental Law of Ukraine.

The Constitutional Court of Ukraine came to a conclusion that provisions of Article 75.6 «if ballots for secret vote submitted to no less than two thirds of the People's Deputies of their factual number», Article 77.4 «vote is considered to have taken place if ballots for secret vote are submitted to no less than two thirds of the People's Deputies of their factual number» of the Rules of Procedure do not conform to Article 91 of the Constitution of Ukraine.

Thus, the Constitutional Court of Ukraine held:

To recognise as non-conforming with the Constitution of Ukraine (unconstitutional) the provisions of the Rules of Procedure of the Verkhovna Rada of Ukraine approved by the Law of Ukraine «On the Rules of Procedure of the Verkhovna Rada of Ukraine» dated February 10, 2010 No. 1861-VI, in particular:

– Article 75.5 «decisions concerning candidates for position of the Chairman of the Verkhovna Rada of Ukraine shall be made by secret vote by means of submission of ballots»;

– Article 75.6 «if ballots for secret vote submitted to no less than two thirds of the People's Deputies of their factual number»;

– Article 77.4 «is adopted by secret vote by means of submission of ballots and» and «vote is considered to have taken place if ballots for secret vote are submitted to no less than two thirds of the People's Deputies of their factual number».

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

**РІШЕННЯ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**

**у справі за конституційними поданнями 49 народних депутатів України
щодо відповідності Конституції України (конституційності)
положень частини четвертої статті 18, статті 171¹,
частини першої статті 180**

**Кодексу адміністративного судочинства України,
50 народних депутатів України щодо відповідності
Конституції України (конституційності) положень частини четвертої
статті 18, частин другої, третьої, п'ятої статті 171¹, частин другої,
шостої статті 183¹ Кодексу адміністративного судочинства України
та 54 народних депутатів України
щодо відповідності Конституції України (конституційності)
положень частини першої статті 89 Закону України
«Про судоустрій і статус суддів», частини четвертої статті 18,
статті 171¹ Кодексу адміністративного судочинства України
(справа про підсудність окремих категорій адміністративних справ)**

м. Київ

Справа № 1-1/2012

29 серпня 2012 року

№ 16-рп/2012

Конституційний Суд України у складі суддів:

Бауліна Юрія Васильовича, **Бринцева** Василя Дмитровича, **Вдовіченка** Сергія Леонідовича, **Винокурова** Сергія Маркіяновича – головуючого, **Гультая** Михайла Мирославовича, **Запорожця** Михайла Петровича, **Кампа** Володимира Михайловича – доповідача, **Маркуш** Марії Андріївни, **Овчаренка** В'ячеслава Андрійовича, **Пасенюка** Олександра Михайловича, **Сергейчука** Олега Анатолійовича, **Стецюка** Петра Богдановича, **Стрижака** Андрія Андрійовича, **Шишкіна** Віктора Івановича,

розглянув на пленарному засіданні справу за конституційними поданнями 49, 50 та 54 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини четвертої статті 18, статті 171¹, частини першої статті 180, частин другої, шостої статті 183¹ Кодексу адміністративного судочинства України (далі – Кодекс) та частини першої статті 89 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 7 липня 2010 року № 2453–VI (Відомості Верховної Ради України, 2010 р., №№ 41–45, ст. 529) (далі – Закон № 2453).

Приводом для розгляду справи відповідно до статей 39, 40 Закону України «Про Конституційний Суд України» стали конституційні подання 49, 50 та 54 народних депутатів України.

Підставою для розгляду справи згідно зі статтею 71 Закону України «Про Конституційний Суд України» є твердження суб'єктів права на кон-

ституційні подання про невідповідність Конституції України (неконституційність) окремих положень Закону № 2453 та Кодексу.

Заслухавши суддю-доповідача Кампа В.М., дослідивши матеріали справи, у тому числі позиції, висловлені Президентом України, Головою Верховної Ради України, Прем'єр-міністром України, Міністерством юстиції України, Вищим адміністративним судом України, Вищою радою юстиції, Вищою кваліфікаційною комісією суддів України, Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини, науковцями Донецького національного університету, Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України, Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Київського університету права НАН України, Львівського національного університету імені Івана Франка, Національної академії внутрішніх справ, Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут», Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого», Ужгородського національного університету, а також громадської організації «Центр політико-правових реформ», Конституційний Суд України

У С Т А Н О В И В :

1. Суб'єкт права на конституційне подання – 49 народних депутатів України – звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням визнати такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними), положення частини четвертої статті 18, статті 171¹, частини першої статті 180 Кодексу стосовно підсудності Вищому адміністративному суду України як суду першої інстанції справ про дострокове припинення повноважень народного депутата України в разі невиконання ним вимог стосовно несумісності, а також справ щодо оскарження актів, дій чи бездіяльності Верховної Ради України, Президента України, Вищої ради юстиції, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України.

Автори клопотання вважають, що оспорювані положення Кодексу не відповідають частині третьій статті 22, частині першій статті 55, частині другій статті 125, пункту 8 частини третьої статті 129 Конституції України.

2. Суб'єкт права на конституційне подання – 50 народних депутатів України – звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням визнати такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними), положення частини четвертої статті 18, частин другої, третьої, п'ятої статті 171¹ Кодексу стосовно підсудності Вищому адміністративному суду України як суду першої інстанції справ щодо оскарження актів, дій чи бездіяльності Верховної Ради України, Президента України, Вищої ради юстиції, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, а також положення частин другої, шостої статті 183¹ Кодексу стосовно підсудності апеляційному адміністративному суду як суду першої інстанції та Вищому адміністративному суду України як суду апеляційної інстанції справ про примусове відчуження земельної ділянки, інших об'єктів нерухомого майна, що на ній розміщені, з мотивів суспільної необхідності.

На думку 50 народних депутатів України, оспорювані положення Кодексу порушують частину третю статті 22, частини першу, другу статті 55, частину другу статті 64, пункт 8 частини третьої статті 129 Основного Закону України.

3. Суб'єкт права на конституційне подання – 54 народних депутати України – звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням визнати такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними), положення частини першої статті 89 Закону № 2453, частини четвертої статті 18, статті 171¹ Кодексу стосовно підсудності Вищому адміністративному суду України як суду першої інстанції справ щодо оскарження актів, дій чи бездіяльності Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, насамперед у частині оскарження суддею місцевого чи апеляційного суду рішення Вищої кваліфікаційної комісії суддів України про притягнення його до дисциплінарної відповідальності.

Автори клопотання вважають, що ці положення Закону № 2453 та Кодексу порушують частини другу, третю статті 22, частини першу, другу статті 24, частини першу, другу статті 55, пункт 8 частини третьої статті 129 Конституції України.

Оскільки у зазначених трьох поданнях порушуються питання щодо підсудності одних і тих самих категорій адміністративних справ, Конституційний Суд України ухвалами від 26 січня 2011 року № 6-уп/2011 та від 12 жовтня 2011 року № 39-уп/2011 об'єднав конституційні провадження за цими поданнями в одне конституційне провадження.

4. Розглядаючи порушені у конституційних поданнях питання, Конституційний Суд України виходить з такого.

Україна є демократична, соціальна, правова держава, в якій права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість її діяльності; права і свободи людини і громадянина захищаються судом; кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб; однією з основних засад судочинства є забезпечення апеляційного та касаційного оскарження рішення суду, крім випадків, встановлених законом (стаття 1, частина друга статті 3, частини перша, друга статті 55, пункт 8 частини третьої статті 129 Основного Закону України).

В Україні визнається і діє принцип верховенства права; Конституція України має найвищу юридичну силу; закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй; органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених цією Конституцією межах і відповідно до законів України (частина друга статті 6, частини перша, друга статті 8 Конституції України).

5. Суб'єкти права на конституційне подання стверджують, що положення частини четвертої статті 18, частин першої, другої, шостої статті 171¹, части-

ни першої статті 180, частин другої, шостої статті 183¹ Кодексу, що встановлюють випадки, в яких апеляційне або касаційне оскарження рішення суду не передбачено, суперечать частинам другій, третій статті 22, частинам першій, другій статті 24, частинам першій, другій статті 55, частині другій статті 64, пункту 8 частини третьої статті 129 Конституції України.

Враховуючи, що положення частини першої статті 89 Закону № 2453 стосовно підсудності Вищому адміністративному суду України як суду першої інстанції справ щодо оскарження рішення Вищої кваліфікаційної комісії суддів України про притягнення до дисциплінарної відповідальності судді місцевого чи апеляційного суду охоплюються положеннями статті 171¹ Кодексу, Конституційний Суд України вважає за доцільне здійснити перевірку зазначеного положення Закону № 2453 на відповідність Конституції України в аспекті розгляду вказаної статті Кодексу.

5.1. Згідно з частиною третьою статті 124 Основного Закону України судочинство здійснюється Конституційним Судом України та судами загальної юрисдикції.

Система судів загальної юрисдикції будується за принципами територіальності, спеціалізації, а також інстанційності (стаття 125 Конституції України, абзац перший підпункту 3.2 пункту 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 12 липня 2011 року № 9-рп/2011).

Конституція України гарантує здійснення судочинства судами на засадах, визначених у частині третій статті 129 цієї Конституції, які забезпечують неупередженість здійснення правосуддя судом, законність та об'єктивність винесеного рішення тощо. Ці засади, як наголосив Конституційний Суд України в абзаці першому підпункту 3.2 пункту 3 мотивувальної частини Рішення від 2 листопада 2011 року № 13-рп/2011, є конституційними гарантіями права кожного на судовий захист.

Одна з основних засад судочинства – забезпечення апеляційного та касаційного оскарження рішення суду, крім випадків, встановлених законом (пункт 8 частини третьої статті 129 Конституції України). Зі змісту цього положення вбачається, що у судах загальної юрисдикції законом визначається такий порядок розгляду судових справ, за яким забезпечується апеляційне та касаційне оскарження рішення суду, крім випадків, що встановлюються законодавцем шляхом визначення окремих категорій справ, у яких таке оскарження рішення суду не передбачено.

5.2. Пункт 8 частини третьої статті 129 Конституції України не містить конкретних вимог щодо підстав встановлення законом випадків, у яких не передбачено апеляційне та касаційне оскарження рішення суду загальної юрисдикції. Конституційний Суд України вважає, що в такому разі з метою забезпечення прав і свобод людини і громадянина законодавче регулювання зазначених питань має відповідати вимогам Основного Закону України, насамперед принципу верховенства права, зокрема таким його складовим, як співмірність між інтересами особи та суспільства, а також справедливість, розумність, логічність закону тощо.

Наведені вимоги стосуються також справ, що розглядаються в порядку адміністративного судочинства, завданням якого згідно з частиною пер-

шою статті 2 Кодексу є захист прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб у сфері публічно-правових відносин шляхом справедливого, неупередженого та своєчасного розгляду адміністративних справ.

5.3. Суб'єкти права на конституційне подання стверджують про невідповідність Конституції України (пункту 8 частини третьої статті 129) оспорюваних положень Закону № 2453 та Кодексу, згідно з якими Вищий адміністративний суд України як суд першої інстанції розглядає, зокрема, справи щодо актів, дій чи бездіяльності Верховної Ради України, Президента України (крім випадків, коли акти Верховної Ради України та Президента України підлягають перевірці на відповідність Конституції України (конституційність) Конституційним Судом України), Вищої ради юстиції, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, а також справи щодо дострокового припинення повноважень народного депутата України у разі невиконання ним вимог стосовно несумісності.

Юридичні форми реалізації повноважень Верховною Радою України, Президентом України, Вищою радою юстиції та Вищою кваліфікаційною комісією суддів України мають важливе значення для держави та суспільства, стосуються прав і свобод громадян, формування і функціонування суддівського корпусу.

За Конституцією України вимоги щодо несумісності депутатського мандата з іншими видами діяльності встановлюються законом (частина третя статті 78); у разі невиконання вимоги стосовно такої несумісності повноваження народного депутата України припиняються достроково за рішенням суду (частина четверта статті 81).

Конституційний Суд України вважає, що законодавче регулювання підсудності окремих категорій адміністративних справ, визначених оспорюваними положеннями Закону № 2453 та Кодексу, забезпечує передумови для неупередженого здійснення правосуддя Вищим адміністративним судом України як судом першої інстанції протягом розумного строку, закріплює гарантії справедливого судового розгляду справи та встановлює порядок ухвалення судом обґрунтованого і законного рішення.

Таким чином, оспорювані положення Закону № 2453 та Кодексу щодо підсудності вказаних категорій адміністративних справ не суперечать положенням частини першої статті 8, пункту 8 частини третьої статті 129 Конституції України.

5.4. Суб'єкт права на конституційне подання – 50 народних депутатів України – стверджує про невідповідність пункту 8 частини третьої статті 129 Конституції України частин другої, шостої статті 183¹ Кодексу щодо підсудності апеляційним адміністративним судам як судам першої інстанції та Вищому адміністративному суду України як суду апеляційної інстанції справ про примусове відчуження земельної ділянки, інших об'єктів нерухомого майна, що на ній розміщені, в особи-власника з мотивів суспільної необхідності.

Відповідно до Закону України «Про відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у

приватній власності, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності» від 17 листопада 2009 року № 1559–VI суспільна необхідність – це обумовлена загальнодержавними інтересами або інтересами територіальної громади виключна необхідність, для забезпечення якої допускається примусове відчуження земельної ділянки, інших об'єктів нерухомого майна, що на ній розміщені, у встановленому законом порядку (абзац шостий статті 1); примусове відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, можливе лише з мотивів суспільної необхідності і виключно для забезпечення суспільних потреб (частина перша статті 7).

Конституційний Суд України виходить з того, що відповідно до пункту 8 частини третьої статті 129 Конституції України законом може бути визначено окремі категорії адміністративних справ, у яких не передбачено касаційне оскарження рішення суду.

Отже, законодавчі положення щодо підсудності апеляційним адміністративним судам як судам першої інстанції та Вищому адміністративному суду України як суду апеляційної інстанції зазначеної категорії адміністративних справ не суперечать частині першій статті 8, пункту 8 частини третьої статті 129 Конституції України.

5.5. Суб'єкти права на конституційне подання звертаються з проханням перевірити оспорювані положення Закону № 2453 та Кодексу на відповідність окремим положенням статей 22, 24, 55, 64 Конституції України.

За приписами пункту 8 частини третьої статті 129 Конституції України допускається встановлення законом випадків, в яких апеляційне та касаційне оскарження рішення суду не передбачено. Правове регулювання Законом № 2453 та Кодексом питань підсудності окремих категорій адміністративних справ відповідно до зазначеного конституційного припису гарантує дотримання прав і свобод громадян, які реалізують їх в адміністративному судочинстві.

З огляду на це встановлення законом підсудності окремих категорій справ Вищому адміністративному суду України як суду першої інстанції, апеляційним адміністративним судам як судам першої інстанції та Вищому адміністративному суду України як суду апеляційної інстанції гарантує право на судовий захист та не обмежує його, не звужує змісту та обсягу вже закріплених законом прав та свобод, не порушує рівності громадян перед законом.

Отже, оспорювані положення Закону № 2453 та Кодексу не суперечать положенням статей 22, 24, 55, 64 Конституції України.

6. Автори клопотання – 49 народних депутатів України – стверджують, що положення частини четвертої статті 18, частин першої, другої, шостої статті 171¹, частини першої статті 180 Кодексу суперечать частині другій статті 125 Конституції України.

Основним Законом України встановлено, що Верховний Суд України є найвищим судовим органом у системі судів загальної юрисдикції (частина друга статті 125); його повноваження як найвищого судового органу в

системі судів загальної юрисдикції визначаються законодавцем (пункт 14 частини першої статті 92).

Згідно із Законом № 2453 Верховний Суд України повноважний, зокрема, переглядати справи з підстав неоднакового застосування судами (судом) касаційної інстанції однієї і тієї ж норми матеріального права у подібних правовідносинах та у разі встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні справи судом (пункти 1, 2 частини другої статті 38).

Аналізуючи оспорювані положення Кодексу на предмет їх відповідності частині другій статті 125 Конституції України, Конституційний Суд України дійшов висновку, що встановлення законодавцем окремих категорій адміністративних справ, в яких апеляційне та касаційне оскарження рішення суду не передбачено, не позбавляє Верховний Суд України статусу найвищого судового органу в системі судів загальної юрисдикції.

Отже, оспорювані положення Кодексу не суперечать частині другій статті 125 Основного Закону України.

7. Відповідно до Закону України «Про Конституційний Суд України» у конституційному поданні має зазначатися правове обґрунтування тверджень щодо неконституційності правового акта або його окремих положень (пункт 4 частини другої статті 39); предметом розгляду в Конституційному Суді України може бути конституційне подання, в якому викладаються аргументи і стверджується про неконституційність законів, інших правових актів Верховної Ради України, актів Президента України, актів Кабінету Міністрів України, правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим (частина перша статті 71).

Суб'єкти права на конституційне подання – 49 та 54 народних депутатів України – порушують питання щодо неконституційності частин третьої, четвертої, п'ятої статті 171¹ Кодексу, які стосуються процесуальних аспектів розгляду Вищим адміністративним судом України як судом першої інстанції окремих категорій справ, однак не наводять правового обґрунтування їх невідповідності Конституції України.

Вказане є підставою для припинення конституційного провадження у справі в цій частині згідно з пунктом 2 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» – невідповідність конституційних подань вимогам, передбаченим Конституцією України, Законом України «Про Конституційний Суд України».

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150, 153 Конституції України, статтями 39, 40, 45, 51, 61, 63, 65, 67, 69, 73 Закону України «Про Конституційний Суд України», пунктом 1 § 51 Регламенту Конституційного Суду України, Конституційний Суд України

в и р і ш и в :

1. Визнати такими, що відповідають Конституції України (є конституційними), положення:

– частини четвертої статті 18, частин першої, другої, шостої статті 171¹, частини першої статті 180 Кодексу адміністративного судочинства України стосовно підсудності Вищому адміністративному суду України як суду першої інстанції справ про дострокове припинення повноважень народного депутата України в разі невиконання ним вимог щодо несумісності, а також справ щодо оскарження актів, дій чи бездіяльності Верховної Ради України, Президента України, Вищої ради юстиції, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України;

– частини першої статті 89 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 7 липня 2010 року № 2453–VI стосовно підсудності Вищому адміністративному суду України як суду першої інстанції справ щодо оскарження рішення Вищої кваліфікаційної комісії суддів України про притягнення до дисциплінарної відповідальності судді місцевого чи апеляційного суду;

– частин другої, шостої статті 183¹ Кодексу адміністративного судочинства України стосовно підсудності апеляційному адміністративному суду як суду першої інстанції та Вищому адміністративному суду України як суду апеляційної інстанції справ про примусове відчуження земельної ділянки, інших об'єктів нерухомого майна, що на ній розміщені, з мотивів суспільної необхідності.

2. Припинити конституційне провадження у справі в частині перевірки на відповідність Конституції України частин третьої, четвертої, п'ятої статті 171¹ Кодексу адміністративного судочинства України на підставі пункту 2 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» – невідповідність конституційних подань у цій частині вимогам, передбаченим Конституцією України, Законом України «Про Конституційний Суд України».

3. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим до виконання на території України, остаточним і не може бути оскаржене.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у «Віснику Конституційного Суду України» та в інших офіційних виданнях України.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

РЕШЕНИЕ КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА УКРАИНЫ

по делу о соответствии Конституции Украины (конституционности) положений части четвертой статьи 18, статьи 171¹, части первой статьи 180 Кодекса административного судопроизводства Украины, о соответствии Конституции Украины (конституционности) положений части четвертой статьи 18, частей второй, третьей, пятой статьи 171¹, частей второй, шестой статьи 183¹ Кодекса административного судопроизводства Украины и о соответствии Конституции Украины (конституционности) положений части первой статьи 89 Закона Украины «О судоустройстве и статусе судей», части четвертой статьи 18, статьи 171¹ Кодекса административного судопроизводства Украины по конституционным представлениям 49, 50 и 54 народных депутатов Украины
(дело о подсудности отдельных категорий административных дел)

г. К и е в

29 августа 2012 года

№ 16-рп/2012

Дело № 1-1/2012

Конституционный Суд Украины в составе судей:

Баулина Юрия Васильевича, **Брынцева** Василия Дмитриевича, **Вдовиченко** Сергея Леонидовича, **Винокурова** Сергея Маркияновича – председательствующего, **Гультая** Михаила Мирославовича, **Запорожца** Михаила Петровича, **Кампо** Владимира Михайловича – докладчика, **Маркуш** Марии Андреевны, **Овчаренко** Вячеслава Андреевича, **Пасенюка** Александра Михайловича, **Сергейчука** Олега Анатольевича, **Стецюка** Петра Богдановича, **Стрижака** Андрея Андреевича, **Шишкина** Виктора Ивановича,

рассмотрел в пленарном заседании дело о соответствии Конституции Украины (конституционности) положений части четвертой статьи 18, статьи 171¹, части первой статьи 180, частей второй, шестой статьи 183¹ Кодекса административного судопроизводства Украины (далее – Кодекс) и части первой статьи 89 Закона Украины «О судоустройстве и статусе судей» от 7 июля 2010 года № 2453–VI (Ведомости Верховной Рады Украины, 2010 г., №№ 41–45, ст. 529) (далее – Закон № 2453) по конституционным представлениям 49, 50 и 54 народных депутатов Украины.

Поводом к рассмотрению дела в соответствии со статьями 39, 40 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» стали конституционные представления 49, 50 и 54 народных депутатов Украины.

Основанием к рассмотрению дела согласно статье 71 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» является утверждение субъектов права на конституционные представления о несоответствии Конституции

Украины (неконституционности) отдельных положений Закона № 2453 и Кодекса.

Заслушав судью-докладчика Кампо В.М., исследовав материалы дела, в том числе позиции, изложенные Президентом Украины, Председателем Верховной Рады Украины, Премьер-министром Украины, Министерством юстиции Украины, Высшим административным судом Украины, Высшим советом юстиции, Высшей квалификационной комиссией судей Украины, Уполномоченным Верховной Рады Украины по правам человека, научными работниками Донецкого национального университета, Института государства и права им. В.М. Корецкого НАН Украины, Института языкознания им. А. А. Потебни НАН Украины, Киевского национального университета имени Тараса Шевченко, Киевского университета права НАН Украины, Львовского национального университета имени Ивана Франко, Национальной академии внутренних дел, Национального технического университета Украины «Киевский политехнический институт», Национального университета «Юридическая академия Украины имени Ярослава Мудрого», Ужгородского национального университета, а также общественной организации «Центр политико-правовых реформ», Конституционный Суд Украины

У С Т А Н О В И Л :

1. Субъект права на конституционное представление – 49 народных депутатов Украины – обратился в Конституционный Суд Украины с ходатайством признать не соответствующими Конституции Украины (неконституционными) положения части четвертой статьи 18, статьи 171¹, части первой статьи 180 Кодекса о подсудности Высшему административному суду Украины как суду первой инстанции дел о досрочном прекращении полномочий народного депутата Украины в случае невыполнения им требований о несовместимости, а также дел об обжаловании актов, действий или бездействия Верховной Рады Украины, Президента Украины, Высшего совета юстиции, Высшей квалификационной комиссии судей Украины.

Авторы ходатайства считают, что оспариваемые положения Кодекса не соответствуют части третьей статьи 22, части первой статьи 55, части второй статьи 125, пункту 8 части третьей статьи 129 Конституции Украины.

2. Субъект права на конституционное представление – 50 народных депутатов Украины – обратился в Конституционный Суд Украины с ходатайством признать не соответствующими Конституции Украины (неконституционными) положения части четвертой статьи 18, частей второй, третьей, пятой статьи 171¹ Кодекса о подсудности Высшему административному суду Украины как суду первой инстанции дел об обжаловании актов, действий или бездействия Верховной Рады Украины, Президента Украины, Высшего совета юстиции, Высшей квалификационной комиссии судей Украины, а также положения частей второй, шестой статьи 183¹ Кодекса о подсудности апелляционному административному суду как суду первой инстанции и Высшему административному суду Украины как суду

апелляционной инстанции дел о принудительном отчуждении земельного участка, других размещенных на нем объектов недвижимого имущества по мотивам общественной необходимости.

По мнению 50 народных депутатов Украины, оспариваемые положения Кодекса нарушают часть третью статьи 22, части первую, вторую статьи 55, часть вторую статьи 64, пункт 8 части третьей статьи 129 Основного Закона Украины.

3. Субъект права на конституционное представление – 54 народных депутата Украины – обратился в Конституционный Суд Украины с ходатайством признать не соответствующими Конституции Украины (неконституционными) положения части первой статьи 89 Закона № 2453, части четвертой статьи 18, статьи 171¹ Кодекса о подсудности Высшему административному суду Украины как суду первой инстанции дел об обжаловании актов, действий или бездействия Высшей квалификационной комиссии судей Украины, прежде всего в части обжалования судьей местного или апелляционного суда решения Высшей квалификационной комиссии судей Украины о привлечении его к дисциплинарной ответственности.

Авторы ходатайства считают, что эти положения Закона № 2453 и Кодекса нарушают части вторую, третью статьи 22, части первую, вторую статьи 24, части первую, вторую статьи 55, пункт 8 части третьей статьи 129 Конституции Украины.

Поскольку в указанных трех представлениях поднимаются вопросы о подсудности одних и тех же категорий административных дел, Конституционный Суд Украины определениями от 26 января 2011 года № 6-уп/2011 и от 12 октября 2011 года № 39-уп/2011 объединил конституционные производства по этим представлениям в одно конституционное производство.

4. Рассматривая поднятые в конституционных представлениях вопросы, Конституционный Суд Украины исходит из следующего.

Украина есть демократическое, социальное, правовое государство, в котором права и свободы человека и их гарантии определяют содержание и направленность его деятельности; права и свободы человека и гражданина защищаются судом; каждому гарантируется право на обжалование в суде решений, действий или бездействия органов государственной власти, органов местного самоуправления, должностных и служебных лиц; одним из основных принципов судопроизводства является обеспечение апелляционного и кассационного обжалования решения суда, кроме случаев, установленных законом (статья 1, часть вторая статьи 3, части первая, вторая статьи 55, пункт 8 части третьей статьи 129 Основного Закона Украины).

В Украине признается и действует принцип верховенства права; Конституция Украины имеет высшую юридическую силу; законы и иные нормативно-правовые акты принимаются на основе Конституции Украины и должны соответствовать ей; органы законодательной, исполнительной и судебной власти осуществляют свои полномочия в установленных этой

Конституцією пределах и в соответствии с законами Украины (часть вторая статьи 6, части первая, вторая статьи 8 Конституции Украины).

5. Субъекты права на конституционное представление утверждают, что положения части четвертой статьи 18, частей первой, второй, шестой статьи 171¹, части первой статьи 180, частей второй, шестой статьи 183¹ Кодекса, устанавливающие случаи, в которых апелляционное или кассационное обжалование решения суда не предусмотрено, противоречат частям второй, третьей статьи 22, частям первой, второй статьи 24, частям первой, второй статьи 55, части второй статьи 64, пункту 8 части третьей статьи 129 Конституции Украины.

Учитывая, что положения части первой статьи 89 Закона № 2453 о подсудности Высшему административному суду Украины как суду первой инстанции дел об обжаловании решения Высшей квалификационной комиссии судей Украины о привлечении к дисциплинарной ответственности судьи местного или апелляционного суда охватываются положениями статьи 171¹ Кодекса, Конституционный Суд Украины считает целесообразным осуществить проверку данного положения Закона № 2453 на соответствие Конституции Украины в аспекте рассмотрения данной статьи Кодекса.

5.1. Согласно части третьей статьи 124 Основного Закона Украины судопроизводство осуществляется Конституционным Судом Украины и судами общей юрисдикции.

Система судов общей юрисдикции строится по принципам территориальности, специализации, а также инстанционности (статья 125 Конституции Украины, абзац первый подпункта 3.2 пункта 3 мотивировочной части Решения Конституционного Суда Украины от 12 июля 2011 года № 9-рп/2011).

Конституция Украины гарантирует осуществление судопроизводства судами на принципах, определенных в части третьей статьи 129 этой Конституции, которые обеспечивают беспристрастность осуществления правосудия судом, законность и объективность вынесенного решения и т.п. Эти принципы, как подчеркнул Конституционный Суд Украины в абзаце первом подпункта 3.2 пункта 3 мотивировочной части Решения от 2 ноября 2011 года № 13-рп/2011, являются конституционными гарантиями права каждого на судебную защиту.

Один из основных принципов судопроизводства – обеспечение апелляционного и кассационного обжалования решения суда, кроме случаев, установленных законом (пункт 8 части третьей статьи 129 Конституции Украины). Из содержания этого положения следует, что в судах общей юрисдикции законом определяется такой порядок рассмотрения судебных дел, по которому обеспечивается апелляционное и кассационное обжалование решения суда, кроме случаев, установленных законодателем путем определения отдельных категорий дел, в которых такое обжалование решения суда не предусмотрено.

5.2. Пункт 8 части третьей статьи 129 Конституции Украины не содержит конкретных требований относительно оснований установления законом случаев, в которых не предусмотрено апелляционное и кассационное обжалование решения суда общей юрисдикции. Конституционный Суд Украины считает, что в таком случае с целью обеспечения прав и свобод человека и гражданина законодательное регулирование указанных вопросов должно соответствовать требованиям Основного Закона Украины, прежде всего принципу верховенства права, в частности таким его составляющим, как соразмерность между интересами лица и общества, а также справедливость, разумность, логичность закона и т.п.

Указанные требования касаются также дел, которые рассматриваются в порядке административного судопроизводства, задачей которого согласно части первой статьи 2 Кодекса является защита прав, свобод и интересов физических лиц, прав и интересов юридических лиц в сфере публично-правовых отношений путем справедливого, непредубежденного и своевременного рассмотрения административных дел.

5.3. Субъекты права на конституционное представление утверждают о несоответствии Конституции Украины (пункту 8 части третьей статьи 129) оспариваемых положений Закона № 2453 и Кодекса, согласно которым Высший административный суд Украины как суд первой инстанции рассматривает, в частности, дела об актах, действиях или бездействии Верховной Рады Украины, Президента Украины (кроме случаев, когда акты Верховной Рады Украины и Президента Украины подлежат проверке на соответствие Конституции Украины (конституционность) Конституционным Судом Украины), Высшего совета юстиции, Высшей квалификационной комиссии судей Украины, а также дела о досрочном прекращении полномочий народного депутата Украины в случае невыполнения им требований о несовместимости.

Юридические формы реализации полномочий Верховной Радой Украины, Президентом Украины, Высшим советом юстиции и Высшей квалификационной комиссией судей Украины имеют важное значение для государства и общества, касаются прав и свобод граждан, формирования и функционирования судейского корпуса.

По Конституции Украины требования о несовместимости депутатского мандата с иными видами деятельности устанавливаются законом (часть третья статьи 78); в случае невыполнения требования относительно такой несовместимости полномочия народного депутата Украины прекращаются досрочно по решению суда (часть четвертая статьи 81).

Конституционный Суд Украины считает, что законодательное регулирование подсудности отдельных категорий административных дел, определенных оспариваемыми положениями Закона № 2453 и Кодекса, обеспечивает предпосылки для непредубежденного осуществления правосудия Высшим административным судом Украины как судом первой инстанции в течение разумного срока, закрепляет гарантии справедливого судебного

рассмотрения дела и устанавливает порядок принятия судом обоснованного и законного решения.

Таким образом, оспариваемые положения Закона № 2453 и Кодекса о подсудности указанных категорий административных дел не противоречат положениям части первой статьи 8, пункту 8 части третьей статьи 129 Конституции Украины.

5.4. Субъект права на конституционное представление – 50 народных депутатов Украины – утверждает о несоответствии пункту 8 части третьей статьи 129 Конституции Украины частей второй, шестой статьи 183¹ Кодекса о подсудности апелляционным административным судам как судам первой инстанции и Высшему административному суду Украины как суду апелляционной инстанции дел о принудительном отчуждении земельного участка, других размещенных на нем объектов недвижимого имущества у лица-владельца по мотивам общественной необходимости.

В соответствии с Законом Украины «Об отчуждении земельных участков, других размещенных на них объектов недвижимого имущества, находящихся в частной собственности, для общественных потребностей либо по мотивам общественной необходимости» от 17 ноября 2009 года № 1559–VI общественная необходимость – это обусловленная общегосударственными интересами или интересами территориальной громады исключительная необходимость, для обеспечения которой допускается принудительное отчуждение земельного участка, других размещенных на нем объектов недвижимого имущества в установленном законом порядке (абзац шестой статьи 1); принудительное отчуждение земельных участков, других размещенных на них объектов недвижимого имущества возможно лишь по мотивам общественной необходимости и исключительно для обеспечения общественных потребностей (часть первая статьи 7).

Конституционный Суд Украины исходит из того, что в соответствии с пунктом 8 части третьей статьи 129 Конституции Украины законом могут быть определены отдельные категории административных дел, по которым не предусмотрено кассационное обжалование решения суда.

Следовательно, законодательные положения о подсудности апелляционным административным судам как судам первой инстанции и Высшему административному суду Украины как суду апелляционной инстанции указанной категории административных дел не противоречат части первой статьи 8, пункту 8 части третьей статьи 129 Конституции Украины.

5.5. Субъекты права на конституционное представление обращаются с просьбой проверить оспариваемые положения Закона № 2453 и Кодекса на соответствие отдельным положениям статей 22, 24, 55, 64 Конституции Украины.

По предписаниям пункта 8 части третьей статьи 129 Конституции Украины допускается установление законом случаев, в которых апелляционное и кассационное обжалование решения суда не предусмотрено. Правовое регулирование Законом № 2453 и Кодексом вопросов подсудности отдельных категорий административных дел в соответствии с указанным

конституционным предписанием гарантирует соблюдение прав и свобод граждан, которые реализуют их в административном судопроизводстве.

С учетом этого установление законом подсудности отдельных категорий дел Высшему административному суду Украины как суду первой инстанции, апелляционным административным судам как судам первой инстанции и Высшему административному суду Украины как суду апелляционной инстанции гарантирует право на судебную защиту и не ограничивает его, не сужает содержания и объема уже закрепленных законом прав и свобод, не нарушает равенства граждан перед законом.

Следовательно, оспариваемые положения Закона № 2453 и Кодекса не противоречат положением статей 22, 24, 55, 64 Конституции Украины.

6. Авторы ходатайства – 49 народных депутатов Украины – утверждают, что положения части четвертой статьи 18, частей первой, второй, шестой статьи 171¹, части первой статьи 180 Кодекса противоречат части второй статьи 125 Конституции Украины.

Основным Законом Украины установлено, что Верховный Суд Украины является наивысшим судебным органом в системе судов общей юрисдикции (часть вторая статьи 125); его полномочия как наивысшего судебного органа в системе судов общей юрисдикции определяются законодателем (пункт 14 части первой статьи 92).

Согласно Закону № 2453 Верховный Суд Украины полномочен, в частности, пересматривать дела по основаниям неодинакового применения судами (судом) кассационной инстанции одной и той же нормы материального права в подобных правоотношениях и в случае установления международным судебным учреждением, юрисдикция которого признана Украиной, нарушения Украиной международных обязательств при разрешении дела судом (пункты 1, 2 части второй статьи 38).

Анализируя оспариваемые положения Кодекса на предмет их соответствия части второй статьи 125 Конституции Украины, Конституционный Суд Украины пришел к выводу, что установление законодателем отдельных категорий административных дел, в которых апелляционное и кассационное обжалование решения суда не предусмотрено, не лишает Верховный Суд Украины статуса наивысшего судебного органа в системе судов общей юрисдикции.

Следовательно, оспариваемые положения Кодекса не противоречат части второй статьи 125 Основного Закона Украины.

7. В соответствии с Законом Украины «О Конституционном Суде Украины» в конституционном представлении должно указываться правовое обоснование утверждений относительно неконституционности правового акта или его отдельных положений (пункт 4 части второй статьи 39); предметом рассмотрения в Конституционном Суде Украины может быть конституционное представление, в котором излагаются аргументы и утверждается о неконституционности законов, иных правовых актов Верховной Рады Украины, актов Президента Украины, актов Кабинета Мини-

стров Украины, правовых актов Верховной Рады Автономной Республики Крым (часть первая статьи 71).

Субъекты права на конституционное представление – 49 и 54 народных депутатов Украины – поднимают вопросы о неконституционности частей третьей, четвертой, пятой статьи 171¹ Кодекса, касающиеся процессуальных аспектов рассмотрения Высшим административным судом Украины как судом первой инстанции отдельных категорий дел, однако не приводят правового обоснования их несоответствия Конституции Украины.

Изложенное является основанием для прекращения конституционного производства по делу в данной части согласно пункту 2 статьи 45 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» – несоответствие конституционных представлений требованиям, предусмотренным Конституцией Украины, Законом Украины «О Конституционном Суде Украины».

Учитывая изложенное и руководствуясь статьями 147, 150, 153 Конституции Украины, статьями 39, 40, 45, 51, 61, 63, 65, 67, 69, 73 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины», пунктом 1 § 51 Регламента Конституционного Суда Украины, Конституционный Суд Украины

р е ш и л :

1. Признать соответствующими Конституции Украины (конституционными) положения:

– части четвертой статьи 18, частей первой, второй, шестой статьи 171¹, части первой статьи 180 Кодекса административного судопроизводства Украины о подсудности Высшему административному суду Украины как суду первой инстанции дел о досрочном прекращении полномочий народного депутата Украины в случае невыполнения им требований о несовместимости, а также дел об обжаловании актов, действий или бездействия Верховной Рады Украины, Президента Украины, Высшего совета юстиции, Высшей квалификационной комиссии судей Украины;

– части первой статьи 89 Закона Украины «О судоустройстве и статусе судей» от 7 июля 2010 года № 2453–VI о подсудности Высшему административному суду Украины как суду первой инстанции дел об обжаловании решения Высшей квалификационной комиссии судей Украины о привлечении к дисциплинарной ответственности судьи местного или апелляционного суда;

– частей второй, шестой статьи 183¹ Кодекса административного судопроизводства Украины о подсудности апелляционному административному суду как суду первой инстанции и Высшему административному суду Украины как суду апелляционной инстанции дел о принудительном отчуждении земельного участка, других размещенных на нем объектов недвижимого имущества по мотивам общественной необходимости.

2. Прекратить конституционное производство по делу в части проверки на соответствие Конституции Украины частей третьей, четвертой, пя-

той статті 171¹ Кодекса адміністративного судопроцесу України на основі пункту 2 статті 45 Закону України «О Конституційному Суді України» – невідповідність конституційних представлень в даній частині вимогам, передбаченим Конституцією України, Законом України «О Конституційному Суді України».

3. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим к виконанню на території України, остаточним і не може бути обжаловано.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню в «Віснику Конституційного Суду України» і в інших офіційних виданнях України.

КОНСТИТУЦИОННЫЙ СУД УКРАИНЫ

Summary to the Decision of the Constitutional Court of Ukraine dated August 29, 2012 No. 16-рп/2012 in the case upon the constitutional petitions of 49 People's Deputies of Ukraine concerning conformity to the Constitution (constitutionality) of the provisions of Articles 18.4, 171¹, Article 180.1 of the Code of Administrative Proceedings, 50 People's Deputies of Ukraine concerning conformity to the Constitution (constitutionality) of the provisions of Articles 18.4, 171¹.2, 171¹.3, 171¹.5, 183¹.2, 183¹.6 of the Code of Administrative Proceedings and 54 People's Deputies of Ukraine concerning conformity to the Constitution (constitutionality) of the provisions of Article 89.1 of the Law «On Judicial System and Status of Judges», Articles 18.4, 171¹ of the Code of Administrative Proceedings (case on jurisdiction of some categories of administrative cases)

Subjects of the right to constitutional petition argue that the provisions of Articles 18.4, 171¹.1, 171¹.2, 171¹.6, 180.1, 183¹.2, 183¹.6 of the Code of Administrative Proceedings (hereinafter referred to as «the Code») which provide cases in which appellate or cassational challenge of court decision is not envisaged contravene Articles 22.2, 22.3, 24.1, 24.2, 55.1, 55.2, 64.2, 129.3.8 of the Constitution.

One of the main fundamentals of justice is ensuring appellate and cassational challenge of a court decision except in cases provided by law (Article 129.3.8 of the Constitution). It is seen from the content of this provision that the law establishes such order of consideration of judicial cases by courts of general jurisdiction which provides appellate and cassational challenge of a court decision except in cases established by the legislator by means of definition of certain categories of cases in which such challenge of a court decision is not envisaged.

Article 129.3.8 of the Constitution does not hold specific requirements concerning establishment by law of cases which do not envisage appellate and cassational challenge of a decision of court of general jurisdiction. The Con-

stitutional Court deems that in this case in order to provide human and citizens' rights and freedoms legislative regulation of mentioned issues shall conform to requirements of the Fundamental Law, first of all the principle of the rule of law.

Subjects of the right to constitutional petition appeal regarding non-conformity to the Constitution (Article 129.3.8) of the disputed provisions of the Law «On Judicial System and Status of Judges» dated July 7, 2010 No. 2453-VI (hereinafter referred to as «the Law No. 2453») and the Code according to which the High Administrative Court of Ukraine as a court of first instance considers in particular cases on acts, deeds and omissions of the Verkhovna Rada of Ukraine, the President of Ukraine, the High Council of Justice, the High Qualification Commission of Judges of Ukraine, as well as cases concerning pre-term authority termination of the People's Deputy of Ukraine in case of his/her failure to meet requirements concerning incompatibility.

Legal forms of realisation of authority of the Verkhovna Rada of Ukraine, the President of Ukraine, the High Council of Justice, the High Qualification Commission of Judges of Ukraine have an important meaning for state and society, concern rights and freedoms of citizens, formation and functioning of judicial corps.

According to the Constitution, requirements concerning incompatibility of the deputy's mandate with other types of activity are established by law (Article 78.3); in case of his or her failure to fulfill requirement concerning incompatibility of the deputy's mandate powers of a People's Deputy of Ukraine shall be terminated earlier by a court decision (Article 81.4).

The Constitutional Court deems that the legislative regulation of jurisdiction of some categories of administrative cases defined by the disputed provisions of the Law No. 2453 and the Code provides preconditions for impartial execution of justice by the High Administrative Court of Ukraine as a court of first instance within a reasonable term, secures guarantees of fair judicial consideration of a case and establishes an order for a court to adopt a grounded and lawful decision.

Thus, the disputed provisions of the Law No. 2453 and the Code concerning jurisdiction of the mentioned categories of administrative cases do not contravene the provisions of Articles 8.1, 129.3.8 of the Constitution.

Subject of the right to constitutional petition – 50 People's Deputies of Ukraine – states non-conformity of Articles 183^{1.2}, 183^{1.6} of the Code to Article 129.3.8 of the Constitution concerning jurisdiction of cases on compulsory alienation of land, other objects of real estate which are located on it from its owner proceeding from social interests to appellate administrative courts as courts of first instance and the High Administrative Court of Ukraine as the court of the appellate instance.

The Constitutional Court proceeds from the fact that according to Article 129.3.8 of the Constitution a law may define certain categories of administrative cases which do not envisage cassational challenge of a court decision.

Thus, legislative provisions concerning jurisdiction of the mentioned category of administrative cases to appellate administrative courts as courts of first

instance and the High Administrative Court of Ukraine as the court of the appellate instance do not contravene Articles 8.1, 129.3.8 of the Constitution.

Subjects of the right to constitutional petition address with an appeal to examine the disputed provisions of the Law No. 2453 and the Code concerning their conformity to the provisions of Articles 22, 24, 55, 64 of the Constitution.

Pursuant to Article 129.3.8 of the Constitution, establishment of cases by law in which appellate and cassational challenge of a court decision is not envisaged shall be allowed. Legal regulation of jurisdiction of some categories of administrative cases by the Law No. 2453 and the Code according to the mentioned constitutional provision guarantees adherence to rights and freedoms of citizens which are realised in administrative justice.

With regard to this, establishment of jurisdiction of some categories of cases to the High Administrative Court of Ukraine as the court of the first instance, appellate administrative courts as courts of first instance and the High Administrative Court of Ukraine as the court of the appellate instance by law guarantees the right to judicial protection and does not restrict it, does not restrict its meaning and scope of rights and freedoms secured by law, and does not violate equality of citizens before law.

The authors of the appeal – 49 People’s Deputies of Ukraine – argue that the provisions of Articles 18.4, 171^{1.1}, 171^{1.2}, 171^{1.6}, 180.1 of the Code contravene Article 125.2 of the Constitution.

The Fundamental Law provides that the Supreme Court of Ukraine is the highest judicial body in the system of courts of general jurisdiction (Article 125.2); its authority as the highest judicial body in the system of court of general jurisdiction is determined by legislator (Article 92.1.14).

In analysing the disputed provisions of the Code concerning their conformity to Article 125.2 of the Constitution, the Constitutional Court came to the conclusion that establishment of some categories of administrative cases which do not envisage appellate and cassational challenge of a court decision by legislator does not deprive the Supreme Court of Ukraine of status of the highest judicial body in the system of courts of general jurisdiction.

Therefore, the disputed provisions of the Code do not contravene Article 125.2 of the Fundamental Law.

Thus, the Constitutional Court of Ukraine held:

1. To recognise as conforming to the Constitution (constitutional) the provisions of:

– Articles 18.4, 171^{1.1}, 171^{1.2}, 171^{1.6}, 180.1 of the Code of Administrative Proceedings concerning jurisdiction of cases on pre-term authority termination of People’s Deputy of Ukraine in case of his or her failure to meet requirements regarding incompatibility, as well as cases on appeal of acts, deeds or omissions of the Verkhovna Rada of Ukraine, the President of Ukraine, the High Council of Justice, the High Qualification Commission of Judges of Ukraine to the High Administrative Court of Ukraine as the court of the first instance;

– Article 89.1 of the Law «On Judicial System and Status of Judges» dated July 7, 2010 No. 2453-VI concerning jurisdiction of cases concerning ap-

peal of decision of the High Qualification Commission of Judges of Ukraine on bringing a judge of local court or court of appeal to disciplinary liability to the High Administrative Court of Ukraine as the court of the first instance;

– Articles 183^{1.2}, 183^{1.6} of the Code of Administrative Proceedings concerning jurisdiction of cases on compulsory alienation of land, other objects of real estate which are located on it proceeding from social interests to appellate administrative court as court of first instance and the High Administrative Court of Ukraine as the court of the first instance.

2. To terminate the constitutional proceedings in the case in part of examination of conformity to the Constitution of Articles 171^{1.3}, 171^{1.4}, 171^{1.5} of the Code of Administrative Proceedings on the grounds of Article 45.2 of the Law «On the Constitutional Court of Ukraine» – failure of the constitutional petition in this part to meet the requirements envisaged by the Constitution and the Law «On the Constitutional Court of Ukraine».

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

**РІШЕННЯ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**

**у справі за конституційним зверненням приватного підприємства «ІКІО»
щодо офіційного тлумачення положення частини першої
статті 61 Сімейного кодексу України**

м. Київ

19 вересня 2012 року

№ 17-рп/2012

Справа № 1-8/2012

Конституційний Суд України у складі суддів:

Головіна Анатолія Сергійовича – головуючого, доповідача, **Бауліна** Юрія Васильовича, **Бринцева** Василя Дмитровича, **Вдовіченка** Сергія Леонідовича, **Винокурова** Сергія Маркіяновича, **Гультая** Михайла Мирославовича, **Запорожця** Михайла Петровича, **Колоса** Михайла Івановича, **Лилака** Дмитра Дмитровича, **Пасенюка** Олександра Михайловича, **Сергейчука** Олега Анатолійовича, **Стецюка** Петра Богдановича, **Стрижака** Андрія Андрійовича, **Шаптали** Наталі Костянтинівни, **Шишкіна** Віктора Івановича,

розглянув на пленарному засіданні справу за конституційним зверненням приватного підприємства «ІКІО» щодо офіційного тлумачення положення частини першої статті 61 Сімейного кодексу України (далі – Кодекс).

Приводом для розгляду справи відповідно до статей 42, 43 Закону України «Про Конституційний Суд України» стало конституційне звернення приватного підприємства «ІКІО».

Підставою для розгляду справи згідно зі статтею 94 Закону України «Про Конституційний Суд України» є наявність неоднозначного застосування судами України положення частини першої статті 61 Кодексу.

Заслухавши суддю-доповідача Головіна А.С., дослідивши матеріали справи та висновки науковців Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого», Національного університету «Одеська юридична академія», Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, Конституційний Суд України

У С Т А Н О В И В :

1. Приватне підприємство «ІКІО» звернулося до Конституційного Суду України з клопотанням дати офіційне тлумачення положення частини першої статті 61 Кодексу, відповідно до якого об'єктом права спільної сумісної власності подружжя може бути будь-яке майно, за винятком виключеного з цивільного обороту, в аспекті того, чи є статутний капітал

та майно приватного підприємства об'єктом права спільної сумісної власності подружжя.

Суб'єкт права на конституційне звернення стверджує, що неодноразова судова практика порушила його конституційні права, оскільки неоднозначне розуміння змісту права спільної сумісної власності подружжя судами загальної юрисдикції призводить до прийняття різних за змістом і правовими наслідками рішень. В одному випадку суди визначили майно та статутний капітал приватного підприємства «КІО», створеного за рахунок спільної сумісної власності подружжя, як об'єкт права спільної сумісної власності подружжя і здійснили його поділ у відсотковому співвідношенні між спадкоємцями, в інших – виходили з того, що статутний капітал та майно такого підприємства не є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, а тому один із подружжя має право тільки на частку одержаних доходів від діяльності приватного підприємства.

2. Вирішуючи порушене в конституційному зверненні питання, Конституційний Суд України виходить з такого.

2.1. Відповідно до Конституції України засади регулювання шлюбу і сім'ї визначаються виключно законами України; шлюб ґрунтується на вільній згоді жінки і чоловіка, кожен із подружжя має рівні права і обов'язки у шлюбі та сім'ї (частина перша статті 51, пункт 6 частини першої статті 92). У статті 3 Кодексу встановлено, що сім'я створюється на підставі шлюбу та на інших підставах, не заборонених законом і таких, що не суперечать моральним засадам суспільства, серед яких визначено проживання жінки та чоловіка однією сім'єю.

Рівність прав і обов'язків у шлюбі та сім'ї включає в себе також їх рівність у майнових відносинах, які регулюються положеннями Кодексу та Цивільного кодексу України (далі – ЦК України).

Основою майнових відносин подружжя є положення про те, що майно, набуте подружжям за час шлюбу, належить дружині та чоловікові на праві спільної сумісної власності незалежно від того, що один з них не мав з поважної причини (навчання, ведення домашнього господарства, догляд за дітьми, хвороба тощо) самостійного заробітку (доходу); вважається, що кожна річ, набута за час шлюбу, крім речей індивідуального користування, є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя (стаття 60 Кодексу).

Об'єктом права спільної сумісної власності подружжя може бути будь-яке майно, за винятком виключеного з цивільного обороту (частина перша статті 61 Кодексу).

Здійснення подружжям права спільної сумісної власності регламентовано статтею 63 Кодексу, згідно з якою дружина та чоловік мають рівні права на володіння, користування і розпорядження майном, що належить їм на праві спільної сумісної власності, якщо інше не встановлено домовленістю між ними.

Розпорядження спільним сумісним майном подружжя може відбутися шляхом його поділу, виділення частки. Поділ майна, що є у спільній сумісній власності подружжя, є підставою набуття особистої власності кожним з подружжя.

Право подружжя на поділ майна, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, закріплено у статті 69 Кодексу. Поділ майна, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, здійснюється шляхом виділення його в натурі, а у разі неподільності присуджується одному з подружжя, якщо інше не визначено домовленістю між ними (частини перша, друга статті 71 Кодексу), або реалізується через виплату грошової чи матеріальної компенсації вартості його частки (частина друга статті 364 ЦК України).

Спадкування є іншим видом набуття особистої приватної власності кожного з подружжя. При цьому до складу спадщини входять усі права та обов'язки, що належали спадкодавцеві на момент відкриття спадщини і не припинилися внаслідок його смерті; не входять до складу спадщини права та обов'язки, що нерозривно пов'язані з особою спадкодавця (статті 1218, 1219 ЦК України). Тому у складі спадщини може перебувати будь-яке майно, крім прав та обов'язків, нерозривно пов'язаних з особою спадкодавця.

З наведених положень випливає, що власність у сім'ї існує у двох правових режимах: спільна сумісна власність подружжя та особиста приватна власність кожного з подружжя. Підставами набуття права спільної сумісної власності подружжя є юридично визначений факт шлюбних відносин або проживання чоловіка і жінки однією сім'єю, а особистої приватної власності кожного з подружжя є, зокрема, поділ, виділ належної частки за законом та спадкування.

2.2. Відповідно до Конституції України усі суб'єкти права власності рівні перед законом (частина четверта статті 13); кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю; право приватної власності набувається в порядку, визначеному законом (частини перша, друга статті 41); правовий режим власності визначається виключно законами України (пункт 7 частини першої статті 92).

Одним із видів розпорядження власністю є право власника використовувати своє майно для здійснення підприємницької діяльності, крім випадків, встановлених законом; законом можуть бути встановлені умови використання власником свого майна для здійснення підприємницької діяльності (стаття 320 ЦК України).

В Україні залежно від способу утворення (заснування) та формування статутного капіталу діють підприємства унітарні та корпоративні; унітарне підприємство створюється одним засновником, який виділяє необхідне для того майно, формує відповідно до закону статутний капітал, не поділений на частки (паї), затверджує статут, розподіляє доходи, безпосередньо або через керівника, який ним призначається, керує підприємством і формує його трудовий колектив на засадах трудового

найму, вирішує питання реорганізації та ліквідації підприємства; унітарними є підприємства, засновані, зокрема, на приватній власності засновника (частини третя, четверта статті 63 Господарського кодексу України (далі – ГК України).

Матеріальну основу діяльності підприємства становлять виробничі і невиробничі фонди, а також інші цінності, вартість яких відображається в самостійному балансі підприємства; джерелами формування майна підприємства є: грошові та матеріальні внески засновників; доходи, одержані від реалізації продукції, послуг, інших видів господарської діяльності; доходи від цінних паперів; кредити банків та інших кредиторів; капітальні вкладення і дотації з бюджетів; майно, придбане в інших суб'єктах господарювання, організацій та громадян у встановленому законодавством порядку; інші джерела, не заборонені законодавством України (частини перша, друга статті 66 ГК України).

Вклад до статутного капіталу та виділене із спільної сумісної власності подружжя майно (кошти) передаються у власність приватного підприємства. Відповідно до статті 191 ЦК України підприємство є єдиним майновим комплексом, що використовується для здійснення підприємницької діяльності; до складу підприємства як єдиного майнового комплексу входять усі види майна, призначені для його діяльності, включаючи земельні ділянки, будівлі, споруди, устаткування, інвентар, сировину, продукцію, права вимоги, борги, а також право на торговельну марку або інше позначення та інші права, якщо інше не встановлено договором або законом; підприємство як єдиний майновий комплекс є нерухомістю; підприємство або його частина можуть бути об'єктом купівлі-продажу, застави, оренди та інших правочинів. Тобто зі змісту цієї статті вбачається, що стосовно підприємства як єдиного майнового комплексу або його частини можуть виникати цивільні права і обов'язки.

На думку Конституційного Суду України, приватне підприємство (або його частина), засноване одним із подружжя, – це окремий об'єкт права спільної сумісної власності подружжя, до якого входять усі види майна, у тому числі вклад до статутного капіталу та майно, виділене з їх спільної сумісної власності.

Таким чином, Конституційний Суд України дійшов висновку, що статутний капітал та майно приватного підприємства, сформовані за рахунок спільної сумісної власності подружжя, є об'єктом їх спільної сумісної власності.

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150, 153 Конституції України, статтями 51, 62, 66, 67, 69 частиною першою статті 95 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

в и р і ш и в :

1. В аспекті конституційного звернення положення частини першої статті 61 Сімейного кодексу України треба розуміти так, що статутний

капітал та майно приватного підприємства є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя.

2. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим до виконання на території України, остаточним і не може бути оскаржене.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у «Віснику Конституційного Суду України» та в інших офіційних виданнях України.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

**РЕШЕНИЕ
КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА УКРАИНЫ**

**по делу об официальном толковании положения части
первой статьи 61 Семейного кодекса Украины
по конституционному обращению
частного предприятия «ИКИО»**

г. Киев
19 сентября 2012 года
№ 17-рп/2012

Дело № 1-8/2012

Конституционный Суд Украины в составе судей:

Головина Анатолия Сергеевича – председательствующего, докладчика, **Баулина** Юрия Васильевича, **Брынцева** Василия Дмитриевича, **Вдовиченко** Сергея Леонидовича, **Винокурова** Сергея Маркияновича, **Гультая** Михаила Мирославовича, **Запорожца** Михаила Петровича, **Колоса** Михаила Ивановича, **Лылака** Дмитрия Дмитриевича, **Пасенюка** Александра Михайловича, **Сергейчука** Олега Анатольевича, **Стецюка** Петра Богдановича, **Стрижака** Андрея Андреевича, **Шапталы** Натальи Константиновны, **Шишкина** Виктора Ивановича,

рассмотрел в пленарном заседании дело об официальном толковании положения части первой статьи 61 Семейного кодекса Украины (далее – Кодекс) по конституционному обращению частного предприятия «ИКИО».

Поводом к рассмотрению дела в соответствии со статьями 42, 43 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» стало конституционное обращение частного предприятия «ИКИО».

Основанием к рассмотрению дела согласно статье 94 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» является наличие неоднозначного применения судами Украины положения части первой статьи 61 Кодекса.

Заслушав судью-докладчика Головина А.С., исследовав материалы дела и заключения научных работников Национального университета «Юридическая академия Украины имени Ярослава Мудрого», Национального университета «Одесская юридическая академия», Института государства и права им. В.М.Корецкого НАН Украины, Черновицкого национального университета имени Юрия Федьковича, Конституционный Суд Украины

у с т а н о в и л :

1. Частное предприятие «ИКИО» обратилось в Конституционный Суд Украины с ходатайством об официальном толковании положения части первой статьи 61 Кодекса, согласно которому объектом права общей совместной собственности супругов могут быть любые вещи, кроме исклю-

ченных из гражданского оборота, в аспекте того, является ли уставный капитал и имущество частного предприятия объектом права общей совместной собственности супругов.

Субъект права на конституционное обращение утверждает, что неодинаковая судебная практика нарушила его конституционные права, поскольку неоднозначное понимание содержания права общей совместной собственности супругов судами общей юрисдикции приводит к принятию разных по смыслу и правовым последствиям решений. В одном случае суды определили имущество и уставный капитал частного предприятия «ИКИО», созданного за счет общей совместной собственности супругов, как объект права общей совместной собственности супругов и осуществили его раздел в процентном соотношении между наследниками, в других – исходили из того, что уставный капитал и имущество такого предприятия не являются объектом права общей совместной собственности супругов, а следовательно один из супругов имеет право только на долю полученных доходов от деятельности частного предприятия.

2. Решая поднятый в конституционном обращении вопрос, Конституционный Суд Украины исходит из следующего.

2.1. Согласно Конституции Украины основы регулирования брака и семьи определяются исключительно законами Украины; брак основывается на добровольном согласии женщины и мужчины, каждый из супругов имеет равные права и обязанности в браке и семье (часть первая статьи 51, пункт 6 части первой статьи 92). В статье 3 Кодекса установлено, что семья создается на основании брака и на иных основаниях, не запрещенных законом и не противоречащих моральным устоям общества, среди которых определено проживание женщины и мужчины одной семьей.

Равенство прав и обязанностей в браке и семье включает в себя также их равенство в имущественных отношениях, которые регулируются положениями Кодекса и Гражданского кодекса Украины (далее – ГК Украины).

Основой имущественных отношений супругов являются положения о том, что имущество, приобретенное супругами во время брака, принадлежит жене и мужу на праве общей совместной собственности независимо от того, что один из них не имел по уважительной причине (учеба, ведение домашнего хозяйства, уход за детьми, болезнь и т.п.) самостоятельного заработка (дохода); считается, что каждая вещь, приобретенная во время брака, кроме вещей индивидуального пользования, является объектом права общей совместной собственности супругов (статья 60 Кодекса).

Объектом права общей совместной собственности супругов могут быть любые вещи, кроме исключенных из гражданского оборота (часть первая статьи 61 Кодекса).

Осуществление супругами права общей совместной собственности регламентировано статьей 63 Кодекса, согласно которой жена и муж имеют равные права на владение, пользование и распоряжение имуществом,

принадлежащим им на праве общей совместной собственности, если иное не установлено договоренностью между ними.

Распоряжение общим совместным имуществом супругов может осуществляться путем его раздела, выделения доли. Раздел имущества, находящегося в общей совместной собственности супругов, является основанием приобретения личной собственности каждым из супругов.

Право супругов на раздел имущества, являющегося объектом права общей совместной собственности супругов, закреплено в статье 69 Кодекса. Раздел имущества, являющегося объектом права общей совместной собственности супругов, осуществляется путем деления его в натуре, а в случае неделимости присуждается одному из супругов, если иное не определено договоренностью между ними (часть первая, вторая статьи 71 Кодекса), или реализуется через выплату денежной или материальной компенсации стоимости его доли (часть вторая статьи 364 ГК Украины).

Наследование является другим видом приобретения личной частной собственности каждого из супругов. При этом в состав наследства входят все права и обязанности, принадлежавшие наследодателю на момент открытия наследства и не прекратившиеся вследствие его смерти; не входят в состав наследства права и обязанности, неразрывно связанные с лицом наследодателя (статьи 1218, 1219 ГК Украины). Поэтому в составе наследства может находиться любое имущество, кроме прав и обязанностей, неразрывно связанных с лицом наследодателя.

Из указанных положений следует, что собственность в семье существует в двух правовых режимах: общая совместная собственность супругов и личная частная собственность каждого из супругов. Основаниями приобретения права общей совместной собственности супругов является юридически установленный факт брачных отношений или проживание мужчины и женщины одной семьей, а личной частной собственности каждого из супругов является, в частности, раздел, выделение надлежащей доли по закону и наследование.

2.2. Согласно Конституции Украины все субъекты права собственности равны перед законом (часть четвертая статьи 13); каждый имеет право владеть, пользоваться и распоряжаться своей собственностью; право частной собственности приобретается в порядке, определенном законом (часть первая, вторая статьи 41); правовой режим собственности определяется исключительно законами Украины (пункт 7 части первой статьи 92).

Одним из видов распоряжения собственностью является право владельца использовать свое имущество для осуществления предпринимательской деятельности, кроме случаев, установленных законом; законом могут быть установлены условия использования владельцем своего имущества для осуществления предпринимательской деятельности (статья 320 ГК Украины).

В Украине в зависимости от способа образования (учреждения) и формирования уставного капитала действуют предприятия унитарные и корпоративные; унитарное предприятие создается одним учредителем, который выделяет необходимое для того имущество, формирует в соответствии с законом уставный капитал, не разделенный на доли (паи),

утверждает устав, распределяет доходы, непосредственно или через назначаемого им руководителя руководит предприятием и формирует его трудовой коллектив на основе трудового найма, решает вопросы реорганизации и ликвидации предприятия; унитарными являются предприятия, основанные на частной собственности учредителя (части третья, четвертая статьи 63 Хозяйственного кодекса Украины (далее – ХК Украины).

Материальную основу деятельности предприятия составляют производственные и непроизводственные фонды, а также другие ценности, стоимость которых отображается в самостоятельном балансе предприятия; источниками формирования имущества предприятия являются: денежные и материальные взносы учредителей; доходы, полученные от реализации продукции, услуг, других видов хозяйственной деятельности; доходы от ценных бумаг; кредиты банков и других кредиторов; капитальные вложения и дотации из бюджетов; имущество, приобретенное у других субъектов хозяйствования, организаций и граждан в установленном законодательством порядке; другие источники, не запрещенные законодательством Украины (части первая, вторая статьи 66 ХК Украины).

Вклад в уставный капитал и выделенное из общей совместной собственности супругов имущество (средства) передаются в собственность частного предприятия. Согласно статье 191 ГК Украины предприятие является единым имущественным комплексом, который используется для осуществления предпринимательской деятельности; в состав предприятия как единого имущественного комплекса входят все виды имущества, предназначенные для его деятельности, включая земельные участки, здания, сооружения, оборудование, инвентарь, сырье, продукцию, права требования, долги, а также право на торговую марку или иное обозначение и другие права, если иное не установлено договором или законом; предприятие как единый имущественный комплекс является недвижимостью; предприятие или его часть могут быть объектом купли-продажи, залога, аренды и других сделок. То есть из содержания этой статьи следует, что относительно предприятия как единого имущественного комплекса или его части могут возникать гражданские права и обязанности.

По мнению Конституционного Суда Украины, частное предприятие (или его часть), основанное одним из супругов, – это отдельный объект права общей совместной собственности супругов, в который входят все виды имущества, в том числе вклад в уставный капитал и имущество, выделенное из их общей совместной собственности.

Таким образом, Конституционный Суд Украины пришел к выводу, что уставный капитал и имущество частного предприятия, сформированные за счет общей совместной собственности супругов, являются объектом их общей совместной собственности.

Учитывая изложенное и руководствуясь статьями 147, 150, 153 Конституции Украины, статьями 51, 62, 66, 67, 69, частью первой статьи 95 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины», Конституционный Суд Украины

р е ш и л :

1. В аспекте конституционного обращения положение части первой статьи 61 Семейного кодекса Украины следует понимать как то, что уставный капитал и имущество частного предприятия являются объектом права общей совместной собственности супругов.

2. Решение Конституционного Суда Украины является обязательным к исполнению на территории Украины, окончательным и не может быть обжаловано.

Решение Конституционного Суда Украины подлежит опубликованию в «Віснику Конституційного Суду України» и в иных официальных изданиях Украины.

КОНСТИТУЦИОННЫЙ СУД УКРАИНЫ

Summary to the Decision of the Constitutional Court of Ukraine No. 17-рп/2012 dated September 19, 2012 in the case upon the constitutional appeal of the Private Enterprise «IKIO» concerning official interpretation of the provisions of Article 61.1 of the Family Code

The Private Enterprise «IKIO» applied to the Constitutional Court of Ukraine with a petition to provide official interpretation of the provisions of Article 61.1 of the Family Code (hereinafter referred to as «the Code») according to which any property, except that excluded from civil circulation, may be an object of spouses' right to joint co-property in terms whether the statutory capital and assets of private enterprise are the object of spouses' right to joint co-property.

The equality of rights and responsibilities in marriage and in family includes their equity in property relations regulated by the provisions of the Code and the Civil Code (hereinafter referred to as «the CC»).

The fundamentals of property relations of spouses is the provision that the property acquired by spouses during the marriage is their joint co-property regardless whether one of them had no earnings (incomes) for valid reasons. It is understood that every good acquired in marriage, save articles for personal use, is the object of spouses' right to joint co-property (Article 60 of the Code).

Exercise of the right to joint co-property by spouses is prescribed by Article 63 of the Code according to which the wife and the husband have equal rights to possess, dispose of, and administer the property that belongs to them as joint co-property unless an agreement between them provides otherwise.

The disposal of joint co-property by spouses may occur through its division and separation into parts. The division of property which belongs to the joint co-property is a ground for acquiring personal property by each of the spouses.

The spouses' right to partition of property that is the object of spouses' right to joint co-property is enshrined in Article 69 of the Code. The partition

of property that is the object of spouses' right to joint co-property is made in kind. Goods that may not be parted are awarded to one of the spouses unless the agreement between them provides otherwise (Articles 71.1, 71.2 of the Code) or the partition of property is realised through income transfers or material compensation for the value of his or her shares (Article 364.2 of the CC).

Inheritance is another way of acquiring personal private property by each of the spouses which includes all the rights and obligations of the decedent which belonged to him or her at the time of opening of the inheritance and his or her death did not terminate them; rights and obligations that are inextricably linked with the person of the testator are not part of the heritage (Articles 1218, 1219 of the CC). Therefore any property, except the rights and responsibilities, which is inextricably linked with the person of the testator, may be a part of heritage.

As it derives from the abovementioned provisions, the property in the family exists in two legal regimes: joint co-property of spouses and personal private property of each of the spouses. Grounds of acquisition of the right to joint co-property is a legally defined fact of marriage or common living of man and woman as one family, and grounds of acquisition of right to personal private property of each of the spouse is, in particular, division, separation of the proper share under the law and the inheritance.

In accordance with the Constitution, all subjects of the rights of property are equal before the law (Article 13.4); everyone has the right to own, use and dispose of his or her property; the right of private property is acquired by the procedure determined by law (Articles 41.1, 41.2); the legal regime of property is determined exclusively by the laws of Ukraine (Article 92.1.7).

A kind of the disposition of property is the right of owner to use his or her property for entrepreneurial activity, except cases determined by law; the law may set conditions for the use of his or her property by the owner for entrepreneurial activity (Article 320 of the CC).

The contributions to the statute capital and selected assets (funds) from the joint co-property are transferred to the ownership of private enterprise. According to Article 191 of the CC the enterprise is the sole property complex that is used for entrepreneurial activity. The enterprise as a single property complex includes all types of property intended for its activities, including land plots, buildings, equipment, inventory, raw materials and products, claims, debts, as well as right to the trademark or other identification, and other rights, unless otherwise determined either by contract or by law. The enterprise as a single property complex is real estate. The enterprise or a part thereof may be the subject of purchase and sale, mortgage, lease and other contracts. That is, as it appears from the content of this article, the civil rights and obligations may emerge in relation to an enterprise as a single property complex or its part. The Constitutional Court assumes, the private enterprise (or part thereof), founded by one of the spouses is a separate object of the joint co-property, which includes all types of property, in particular, the contribution to the statute capital and the assets allocated from their joint co-property.

Thus, the Constitutional Court of Ukraine held that the statute capital and assets of the private enterprise which were formed at the expense of joint co-property are the objects of their joint co-property.

**РІШЕННЯ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**

**у справі за конституційним зверненням товариства
з обмеженою відповідальністю «ДІД Конс»
щодо офіційного тлумачення положень пункту 15
частини першої статті 37 Закону України
«Про виконавче провадження» у взаємозв'язку з положеннями частини
першої статті 41, частини п'ятої статті 124, пункту 9
частини третьої статті 129 Конституції України, статті 115
Господарського процесуального кодексу України, пунктів 1.3, 1.4
статті 1, частини другої статті 2, абзацу шостого пункту 3.7 статті 3
Закону України «Про заходи, спрямовані на забезпечення сталого
функціонування підприємств паливно-енергетичного комплексу»
(справа про стягнення заборгованості з підприємств
паливно-енергетичного комплексу)**

*м. Київ
13 грудня 2012 року
№ 18-рп/2012*

Справа № 1-26/2012

Конституційний Суд України у складі суддів:

Головіна Анатолія Сергійовича – головуючого, **Бауліна** Юрія Васильовича, **Бринцева** Василя Дмитровича, **Вдовіченка** Сергія Леонідовича, **Винокурова** Сергія Маркіяновича, **Гульгая** Михайла Мирославовича, **Запорожця** Михайла Петровича, **Кампа** Володимира Михайловича, **Колоса** Михайла Івановича – доповідача, **Лилака** Дмитра Дмитровича, **Маркуш** Марії Андріївни, **Пасенюка** Олександра Михайловича, **Стецюка** Петра Богдановича, **Шапгали** Наталі Костянтинівни, **Шишкіна** Віктора Івановича,

розглянув на пленарному засіданні справу за конституційним зверненням товариства з обмеженою відповідальністю «ДІД Конс» (далі – Товариство) щодо офіційного тлумачення положень пункту 15 частини першої статті 37 Закону України «Про виконавче провадження» від 21 квітня 1999 року № 606–XIV (Відомості Верховної Ради України, 1999 р., № 24, ст. 207) з наступними змінами (далі – Закон № 606) у взаємозв'язку з положеннями частини першої статті 41, частини п'ятої статті 124, пункту 9 частини третьої статті 129 Конституції України, статті 115 Господарського процесуального кодексу України (далі – Кодекс), пунктів 1.3, 1.4 статті 1, частини другої статті 2, абзацу шостого пункту 3.7 статті 3 Закону України «Про заходи, спрямовані на забезпечення сталого функціонування підприємств паливно-енергетичного комплексу» від 23 червня 2005 року № 2711–IV (Відомості Верховної Ради України, 2005 р., № 33, ст. 430) з наступними змінами (далі – Закон № 2711).

Приводом для розгляду справи відповідно до статей 42, 43 Закону України «Про Конституційний Суд України» стало конституційне звернення Товариства.

Підставою для розгляду справи згідно зі статтею 94 Закону України «Про Конституційний Суд України» є наявність неоднозначного застосування судами України положень Закону № 606 та Закону № 2711.

Заслухавши суддю-доповідача Колоса М.І. та дослідивши матеріали справи, у тому числі позиції Кабінету Міністрів України, Міністерства енергетики та вугільної промисловості України, Міністерства юстиції України, Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Національного університету «Одеська юридична академія», Національного університету «Юридична академія імені Ярослава Мудрого», Конституційний Суд України

у с т а н о в и в :

1. Товариство звернулося до Конституційного Суду України з клопотанням дати офіційне тлумачення положень пункту 15 частини першої статті 37 Закону № 606 у взаємозв'язку з положеннями частини першої статті 41, частини п'ятої статті 124, пункту 9 частини третьої статті 129 Конституції України, статті 115 Кодексу, пунктів 1.3, 1.4 статті 1, частини другої статті 2, абзацу шостого пункту 3.7 статті 3 Закону № 2711 в аспекті таких питань:

– чи обумовлена можливість зупинення виконавчого провадження на підставі пункту 15 частини першої статті 37 Закону № 606 та абзацу шостого пункту 3.7 статті 3 Закону № 2711 характером заборгованості, а саме тим, що вона виникла внаслідок неповних розрахунків за енергоносії, та колом осіб, на яких поширюється дія Закону № 2711;

– чи є факт внесення підприємства до Реєстру підприємств паливно-енергетичного комплексу, які беруть участь у процедурі погашення заборгованості (далі – Реєстр) відповідно до Закону № 2711, безумовною підставою для зупинення виконавчого провадження.

2. Вирішуючи порушене в конституційному зверненні питання, Конституційний Суд України виходить з такого.

Відповідно до Конституції України держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності і господарювання, соціальну спрямованість економіки; усі суб'єкти права власності рівні перед законом; захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу; права і свободи людини і громадянина захищаються судом; судові рішення ухвалюються судами іменем України і є обов'язковими до виконання на всій її території; обов'язковість рішень суду є однією з основних засад судочинства (частина четверта статті 13, частина перша статті 17, частина перша статті 55, частина п'ята статті 124, пункт 9 частини третьої статті 129).

Виконання судового рішення є невід'ємною складовою права кожного на судовий захист і охоплює, зокрема, визначений у законі комплекс дій, спрямованих на захист і поновлення порушених прав, свобод, законних інтересів фізичних та юридичних осіб, суспільства, держави.

Згідно зі статтею 115 Кодексу рішення, ухвали, постанови господарського суду, що набрали законної сили, є обов'язковими на всій території України і виконуються у порядку, встановленому Законом № 606. Зі змісту статей 1, 2, 17, 18, 19, 25, 27, 37, 38 цього закону вбачається, що примусове виконання рішень судів України відбувається на підставі виконавчих документів, які є основою для відкриття державним виконавцем виконавчого провадження і проведення виконавчих дій. Законодавець також закріпив перелік підстав, що зумовлюють зупинення виконавчого провадження.

Конституційний Суд України вважає, що зупинення виконавчого провадження та заходів примусового виконання судових рішень полягає у відстроченні виконання судового рішення на певний строк, має відповідати принципу верховенства права та здійснюватися у випадках і на підставі, визначених законом.

3. Відповідно до пункту 15 частини першої статті 37, абзацу п'ятого частини другої статті 39 Закону № 606 виконавче провадження підлягає обов'язковому зупиненню у разі внесення підприємства паливно-енергетичного комплексу до Реєстру на визначений Законом № 2711 строк дії процедури погашення заборгованості підприємствами паливно-енергетичного комплексу.

Зі змісту Закону № 2711 вбачається, що його прийнято з метою сприяння поліпшенню фінансового стану підприємств паливно-енергетичного комплексу, запобіганню їх банкрутству та підвищенню рівня інвестиційної привабливості через здійснення заходів, спрямованих на зменшення та/або розстрочення кредиторської та дебіторської заборгованостей шляхом застосування механізмів списання, взаєморозрахунків, реструктуризації, часткової оплати на умовах, визначених Законом № 2711; його дія поширюється на підприємства паливно-енергетичного комплексу, а також інших учасників розрахунків, які мають або перед якими є заборгованість, що виникла внаслідок неповних розрахунків за енергосії, і види якої визначені у Законі № 2711 (преамбула, пункти 1.1, 1.2, 1.3, 1.4, 1.5 статті 1, частина друга статті 2).

Наведене дає Конституційному Суду України підстави для висновку, що положення Закону № 2711 не регулюють правовідносини стосовно погашення заборгованості, не визначеної у пункті 1.4 статті 1, зокрема такої, яка не стосується неповних розрахунків за енергосії.

Згідно з абзацом шостим пункту 3.7 статті 3 Закону № 2711 на строк участі підприємства паливно-енергетичного комплексу у процедурі погашення заборгованості підлягають зупиненню виконавчі провадження та заходи примусового виконання рішень щодо нього зі стягнення заборгованості, яка виникла до 1 січня 2012 року.

За законодавством України підприємства паливно-енергетичного комплексу мають стратегічне значення для економіки і безпеки держави, тому, на думку Конституційного Суду України, з метою створення умов для підтримання їх стабільного фінансово-економічного стану законом можуть встановлюватися особливості правового регулювання відносин у цій сфері. У зв'язку з цим зупинення проведення виконавчих дій щодо примусового виконання судових рішень про стягнення з таких підприємств, у разі їх внесення до Реєстру, заборгованості, що виникла внаслідок неповних розрахунків за енергоносії, є заходом, спрямованим на забезпечення життєво важливих суспільних інтересів.

Запроваджуючи названий механізм правового регулювання, законодавець установив, що не зупиняється здійснення щодо підприємств паливно-енергетичного комплексу, внесених до Реєстру, виконавчих дій, спрямованих на примусове виконання рішень про виплату заробітної плати, вихідної допомоги, інших виплат (компенсацій), що належать працівнику у зв'язку з трудовими відносинами, відшкодування матеріальної (майнової) шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю, стягнення аліментів та рішень про стягнення заборгованості зі сплати внесків до фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування, яка виникла до 1 січня 2011 року, і заборгованості зі сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування до органів Пенсійного фонду України (частина третя статті 37 Закону № 606, абзац шостий пункту 3.7 статті 3 Закону № 2711).

Конституційний Суд України вважає, що наведений перелік підстав, за яких не зупиняється виконавче провадження, не є вичерпним, оскільки підприємства паливно-енергетичного комплексу, внесені до Реєстру, залишаються суб'єктами господарських, трудових та інших правовідносин, не пов'язаних з розрахунками за енергоносії.

4. Аналіз первинної редакції Закону № 2711 вказує на те, що розрахунковою датою, тобто датою, на яку кожним учасником розрахунків фіксується сума кредиторської та дебіторської заборгованостей для погашення шляхом застосування механізмів, визначених Законом № 2711, встановлювалося 1 січня 2005 року (пункт 1.8 статті 1); строк дії процедури погашення заборгованості підприємствами паливно-енергетичного комплексу не міг перевищувати дев'яти місяців з дня видання Міністерством палива та енергетики України наказу про затвердження переліку підприємств паливно-енергетичного комплексу, які беруть участь у процедурі погашення заборгованості (пункт 3.4 статті 3).

Верховна Рада України періодично, вносячи зміни до Закону № 2711, встановлювала більш пізню розрахункову дату, а строк дії процедури погашення заборгованості неодноразово продовжувала. У зв'язку з цим Конституційний Суд України звертає увагу парламенту на необхідність встановлення передбачуваного правового регулювання суспільних відносин

щодо розумних строків погашення підприємствами паливно-енергетичного комплексу заборгованості за енергоносії.

Виходячи з наведеного та керуючись статтями 147, 150, 153 Конституції України, статтями 51, 62, 66, 67, 69, 95 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

в и р і ш и в :

1. В аспекті конституційного звернення положення пункту 15 частини першої статті 37 Закону України «Про виконавче провадження» від 21 квітня 1999 року № 606–XIV з наступними змінами у взаємозв'язку з положеннями частини першої статті 41, частини п'ятої статті 124, пункту 9 частини третьої статті 129 Конституції України, статті 115 Господарського процесуального кодексу України, пунктів 1.3, 1.4 статті 1, частини другої статті 2, абзацу шостого пункту 3.7 статті 3 Закону України «Про заходи, спрямовані на забезпечення сталого функціонування підприємств паливно-енергетичного комплексу» від 23 червня 2005 року № 2711–IV з наступними змінами треба розуміти так, що:

– обов'язкове зупинення виконавчого провадження та заходів примусового виконання судових рішень здійснюється лише щодо стягнення заборгованості, яка виникла через неповні розрахунки за енергоносії, та щодо учасників розрахунків, визначених Законом України «Про заходи, спрямовані на забезпечення сталого функціонування підприємств паливно-енергетичного комплексу»;

– внесення юридичної особи, незалежно від форми власності, до Реєстру підприємств паливно-енергетичного комплексу, які беруть участь у процедурі погашення заборгованості, не є підставою для зупинення виконавчого провадження та заходів примусового виконання судових рішень щодо стягнення з неї заборгованості, яка не стосується неповних розрахунків за енергоносії і не визначена Законом України «Про заходи, спрямовані на забезпечення сталого функціонування підприємств паливно-енергетичного комплексу».

2. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим до виконання на території України, остаточним і не може бути оскаржене.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у «Віснику Конституційного Суду України» та в інших офіційних виданнях України.

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

**РЕШЕНИЕ
КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА УКРАИНЫ**

по делу об официальном толковании положений пункта 15 части первой статьи 37 Закона Украины

«Об исполнительном производстве» во взаимосвязи с положениями части первой статьи 41, части пятой статьи 124, пункта 9 части третьей статьи 129 Конституции Украины, статьи 115 Хозяйственного процессуального кодекса Украины, пунктов 1.3, 1.4 статьи 1, части второй статьи 2, абзаца шестого пункта 3.7 статьи 3 Закона Украины

**«О мерах, направленных на обеспечение устойчивого функционирования предприятий топливно-энергетического комплекса» по конституционному обращению общества с ограниченной ответственностью «ДИД Конс»
(дело о взыскании задолженности с предприятий топливно-энергетического комплекса)**

г. Киев
13 декабря 2012 года
№ 18-рп/2012

Дело № 1-26/2012

Конституционный Суд Украины в составе судей:

Головина Анатолия Сергеевича – председательствующего, **Баулина** Юрия Васильевича, **Брынцева** Василия Дмитриевича, **Вдовиченко** Сергея Леонидовича, **Винокурова** Сергея Маркияновича, **Гультая** Михаила Мирославовича, **Запорожца** Михаила Петровича, **Кампо** Владимира Михайловича, **Колоса** Михаила Ивановича – докладчика, **Лылака** Дмитрия Дмитриевича, **Маркуш** Марии Андреевны, **Пасенюка** Александра Михайловича, **Стецюка** Петра Богдановича, **Шапталы** Натальи Константиновны, **Шишкина** Виктора Ивановича,

рассмотрел в пленарном заседании дело об официальном толковании положений пункта 15 части первой статьи 37 Закона Украины «Об исполнительном производстве» от 21 апреля 1999 года № 606–XIV (Ведомости Верховной Рады Украины, 1999 г., № 24, ст. 207) с последующими изменениями (далее – Закон № 606) во взаимосвязи с положениями части первой статьи 41, части пятой статьи 124, пункта 9 части третьей статьи 129 Конституции Украины, статьи 115 Хозяйственного процессуального кодекса Украины (далее – Кодекс), пунктов 1.3, 1.4 статьи 1, части второй статьи 2, абзаца шестого пункта 3.7 статьи 3 Закона Украины «О мерах, направленных на обеспечение устойчивого функционирования предприятий топливно-энергетического комплекса» от 23 июня 2005 года № 2711–IV (Ведомости Верховной Рады Украины, 2005 г., № 33, ст. 430) с последующими изменениями (далее – Закон № 2711) по конституционно-

му обращению общества с ограниченной ответственностью «ДИД Конс» (далее – Общество).

Поводом к рассмотрению дела в соответствии со статьями 42, 43 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» стало конституционное обращение Общества.

Основанием к рассмотрению дела согласно статье 94 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» является наличие неоднозначного применения судами Украины положений Закона № 606 и Закона № 2711.

Заслушав судью-докладчика Колоса М.И. и исследовав материалы дела, в том числе позиции Кабинета Министров Украины, Министерства энергетики и угольной промышленности Украины, Министерства юстиции Украины, Киевского национального университета имени Тараса Шевченко, Национального университета «Одесская юридическая академия», Национального университета «Юридическая академия имени Ярослава Мудрого», Конституционный Суд Украины

У С Т А Н О В И Л :

1. Общество обратилось в Конституционный Суд Украины с ходатайством дать официальное толкование положений пункта 15 части первой статьи 37 Закона № 606 во взаимосвязи с положениями части первой статьи 41, части пятой статьи 124, пункта 9 части третьей статьи 129 Конституции Украины, статьи 115 Кодекса, пунктов 1.3, 1.4 статьи 1, части второй статьи 2, абзаца шестого пункта 3.7 статьи 3 Закона № 2711 в аспекте следующих вопросов:

– обусловлена ли возможность приостановления исполнительного производства на основании пункта 15 части первой статьи 37 Закона № 606 и абзаца шестого пункта 3.7 статьи 3 Закона № 2711 характером задолженности, а именно тем, что она возникла вследствие неполных расчетов за энергоносители, и кругом лиц, на которых распространяется действие Закона № 2711;

– является ли факт внесения предприятия в Реестр предприятий топливно-энергетического комплекса, принимающих участие в процедуре погашения задолженности (далее – Реестр) в соответствии с Законом № 2711, безусловным основанием для приостановления исполнительного производства.

2. Решая поднятый в конституционном обращении вопрос, Конституционный Суд Украины исходит из следующего.

В соответствии с Конституцией Украины государство обеспечивает защиту прав всех субъектов права собственности и хозяйствования, социальную направленность экономики; все субъекты права собственности равны перед законом; защита суверенитета и территориальной целостности Украины, обеспечение ее экономической безопасности являются важнейшими функциями государства, делом всего Украинского народа; права и свободы человека и гражданина защищаются судом; судебные решения постановляются судами именем Украины и являются обязательными к ис-

полнению на всей ее территории; обязательность решений суда является одним из основных принципов судопроизводства (часть четвертая статьи 13, часть первая статьи 17, часть первая статьи 55, часть пятая статьи 124, пункт 9 части третьей статьи 129).

Исполнение судебного решения является неотъемлемой составляющей права каждого на судебную защиту и охватывает, в частности, определенный в законе комплекс действий, направленных на защиту и возобновление нарушенных прав, свобод, законных интересов физических и юридических лиц, общества, государства.

Согласно статье 115 Кодекса решения, определения, постановления хозяйственного суда, вступившие в законную силу, являются обязательными на всей территории Украины и исполняются в порядке, установленном Законом № 606. Из содержания статей 1, 2, 17, 18, 19, 25, 27, 37, 38 данного закона следует, что принудительное исполнение решений судов Украины осуществляется на основании исполнительных документов, являющихся основанием для открытия государственным исполнителем исполнительного производства и проведения исполнительных действий. Законодатель также закрепил перечень оснований, определяющих приостановление исполнительного производства.

Конституционный Суд Украины считает, что приостановление исполнительного производства и мер принудительного исполнения судебных решений состоит в отсрочке исполнения судебного решения на определенный срок, должно соответствовать принципу верховенства права и осуществляться в случаях и на основании, определенных законом.

3. В соответствии с пунктом 15 части первой статьи 37, абзацем пятым части второй статьи 39 Закона № 606 исполнительное производство подлежит обязательному приостановлению в случае внесения предприятия топливно-энергетического комплекса в Реестр на определенный Законом № 2711 срок действия процедуры погашения задолженности предприятиями топливно-энергетического комплекса.

Из содержания Закона № 2711 следует, что он принят с целью содействия улучшению финансового положения предприятий топливно-энергетического комплекса, предупреждению их банкротства и повышению уровня инвестиционной привлекательности путем осуществления мер, направленных на уменьшение и/или рассрочку кредиторской и дебиторской задолженностей путем применения механизмов списания, взаиморасчетов, реструктуризации, частичной оплаты на условиях, определенных Законом № 2711; его действие распространяется на предприятия топливно-энергетического комплекса, а также других участников расчетов, которые имеют или перед которыми имеется задолженность, возникшая вследствие неполных расчетов за энергоносители, и виды которой определены в Законе № 2711 (преамбула, пункты 1.1, 1.2, 1.3, 1.4, 1.5 статьи 1, часть вторая статьи 2).

Изложенное дает Конституционному Суду Украины основания для вывода, что положение Закона № 2711 не регулирует правоотношения отно-

сительно погашения задолженности, не определенной в пункте 1.4 статьи 1, в частности не касающейся неполных расчетов за энергоносители.

Согласно абзацу шестому пункта 3.7 статьи 3 Закона № 2711 на срок участия предприятия топливно-энергетического комплекса в процедуре погашения задолженности подлежат приостановлению исполнительные производства и меры принудительного исполнения решений относительно него по взысканию задолженности, возникшей до 1 января 2012 года.

По законодательству Украины предприятия топливно-энергетического комплекса имеют стратегическое значение для экономики и безопасности государства, поэтому, по мнению Конституционного Суда Украины, с целью создания условий для поддержания их стабильного финансово-экономического положения законом могут устанавливаться особенности правового регулирования отношений в данной сфере. В связи с этим приостановление производства исполнительных действий по принудительному исполнению судебных решений о взыскании с таких предприятий, в случае их внесения в Реестр, задолженности, возникшей вследствие неполных расчетов за энергоносители, является мерой, направленной на обеспечение жизненно важных общественных интересов.

Внедряя названный механизм правового регулирования, законодатель установил, что не приостанавливается осуществление относительно предприятий топливно-энергетического комплекса, внесенных в Реестр, исполнительных действий, направленных на принудительное исполнение решений о выплате заработной платы, выходного пособия, других выплат (компенсаций), положенных работнику в связи с трудовыми отношениями, возмещение материального (имущественного) ущерба, причиненного увечьем, иным повреждением здоровья или смертью, взыскание алиментов и решений о взыскании задолженности с уплаты взносов в фонды общеобязательного государственного социального страхования, возникшей до 1 января 2011 года, и задолженности с уплаты единого взноса на общеобязательное государственное социальное страхование в органы Пенсионного фонда Украины (часть третья статьи 37 Закона № 606, абзац шестой пункта 3.7 статьи 3 Закона № 2711).

Конституционный Суд Украины считает, что приведенный перечень оснований, при которых не приостанавливается исполнительное производство, не является исчерпывающим, поскольку предприятия топливно-энергетического комплекса, внесенные в Реестр, остаются субъектами хозяйственных, трудовых и других правоотношений, не связанных с расчетами за энергоносители.

4. Анализ первоначальной редакции Закона № 2711 указывает на то, что расчетной датой, то есть датой, на которую каждым участником расчетов фиксируется сумма кредиторской и дебиторской задолженностей для погашения путем применения механизмов, определенных Законом № 2711, устанавливалось 1 января 2005 года (пункт 1.8 статьи 1); срок действия процедуры погашения задолженности предприятиями топливно-энергетического комплекса не мог превышать девяти месяцев со дня издания Ми-

нистерством топлива и энергетики Украины приказа об утверждении перечня предприятий топливно-энергетического комплекса, принимающих участие в процедуре погашения задолженности (пункт 3.4 статьи 3).

Верховная Рада Украины периодически, внося изменения в Закон № 2711, устанавливала более позднюю расчетную дату, а срок действия процедуры погашения задолженности неоднократно продолжала. В связи с этим Конституционный Суд Украины обращает внимание парламента на необходимость установления предвидимого правового регулирования общественных отношений относительно разумных сроков погашения предприятиями топливно-энергетического комплекса задолженности за энергоносители.

Исходя из изложенного и руководствуясь статьями 147, 150, 153 Конституции Украины, статьями 51, 62, 66, 67, 69, 95 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины», Конституционный Суд Украины

р е ш и л :

1. В аспекте конституционного обращения положения пункта 15 части первой статьи 37 Закона Украины «Об исполнительном производстве» от 21 апреля 1999 года № 606–XIV с последующими изменениями во взаимосвязи с положениями части первой статьи 41, части пятой статьи 124, пункта 9 части третьей статьи 129 Конституции Украины, статьи 115 Хозяйственного процессуального кодекса Украины, пунктов 1.3, 1.4 статьи 1, части второй статьи 2, абзаца шестого пункта 3.7 статьи 3 Закона Украины «О мерах, направленных на обеспечение устойчивого функционирования предприятий топливно-энергетического комплекса» от 23 июня 2005 года № 2711–IV с последующими изменениями следует понимать как то, что:

– обязательное приостановление исполнительного производства и мер принудительного исполнения судебных решений осуществляется лишь относительно взыскания задолженности, возникшей из-за неполных расчетов за энергоносители, и относительно участников расчетов, определенных Законом Украины «О мерах, направленных на обеспечение устойчивого функционирования предприятий топливно-энергетического комплекса»;

– внесение юридического лица, независимо от формы собственности, в Реестр предприятий топливно-энергетического комплекса, принимающих участие в процедуре погашения задолженности, не является основанием для приостановления исполнительного производства и мер принудительного исполнения судебных решений относительно взыскания с него задолженности, не касающейся неполных расчетов за энергоносители и не определенной Законом Украины «О мерах, направленных на обеспечение устойчивого функционирования предприятий топливно-энергетического комплекса».

2. Решение Конституционного Суда Украины является обязательным к исполнению на территории Украины, окончательным и не может быть обжаловано.

Решение Конституционного Суда Украины подлежит опубликованию в «Віснику Конституційного Суду України» и в иных официальных изданиях Украины.

КОНСТИТУЦИОННЫЙ СУД УКРАИНЫ

Summary to the Decision of the Constitutional Court of Ukraine dated December 13, 2012 No. 18-rp/2012 in case upon the constitutional appeal of the Limited liability company «DID Kons» concerning official interpretation of the provisions of Article 37.1.15 of the Law «On Execution Proceedings» in connection with the provisions of Articles 41.1, 124.5, 129.3.9 of the Constitution, Article 115 of the Commercial and Procedural Code of Ukraine, items 1.3, 1.4 of Article 1, Article 2.2, paragraph 6 of item 3.7 of Article 3 of the Law «On Measures Aimed at Ensuring Sustainable Operation of Enterprises of Fuel and Energy Complex» (case on collection of liabilities of enterprises of fuel and energy complex)

According to Article 115 of the Commercial and Procedural Code (hereinafter referred to as «the Code»), decisions, rulings, resolutions of the commercial court which entered into force are mandatory on the whole territory of Ukraine and shall be executed in the order established by the Law «On Execution Proceedings» dated April 21, 1999 No. 606-XIV (hereinafter referred to as «the Law No. 606»). It is seen from the content of Articles 1, 2, 17, 18, 19, 25, 27, 37, 38 of this Law that enforcement of decisions of the courts of Ukraine shall be performed on the basis of the execution documents which are the ground for initiation of the execution proceedings by the executing officer and performance of execution actions. The legislator also fixed a list of grounds which stipulate suspension of the execution proceedings.

The Constitutional Court deems that suspension of the execution proceedings and measures of enforcement of the court's decisions implies postponement of execution of the court's decision for a certain period, shall correspond to the principle of the rule of law and be performed in cases and on the grounds established by law.

According to Article 37.1.15, paragraph five of Article 39.2 of the Law No. 606, the execution proceedings shall be obligatory suspended in case of inclusion of an enterprise of fuel and energy complex to the Register of enterprises of fuel and energy complex which take part in the procedure of discharge of liabilities (hereinafter referred to as «the Register») for the period of the procedure of discharge of liabilities by enterprises of fuel and energy complex established by the Law «On Measures Aimed at Ensuring Sustainable Operation of Enterprises of Fuel and Energy Complex» dated June 23, 2005 No. 2711-IV (hereinafter referred to as «the Law No. 2711»).

It is seen from the content of the Law No. 2711 that it was adopted for the purpose of facilitation of improvement of the financial situation of enterprises of fuel and energy complex, prevention of their bankruptcy and enhancement

of the level of the investment attractiveness by means of measures aimed to decrease and/or spread accounts payable and receivable by means of application of mechanisms of writing off, mutual settlement of accounts, restructuring, partial payment on conditions provided by the Law No. 2711; its action covers enterprises of fuel and energy complex as well as other participants of payments which have liabilities to pay or debts accumulated as the result of partial payments for energy resources and types of which are defined by the Law No. 2711 (preamble, items 1.1, 1.2, 1.3, 1.4, 1.5 of Article 1, Article 2.2).

The abovementioned gives ground for the Constitutional Court to make a conclusion that the provisions of the Law No. 2711 do not regulate legal relations concerning discharge of liabilities which is not defined by item 1.4 of Article 1, in particular discharge of liabilities which does not refer to partial payments for energy resources.

According to paragraph 6 of item 3.7 of Article 3 of the Law No. 2711, for the period of participation of enterprise of fuel and energy complex in the procedure of discharge of liabilities, the execution proceedings and measures of enforcement of decisions on collection of liabilities accumulated before January 1, 2012 shall be suspended.

Pursuant to the legislation of Ukraine, enterprises of fuel and energy complex have the strategic meaning for the economy and state security. Thereby, according to the opinion of the Constitutional Court, the law may establish specific features of legal regulation of the relations in this sphere. In this regard, the suspension of execution actions concerning enforcement of the court's decisions on collection of liabilities accumulated as the result of partial payments for energy resources from these enterprises, in case of their inclusion to the Register, is a measure aimed at ensuring essential public interests.

By establishing the mentioned mechanism of legal regulation the legislator provided that there shall not be suspended execution actions concerning enterprises of fuel and energy complex included to the Register aimed at enforcement of decisions on payment of wages, retirement allowance, other payments (compensations) which are due to be paid to an employee with regard to labour relations, compensation of material (property) damage caused by mutilation, other injuries or death, collection of alimony and decisions on collection of liabilities concerning payment of contributions to funds of mandatory state insurance accumulated before January 1, 2011 and liabilities concerning payment of single contribution for mandatory state social insurance to bodies of the Pension Fund of Ukraine (Article 37.3 of the Law No. 606, paragraph 6 of item 3.7 of Article 3 of the Law No. 2711).

The Constitutional Court deems that the abovementioned list of grounds according to which the execution proceedings shall not be suspended is not exhaustive, since enterprises of fuel and energy complex included to the Registry remain the subjects of commercial, labour and other legal relations which are not related to payments for energy resources.

Thus, within the aspect of the constitutional appeal the provisions of Article 37.1.15 of the Law «On Execution Proceedings» dated April 21, 1999

No. 606-XIV as amended in connection with the provisions of Articles 41.1, 124.5, 129.3.9 of the Constitution, Article 115 of the Commercial and Procedural Code of Ukraine, items 1.3, 1.4 of Article 1, Article 2.2, paragraph 6 of item 3.7 of Article 3 of the Law «On Measures Aimed at Ensuring Sustainable Operation of Enterprises of Fuel and Energy Complex» dated June 23, 2005 No. 2711-IV as amended shall be understood as follows:

– mandatory suspension of the execution proceedings and measures of enforcement of court’s decisions shall be performed only concerning liabilities accumulated as the result of partial payments for energy resources and with regard to participants of payments defined by the Law «On Measures Aimed at Ensuring Sustainable Operation of Enterprises of Fuel and Energy Complex»;

– inclusion of a legal person regardless of the form of ownership to the Register of the enterprises of fuel and energy complex which take part in the procedure of discharge of liabilities shall not be the ground for suspension of the execution proceedings and measures of enforcement of court’s decisions concerning collection of liabilities which do not refer to partial payments for energy resources and are not defined by the Law «On Measures Aimed at Ensuring Sustainable Operation of Enterprises of Fuel and Energy Complex».

АЛФАВІТНО-ПРЕДМЕТНИЙ ПОКАЖЧИК

Верховенство права — принцип справедливості щодо можливості оскарження рішень суду (від 25 квітня 2012 року № 11-рп/2012, пп. 3.1; від 29 серпня 2012 року № 16-рп/2012, пп. 5.2)¹; складові принципу верховенства права, яким має відповідати законодавче регулювання щодо можливості оскарження рішень суду (від 29 серпня 2012 року № 16-рп/2012, пп. 5.2); принцип пропорційності (від 29 серпня 2012 року № 16-рп/2012, пп. 5.2); принцип пропорційності у сфері соціального захисту (від 25 січня 2012 року № 3-рп/2012, пп. 2.2, п. 1 р.ч.); верховенство права при зупиненні виконавчого провадження та заходів примусового виконання судових рішень (від 13 грудня 2012 року № 18-рп/2012, п. 2); передбачуваність правового регулювання (від 13 грудня 2012 року № 18-рп/2012, п. 4).

Верховна Рада України (ВРУ) — обов'язок дотримання принципу законності при прийнятті законів (від 13 березня 2012 року № 5-рп/2012, пп. 3.1); недопустимість при прийнятті ВРУ законів допускати невідповідності щодо будь-яких положень, прямо закріплених у Конституції України (від 30 травня 2012 року № 12-рп/2012, пп. 2.2); недопустимість перерозподілу конституційної компетенції шляхом прийняття закону (від 30 травня 2012 року № 12-рп/2012, пп. 2.2); право законодавчої ініціативи (від 30 травня 2012 року № 12-рп/2012, пп. 2.2); право законодавця запроваджувати в законах на певний строк особливий порядок розпорядження платником податків своїми активами (від 12 червня 2012 року № 13-рп/2012, пп. 3.4); відкритість роботи ВРУ (від 11 липня 2012 року № 15-рп/2012, п. 3); рішення ВРУ про обрання та відкликання Голови ВРУ з посади (від 11 липня 2012 року № 15-рп/2012); передбачуваність правового регулювання (від 13 грудня 2012 року № 18-рп/2012, п. 4).

Вибори — утворення виборчих округів (від 4 квітня 2012 року № 7-рп/2012).

Виборчі права — рівні правові можливості у здійсненні виборчого права (від 4 квітня 2012 року № 7-рп/2012; від 5 квітня 2012 року № 8-рп/2012); недопустимість обмеження можливостей кандидатів у народні депутати України формувати вільне волевиявлення виборців (від 4 квітня 2012 року № 7-рп/2012).

Виконання рішень суду — зміна способу та порядку виконання рішення (від 25 квітня 2012 року № 11-рп/2012, п. 3); виконавче провадження (від 13 грудня 2012 року № 18-рп/2012, п. 2, 3); можливість зупинення виконавчого провадження та заходів примусового виконання судових рішень щодо окремої категорії підприємств паливно-енергетичного комплексу (від 13 грудня 2012 року № 18-рп/2012).

¹ У дужках зазначаються: дата прийняття та номер акта Конституційного Суду України, його пункти (п.), підпункти (пп.) мотивувальної, резолютивної (р.ч.) частин. Номер акта Конституційного Суду України містить вказівку на його вид: рішення (рп), висновок (в).

Відшкодування шкоди — відшкодування звільненому працівнику моральної шкоди, завданої затримкою розрахунку при звільненні (від 22 лютого 2012 року № 4-рп/2012).

Державна політика — забезпечення проведення політики соціального захисту (від 25 січня 2012 року № 3-рп/2012, п. 3, п. 2 р.ч.).

Дія нормативно-правового акта в часі (від 13 березня 2012 року № 6-рп/2012, п. 5); зупинення дії законів (від 13 березня 2012 року № 5-рп/2012, пп. 3.1).

Закон — зупинення дії законів (від 13 березня 2012 року № 5-рп/2012, пп. 3.1); набрання чинності законом (від 13 березня 2012 року № 6-рп/2012, п. 5); закон як цілісний нормативно-правовий акт (від 13 березня 2012 року № 6-рп/2012, п. 5); закони про ратифікацію та денонсацію міжнародних договорів (від 30 травня 2012 року № 12-рп/2012, пп. 2.1).

Засади судочинства (від 29 серпня 2012 року № 16-рп/2012, пп. 5.1); принцип законності (від 25 січня 2012 року № 3-рп/2012, п. 4, п. 3 р.ч.); рівність сторін судового процесу (щодо особистої участі засудженого, який відбуває кримінальне покарання в установах виконання покарань, у розгляді судової справи як сторони) (від 12 квітня 2012 року № 9-рп/2012); рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом (від 25 квітня 2012 року № 11-рп/2012, пп. 3.1); забезпечення апеляційного та касаційного оскарження рішення суду, крім випадків, встановлених законом (від 25 квітня 2012 року № 11-рп/2012, пп. 3.2; від 29 серпня 2012 року № 16-рп/2012, пп. 5.1, 5.2, 5.4, 5.5); можливість оскарження в апеляційному та касаційному порядках окремо від рішення місцевого господарського суду ухвал місцевого господарського суду і постанов апеляційної інстанції про зміни способу та порядку виконання рішення, ухвали, постанови та про відмову у змінах способу та порядку їх виконання (від 25 квітня 2012 року № 11-рп/2012); можливість встановлення випадків, у яких не допускається апеляційне, касаційне оскарження рішення суду (від 29 серпня 2012 року № 16-рп/2012, пп. 5.2).

Інформація — щодо належності інформації про особисте та сімейне життя особи до конфіденційної та можливості її поширення (від 20 січня 2012 року № 2-рп/2012); можливість обмеження права особи на вільне збирання, зберігання, використання і поширення інформації (від 20 січня 2012 року № 2-рп/2012, п. 4, 5, п. 1 р.ч.).

Кабінет Міністрів України (КМУ) — забезпечення проведення політики соціального захисту (від 25 січня 2012 року № 3-рп/2012, п. 3, п. 2 р.ч.); допустимість надання ВРУ права КМУ встановлювати у випадках, передбачених законом, порядок та розміри соціальних виплат та допомоги, які фінансуються за рахунок коштів Державного бюджету України (від 25 січня 2012 року № 3-рп/2012, п. 3, 4, п. 2 р.ч.); нормативно-правові акти КМУ, якими регулюються бюджетні відносини (від 25 січня 2012 року № 3-рп/2012, п. 4, п. 3 р.ч.).

Конституційний Суд України (КСУ) — можливість зміни правової позиції КСУ (від 10 липня 2012 року № 1-в/2012, пп. 5.1; від 27 серпня 2012 року № 2-в/2012, п. 3).

Конституція України — юридична природа (від 13 березня 2012 року № 5-рп/2012, п. 3); верховенство конституційних норм (від 30 травня 2012 року № 12-рп/2012, пп. 2.2); встановлення винятків з конституційних норм лише Конституцією України (від 30 травня 2012 року № 12-рп/2012, пп. 2.2);

попередній конституційний контроль законопроектів про внесення змін до Конституції України:

— законопроект про внесення змін до Конституції України щодо недоторканності (реєстр. № 10530) (від 10 липня 2012 року № 1-в/2012);

— законопроект про внесення змін до Конституції України щодо гарантії недоторканності для окремих посадових осіб (реєстр. № 3251) (від 27 серпня 2012 року № 2-в/2012).

Кримінальне судочинство — допустимість встановлення порядку ознайомлення обвинуваченого і захисника з матеріалами кримінальної справи (від 18 січня 2012 року № 1-рп/2012, пп. 4.3); непоширення кваліфікуючої ознаки «працівник правоохоронного органу» на працівника державної виконавчої служби (від 18 квітня 2012 року № 10-рп/2012).

Народний депутат України — гарантії депутатської недоторканності (від 10 липня 2012 року № 1-в/2012, пп. 5.1; від 27 серпня 2012 року № 2-в/2012, п. 3); народний депутат України як суб'єкт законодавчої ініціативи щодо внесення законопроекту про денонсацію міжнародних договорів України (від 30 травня 2012 року № 12-рп/2012); представництво Українського народу (від 11 липня 2012 року № 15-рп/2012, п. 3).

Недоторканність житла, іншого володіння особи — обов'язок платника податків допускати посадових осіб контролюючого органу під час проведення ними перевірок до обстеження відповідних приміщень, територій (від 12 червня 2012 року № 13-рп/2012, пп. 3.2, 3.4).

Обчислення строків — позовна давність і початок її перебігу щодо вимог про стягнення середнього заробітку за час затримки розрахунку при звільненні та компенсації моральної шкоди (від 22 лютого 2012 року № 4-рп/2012); позовна давність і початок її перебігу щодо вимог наймодавця про відшкодування збитків у зв'язку з пошкодженням речі, яка була передана у користування наймачеві та вимог наймача про відшкодування витрат на поліпшення речі (від 3 липня 2012 року № 14-рп/2012).

Органи державної влади — принцип законності у діяльності органів державної влади (від 25 січня 2012 року № 3-рп/2012, п. 4, п. 3 р.ч.; від 13 березня 2012 року № 5-рп/2012, пп. 3.1).

Податки — обов'язок платника податків допускати посадових осіб контролюючого органу під час проведення ними перевірок до обстеження відповідних приміщень, територій та їх право у разі недопущення звертатися до суду щодо зупинення видаткових операцій платника податків

(від 12 червня 2012 року № 13-рп/2012, пп. 3.2); адміністративний арешт майна платника податків (від 12 червня 2012 року № 13-рп/2012, пп. 3.3, 3.4); право законодавця запроваджувати в законах на певний строк особливий порядок розпорядження платником податків своїми активами (від 12 червня 2012 року № 13-рп/2012, пп. 3.4).

Посадові особи — поширення інформації про особу, яка обіймає посаду, пов'язану зі здійсненням функцій держави або органів місцевого самоврядування та членів її сім'ї (від 20 січня 2012 року № 2-рп/2012, пп. 3.3, п. 1 р.ч.); щодо заборони особам, уповноваженим на виконання функцій держави та місцевого самоврядування, входити до складу будь-яких органів управління підприємств або організацій, що мають на меті одержання прибутку (від 13 березня 2012 року № 6-рп/2012, п. 2, 3, 4).

Права і свободи людини і громадянина — забезпечення прав і свобод (від 22 лютого 2012 року № 4-рп/2012, пп. 2.1; від 3 липня 2012 року № 14-рп/2012, пп. 2.1); відсутність ефективних організаційно-правових механізмів для реалізації конституційних прав і свобод (від 12 квітня 2012 року № 9-рп/2012, пп. 2.1).

Правова держава — обов'язок держави створювати ефективні організаційно-правові механізми для реалізації конституційних прав і свобод (від 12 квітня 2012 року № 9-рп/2012, пп. 2.1).

Правові акти — нормативно-правові акти КМУ, якими регулюються бюджетні відносини (від 25 січня 2012 року № 3-рп/2012, п. 4, п. 3 р.ч.); дія нормативно-правового акта (від 13 березня 2012 року № 5-рп/2012, пп. 3.1, п. 1 р.ч.).

Право власності — допустимість обмеження права власності (від 13 березня 2012 року № 5-рп/2012, п. 3); недопустимість встановлення заборони особам, уповноваженим на виконання функцій держави та місцевого самоврядування, брати участь у загальних зборах підприємства або організації, що має на меті одержання прибутку (від 13 березня 2012 року № 6-рп/2012, п. 4); адміністративний арешт майна платника податків (від 12 червня 2012 року № 13-рп/2012, пп. 3.3, 3.4); статутний капітал та майно приватного підприємства як об'єкт права спільної сумісної власності подружжя (від 19 вересня 2012 року № 17-рп/2012).

Право на захист (від 18 січня 2012 року № 1-рп/2012, пп. 4.2); право обвинуваченого і захисника на ознайомлення з матеріалами кримінальної справи (від 18 січня 2012 року № 1-рп/2012).

Право на соціальний захист — розміри соціальних виплат (від 25 січня 2012 року № 3-рп/2012, пп. 2.1, 2.2, п. 1, 3 р.ч.); соціальні гарантії громадян (від 25 січня 2012 року № 3-рп/2012, пп. 2.1, 2.2).

Право на судовий захист (від 12 квітня 2012 року № 9-рп/2012, пп. 2.2, 2.3, п. 1 р.ч.; від 25 квітня 2012 року № 11-рп/2012, п. 3); залежність реалізації права від забезпечення суддів гарантіями належного здійснення правосуддя (від 10 липня 2012 року № 1-в/2012, пп. 5.2.2); строки звер-

нення до суду як складова механізму реалізації права на судовий захист (від 22 лютого 2012 року № 4-рп/2012, пп. 2.1; від 3 липня 2012 року № 14-рп/2012, пп. 2.2); позовна давність і початок її перебігу щодо вимог про стягнення середнього заробітку за час затримки розрахунку при звільненні та компенсації моральної шкоди (від 22 лютого 2012 року № 4-рп/2012); позовна давність і початок її перебігу щодо вимог наймодавця про відшкодування збитків у зв'язку з пошкодженням речі, яка була передана у користування наймачеві, та вимог наймача про відшкодування витрат на поліпшення речі (від 3 липня 2012 року № 14-рп/2012); щодо особистої участі засудженого, який відбуває кримінальне покарання в установах виконання покарань, у розгляді судової справи як сторони (від 12 квітня 2012 року № 9-рп/2012); див. також: засади судочинства (щодо оскарження та перегляду рішень судів); виконання рішень суду.

Право особи на невтручання в її особисте і сімейне життя (від 20 січня 2012 року № 2-рп/2012, пп. 3.3); підстави можливого правомірного втручання в особисте і сімейне життя особи (від 20 січня 2012 року № 2-рп/2012).

Правосуддя — обов'язок держави забезпечити суддям відповідні додаткові гарантії належного здійснення правосуддя (від 10 липня 2012 року № 1-в/2012, пп. 5.2.2).

Представницька демократія (від 11 липня 2012 року № 15-рп/2012, п. 3).

Президент України — гарантії недоторканності (від 10 липня 2012 року № 1-в/2012, пп. 5.1); звання Президента України (від 27 серпня 2012 року № 2-в/2012, п. 3).

Принцип незворотності дії в часі законів та інших нормативно-правових актів (від 13 березня 2012 року № 5-рп/2012, пп. 3.2, п. 1 р.ч.; від 13 березня 2012 року № 6-рп/2012, п. 5).

Рівність у гідності та правах (від 12 квітня 2012 року № 9-рп/2012, пп. 2.2).

Соціальна держава — забезпечення загальноосупільних потреб у сфері соціального захисту (від 25 січня 2012 року № 3-рп/2012, пп. 2.1, 2.2, п. 1 р.ч.).

Статус суддів — принцип незалежності суддів, недоторканність суддів (від 10 липня 2012 року № 1-в/2012, пп. 5.2.2).

Суд — підсудність окремих категорій адміністративних справ (від 29 серпня 2012 року № 16-рп/2012); система судів загальної юрисдикції (від 29 серпня 2012 року № 16-рп/2012, п. 6); статус Верховного Суду України (від 29 серпня 2012 року № 16-рп/2012, п. 6).

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	3
ПРЕДИСЛОВИЕ	8
PREFACE	13

ВИСНОВКИ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

1) від 10 липня 2012 року №1-в/2012 у справі за зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України щодо недоторканності вимогам статей 157 і 158 Конституції України (справа про внесення змін до статей 80, 105, 126, 149 Конституції України)	18
---	----

<i>от 10 июля 2012 года № 1-в/2012 по делу о даче заключения о соответствии законопроекта о внесении изменений в Конституцию Украины относительно неприкосновенности требованиям статей 157 и 158 Конституции Украины по обращению Верховной Рады Украины (дело о внесении изменений в статьи 80, 105, 126, 149 Конституции Украины) .....</i>	24
--	----

<i>Summary to the Opinion of the Constitutional Court of Ukraine № 1-v/2012 dated July 10, 2012 .....</i>	30
---	----

2) від 27 серпня 2012 року № 2-в/2012 у справі за зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України щодо гарантії недоторканності для окремих посадових осіб вимогам статей 157 і 158 Конституції України (справа про внесення змін до статей 80, 105 Основного Закону України)	33
--	----

<i>от 27 августа 2012 года № 2-в/2012 по делу о даче заключения о соответствии законопроекта о внесении изменений в Конституцию Украины относительно гарантии неприкосновенности для отдельных должностных лиц требованиям статей 157 и 158 Конституции Украины по обращению Верховной Рады Украины (дело о внесении изменений в статьи 80, 105 Основного Закона Украины) .....</i>	37
---	----

<i>Summary to the Opinion of the Constitutional Court of Ukraine № 2-v/2012 dated August 27, 2012 .....</i>	40
---	----

РІШЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

1) від 18 січня 2012 року 1-рп/2012 у справі за конституційними поданнями 47 та 50 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) частин шостої, сьомої статті 218 Кримінально-процесуального кодексу України (справа про ознайомлення обвинуваченого і захисника з матеріалами кримінальної справи) 43

от 18 января 2012 года № 1-рп/2012 по делу о соответствии Конституции Украины (конституционности) частей шестой, седьмой статьи 218 Уголовно-процессуального кодекса Украины по конституционным представлениям 47 и 50 народных депутатов Украины (дело об ознакомлении обвиняемого и защитника с материалами уголовного дела). 49

Summary to the Decision of the Constitutional Court of Ukraine № 1-рп/2012 dated January 18, 2012 54

2) від 20 січня 2012 року № 2-рп/2012 у справі за конституційним поданням Жашківської районної ради Черкаської області щодо офіційного тлумачення положень частин першої, другої статті 32, частин другої, третьої статті 34 Конституції України 57

от 20 января 2012 года № 2-рп/2012 по делу об официальном толковании положений частей первой, второй статьи 32, частей второй, третьей статьи 34 Конституции Украины по конституционному представлению Жашковской районной рады Черкасской области. 66

Summary to the Decision of the Constitutional Court of Ukraine № 2-рп/2012 dated January 20, 2012 75

3) від 25 січня 2012 року № 3-рп/2012 у справі за конституційним поданням правління Пенсійного фонду України щодо офіційного тлумачення положень статті 1, частин першої, другої, третьої статті 95, частини другої статті 96, пунктів 2, 3, 6 статті 116, частини другої статті 124, частини першої статті 129 Конституції України, пункту 5 частини першої статті 4 Бюджетного кодексу України, пункту 2 частини першої статті 9 Кодексу адміністративного судочинства України в системному зв'язку з окремими положеннями Конституції України. 78

от 25 января 2012 года № 3-рп/2012 по делу об официальном толковании положений статьи 1, частей первой, второй, третьей статьи 95, части второй статьи 96, пунктов 2, 3, 6 статьи 116, части второй статьи 124, части первой статьи 129 Конституции Украины, пункта 5 части первой статьи 4 Бюджетного кодекса Украины, пункта 2 части пер-

вой статті 9 Кодекса адміністративного судопроизводства України в системній зв'язі з окремими положеннями Конституції України по конституційному представленню правління Пенсійного фонду України	87
<i>Summary</i> to the Decision of the Constitutional Court of Ukraine № 3-рп/2012 dated January 25, 2012	96
4) від 22 лютого 2012 року № 4-рп/2012 у справі за конституційним зверненням громадянина Стріхаря Володимира Васильовича щодо офіційного тлумачення положень статті 233 Кодексу законів про працю України у взаємозв'язку з положеннями статей 117, 237 ¹ цього кодексу	99
<i>от 22 февраля 2012 года № 4-рп/2012</i> по делу об официальном толковании положений статьи 233 Кодекса законов о труде Украины во взаимосвязи с положениями статей 117, 237 ¹ этого кодекса по конституционному обращению гражданина Стрихаря Владимира Васильевича	105
<i>Summary</i> to the Decision of the Constitutional Court of Ukraine № 4-рп/2012 dated February, 22, 2012	110
5) від 13 березня 2012 року № 5-рп/2012 у справі за конституційним зверненням громадянки Галкіної Зінаїди Григорівни щодо офіційного тлумачення положення частини четвертої статті 3 Закону України «Про запобігання впливу світової фінансової кризи на розвиток будівельної галузі та житлового будівництва» (справа про заборону розірвання договорів інвестування житлового будівництва)	112
<i>от 13 марта 2012 года № 5-рп/2012</i> по делу об официальном толковании положения части четвертой статьи 3 Закона Украины «О предупреждении влияния мирового финансового кризиса на развитие строительной отрасли и жилищного строительства» по конституционному обращению гражданки Галкиной Зинаиды Григорьевны (дело о запрете расторжения договоров инвестирования жилищного строительства)	118
<i>Summary</i> to the Decision of the Constitutional Court of Ukraine № 5-рп/2012 dated March 13, 2012	124
6) від 13 березня 2012 року № 6-рп/2012 у справі за конституційним поданням 53 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 2 частини першої статті 7, пункту 2 розділу VIII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції»	126
<i>от 13 марта 2012 года № 6-рп/2012</i> по делу о соответствии Конституции Украины (конституционнос-	

ти) пункта 2 части первой статьи 7, пункта 2 раздела VIII «Заключительные и переходные положения» Закона Украины «О принципах предупреждения и противодействия коррупции» по конституционному представлению 53 народных депутатов депутатов Украины 137

Summary to the Decision of the Constitutional Court of Ukraine № 6-рп/2012 dated March 13, 2012 148

7) від 4 квітня 2012 року № 7-рп/2012 у справі за конституційним поданням 59 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини другої статті 22 Закону України «Про вибори народних депутатів України» стосовно рівномірного віднесення закондонних виборчих дільниць до всіх одномандатних виборчих округів, які утворюються на території столиці України – міста Києва 151

от 4 апреля 2012 года № 7-рп/2012 по делу о соответствии Конституции Украины (конституционности) положений части второй статьи 22 Закона Украины «О выборах народных депутатов Украины» о равномерном отнесении зарубежных избирательных участков ко всем одномандатным избирательным округам, которые образуются на территории столицы Украины – города Киева по конституционному представлению 59 народных депутатов Украины 157

Summary to the Decision of the Constitutional Court of Ukraine № 7-рп/2012 dated April 4, 2012 163

8) від 5 квітня 2012 року № 8-рп/2012 у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини п'ятої статті 52, абзацу другого частини десятої статті 98, частини третьої статті 99 Закону України «Про вибори народних депутатів України» (справа про висування кандидатів у народні депутати України за змішаної виборчої системи). . . . 166

от 5 апреля 2012 года № 8-рп/2012 по делу о соответствии Конституции Украины (конституционности) части пятой статьи 52, абзаца второго части десятой статьи 98, части третьей статьи 99 Закона Украины «О выборах народных депутатов Украины» по конституционному представлению 51 народного депутата Украины (дело о выдвижении кандидатов в народные депутаты Украины при смешанной избирательной системе). . . . 171

Summary to the Decision of the Constitutional Court of Ukraine № 8-рп/2012 dated April 5, 2012 176

9) від 12 квітня 2012 року № 9-рп/2012 у справі за конституційним зверненням громадянина Трояна Антона Пав-

ловича щодо офіційного тлумачення положень статті 24 Конституції України (справа про рівність сторін судового процесу). . . . 178

от 12 апреля 2012 года № 9-рп/2012 по делу об официальном толковании положений статьи 24 Конституции Украины по конституционному обращению гражданина Трояна Антона Павловича (дело о равенстве сторон судебного процесса). 182

Summary to the Decision of the Constitutional Court of Ukraine № 9-рп/2012 dated April 12, 2012 186

10) *від 18 квітня 2012 року № 10-рп/2012* у справі за конституційним зверненням громадянина Кузьменка Віталія Борисовича щодо офіційного тлумачення положення частини третьої статті 364 Кримінального кодексу України (справа щодо застосування кваліфікуючої ознаки «працівник правоохоронного органу» до працівника державної виконавчої служби) 188

от 18 апреля 2012 года № 10-рп/2012 по делу об официальном толковании положения части третьей статьи 364 Уголовного кодекса Украины по конституционному обращению гражданина Кузьменко Виталия Борисовича (дело о применении квалифицирующего признака «работник правоохранительного органа» к работнику государственной исполнительной службы). 193

Summary to the Decision of the Constitutional Court of Ukraine № 10-рп/2012 dated April 18, 2012 198

11) *від 25 квітня 2012 року № 11-рп/2012* у справі за конституційним зверненням громадянина Шаповалова Олексія Леонідовича щодо офіційного тлумачення положень пункту 20 частини першої статті 106, частини першої статті 111¹³ Господарського процесуального кодексу України у взаємозв'язку з положеннями пунктів 2, 8 частини третьої статті 129 Конституції України 200

от 25 апреля 2012 года № 11-рп/2012 по делу об официальном толковании положений пункта 20 части первой статьи 106, части первой статьи 111¹³ Хозяйственного процессуального кодекса Украины во взаимосвязи с положениями пунктов 2, 8 части третьей статьи 129 Конституции Украины по конституционному обращению гражданина Шаповалова Алексея Леонидовича 206

Summary to the Decision of the Constitutional Court of Ukraine № 11-рп/2012 dated April 25, 2012 211

12) *від 30 травня 2012 року № 12-рп/2012* у справі за конституційним поданням 47 народних депута-

тів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини першої статті 202 Регламенту Верховної Ради України, затвердженого Законом України «Про Регламент Верховної Ради України», у редакції Закону України «Про внесення зміни до Регламенту Верховної Ради України» (справа про законодавчу ініціативу) 214

от 30 мая 2012 года № 12-рп/2012 по делу о соответствии Конституции Украины (конституционности) части первой статьи 202 Регламента Верховной Рады Украины, утвержденного Законом Украины «О Регламенте Верховной Рады Украины», в редакции Закона Украины «О внесении изменения в Регламент Верховной Рады Украины» по конституционному представлению 47 народных депутатов Украины (дело о законодательной инициативе) 218

Summary to the Decision of the Constitutional Court of Ukraine № 12-рп/2012 dated May 30, 2012 222

13) *від 12 червня 2012 року № 13-рп/2012* у справі за конституційним поданням 53 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Податкового кодексу України 224

от 12 июня 2012 года № 13-рп/2012 по делу о соответствии Конституции Украины (конституционности) отдельных положений Налогового кодекса Украины по конституционному представлению 53 народных депутатов Украины 232

Summary to the Decision of the Constitutional Court of Ukraine № 13-рп/2012 dated June 12, 2012 239

14) *від 3 липня 2012 року № 14-рп/2012* у справі за конституційним зверненням приватного підприємства «Науково-виробнича фірма «VD MAIS» щодо офіційного тлумачення положень статті 786 Цивільного кодексу України 242

от 3 июля 2012 года № 14-рп/2012 по делу об официальном толковании положений статьи 786 Гражданского кодекса Украины по конституционному обращению частного предприятия «Научно-производственная фирма «VD MAIS» 247

Summary to the Decision of the Constitutional Court of Ukraine № 14-рп/2012 dated July 3, 2012 251

15) *від 11 липня 2012 року № 15-рп/2012* у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частин п'ятої, шостої статті 75, частини четвертої статті 77 Регламенту Верховної Ради України, затвердженого За-

коном України «Про Регламент Верховної Ради України» (справа про обрання Голови Верховної Ради України) 253

от 11 июля 2012 года № 15-рп/2012 по делу о соответствии Конституции Украины (конституционности) положений частей пятой, шестой статьи 75, части четвертой статьи 77 Регламента Верховной Рады Украины, утвержденного Законом Украины «О Регламенте Верховной Рады Украины», по конституционному представлению 51 народного депутата Украины (дело об избрании Председателя Верховной Рады Украины) 259

Summary to the Decision of the Constitutional Court of Ukraine № 15-rp/2012 dated July 11, 2012 264

16) *від 29 серпня 2012 року № 16-рп/2012* у справі за конституційними поданнями 49 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини четвертої статті 18, статті 171¹, частини першої статті 180 Кодексу адміністративного судочинства України, 50 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини четвертої статті 18, частин другої, третьої, п'ятої статті 171¹, частин другої, шостої статті 183¹ Кодексу адміністративного судочинства України та 54 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини першої статті 89 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», частини четвертої статті 18, статті 171¹ Кодексу адміністративного судочинства України (справа про підсудність окремих категорій адміністративних справ) 267

от 29 августа 2012 года № 16-рп/2012 по делу о соответствии Конституции Украины (конституционности) положений части четвертой статьи 18, статьи 171¹, части первой статьи 180 Кодекса административного судопроизводства Украины, о соответствии Конституции Украины (конституционности) положений части четвертой статьи 18, частей второй, третьей, пятой статьи 171¹, частей второй, шестой статьи 183¹ Кодекса административного судопроизводства Украины и о соответствии Конституции Украины (конституционности) положений части первой статьи 89 Закона Украины «О судоустройстве и статусе судей», части четвертой статьи 18, статьи 171¹ Кодекса административного судопроизводства Украины по конституционным представлениям 49, 50 и 54 народных депутатов Украины (дело о подсудности отдельных категорий административных дел) 275

Summary to the Decision of the Constitutional Court of Ukraine № 16-rp/2012 dated August 29, 2012 283

17) від 19 вересня 2012 року № 17-рп/2012 у справі за конституційним зверненням приватного підприємства «ІКІО» щодо офіційного тлумачення положення частини першої статті 61 Сімейного кодексу України.....	287
от 19 сентября 2012 года № 17-рп/2012 по делу об официальном толковании положения части первой статьи 61 Семейного кодекса Украины по конституционному обращению частного предприятия «ИКИО»	292
Summary to the Decision of the Constitutional Court of Ukraine № 17-рп/2012 dated September 19, 2012	296
18) від 13 грудня 2012 року № 18-рп/2012 у справі за конституційним зверненням товариства з обмеженою відповідальністю «ДІД Конс» щодо офіційного тлумачення положень пункту 15 частини першої статті 37 Закону України «Про виконавче провадження» у взаємозв'язку з положеннями частини першої статті 41, частини п'ятої статті 124, пункту 9 частини третьої статті 129 Конституції України, статті 115 Господарського процесуального кодексу України, пунктів 1.3, 1.4 статті 1, частини другої статті 2, абзацу шостого пункту 3.7 статті 3 Закону України «Про заходи, спрямовані на забезпечення сталого функціонування підприємств паливно-енергетичного комплексу» (справа про стягнення заборгованості з підприємств паливно-енергетичного комплексу).....	298
от 13 декабря 2012 года № 18-рп/2012 по делу об официальном толковании положений пункта 15 части первой статьи 37 Закона Украины «Об исполнительном производстве» во взаимосвязи с положениями части первой статьи 41, части пятой статьи 124, пункта 9 части третьей статьи 129 Конституции Украины, статьи 115 Хозяйственного процессуального кодекса Украины, пунктов 1.3, 1.4 статьи 1, части второй статьи 2, абзаца шестого пункта 3.7 статьи 3 Закона Украины «О мерах, направленных на обеспечение устойчивого функционирования предприятий топливно-энергетического комплекса» по конституционному обращению общества с ограниченной ответственностью «ДИД Конс» (дело о взыскании задолженности с предприятий топливно-энергетического комплекса)	303
Summary to the Decision of the Constitutional Court of Ukraine № 18-рп/2012 dated December 13, 2012	308
АЛФАВІТНО-ПРЕДМЕТНИЙ ПОКАЖЧИК	311

Документальне наукове видання

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

РІШЕННЯ
ВИСНОВКИ
2012

Книга 12

Технічний редактор *М.С. Чабан*
Комп'ютерна верстка *С.Я. Кожмана*
Коректор *О.А. Дітель*
Художнє оформлення обкладинки *Є.Ю. Музиченка*

Підписано до друку 02.04.2013. Формат 60×90 ¹/₁₆.
Папір офс. Гарнітура «Times». Ум. др. арк. 20,25. Обл.-вид. арк. 22,0.
Наклад 400 прим. Зам. 129.

Видавництво «ЛОГОС»
Свідоцтво ДК № 201 від 27.09.2000 р.
01030, Київ-30, вул. Богдана Хмельницького, 10, тел. 235-60-03